Evghenia Ghinzburg
DESTIN ÎN BĂTAIA VÂNTULUI
JURNAL

Traducere din limba rusă de Antoaneta Olteanu
Prefaţă de Armand Goşu
Cuvânt-înainte de Antonina Aksionova

Colecţia Corint Istorie
Editura Corint,
Bucureşti, 2015

Coordonatorul colecţiei
ALEXANDRU JIPA-TEODOROS

Ilustraţie copertă: Fotografie cu deportaţi în Siberia din anii 1920 © Getty Images

ISBN 978–606–8723–48–8

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc.
Conţinutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziţia oficială a Institutului.

EVGENYA GINZBURG
Journey into the Whiriwind
Evgenya Ginzburg's Russian texts Copyright © 2012 by Antonina Aksenova
Translation rights into Romanian language are acquired

via FTM Agency, Ltd., Russia, 2012.

Redactare: Antonia Kacso
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache

Scriitoarei EVGHENIA SEMIONOVNA GHINZBURG (1904–1977) îi datorăm una dintre cele mai complexe şi dureroase mărturii legate de experienţa trăită în închisorile staliniste şi lagărul de muncă din Gulag. Profesoară la Universitatea din Kazan (capitala Republicii Tatarstan), este anchetată din 1935 şi i se interzice munca la catedră, în 1937, în cadrul Marii Terori, este arestată pentru activitate contrarevoluţionară. Refuzând să mintă şi să depună false mărturii împotriva colegilor, este condamnată la zece ani de detenţie. Urmează munca forţată în lagărele din Kolîma. Calvarul se prelungeşte, însumând la final 18 ani de privare de libertate, dureri şi suferinţe de neimaginat. A fost reabilitată în anul 1955. Opera sa autobiografică a fost tradusă în numeroase limbi, continuând să reprezinte un reper şi un valoros document istoric.

Prefaţă

Evghenia Semionovna Ghinzburg (1904–1977) a pus, împreună cu Varlam Şalamov şi Aleksandr Soljeniţân, bazele literaturii concentraţionare. Volumul pe care autoarea îl numea de „amintiri beletristice”, intitulat în limba rusă *Krutoi marşrut. Hronika vremen kul’ta licinosti* („Drumul abrupt. Timpul cultului personalităţii. O cronică”), a apărut în ianuarie 1967, la Milano, la Editura Mondadori. A fost primul roman autobiografic, publicat în Occident, despre viaţa în Gulag. A fost precedat cu doar câteva luni înainte de un text al lui Varlam Şalamov, apărut la Londra, în 19661. La mai bine de un an de la lansarea cărţii Evgheniei Ghinzburg, s-au publicat în Occident, în 1968,

Primul Cerc şi *Pavilionul canceroşilor,* pentru ultimul Soljeniţân primind în 1970 Premiul Nobel pentru literatură2.

Aşadar, Evghenia Ghinzburg deschide lista marilor autori de memorii despre viaţa în Gulagul sovietic, fiind – în mod nedrept – şi cea mai puţin cunoscută.

De formaţie istoric, de profesie profesor de istorie în învăţământul superior şi jurnalist, Evghenia Ghinzburg s-a născut la Moscova, în familia unui farmacist evreu. Solomon Abramovici Ghinzburg se mută la Kazan, capitala de astăzi a republicii Tatarstan din

1 De altfel, autorul extraordinarelor *Povestiri de la Kolîma* se afla în plin proces de redactare a celor şase cicluri ale cărţii sale, pe care a încheiat-o în 1973 şi care apare în ediţie completă, tot la Londra, în 1978.

2 Abia în 1973, cele trei volume din *Arhipelagul Gulag* au văzut lumina tiparului, evident tot în Occident, fiind picătura care a umplut paharul răbdării Kremlinului, care a decis expulzarea lui Soljeniţân şi ridicarea cetăţeniei sovietice, în februarie 1974.

Federaţia Rusă, unde fiica sa va urma Ştiinţele Sociale, pentru a se transfera în anul trei la Institutul Pedagogic Oriental din Kazan. A lucrat la catedra de istoria Europei Occidentale a Universităţii comuniste tătare, pentru doar un an, mai apoi ca asistent la catedra de metodică a predării istoriei la Institutul Pedagogic (1920–1930). A citit lecţii despre Istoria Partidului Comunist bolşevic la o Şcoală Superioară Tehnică, iar între 1933–1935 a ocupat poziţia de conferenţiar la Universitatea din Kazan, unde preda istoria partidului. Îmbrăţişase fără rezerve ideologia comunistă, a aderat din credinţă sinceră, şi naivă la idealurile bolşevice1. Prin căsătoria cu Pavel Aksionov, preşedintele Sovietului orăşenesc din Kazan şi mai apoi membru al Comitetului Central Executiv, Evghenia Ghinzburg intrase în eşaloanele

inferioare ale nomenklaturii sovietice. Drama ei are însă legătură cu poziţia de şefă a secţiei cultură a publicaţiei regionale *Krasnaia Tataria* (1932–1937), unde a fost colegă de redacţie cu profesorul N. Elvov, care a intrat în 1935 în maşina de tocat destine a NKVD-ului. Arestarea lui în februarie a determinat şi apariţia „dosarului Ghinzburg” pe biroul comisiilor de control ale partidului.

Teroarea roşie care începuse imediat după ce bolşevicii au pus mâna pe putere în Rusia a fost specifică perioadei Războiului Civil şi comunismului de război şi s-a încheiat în 1922. A doua etapă a represiunii a început în 1928, odată cu lansarea colectivizării forţate. Dacă în 1918 represiunea a vizat diferite categorii sociale şi profesionale sau pe foştii opozanţi politici, Stalin lansează periodic operaţiuni de „curăţire” a rândurilor propriului partid, răspândind teroarea cu scopul de a-şi consolida astfel propria dictatură, în ianuarie 1928, Lev Troţki este exilat la Alma Ata, pentru a fi expulzat din URSS un an mai târziu. Valul de represiune împotriva vechilor bolşevici s-a mai domolit, astfel că, înaintea Congresului al XVII-lea al PC (b) au fost reprimiţi în partid G. Zinoviev, L. Kamenev, E. Preobrojenski.

1 A fost membră de partid din 1932.

7

Asasinarea conducătorului de partid de la Leningrad, S. Kirov, la 1 decembrie 1934, a fost pretextul pentru un nou val de represiune politică care a lichidat vechii bolşevici. Au fost arestate, condamnate fără judecată şi executate sute de persoane în doar câteva săptămâni, în primul rând apropiaţii lui Zinoviev. Toate erau dosare fabricate la ordinul lui Stalin, care a făcut personal lista cu cei care urmau să fie împuşcaţi, după cum o dovedesc documentele găsite în arhiva secretarului general. Cei care nu erau ucişi erau deportaţi.

Un rol important în lichidarea vechii gărzi bolşevice l-au

jucat trei procese publice. Primul i-a vizat pe Zinoviev şi Kamenev, acuzaţi că au complotat pentru asasinarea lui Kirov şi că pregăteau uciderea lui Stalin. Al doilea, împotriva a 17 vechi lideri bolşevici, printre care Radek, Piatakov şi Sokolnikov, iar ultimul, în martie 1938, l-a avut protagonist pe Buharin.

Acesta a fost contextul general în care, la 7 februarie 1937, Evghenia Ghinzburg a fost exclusă din partid, iar la 16 februarie a fost arestată de NKVD. La 1 august 1937, Secţia Militară a Tribunalului Suprem a condamnat-o la 10 ani închisoare, 5 de interdicţie a unor drepturi civile, ca şi la confiscarea întregii averi personale pentru colaborarea cu o organizaţie troţkistă contrarevoluţionară, şi alte crime imaginare, prevăzute la celebrul articol 58 din Codul Penal al RSFS Ruse. După 730 de zile de izolator în închisoarea Iaroslavl, a fost trimisă în GULAG, în Orientul îndepărtat. După eliberare a fost deportată în Magadan, iar în octombrie 1949, a fost arestată din nou şi exilată pe termen nelimitat. Abia după moartea lui Stalin, prin hotărârea Secţiei Militare a Tribunalului Suprem al URSS, la 25 iunie 1955, a fost reabilitată şi eliberată.

A locuit până în 1966 la Lvov, unde a început să-şi scrie amintirile, după care la Moscova. Publică diverse amintiri despre anii 1920 în Kazan, în revista *Iunost.* În paralel, lucrează la cartea care avea s-o facă celebră. Manuscrisul avea două variante, una mai critică, pe care a ars-o de teama KGB-ului, cealaltă cu titlul *Krutoi marşrut* a prezentat-o redacţiilor *Novâi mir* şi *Iunost,* care însă au

refuzat s-o publice. Manuscrisul a început să circule în samizdat, ocazie cu care a fost înregistrat pe bandă audio şi dus în Italia, unde a văzut lumina tiparului în ianuarie 1967. Cartea s-a bucurat de un enorm succes, a fost imediat tradusă şi publicată în mai multe limbi, a fost citită în serial

la radio BBC. Sub presiunea autorităţilor sovietice, E. Ghinzburg a dat un interviu oficiosului comunist italian *L'Unità,* în care a afirmat că *Krutoi marşrut* a apărut „fără permisiunea şi acordul" ei. Cartea a văzut lumina tiparului în URSS în 1989.

Spre deosebire de Şalamov şi Soljeniţân, al căror obiectiv a fost descrierea grozăviilor GULAG-ului, cartea Evgheniei Ghinzburg reflectă drumul transformării comunistei naive, idealiste, într-un om care prin suferinţă continuă să caute adevărul. Acest „drum abrupt" interior este ceea ce ajunge la cititor. De aici şi emoţia pe care o stârneşte lectura acestei cărţi.

Armand Goşu

Despre mama *Cuvânt-înainte*

Aveam trei ani când am simţit un lucru până atunci necunoscut: de undeva, din aerul casei de copii din Magadan, a apărut şi s-a conturat – fie prin miros, fie prin pipăit, dar poate că am şi văzut-o – şi am realizat imediat că era ea, mama! Deasupra mea se aplecase mama! Ştiam asta prin toate simţurile mele şi am ţinut minte acest lucru toată viaţa. Şi oriunde m-aş afla de atunci, uneori şi acum, se concentrează acest ceva alături de mine, şi toate simţurile se fac ghem şi-mi vorbesc clar de prezenţa ei în viaţa mea.

Despre faptul că sunt copil adoptiv mama mi-a spus abia peste cincisprezece ani, temându-se să nu aflu acest lucru de la vreunul dintre cititorii *Destinului în bătaia vântului,* deja publicat pe atunci în Occident şi care s-a răspândit repede şi la noi, în samizdat. Multă vreme nu mi-au arătat cartea, în mod evident, temându-se de noi represiuni care, în cazul iniţierii mele, puteau să mă afecteze şi pe mine. Şi am fost înfiată într-un an groaznic pentru mama, în 1949, când o ameninţa primirea unei alte condamnări.

Mama fusese foarte tristă că se publicase cartea fără

ştirea ei, nu pentru că se temea de răzbunarea autorităţilor, ci pentru că în manuscris toate persoanele menţionate erau pomenite cu numele lor reale. Ea ofta: „Uite, fatuca asta care mă privise la Kazan1 plină de admiraţie, ce se va întâmpla dacă va afla că în urma denunţului tatălui ei eu…”, şi dădea din cap mâhnită.

1 Capitala Republicii Tatarstan, situată în partea europeană a Rusiei, la confluenţa râurilor Volga şi Kazanka (n. coord.).

10

Mai ţin minte cât se supărase mama când A.Tvardovski1, în timpul călătoriei în Italia, presupunând că va putea apăra tema lagărului care apăruse în literatura sovietică, începută de Soljeniţân, a spus că *Novâi mir* nu intenţionează să publice cartea Evgheniei Ghinzburg, pentru că e „un fel de mâncare prea pipărat” (s-au rostit acolo şi nişte expresii mai puţin plăcute).

„El s-a întors”, povestea mama, „s-a închis în casa lui de vacanţă şi de nu ştiu câte zile bea întruna, sărmanul!” Niciun cuvânt de reproş, numai părere de rău.

Nu e treaba copiilor să vorbească despre cărţile părinţilor lor, nu-mi asum un asemenea rol. Există însă o mulţime de ecouri, atât ale tovarăşilor de lagăr, cât şi ale confraţilor de condei, istorici literari, prieteni, adversari, persoane deloc binevoitoare, sau pur şi simplu cititori. Nu intenţionez nici să polemizez cu nimeni, nici să apăr poziţia cuiva, şi nici nu am niciun drept să fac asta. Dar îmi este foarte greu să vorbesc şi despre ea, despre Evghenia Semionovna Ghinzburg. Se poate spune că mă împiedică recunoştinţa de fiică adoptivă. Nicidecum! Am trăit în familie şi nu am ştiut că această familie îmi este dăruită, eram convinsă că mă născusem în sânul ei. Ca în orice familie, aici se întâmplau de toate, şi bune, şi rele. Mă tem că i-am produs mamei mai multe supărări decât bucurii. Dar iată ce lucru

ciudat: despre Anton Walter, tatăl meu adoptiv, mi se pare că aş putea să spun mai multe, intrând în toate detaliile. Despre Evghenia Ghinzburg, nu! De ce? Nu ştiu, nu mă întrebaţi.

Pot să spun numai ceea ce oricum poate fi citit în carte, ce a fost înregistrat de anumiţi memorialişti. Era o femeie deosebită. Frumoasă, deşteaptă, cu un simţ ascuţit al umorului. O erudiţie colosală şi o putere de muncă uriaşă. Un discurs strălucit şi un magnetism feminin (pe care nu l-a pierdut până în ultimele zile

1 Aleksandr Trifonovici Tvardovski (1910–1971), poet rus, redactor-şef al publicaţiei *Novâi mir* (1950–1954; 1958–1970) (n. red.).

ale vieţii ei). Putea să recite versuri pe de rost ore întregi. Legat de aceasta, ea putea judeca un om după felul în care el aprecia anumite poezii. Ţin minte că odată ea a reuşit să şocheze o adunare foarte liberală, când a început să apere un scriitor care fusese obiectul unor atacuri permanente ale progresiştilor.

— Ce spuneţi, a început ea pătimaş, am vorbit cu el multă vreme despre Vladimir Soloviov1. Şi ştie pe de rost poezia mea preferată:

Prieten drag, tu nu vezi oare
Că tot ce e vizibil pentru noi
E numai un reflex, numa' o umbră
A unor ochi nevăzători?

Şi atunci ea a fost luată de val şi a recitat până la capăt versurile:

Prieten drag, tu nu auzi oare
Că larma mare, cotidiană,
E numai un ecou deformat
Al unor consonanţe solemne?

Prieten drag, tu nu simţi oare
Că doar un lucru contează-n lumea asta,
Momentul când, într-un salut tăcut,
O inimă vorbeşte cu o alta?

Am remarcat că versurile acestea erau de fapt un test pe care ea, din când în când, îl dădea unor oameni, mai ales celor mai puţin cunoscuţi (în jurul ei se afla mereu multă lume, inclusiv persoane de calitate mai îndoielnică). Din punctul ei de vedere, era un examen greu. Dar de fapt, în ciuda întregii ei experienţe dure de viaţă, era extrem de deschisă, credulă şi, aş putea spune, chiar naivă.

1 Vladimir Sergheievici Soloviov (1853–1900), poet, filosof religios, critic literar rus (n. red.).

12

Ar fi ciudat dacă, în paginile acestea, bătând la o uşă deschisă, aş încerca să povestesc despre rolul deosebit pe care l-a jucat cartea Evgheniei Ghinzburg sau personalitatea ei în viaţa mea. Dar pentru mine ar fi extrem de interesant de aflat influenţa pe care cartea şi autoarea ei au avut-o asupra oamenilor din generaţia mea, adică asupra şaizeciştilor – oameni care au prins o parte a epocii staliniste şi au trecut în era post-Brejnev, iar acum deja în epoca post-Elţân.

L-am întrebat acest lucru pe unul dintre cei pe care mama, în anii ’60, îi numea prietenii săi tineri (în jurul ei se aflau mereu mulţi tineri). Iată ce mi-a scris el într-o scrisoare, permiţând să citez din ea fără să-i divulg însă numele:

„Am văzut-o pentru prima oară pe Evghenia Semionovna în casa părinţilor mei, când împlinisem 17 sau 18 ani. Pe atunci avea deja terminate nişte capitole din carte şi în aceeaşi seară tata mi-a permis să citesc puţin din manuscrisul intitulat *Vagonul nr. 7.*

Am citit şi m-am gândit la chipul şi la glasul femeii pe care tocmai o văzusem şi am corelat imaginea ei cu cele scrise. Nici nu puteam ghici existenţa iadului descris în manuscris – citeam aşa ceva pentru prima oară, dar uite, femeia aceasta, cu ochii plini de un umor scânteietor, trecuse prin asemenea calvar. Şi ţin minte foarte clar că furtuna emoţională stârnită în mine de manuscris a fost provocată nu în ultimul rând de meritele estetice ale naraţiunii, precum şi de orientarea ei umanistă.

Evghenia Semionovna povestea (despre asta se spune şi în carte, dar eu ţin minte clar mijloacele ei expresive orale) că poate stabili dintr-o privire care persoană este fost deţinut din lagăr şi-l năuceşte adesea pe câte un om necunoscut cu întrebarea unde şi-a ispăşit pedeapsa, şi nu a greşit niciodată! Am încercat să

înţeleg ce anume îi trădează pe foştii deţinuţi din lagăr şi le-am privit multă vreme ochii – erau uimitori! În primul rând, străluceau mereu. În al doilea rând, erau mereu gata să reacţioneze la o vorbă de spirit, a lor sau a altuia. În al treilea rând, în ochii lor vedeai mereu tristeţe – permanentă şi… misterioasă, pentru că deasupra acestei tristeţi mereu apăreau scântei.

Mi se părea că am înţeles cum arată o amprentă de lagăr rămasă în pupila unui om şi odată, când eram deja student la USM1 şi mă aflam într-un cabinet stomatologic, mi s-a părut că recunosc acea amprentă la doctoriţa care mă trata. Mi s-a stabilit o nouă consultaţie a doua zi şi m-am dus acolo cu un buchet uriaş de flori. Însă la ora fixată, cabinetul era închis şi am aşteptat în faţa uşii până când, în fine, a apărut asistenta medicală şi mi-a spus că va reprograma consultaţia deoarece Anna Mihailovna, doctoriţa, se simţea rău. «Vă rog să-i daţi aceste flori», i-am spus şi i-am întins buchetul. Şi nu a mai fost nevoie să

verific dacă am identificat cu precizie un deţinut de lagăr; dar dentista era încântătoare, în ciuda frezei din mână, am reuşit să aflu asta comparând imaginea ei cu imaginea Evgheniei Ghinzburg.

Tu ştii, Tonia, că eu mereu am ţinut-o minte pe Evghenia Semionovna, adică nu am păstrat-o în memorie pur şi simplu, ci parcă mereu comparam cu ea totul, ea mi-a dat o anumită măsură în viaţă în comparaţie cu care tot ce putea fi considerat neplăcere – delaţiuni, suspiciunea serviciilor speciale ş.a.m.d. – devenea o chestiune măruntă, neînsemnată.

Am discutat cu prietenii mei care nu o cunoşteau pe autoare, cum era cazul meu, despre gradul în care ne influenţează *Destinul în bătaia vântului.* Şi ei, ca şi mine, sunt înclinaţi să vadă în ea un veritabil educator. *Destin în bătaia vântului* pregăteşte şi face mai uşoară pentru oameni trecerea de la epoca lui Brejnev

1 Universitatea de Stat din Moscova (n. red.).

la zilele noastre. Oricât de măreaţă (şi plină de patos!) ar fi fapta eroică de opoziţie a lui Soljeniţân faţă de sistemul comunist, el nu va înlătura niciodată viziunea luminoasă şi binevoitoare ce apare din paginile cărţii Evgheniei Ghinzburg. Bunătatea din ochii scânteietori ai femeilor poate că e mai puternică decât forţa sumbră, bărbătească, dură. (Să mă ierte Evghenia Semionovna, deoarece ea se supăra mereu dacă cineva încerca s-o compare cu Soljeniţân. «Nu confundaţi harul Domnului cu o omletă», spunea ea. Vai, Doamne, nu le confund, Evghenia Semionovna, acum asta se vede extrem de clar.) Evghenia Semionovna m-a învăţat, iar tu, Tonia, probabil că ai repetat la rândul tău aceste cuvinte: «Momentul când, într-un salut tăcut, / O inimă vorbeşte cu o alta.»

Tonia, eu nu scriu memorii, nu vreau, dar despre cazul

mamei tale poate că nici nu am dreptul să vorbesc. Am fost de multe ori la ea, în casa din Moscova, ţin minte metoda mnemonică cu ajutorul căreia mă sfătuia să reţin numărul ei de telefon (nu l-am uitat până acum: AD-1–37–18): «IADUL1 e unul singur, asta nu e greu; 37 este anul când am fost arestată; 18 sunt anii cât am stat închisă.» Dar amintirile mele sunt, în primul rând, mărunţişuri care există deja în numeroase memorii, iar în al doilea rând, aproape mereu, invariabil, erou al povestirii devine chiar memorialistul. Mai departe e tăcere.”

Aceasta este scrisoarea de la un om cu care m-am întâlnit, aproape printr-o minune, după ce nu-l mai văzusem vreme de patruzeci de ani.

Mulţumesc, mamă!

Antonina Aksionova, 2007

1 În limba rusă, *ad* (n. tr.).

PRIMA PARTE

Capitolul 1

Un apel telefonic în zori

Anul 1937 a început, de fapt, de la sfârşitul anului 1934. Mai bine zis, de la 1 decembrie 1934.

La ora 4 dimineaţa, s-a auzit soneria pătrunzătoare a telefonului. Soţul meu, Pavel Vasilievici Aksionov, membru al biroului Comitetului Regional de partid din Tatarstan, era în delegaţie. Din camera lor, se auzea respiraţia liniştită a copiilor care dormeau.

— Veniţi la 6 dimineaţa la Comitetul Regional. Camera 38.

Mi se ordona mie, unui membru de partid.

— E război?

Dar a închis. De fapt, şi aşa era clar că se întâmplase ceva rău.

Fără să mai trezesc pe cineva, am ieşit fuga din casă cu multă vreme înainte să înceapă să circule transportul în comun. Îmi aduc bine aminte fulgii moi de zăpadă care cădeau fără zgomot şi uşurinţa ciudată cu care mergeam.

Nu voi folosi cuvinte mari, dar, pentru a respecta adevărul, trebuie să spun că dacă mi s-ar fi ordonat în noaptea aceea, în zorii aceştia acoperiţi de zăpadă, să mor pentru partid nu o dată, ci de trei ori, aş fi făcut asta fără cea mai mică ezitare. Nu aveam nici cea mai mică umbră de îndoială în justeţea liniei partidului. Numai pe Stalin nu puteam să-l idolatrizez (ce să spun, instinctiv!), aşa cum era pe atunci la modă. De fapt, sentimentul acesta de prudenţă faţă de el îl ascundeam cu grijă chiar şi faţă de mine.

Pe coridoarele Comitetului Regional se înghesuiau deja

vreo patruzeci de comunişti, activişti pe probleme ştiinţifice. Toţi oameni cunoscuţi, colegi de serviciu. Sculaţi în toiul nopţii, toţi păreau palizi, tăcuţi. Îl aşteptau pe secretarul Comitetului Regional, Lepa.

— Ce s-a întâmplat?

— Cum? Nu ştiţi? A fost omorât Kirov1…

Lepa, un leton cam flegmatic, mereu implacabil şi cu gânduri greu de descifrat, membru de partid din anul 1913, nu era în apele sale. Mesajul lui a durat numai cinci minute. Se pare că nici el nu ştia nimic despre circumstanţele crimei. Repeta numai ceea ce se spunea în comunicatul oficial. Fusesem chemaţi doar pentru a fi trimişi prin întreprinderi. Trebuia să adresăm scurte mesaje la adunările muncitorilor.

Eu am primit fabrica de ţesături din Zarecie, raionul uzinelor din Kazan. Când stăteam pe sacii cu bumbac, chiar în atelier, repetam conştiincioasă cuvintele lui Lepa, dar gândurile, într-un haos confuz, îmi zburau departe.

Când m-am întors în oraş, am intrat să beau un ceai la cantina Comitetului Regional. Alături se mine s-a nimerit să fie Evstafiev, directorul Institutului de Marxism. Era un om simplu, bun, un vechi proletar din Rostov, membru de partid cu stagiu de dinainte de Octombrie. Eram prietenă cu el, în pofida diferenţei de vârstă de aproape douăzeci şi cinci de ani, când ne întâlneam mereu discutam cu interes. Acum bea ceaiul în tăcere, fără să privească spre mine. Apoi s-a uitat în jur, s-a aplecat spre urechea mea şi, cu o voce oarecum ciudată, străină, la auzul căreia în sinea mea am avut presentimentul unei mari nenorociri, a spus:

— Şi doar criminalul e un comunist…

1 Serghei Mironovici Kirov (1886–1934), revoluţionar bolşevic şi lider comunist sovietic. Asasinarea lui a marcat începutul epurărilor staliniste (n. red.).

Capitolul 2

Profesorul roşcovan

Coloanele lungi de ziar cu rechizitoriul în cazul uciderii lui Kirov te făceau să te înflori, dar încă nu stârneau îndoieli. Foşti comsomolişti1 din Leningrad? Nikolaev? Rumianţev? Katalînov? Asta era ceva fantastic, incredibil, dar despre asta se scria în *Pravda,* deci nu avea cum să fie nicio îndoială.

Dar uite, procesul a început să se extindă în cercuri concentrice, ca acelea făcute pe suprafaţa apei de o piatră aruncată în ea.

Într-o zi însorită din februarie 1935, a venit la mine profesorul Elvov. Acesta apăruse la universităţile din Kazan după povestea cunoscută cu *Istoria PC (b) din toată Uniunea Sovietică,* în patru volume, sub redacţia lui Emelian Iaroslavski. În articolul despre anul 1905, scris de Elvov pentru această carte, au fost descoperite greşeli teoretice în problema teoriei revoluţiei permanente. Toată cartea, şi în special articolul lui Elvov, au fost condamnate de Stalin în celebra lui scrisoare către redacţia revistei *Proletarskaia revoliuţia2.* După această scrisoare, greşelile au primit o calificare mult mai precisă: „contrabandă troţkistă”.

Dar, pe atunci, înainte de împuşcarea lui Kirov, toate aceste probleme nu se puneau atât de acut. Şi Elvov, după ce a venit la

1 Membru al Organizaţiei Revoluţionare a Tineretului Sovietic (*Komsomol*) (n. coord.).

2 „Revoluţia proletară” (lb. rusă) (n. tr.).

Kazan trimis de Comitetul Central al partidului, a devenit profesor la Institutul Pedagogic, a fost ales membru al Comitetului Orăşenesc de partid, lua cuvântul cu rapoarte la adunările orăşeneşti ale intelectualităţii, la activul organizaţiei de partid. Chiar şi raportul prezentat la activul

de partid al oraşului, consacrat uciderii lui Kirov, a fost făcut tot de Elvov.

Era un personaj care-ţi sărea în ochi. Un păr roşcovan aprins, un cap foarte mare, aşezat direct pe umeri. Nikolai Elvov aproape că nu avea gât şi de aceea silueta lui înaltă, vânjoasă, îţi lăsa impresia şi de forţă, dar şi de anumită neputinţă fizică. Oriunde şi-ar fi făcut apariţia, oamenii se uitau la el. Nu putea trece neobservat nici în manifestările sale spirituale. Conferinţele sale strălucite şi uneori grandilocvente, discursurile sale, tranşante şi dogmatice, cascadele de erudiţie pe care le revărsa asupra capetelor profesorilor modeşti din Kazan – toate acestea l-au transformat într-o figură odioasă a oraşului. În anul 1935 avea 33 de ani.

...Şi iată, acum se află în faţa mea în această zi geroasă, însorită de februarie, anul 1935. Nu stă în fotoliul de lângă birou, ci pe un scaun, într-un colţ. Fără să-şi întindă picioarele lungi, încălţate cu nişte ghete elegante, ci strângându-le sub scaun. Şi nu mai are faţa roz-alburie, cum o au toţi roşcaţii, aşa cum o avea mereu, ci cenuşie, întunecată. Şi îl ţinea în braţe pe Vasika al meu, de doi ani, care intrase în biroul meu. Şi spune cu buzele tremurătoare:

— Şi eu am un copil... Seriojka... Patru ani. E un băiat bun...

După aceea, am văzut mulţi ochi de felul acesta, aşa cum îi avea în acea zi profesorul roşcovan. Nu ştiu cum să definesc asemenea ochi. În ei este chin, nelinişte, oboseala de animal hăituit şi undeva, chiar în adâncul lor, un licăr aproape nebunesc de speranţă. Probabil mai târziu şi ochii mei erau la fel.

21

Dar eu nu i-am văzut aproape deloc pe ai mei, din simplul motiv că mulţi ani nu am putut să-mi văd reflectarea în oglindă.

— Ce s-a întâmplat, Nikolai Naumâci?

— Gata. Totul s-a terminat. Am venit numai pentru o clipă.

Am vrut numai să vă spun ca nu cumva să credeţi… Doar nimic nu e adevărat. Jur, nu am făcut nimic împotriva partidului.

Mi-e ruşine să-mi aduc aminte cum am început să-l „liniştesc” cu fraze goale, banale. Chipurile, că el exagerează totul…

Ei, poate că, din cauza situaţiei actuale, se va da un vot de blam mai târziu pentru acest articol greşit… ş.a.m.d…

Apoi a spus nişte cuvinte absolut ciudate:

— Mă doare foarte mult că şi dumneavoastră aţi putea avea de suferit din cauza legăturii cu mine… Nu am vrut aşa ceva…

Atunci m-am uitat la el în mod clar cu teamă. Oare nu a înnebunit? Eu pot să sufăr din cauza legăturii cu el? Ce legătură?

Ce prostie mai e şi asta?

Soarta m-a legat de el chiar din ziua sosirii lui la Kazan, se pare că din toamna anului 1932. Lucram pe atunci la Institutul

Pedagogic. El a apărut ca şef de catedră de istorie a Rusiei. I s-a dat apartament în clădirea institutului. A iniţiat imediat câteva lucrări şi a început pentru asta să-i adune în apartamentul său pe cercetătorii ştiinţifici. Ţin minte că am fost invitată acolo pentru a lua parte la pregătirea unei crestomaţii de istorie a Tatariei.

Şi a mai trebuit să lucrez cu Elvov la redacţia ziarului regional *Krasnaia Tataria*după un conflict puternic între noul redactor Krasnâi şi vechii colaboratori ai acestui ziar, Comitetul Regional a decis să împrospăteze aparatul redacţiei şi a trimis acolo „ca întăriri” câţiva oameni din rândurile cercetătorilor ştiinţifici. Eu am fost numită şefă a secţiei de cultură,

Elvov – şef al secţiei de informaţie internaţională.

1 „Tataria roşie” (lb. rusă) (n. tr.).

22

— De când această activitate comună într-o universitate sovietică şi în presa de partid a început să fie numită „legătură”, şi încă una în urma căreia „să am de suferit”?

Era clar că în acest moment cumplit al vieţii sale, lăsând la o parte încrederea în sine şi orgoliul, căpătase darul înţelegerii oamenilor. Pentru că vedea foarte bine în spatele cuvintelor mele nu laşitate, nu făţărnicie, ci o naivitate politică fără margini. Da, eram membră de partid, istoric şi scriitor, aveam deja un titlu ştiinţific, dar eram mică din punct de vedere politic. El a intuit asta.

— Nu înţelegeţi momentul. O să vă fie greu. Şi mai greu decât îmi este mie. Rămâneţi cu bine.

În anticameră, multă vreme s-a chinuit să-şi bage mâna pe mâneca hainei sale de piele. Fiul meu cel mare, Alioşa, pe atunci de nouă ani, *a* apărut în uşă, privindu-l atent şi serios pe „roşcovan”. Apoi l-a ajutat să-şi îmbrace haina. Iar când uşa s-a închis în urma lui Elvov, băiatul a spus:

— Mămico, nu e deloc un om simpatic. Dar acum are un mare necaz. Şi îţi pare rău de el, nu-i aşa?

A doua zi dimineaţă, aveam un curs la institut. Portarul bătrân, care mă cunoştea din vremea studenţiei, a dat fuga la mine imediat ce am intrat în hol:

— Pe profesorul nostru… ăla roşcovan… L-au luat în noaptea asta… L-au arestat…

Capitolul 3

Preludiul

Anii care au urmat pot fi numiţi un preludiu al acelei simfonii a nebuniei şi groazei care a început pentru mine în februarie 1937.

La câteva zile după arestarea lui Elvov, la redacţia

ziarului *Krasnaia Tataria* a avut loc o şedinţă de partid la care mi s-au prezentat pentru prima dată nişte acuzaţii legate de ceea ce NU am făcut.

Se dovedeşte că NU l-am demascat pe contrabandistul troţkist Elvov. NU am ripostat cu o recenzie distrugătoare la culegerea de materiale despre istoria Tatariei care a ieşit sub redacţia lui, ci chiar am luat parte la ea. (Articolul meu, care se referea la începutul secolului al XIX-lea, nu fusese criticat deloc.) NU am luat niciodată cuvântul împotriva lui la adunări.

Tentativele mele de a apela la bunul-simţ au fost respinse cu fermitate.

— Dar nu am fost numai eu, nimeni din organizaţia noastră de partid regională nu a luat cuvântul împotriva lui…

— Nu vă neliniştiţi, fiecare va răspunde pentru sine. Dar acum e vorba de dumneavoastră!

— Dar Comitetul Regional de partid a avut încredere în el. Comuniştii l-au ales membru al Comitetului Orăşenesc.

24

— Dumneavoastră trebuia să semnalaţi că nu este corect. De aceea aveţi pregătire universitară şi un titlu ştiinţific.

— Dar ce, deja s-a demonstrat că e troţkist?

Ultima întrebare, naivă, a stârnit o explozie de indignare sacră.

— Dar este deja arestat! Oare dumneavoastră credeţi că poate fi cineva arestat dacă nu există dovezi clare împotriva lui?

Am reţinut pentru întreaga viaţă toate detaliile acestei adunări memorabile pentru mine prin faptul că m-am ciocnit pentru prima oară de acea încălcare a logicii şi a bunului-simţ de care nu am încetat să mă minunez în decursul celor peste douăzeci de ani de după aceea, chiar

până la Congresul al XX-lea al partidului, sau, cel puţin, până la Plenul din septembrie 1953.

...În pauza şedinţei de partid m-am dus la biroul meu de la redacţie. Voiam să fiu singură, să mă gândesc la comportamentul meu în continuare. Cum să rezist fără să-mi pierd ceva din demnitatea mea de membru de partid şi de om? Obrajii îmi ardeau. Din când în când, mi se părea că înnebunesc de durere în faţa acuzaţiilor nemeritate.

Uşa a scârţâit. A intrat stenografa redacţiei, Aleksandra Aleksandrovna. Îi dictam adesea diverse materiale. Eram prietenă cu ea. O femeie în vârstă, închisă, care avusese un eşec personal, îmi era devotată.

— Nu vă comportaţi cum trebuie, Evghenia Semionovna. Recunoaşteţi că sunteţi vinovată şi spuneţi că vă pare rău.

— Dar nu sunt vinovată de nimic. De ce să mint adunarea de partid?

— Oricum o să vă sancţioneze. O să vă dea o sancţiune politică. Asta e foarte rău. Şi dumneavoastră tot nu vă căiţi. O complicaţie de prisos.

— N-o să mă prefac. O să-mi dea o sancţiune, o să mă lupt pentru anularea ei.

25

Ea s-a uitat la mine cu nişte ochi blânzi, înconjuraţi de o reţea de riduri, şi a rostit aceleaşi cuvinte pe care mi le spusese şi Elvov la ultima întâlnire:

— Nu înţelegeţi evenimentele care au loc. O să vă fie foarte greu.

Probabil că acum, dacă aş ajunge într-o situaţie asemănătoare, m-aş „căi”. Cel mai probabil. La urma urmei, „nici eu nu mai sunt cel de dinainte: onest, mândru, pur, rău” 1. Dar pe atunci chiar aşa eram: onestă, mândră, pură, rea. Nicio forţă nu mă putea face să iau parte la campania de „căinţă” care începuse şi la „recunoaşterea greşelilor”.

Sălile şi amfiteatrele mari, numeroase, se transformaseră

în locuri de spovedanie. În ciuda faptului că iertarea de păcate se făcea cu greutate (cel mai adesea declaraţiile de mustrări de cuget erau considerate „insuficiente”), valul de „căinţă” creştea de la o zi la alta. Subiectul revenea la orice adunare. Se căiau că nu înţeleseseră cum trebuie teoria revoluţiei permanente şi că se abţinuseră la votarea programului de opoziţie în 1923. Regretau eructaţia şovinismului marilor puteri şi subaprecierea celui de-al doilea plan cincinal. Se căiau de relaţiile pe care le aveau cu unii „păcătoşi” şi de admiraţia pentru teatrul lui Meyerhold2.

Bătându-se cu pumnii în piept, „vinovaţii” strigau că „au manifestat miopie politică”, „şi-au pierdut vigilenţa”, „au acceptat conciliere cu elemente dubioase”, „au dat apă la moară”, „au manifestat un liberalism putred”.

Şi încă multe, multe alte formule de acest fel răsunau sub bolţile instituţiilor publice. Şi presa fusese inundată de articole pe aceeaşi temă a căinţei. O frică evidentă punea în mişcare

1 Versuri din poezia *în faţa judecăţii,* de A. Blok (1915) (n. tr.).

2 Vsevolod Meyerhold (1874–1940), actor, teoretician şi regizor rus de teatru. Provenea dintr-o familie ruso-germană (n. coord.).

condeiele multor „teoreticieni”. Din zi în zi creşteau rolul şi semnificaţia organelor NKVD1.

Adunarea de partid din cadrul redacţiei m-a sancţionat cu mustrare „pentru slăbirea vigilenţei politice”. Editorul Kogan, care-l înlocuise între timp pe Krasnâi, a insistat în mod special asupra acestui aspect. A rostit împotriva mea un adevărat rechizitoriu de procuror, în care eu figuram ca o „potenţială tovarăşă de idei a lui Elvov”.

După o vreme, s-a aflat că şi Kogan avusese un trecut de

opozant, iar soţia lui fusese secretara personală a lui Smilga2 şi a luat parte la celebra „conducere a lui Smilga”, de la Moscova, la plecarea lui Smilga în exil. Pentru a distrage atenţia de la propria persoană, Kogan manifesta un zel deosebit în „demascarea” altor comunişti, inclusiv a unor oameni lipsiţi de experienţă politică, aşa cum eram şi eu. La sfârşitul anului 1936, Kogan, mutat pe atunci la Iaroslavl, s-a aruncat sub roţile trenului, nefiind în stare să îndure aşteptarea arestului.

Mi s-a mai ridicat puţin moralul pentru că secretarul Comitetului Raional de partid se dovedise la fel de „nepriceput” ca şi mine. Când sancţiunea mea a ajuns la biroul lui de la Comitetul Raional, a fost surprins:

— Şi de ce i-aţi dat sancţiune? Doar pe Elvov îl ştiau toţi. Avuseseră încredere în el şi Comitetul Regional de partid, şi Comitetul Orăşenesc de partid. Sau pentru că a mers pe aceeaşi stradă cu el?

Şi mustrarea mi-a fost anulată, rămânând (la insistenţa altor membri ai biroului, care se pricepeau mai bine decât secretarul la ce se cerea de la ei „în această etapă”) să mi se pună în vedere „insuficienta vigilenţă”.

1 Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (n. tr.).

2 Ivar Smilga (1892–1938) a fost un lider revoluţionar bolşevic. În pe rioada 1917–1918 a fost preşedinte al Comitetului Regional al Sovietelor din Finlanda, iar în 1917 a fost ales în Comitetul Central al Partidului Bolşevic (n. coord.).

Capitolul 4

Bulgărele de zăpadă

La şapte kilometri de oraş, pe malul pitoresc al Kanzankăi, se afla casa de vacanţă a Comitetului Regional de partid, „Livadia”. Fusese construită de predecesorul lui Lepa, fostul secretar al Comitetului Regional, Mihail Razumov. Un grăsun cu picioare scurte şi nişte ochi albaştri

pătrunzători, cu un profil de Ludovic al XVI-lea, membru de partid din anul 1912, care legase o mare prietenie cu soţul meu, Aksionov. De aceea îl ştiam foarte bine pe acest „cel dintâi brigadier al Tatarstanului” (o asemenea formulă de măgulire era la modă pe atunci).

Era un om plin de calităţi contradictorii. În condiţiile unei fidelităţi incontestabile faţă de partid, ale unor calităţi organizatorice deosebite, era foarte înclinat spre „cultul” propriei sale personalităţi. Am făcut cunoştinţă cu el în anul 1929 şi a devenit un om mare chiar sub ochii mei. Încă din anul 1930 ocupa numai o cameră în apartamentul Aksionovilor; când îi era foame, tăia cu briceagul salam pe o foaie de hârtie. În anul 1931, el a construit „Livadia” şi, acolo, un mic conac numai pentru sine. Iar în anul 1933, când, pentru succesele obţinute în construcţia colhozurilor, Tataria fusese decorată cu Ordinul „Lenin”, portretele lui Razumov, însoţite de cântece, erau purtate prin oraş, iar la expoziţia agricolă aceste portrete fuseseră realizate, de către câţiva artişti cu iniţiativă, din cele mai variate cereale – de la ovăz la linte.

28

Noi, prieteni apropiaţi ai lui Razumov, cu multă vreme înainte ca o situaţie asemănătoare să fie descrisă de Ilf şi Petrov, îl tachinam pe secretarul nostru:

— Mihail Osipovici, noaptea vrăbiile v-au ciugulit ochii. Ia uitaţi-vă pe Lacul Negru!

Vara, la „Livadia” se odihneau membrii biroului Comitetului Regional de partid cu familiile. Tot anul veneau aici în zilele libere.

Într-una din zilele primăverii anului 1935, am venit şi noi cu familia în ziua de odihnă. La una din mese am observat o faţă nouă.

— Cine e Motele1 ăsta roşcovan? l-am întrebat în şoaptă pe soţul meu.

— Nu e roşcovan, ci e brunet, şi nu e Motele, ci tovarăşul Beilin, noul preşedinte al colegiului de partid al Comisiei de Control a partidului.

Mă gândeam eu oare pe atunci că în spatele înfăţişării de croitor local bonom se ascunde primul meu inchizitor?

Ni s-a făcut cunoştinţă. A strălucit ceva în ochii lui când a fost menţionat numele meu, dar şi-a stins imediat această privire, aţintind-o în farfuria cu celebrele plăcinte de la „Livadia”. Am aflat ulterior că pe masa lui de lucru se afla deja „dosarul” meu.

La câteva zile de la această primă întâlnire, mă aflam deja în faţa ochilor sadici, fanatici ai tovarăşului Beilin, în biroul său, şi el, cu tot rafinamentul său talmudic, îmi preciza şi rafina formulările referitoare la „crimele” mele. Un bulgăre de zăpadă o luase la vale pe munte, tot crescând dramatic şi ameninţând să mă strivească.

Tovarăşul Beilin avea o voce liniştită. Mă tutuia, ca între membrii de partid.

1 Nume evreiesc des întâlnit (n. red.).

29

— Nu ai citit articolul tovarăşului Stalin? Doar ai calificare înaltă, nu aveai cum să nu-l înţelegi.

— Oare nu ştiai că Elvov greşise în privinţa revoluţiei permanente?

— Nu ţi-ai recunoscut vina la adunarea de partid. Deci nu vrei să te dezarmezi în faţa partidului?

Nu înţelegeam ce înseamnă „să mă dezarmez” şi încercam să-l conving pe Beilin că niciodată nu m-am înarmat împotriva partidului.

El clipea leneş, coborându-şi pleoapele peste ochii aprinşi şi cu o voce liniştită o lua de la capăt.

— Cel care nu vrea să se dezarmeze în faţa partidului în mod obiectiv alunecă pe poziţiile duşmanilor lui…

Am avut din nou tentative disperate de a mă menţine la

suprafaţă, amintindu-i duhovnicului meu sever că, de fapt, nu am făcut nimic rău, în afară de faptul că l-am cunoscut pe Elvov în cadrul serviciului, drept coleg, aşa cum au făcut-o şi toţi angajaţii de la universitatea noastră.

— Iar nu pricepi că împăciuitorismul faţă de elementele ostile partidului duce în mod obiectiv la alunecarea…

Fără să asculte obiecţiile mele, el rostogolea bulgărele înainte, împingându-l după un plan clar, bine chibzuit, pe care încă nu reuşeam să-l intuiesc.

În curând, discuţiile noastre cotidiene au încetat să se mai desfăşoare între patru ochi. A venit un tovarăş de la Moscova, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, dar pe care în gând îl numeam mereu Maliuta Skuratov1. Era antipodul lui Beilin în ceea ce priveşte metodele anchetei, dar, în acelaşi timp, dublul lui în privinţa rafinamentului sadic.

1 Maliuta Skuratov (?–1573), apropiat al ţarului Ivan cel Groaznic, conducătorul gărzii personale a acestuia (n. tr.).

30

Ochii lui Beilin, acoperiţi de pleoapele umflate, se luminau de o bucurie înăbuşită, văzând cum acţionează bătaia de joc asupra unui om. Ochii lui Maliuta radiau făţiş sute de raze strălucitoare violente. Beilin vorbea cu o voce joasă, guturală. Maliuta urla. Chiar înjura. E adevărat, înjurăturile lui erau încă departe de cele pe care am fost nevoită mai târziu să le aud la NKVD. Erau nişte înjurături politice. Oportunişti! Stârpituri de extremă stânga! Emanaţii de-ale lui Troţki! împăciuitorişti căcăcioşi!

M-au tot torturat două luni şi spre primăvară făcusem o veritabilă depresie nervoasă, acutizată de nişte crize de malarie.

Când compar aceste trăiri ale mele din perioada „preludiului” cu ceea ce a trebuit să îndur mai târziu, din anul 1937 până la moartea lui Stalin, mai bine zis, până la Plenul din iulie 1953 al Comitetului Central, care l-a

demascat pe Beria1, mă uimeşte discrepanţa reacţiei mele la stimulii externi. De fapt, înainte de 15 februarie 1937, am suferit numai moral. În privinţa condiţiilor externe, viaţa mea încă nu se schimbase. Familia mea era încă întreagă. Copiii mei dragi erau cu mine. Locuiam în apartamentul obişnuit, dormeam într-un pat curat, mâncam pe săturate, făceam muncă intelectuală. Dar, din punct de vedere subiectiv, suferinţele mele din această perioadă au fost mult mai profunde decât cele din anii următori, când am fost închisă într-o celulă la izolare sau am tăiat cu fierăstrăul copaci seculari în taigaua din Kolîma.

Cum se explică asta? Oare prin faptul că aşteptarea nenorocirii ireversibile e mai rea decât nenorocirea însăşi? Sau prin faptul că suferinţele fizice atenuează durerea chinurilor sufleteşti? Sau pur şi simplu omul se poate obişnui cu orice, chiar şi cu cea mai îngrozitoare ticăloşie, şi de aceea loviturile repetate

1 Lavrenti Pavlovici Beria (1899–1953), om politic, şef al aparatului poliţienesc în timpul regimului lui Stalin, executor al epurărilor staliniste (n. red.).

primite de la sistemul cumplit de persecuţie, inchiziţie, de la călăi mă răniseră mai puţin dur decât la primele întâlniri cu acest sistem?

Oricum ar fi, dar anul 1935 a fost îngrozitor pentru mine. Nervii erau gata să cedeze. Mă urmărea insistent gândul sinuciderii.

În acest sens, un medicament (e adevărat, temporar), l-a constituit pentru mine povestea tragică a comunistei Pitkovskaia, care a avut loc la începutul toamnei anului 1935. Pitkovskaia lucra la secţiunea şcolară a Comitetului Regional de partid. A fost una dintre acelea care a adus, în anii ’30, toate obiceiurile din perioada războiului civil. Este chiar cea despre care Pilniak1 spunea: „Bolşevicii… Jachete

din piele… Acţionează energic…” Nu pot să-mi amintesc acum numele ei. Dar, de fapt, nimeni nu-i spunea pe nume. Pitkovskaia! Putea fi încărcată cu muncă de partid cât pentru patru, i se puteau lua bani fără să i se dea înapoi, puteai să glumeşti uşor pe seama ei. Ea nu se supăra pe ai săi. Uite cine aprecia cu adevărat partidul ca pe o mare frăţie! Fire plină de abnegaţie, ea îşi îngreuna conştiinţa meschină cu sentimentul permanent de vină faţă de partid. Vina aceasta consta în faptul că soţul Pitkovskăi, Donţov, făcuse parte în anul 1927 din rândul opoziţiei. Pitkovskaia îşi iubea cu tandreţe soţul, dar îl condamna sever şi direct pentru trecutul său. Până şi fiului său de cinci ani încercase să-i explice, în cuvinte simple, cât de profund greşise tatăl său faţă de partid. Ea îi cerea soţului să se transforme într-un proletar veritabil. Mai exact, ea nu-i permitea să trăiască într-un oraş aşa de mare cum era Kazanul, ci-l obliga să lucreze la strung pe şantierul naval din Zelenodolsk.

În toamna anului 1935, au început să-i aresteze pe toţi cei care fuseseră asociaţi la un moment dat cu opoziţia. Atunci aproape nimeni nu înţelegea că acţiunile de acest fel se desfăşoară după

1 Boris Andrejevici Pilniak (1894–1941), scriitor rus (n. red.).

un plan strict, absolut în afara oricărei legături cu comportamentul real al anumitor persoane care făceau parte din acea categorie programată a fi înlăturată. Cel mai puţin putea înţelege acest lucru Pitkovskaia.

Când au venit noaptea de la NKVD după Donţov, care se întorsese duminică la Kazan din Zelenodolsk, ea a făcut o scenă demnă de o tragedie antică. Inima ei, desigur, era sfâşiată de durere pentru soţul iubit, tatăl copilului ei. Dar şi-a înăbuşit această durere şi a exclamat patetic:

— Deci m-ai minţit? Totuşi ai mers împotriva partidului?

După ce au zâmbit ambiguu, anchetatorii au pufnit:

— Mai bine adunaţi-i nişte lenjerie…

Ea a refuzat să facă acest lucru pentru un „duşman al partidului”. Când Donţov s-a apropiat de pătuţul copilului care dormea, pentru a-şi lua rămas-bun de la el, ea i-a blocat calea:

— Fiul meu nu are tată.

Apoi a dat fuga să strângă mâinile agenţilor şi a jurat în faţa lor că fiul ei va fi educat în spiritul fidelităţii faţă de partid.

Toate acestea mi le-a povestit chiar ea. Exclud în mod absolut cel mai mic element de calcul sau de făţărnicie în comportamentul acestei femei. Cu toată absurditatea faptelor ei, ele au fost declanşate de credinţa naivă şi sinceră ce o purta în suflet, de ideile combative care o animau. Gândul că cineva se poate transforma, existenţa unor nemernici cuprinşi de patima puterii, trădarea, bonapartismul nu-şi găseau locul în această inimă curată.

Chiar a doua zi după arestarea lui Donţov, Pitkovskaia a fost îndepărtată din serviciul de la Comitetul Regional de partid. Nu avea nicio pregătire de specialitate. Şi chiar dacă ar fi avut, puţin probabil că ar putut să se angajeze undeva după ce a fost demisă pe motivul „legăturii cu un duşman al partidului”. Cu aceeaşi motivare a fost în curând dată afară şi din partid.

33

I-am dat paltonul meu şi bani de drum până la Moscova, unde s-a dus să facă demersuri pentru a-şi recâştiga drepturile, dar nu a reuşit.

Revenind în Kazan, o scurtă vreme a lucrat la strung, la fabrica de maşini de scris. Apoi s-a accidentat la mâna dreaptă.

Nu mai avea ce să mănânce. Băiatul a fost dat afară de la grădiniţă. Încet, încet, nimeni nu mai vorbea cu ea. Când

venea la noi, o recunoşteam după felul în care suna la uşă, precaută şi nesigură. Încercam s-o liniştim, îi dădeam de mâncare. Apoi soţul mi-a spus că şi eu sunt luată în vizor şi „legătura cu Pitkovskaia” poate influenţa negativ finalul „cazului”. Treceam printr-un chin sufletesc. Dorinţa firească de a-l ajuta pe un tovarăş bun, un comunist fidel, se lovea de o teamă josnică: numai să nu afle Beilin şi Maliuta despre aceste vizite zilnice ale Pitkovskăi. O să mă sfâşie.

Dar, la un moment dat, nu a mai apărut. O zi, două, trei. În a patra zi s-a aflat că, după ce i-a trimis o scrisoare lui Stalin, ca expresie a iubirii şi devotamentului ei, Pitkovskaia a băut un pahar cu esenţă de oţet. În biletul de adio nu învinuia pe nimeni, considera totul o neînţelegere, implora să fie considerată comunistă.

În urma sicriului ei au mers Vovka, de cinci ani, femeia de serviciu de la Comitetul Regional de partid, căreia răposata îi dăduse adesea bani, şi doi-trei foşti tovarăşi „înverşunaţi”.

Când am văzut moviliţa asta jalnică de pământ, fără o cruce sau o stea, am înţeles că eu nu voi face aşa ceva. O să lupt pentru viaţa mea. Să mă omoare ei dacă vor putea, dar eu n-o să-i ajut să facă asta.

Spre toamnă, Beilin şi Maliuta au dat sentinţa: una severă, cu avertisment pentru „împăciuitorism cu elemente ostile partidului” şi retragerea licenţei mele de a preda.

Dar acest lucru, desigur, nu a reprezentat sfârşitul. Bulgărele de zăpadă continua să se rostogolească la vale.

Capitolul 5

„Unde e minte multă, e prostie şi mai multă...”

Soacra mea, Avdotia Vasilievna Aksionova, născută încă în regimul iobăgiei, o „muiere din Riazan” simplă, analfabetă, se remarca printr-o structură filosofică profundă a minţii şi prin capacitatea uimitoare de a-şi exprima precis, ca un scriitor, aproape la modul aforistic, opiniile în cele

mai variate probleme de viaţă. Vorbea cu o voce cântătoare specifică graiului de sud, înzestrând cu dărnicie vorbirea cu proverbe şi zicători. Asemeni vechiului rege Solomon, care spunea, în momentele dure ale vieţii sale, „Şi asta o să treacă”, bunica noastră, după ce asculta povestirea despre o întâmplare ieşită din comun, spunea de regulă: „Păi a mai fost aşa ceva…”

Ţin minte ce uimiţi am fost de cuvintele pe care le-a rostit la masă în legătură cu uciderea lui Kirov.

— Păi a mai fost aşa ceva…

— Cum a mai fost?

— Păi a mai fost. Doar şi pe ţar l-au omorât… (Ea avea în vedere, nici mai mult, nici mai puţin, decât uciderea lui Alexandru al II-lea). Pe atunci eram încă tinerică… Numa’ că acum nu au tras unde trebuia… Doar acum la noi ţar nu e Kirov, ci Stalin… Şi atunci de ce în Kirov? Ei, da’ asta o să se vadă mai târziu…

Până în cele mai mici detalii ţin minte ziua de 1 septembrie 1935, când eu, îndepărtată de Colegiul de partid de la

activitatea de catedră, m-am încuiat în camera mea, trecând cu adevărat prin chinurile lui Tantal1. Toată viaţa fie am învăţat, fie i-am învăţat pe alţii. Ziua de 1 septembrie era pentru mine mereu chiar mai importantă decât ziua Anului Nou. Şi iată, acum stau singură în ziua asta, respinsă, iar de afară se aud sunetele obişnuite ale universităţilor, şcolilor care renasc după vară. E larmă mare în Kazan – oraş studenţesc. Dar eu n-o să mai trec pe lângă coloanele universităţii dragi.

Baba Avdotia îşi târşâie intenţionat papucii în spatele uşii şi oftează. Dar eu nu ies şi nici nu o chem. Acum nu pot să văd pe nimeni. Nici pe copii. Sunt singură ca Robinson Crusoe.

Stau aşa până la amiază, când ce se aude la uşă soneria puternică şi vocea grăbită a bunicii:

— Evghenia, drăguţă, pentru tine e. Hai, ieşi…

La uşă văd un băiat-curier necunoscut. Îmi întinde un buchet mare de flori triste de toamnă – dumitriţe. În buchet e un bilet cu cuvintele calde ale studenţilor mei de anul trecut.

Nu mai am putere să rezist nici măcar până la plecarea băiatului. Încep să plâng în hohote, pur şi simplu să urlu în gura mare, să ţip şi să bocesc ca la ţară, încât baba Avdoţia începe şi ea să-mi ţină isonul, bocind:

— Of, bolnăvioara mea… Of, căpşorul tău sărman…

Apoi bunica îşi întrerupe brusc bocetul, închide uşa şi spune în şoaptă:

— Ce mai nechibzuiţi şi studenţii ăştia… Ce-o să mai păţeşti tu şi din cauza florilor astea… Evghenia, drăguţa mea, uite ce-ţi spun eu… Da’ tu să mă asculţi, chiar de sunt bătrână şi neînvăţată… E o capcană, Evghenia, e o capcană ce se ţese

1 Tantal, personaj din mitologia greacă, rege al Frigiei, condamnat de zei să sufere de foame şi de sete în Infern, cufundat în apă până la brâu (n. red.).

în jurul tău… Fugi cât mai eşti întreagă, fugi până nu-ţi aruncă laţul de gât. Minte zicătoarea – cum l-ai pierdut din ochi, ţi-a ieşit şi din inimă! Dacă treaba e aşa, trebuie să pleci cât mai departe de aici. Ia hai să te trimitem la noi în sat, la Pokrovskoe, mai bine…

Eu bocesc în continuare, încă nepricepând cum se cuvine sensul propunerii ei.

— Aşa e… Acolo tare mare nevoie mai este după unii aşa de deştepţi ca tine. Şi casa noastră e goală, părăsită. Şi în grădiniţă sunt meri… Cincisprezece cuiburi.

Eu încep să ascult.

— Ce spui tu, Avdotia Vasilievna? Cum să las eu toate astea: copiii, serviciul?

— Păi de la serviciu, vezi şi tu, te-au dat afară. Iar pe copiii tăi n-o să-i necăjim.

— Păi eu trebuie să demonstrez în faţa partidului că am dreptate! Păi ce, eu, o comunistă, să mă ascund de partid?

— Evghenia, drăguţa mea... Nu mai face aşa gălăgie. Doar nu sunt o străină. Cui o să-i arăţi tu dreptatea ta? Până la Dumnezeu e cale lungă, până la Stalin e departe...

— Nu, ce spui, ce spui... O să mor, dar o să demonstrez! O să mă duc la Moscova. O să mă lupt...

— Ei, Evghenia, drăguţa mea! Tu ai minte multă, dar prostie şi mai multă!

Soţul meu a zâmbit doar condescendent când i-am povestit despre propunerea bunicii. Cum să nu! Doar noi dispuneam de adevăr în forma lui finală, iar ea era numai o „muiere din Riazan”

Mai târziu, când am plecat la Moscova să calc pragul Comisiei de Control a partidului, am fost nevoită să mă întâlnesc încă o dată cu o propunere ce amintea de varianta Avdotiei Vasilievna.

37

Acolo, pe Ilinka, se întâlneau pe atunci mulţi comunişti care nimeriseră primii în „plasa lui Lucifer”. La rândul format la cabinetul anchetatorului de partid l-am întâlnit pe un tânăr medic cunoscut, Dikoviţki. Ca naţionalitate era ţigan. Ne cunoşteam încă din tinereţe şi acum el îmi povestea cu încredere „drăcovenia” sa. Nici el „nu manifestase vigilenţă” ci, dimpotrivă, „manifestase un liberalism putred”. Şi el „alunecase obiectiv” într-o anumită direcţie ş.a.m.d.

— Ascultă, Jenia, mi-a spus el. Dacă este să ne gândim bine, situaţia noastră e proastă. Puţin probabil că ne ajută mersul la Uinka. Trebuie să căutăm alte variante. Ce părere

ai avea, de exemplu, dacă ţi-aş cânta o romanţă populară, „Să plecăm, prietene, să plecăm în corturi, la ţigani?”

În albul albăstrui al ochilor lui apăruse parcă o rază ghiduşă.

— Mai poţi să glumeşti?

— Deloc. Ascultă. Eu sunt ţigan natural, şi tu o să arăţi foarte bine ca ţiganca Aza. Hai să dispărem de la orizont pentru o perioadă de timp. Pentru toţi, chiar şi pentru familiile noastre. La un moment dat o să apară în ziar un anunţ cu chenar negru. P.V. Aksionov anunţă cu durere sfârşitul prematur al soţiei sale şi al prietenului... Ei, şi aşa mai departe. Mă rog, şi atunci Beilin al tău, vrând-nevrând, va trebui să închidă dosarul. Iar noi o să ne lipim de vreo şatră şi vreo doi ani am hoinări ca nişte turişti liberi, până ce mai scade valul. Ce zici?

De fapt, şi această propunere înţeleaptă mi s-a părut aventuroasă, demnă numai de un zâmbet. Dar, de fapt, peste câţiva ani, când priveam înapoi la trecut, mi-am adus aminte cu uimire că mulţi într-adevăr s-au salvat tocmai în acest fel. Unii plecaseră în raioanele îndepărtate, pe atunci exotice, din Kazahstan sau din Orientul îndepărtat. Aşa a făcut, de exemplu, Pavel Kuzneţov, secretar executiv al ziarului din Kazan, care

figura în rechizitoriul meu ca fiind acuzat de apartenenţă la „grup”, dar care nu a fost niciodată arestat, pentru că plecase în Kazahstan, unde nu l-au găsit imediat, iar după aceea nici nu l-au mai căutat. Şi mai târziu a publicat în *Pravda* traducerile sale de ode ale akânilor1 kazahi, care-l proslăveau pe „tatăl Ejov2” şi pe „marele Stalin”.

Unii „au pierdut” carnetele de partid şi au fost excluşi pentru asta, după care au plecat şi ei în alte oraşe şi sate. Unele femei au rămas deodată însărcinate, presupunând cu naivitate că asta le va salva de braţul „justiţiei” lui Ejov şi

Beria. Sărmanele astea au greşit enorm, nefăcând decât să sporească numărul orfanilor părăsiţi.

Într-adevăr, oamenii căutau tot felul de variante de salvare, şi cei care au avut minte, spirit de observaţie şi capacitatea de a gândi cu capul lor au depăşit efectele unei educaţii demagogice, cei asupra cărora nu apăsa prea tare forţa mistică a „sloganurilor de partid” au găsit uneori această ieşire.

În ceea ce mă priveşte, rămânând pe acelaşi teren al adevărului, nu se poate să nu recunosc că am ales cea mai aberantă dintre toate variantele posibile de autoapărare: dovezile înflăcărate ale nevinovăţiei mele, asigurările fierbinţi de loialitate faţă de partid, consumate în faţa unor indivizi sadici sau în faţa unor funcţionari năuciţi de realitatea fantastică a acelor zile şi care tremurau pentru pielea lor. Da, bunica Avdotia avusese dreptate. Nu ştiu dacă „era minte multă”, dar prostie într-adevăr „era şi mai multă”.

1 Rapsozi populari (n. red.).

2 Nikolai Ivanovici Ejov (1936–1938), şef al NKVD în perioada epurărilor (n. red.).

Capitolul 6

Ultimul an

A fost uimitor de contradictoriu pentru mine acest ultim an al primei mele vieţi care s-a întrerupt în februarie 1937. Pe de o parte, era evident că mă îndreptam cu toată viteza spre prăpastie. Nori tot mai negri acopereau cerut politic. Se desfăşurau procese. Procesul lui Zinoviev-Kamenev1. Dosarul Kemerovo2. Procesul lui Radek şi al lui Piatakov3.

Paginile ziarelor ardeau, înţepau, cu nişte tentacule de scorpion se înfigeau chiar în inimă. După fiecare proces, lucrurile erau din ce în ce mai grele. A început să se folosească termenul înfricoşător de „duşman al poporului”.

Fiecare regiune şi

1 Grigori Zinoviev şi Lev Kamenev au fost acuzaţi de Iosif Stalin că s-ar fi raliat unei coaliţii troţkiste care viza înlăturarea liderului sovietic. În închisoare sunt manipulaţi să îşi recunoască vina, cu promisiunea de a nu fi executaţi. Ca umare a mărturiei lor, cei doi vor fi eliminaţi. Episodul face parte din Marea Teroare stalinistă din anii 1937–1938 (n. coord.).

2 Procese în care sunt supuse analizei condiţiile deplorabile din minele sovietice, acolo unde lucrau numeroşi „exilaţi”, foşti aliaţi ai regimului sovietic. Troţkiştii au fost acuzaţi că au organizat o explozie la o mină din Kuzbass, la 22 septembrie 1936, în urma căreia 12 persoane şi-au pierdut viaţa, iar 14 au fost grav rănite. Atunci când acest dosar a fost redeschis în anii ’50, s-a descoperit faptul că echipa care investigase incidentul nu părăsise vreme de două săptămâni clădirea NKVD-ului din Kemerovo (n. coord.).

3 Este vorba de Karl Radek şi Iuri Piatakov, care vor fi eliminaţi de Stalin, tot în urma unui proces de genul celui al lui Zinoviev şi Kamenev (n. coord.).

fiecare republică naţională, conform unei logici monstruoase, trebuiau să aibă şi ele „duşmanii” lor, pentru a nu rămâne în urma centrului, ca şi cum s-ar fi desfăşurat o campanie pentru livrările de cereale sau de lapte. Iar eu eram însemnată. Şi în fiecare clipă simţeam asta… Aproape tot anul am locuit la Moscova, pentru că „dosarul”, care se afla, în urma contestării mele, la Comisia de Control a partidului, impunea să vizitez mereu sediul din strada Ilinka.

Soţul meu încă rămăsese membru al Comitetului Executiv Central al URSS şi de aceea am locuit într-o

cameră confortabilă de la hotelul „Moskva”, iar în călătoriile mele frecvente spre Kazan şi de la Kazan eram aşteptată mereu de maşinile reprezentanţei tătăreşti de la Moscova. Aceleaşi maşini mă duceau şi pe strada Ilinka, unde mi se hotăra soarta. Acestea au fost paradoxurile timpului şi „inegalitatea” originală a evoluţiei evenimentelor.

În vara aceea a murit Gorki şi la înmormântarea lui l-am văzut, pentru prima şi ultima dată în viaţă, pe Stalin. Mergeam în delegaţia Uniunii Scriitorilor, aşa că am avut posibilitatea să-l văd de aproape.

Ar fi exagerat dacă acum, *post factum,* aş începe să-mi atribui nişte gânduri extrem de profunde despre rolul lui Stalin în tragedia ce cuprinsese partidul şi ţara. Gândurile acestea mi-au venit mai târziu, pe măsură ce am făcut cunoştinţă cu stalinismul în acţiune. Dar n-o să mint dacă voi spune că îi priveam pe atunci chipul fără nicio adoraţie, un chip care mă frapase prin urâţenia lui şi prin nepotrivirea cu acel chip imperial care ne privea cu bunăvoinţă din milioane de portrete. Chiar era mai mult decât „fără nicio adoraţie”. Ar fi mai bine să spun – cu o ostilitate ascunsă, deşi încă neconştientizată, slab motivată, instinctivă.

41

Dar ce se întâmpla în jurul meu în acest sens! Alături de mine mergea Fiodor Gladkov1, pe atunci deja bătrân. Trebuia să-i Fi văzut entuziasmul religios de pe chip când îl privea pe Stalin. Iar, pe de altă parte, se afla şi o scriitoare începătoare din Vologda. Am reţinut frenezia extatică cu care şoptea: „L-am văzut pe Stalin. Acum pot să mor…”

Şi am reţinut foarte bine sentimentul de iritare care pusese stăpânire pe mine şi care rostise clar în creierul meu cuvântul: „Idioata!”

Probabil un al şaselea simţ îmi şoptea că omul acesta va fi călăul meu şi al copiilor mei. În orice caz, când responsabilul cu problemele de învăţământ de la Comitetul

Central, Makarovski, extrem de favorabil în ceea ce mă priveşte, mi-a propus odată „să vorbească cu Stăpânul dacă va avea ocazia”, m-am îngrozit. Nu, nu, lasă să nu mă ştie personal! Pe atunci, în primele etape ale drumului meu în bătaia vântului, ideea naiv monarhică despre bunul conducător care nu cunoaşte abuzurile funcţionarilor săi răi nu găsea niciun ecou în sufletul meu.

(Nu ştiu dacă mai apoi Makarovski şi-a adus aminte de câtă dreptate am avut; şi el a ajuns la închisoare.)

...Cele mai diverse caractere se întâlneau printre „însemnaţii” care luau cu asalt coridoarele de pe strada Ilinka. Vedeai femei care plângeau şi bărbaţi care înjurau. Erau oameni care aşteptau supuşi să li se hotărască soarta; şi erau oameni care îşi vărsau furia pe anchetatori. Îmi amintesc de o conversaţie cu directorul unei fabrici din Harkov, care zăcea neconsolat pe o bancă rigidă de lemn de lângă mine.

1 Fiodor Vasilievici Gladkov (1883–1958), scriitor rus, reprezentant al realismului socialist (n. red.).

42

— Vă rog!

Mi-a întins portţigaretul deschis.

— Mulţumesc. Nu fumez.

— Cum nu fumaţi? E posibil aşa ceva în situaţia noastră? Şi atunci cum rezistaţi la...

— Cu teatrul. Mă duc în fiecare zi la teatru. Ieri am fost la Ohlopkov. Azi la Teatrul Mic.

— Şi chiar ajută?

— Până la un punct, da...

Un muncitor de vreo patruzeci de ani, cu nişte ochi căprui blânzi şi o gură cu buze moi, intervine în discuţie.

— Încă mai glumiţi, tovarăşi. Dar mie nu-mi arde de glume... Femeia mea suferă de reumatism, e paralizată, de

doi ani nu mai merge pe picioare. Trei copii. Şi eu, uite, am fost dat afară din partid şi de la serviciu… Oare de teatru îmi arde mie? îmi cheltui ultimii bani aici, la Moscova. Sunt din Zaporojie. Culegător. Tipograf vechi.

Directorul din Harkov îi întinde portţigaretul:

— Fumează, frate. Şi nu te supăra de glume. E umorul celor aflaţi în faţa ştreangului. Şi tu pentru ce eşti aici?

Muncitorul tace o vreme, apoi, aplecat în faţă, parcă sub o povară imposibil de dus, se loveşte peste turetcile cizmelor vechi şi exclamă disperat:

— Din cauza lui Plehanov o să mor!

— Cum aşa?

— Păi aveam noi un cerc de partid. Instructaj politic, într-un cuvânt. Ne-au dat să învăţăm despre partidul de tip nou… Iar eu… Sigur, sunt vinovat, nu am învăţat. Copiii, înţelegi… iar ea, nevasta, stă întinsă, înţelegi tu… în pat. Nu mai aveam deloc putere şi timp. Oare de învăţat îmi ardea mie? Şi atunci mă întreabă la cerc: „Cine, zice, a întemeiat partidul de tip nou?” Eu,

prostu, ar fi trebuit să fi spus drept: „Vă rog să mă iertaţi, nu sunt pregătit de răspuns”, dar zic „nu am deschis cartea, am multe necazuri în familie”. Dar eu… M-a împins păcatul. Mi s-a părut că cineva îmi şopteşte, îmi suflă: „Plehanov!” Ei, şi atunci dă-i şi turuie răspunsul: „Plehanov, zic, l-a întemeiat.” Uite, de atunci a început totul. Mai întâi mi-au dat mustrarea, iar după aceea, dă-i şi dă-i. Au început să-mi spună menşevic, mă credeţi? Cică ei erau mulţi înainte printre tipografi, şi tu, zice, eşti contaminat. M-au dat afară din partid, de la serviciu. Mor de foame copilaşii. Iar nevasta…

Chipul i s-a schimonosit de durere.

— Nu o să reziste. O să-şi dea duhul…

A mai tăcut puţin şi a spus:

— Şi totul din cauza lui Plehanov…

El a fost chemat primul de anchetatorul de partid şi am auzit din spatele uşii întrebarea care i s-a pus:

— Vă recunoaşteţi vinovat că aţi folosit activitatea de la cercul de partid pentru propaganda unor opinii menşevice, ostile partidului?

La un moment dat, mi s-a părut că am avut oarecare noroc pe Ilinka. Un membru al colegiului de partid, Sidorov, lucrător la Conducerea Politică a Sovietului Militar Revoluţionar, a manifestat atenţie şi compătimire faţă de mine. A fost indignat de formularea deciziei dată de Beilin în care se spunea, printre altele: „să i se interzică promovarea marxism-leninismului”.

— Ce naiba mai e şi asta! Să interzici unui comunist propaganda marxismului! Asta nu are niciun sens! S-a făcut exces de zel!

El mi-a dat speranţe că sancţiunea va fi redusă. Şi, într-adevăr, în noiembrie am primit o notă „de schimbare a deciziei

date de colegiul de partid din Tataria”, mustrarea severă cu avertisment a fost înlocuită cu mustrare. Punctul referitor la interdicţia predării şi a activităţii de propagandă fusese scos de tot, iar motivarea „pentru împăciuitorism faţă de elemente ostile partidului” a fost înlocuită cu una mai blândă – „pentru slăbirea vigilenţei politice”.

— Şi, cum se mai calmează puţin situaţia, peste vreun an, să faceţi o cerere pentru eliminarea totală a pedepsei, mi-a spus la despărţire Sidorov, compătimitor şi, după expresia sinceră a feţei sale, se vedea clar că omul acesta serios, cu un mare trecut în partid, chiar speră în posibilitatea „liniştirii” situaţiei.

Însă amploarea evenimentelor viitoare nu putea să fie prevăzută nici măcar de membrii de partid cu o mare

experienţă. Ce să ne mai mirăm că o asemenea fericită posesoare a unei mustrări, ca mine, a şi plecat imediat la Kazan, aproape total liniştită.

Din păcate, iluziile s-au risipit foarte repede! Efectiv nici nu am apucat să-mi despachetez lucrurile, că mi s-a trimis o telegramă de la Comisia de Control a partidului: „O nouă audiere a dosarului dumneavoastră a fost stabilită în ziua de cutare. Veniţi imediat la Moscova. Emelian Iaroslavski.”

Mai târziu am aflat că Beilin, aflându-se la Moscova în momentul atenuării pedepsei mele, şi neputând suporta o asemenea lovitură în orgoliul personal, i s-a adresat lui Iaroslavski cu o reclamaţie la adresa lui Sidorov şi protestând împotriva soluţiei dată de el, Beilin. Mai mult, i-a prezentat lui Iaroslavski acuzaţii suplimentare împotriva mea. Se dovedeşte că eram vinovată nu numai de legături cu „Elvov, azi condamnat”, dar şi cu „Mihail Korbut, de asemenea condamnat”.

Şi din nou bunica Avdotia mi-a spus:

— Nu te duce la Moscova, Evghenia, te rog, nu te duce! Hai la Pokrovskoe, pe ascuns…

Şi am răspuns din nou:

— Cum să fac aşa ceva! Oare un comunist poate să fugă de partid?

Şi m-am dus. M-am dus la Emelian Iaroslavski, care m-a acuzat că „nu am demascat” greşelile din articolul lui Elvov, pe care CHIAR EU l-am băgat mai apoi în *Istoria partidului…* în patru volume redactată de el, de Iaroslavski. Îţi venea să te iei cu mâinile de cap!

În aceeaşi seară am plecat înapoi la Moscova.

Capitolul 7
Numărătoarea secundelor

De atunci, evenimentele au început să zboare cu o viteză

ameţitoare. Ultimele două luni şi jumătate până la momentul arestării le-am petrecut într-o luptă chinuitoare între argumentele bunului-simţ şi acea senzaţie confuză pe care Lermontov o numea „angoasă profetică”.

Raţiunea îmi spunea că nu au pentru ce să mă aresteze. Desigur, în acele acuzaţii monstruoase care zilnic erau adresate de ziare „duşmanilor poporului” se simţea în mod clar exagerarea, totuşi, îmi ziceam, ceva-ceva o fi fost în realitate, or fi spus ei vreodată ceva nelalocul lui. Dar eu nu făcusem niciodată parte din opoziţie. Nu am avut niciodată nicio umbră de îndoială cu privire la corectitudinea liniei partidului.

— Dacă sunt luaţi oameni ca tine, atunci trebuie arestat tot partidul! îmi susţinea concluziile logice soţul.

Totuşi, în ciuda acestor argumente ale raţiunii, nu mă părăsea presentimentul unui pericol iminent. Mi se părea că stau în mijlocul unui cerc de fier care se tot strânge şi care în curând o să mă strivească.

Călătoria mea înapoi la Moscova, la chemarea lui Iaroslavski, a fost cumplită. Am fost foarte aproape de sinucidere!

În compartimentul vagonului confortabil de clasa întâi eram numai două persoane: eu şi un medic pediatru cunoscut,

doctoriţa Makarova, care se întorcea de la Kazan după susţinerea disertaţiei.

Era o femeie plăcută, tăcută, cu mişcări lente şi o privire foarte atentă.

Mi se părea că-mi maschez destul de bine starea mea vorbind cu ea despre toate fleacurile. Dar deodată, ea, Iară vreo legătură aparentă cu tema discuţiei, m-a mângâiat pe mână şi mi-a spus:

— Îmi pare tare rău pentru toţi comuniştii pe care îi

cunosc. Este o perioadă dificilă pentru tine. Dar oricine poate fi acuzat.

În timpul nopţii au început să mă copleşească gânduri cumplite, astfel că, încercând să nu fac zgomot, am ieşit din compartiment mai întâi pe coridorul pustiu al vagonului, mai apoi chiar pe platformă. Parcă mintea mi se golise, dar în fluxul neîntrerupt al conştiinţei s-a cristalizat deodată un catren al lui Nekrâsov1, care parcă se îmbina cu ritmul trenului:

Cel a cărui viaţă s-a frânt
Mai poate arăta prin moarte
Că-n pieptul lui a bătut o inimă curajoasă,
Că a ştiut să iubească şi...

Roţile trenului trosneau, tâmplele îmi zvâcneau. Ieşisem pe platformă tocmai pentru a scăpa de acest zgomot enervant. În primele momente, vântul de noiembrie, desfăcându-mi uşor haina, mi-a distras atenţia de la problemele mele. M-am simţit oarecum uşurată. Dar după aceea chinul a revenit.

Am întredeschis uşa vagonului. M-a lovit în faţă aerul rece. M-am uitat în jos în întunericul zgomotos al roţilor. Realitatea

1 Nikolai Alekseievici Nekrasov (1821–1878), poet, scriitor, critic şi editor rus (n. red.).

se contopise cu un fel de vis cumplit. Un pas... O clipă... Şi nu va mai fi nevoie să mă duc la Iaroslavski. Şi nu va mai fi nevoie să mă tem de nimic...

Cineva m-a apucat uşor, dar totodată ferm de braţ, mai sus de cot. Ea nu ar fi trebuit să fie pediatru, ci neuropatolog sau psihiatru, Makarova asta. Nu a ţipat, nu m-a copleşit cu vorbe, pur şi simplu m-a dus autoritară înapoi în compartiment, m-a mângâiat pe păr. A spus doar atât:

— Totul o să treacă… Dar viaţa e numai una…

…Nu m-am gândit niciodată că Iaroslavski, care era numit conştiinţa partidului, poate construi nişte silogisme atât de false. Din gura lui am auzit pentru prima dată teoria, devenită populară în anul 1937, despre faptul că „obiectiv şi subiectiv sunt, de fapt, acelaşi lucru”. Dacă ai greşit fie prin lipsa ta de atenţie, prin lipsa vigilenţei, „ai dat apă la moara” infractorului, oricum eşti vinovat. Chiar dacă tu habar nu ai avut despre ce este vorba, totuna e. În privinţa mea rezulta un asemenea lanţ „logic”: Elvov a făcut în articolul său nişte greşeli teoretice. Dacă a vrut sau nu, nu mai are nicio importanţă. Obiectiv este din nou „apa la moara” duşmanilor. „Dumneavoastră, lucrând cu Elvov şi ştiind că el a fost autorul acelui articol, nu l-aţi demascat. Iar asta înseamnă chiar complicitate cu duşmanul.”

În felul acesta s-a pus punctul pe i. Complicitatea cu duşmanul este o faptă pedepsită de justiţie.

Stăpânirea de sine m-a părăsit. Am început să strig la acest bătrân respectabil, am început să bat cu picioarele în podea. Eram în stare să sar la bătaie cu pumnii, dacă între noi nu ar fi existat suprafaţa lăcuită a biroului.

Deja nu mai ţin minte ce am tot ţipat acolo, dar esenţa cuvintelor mele s-a redus la o contraacuzaţie. Da, am fost adusă

la un asemenea grad de disperare, că am început să-i arunc în faţă întrebări simple ce rezultau dintr-un bun-simţ elementar. Iar asemenea întrebări erau considerate pe atunci de un prost gust extrem. Toţi trebuiau să lase impresia că silogismele fanaticilor reflectă modul firesc de gândire al tuturor. Era suficient ca cineva să pună o întrebare care să demaşte nebunia, că toţi cei din jur se indignau sau zâmbeau superior, considerându-l pe cel care întreba idiot.

Dar în starea aceea de spirit în care mă aflam în cabinetul lui Iaroslavski mi-am permis să-i strig:

— Ei, bine că nu am luat poziţie! Dar nici dumneavoastră nu aţi luat poziţie, dumneavoastră chiar aţi redactat articolul acesta şi l-aţi publicat în *Istoria* în patru volume a partidului! Şi atunci de ce mă judecaţi pe mine, şi nu pe dumneavoastră? I, a urma urmei, eu am 30 de ani, iar dumneavoastră 60. La urma urmei, eu sunt un tânăr membru de partid, iar dumneavoastră – conştiinţa partidului! De ce trebuie să mă sfâşiaţi pe mine, iar dumneavoastră să staţi, uite, la masa asta? Şi nu vă e deloc ruşine pentru asta?

Pentru o clipă, în ochi a început să-i licărească spaima. În mod clar mă considera nebună. Mult prea îndrăzneţe erau cuvintele mele rostite în această cameră ce semăna cu un altar sau cu un tribunal. Dar imediat i-a revenit pe chip masca obişnuită de severitate ipocrită şi de obtuzitate de quaker. Apoi a spus cu un tremurat aproape firesc în voce:

— Nimeni nu-şi dă mai bine seama de greşelile mele. Da, eu, un om care nu se poate vedea în afara partidului, sunt vinovat în acest sens în faţa partidului.

Deja îmi apăruse pe vârful limbii o nouă întrebare nebunesc de îndrăzneaţă: „Şi atunci de ce greşeala dumneavoastră este numai o conştientizare a ei, iar eu de ce trebuie să plătesc cu sânge, cu viaţa, cu copiii?”

50

Dar nu am rostit aceste cuvinte. Enervarea mi-a trecut. În locul ei a apărut groaza. Ce am spus? Ce se va întâmpla acum cu mine? Apoi, groaza a dispărut şi ea, lăsându-mă să înţeleg totul cu o claritate nemiloasă: totul este indiferent, nimic nu mai are niciun rost. A venit vremea fie să mor, fie să merg în tăcere pe Golgota mea împreună cu alţii, cu alte mii de oameni.

Când mi s-a spus să mă duc la Kazan, unde va fi trimisă

în scurtă vreme decizia, am început să mă grăbesc. Acum ştiam clar că numărătoarea vieţii mele nu se mai face cu anii şi nici măcar cu lunile. Începuse numărătoarea secundelor şi trebuia să mă grăbesc să ajung la copii. Ce se va întâmpla cu ei, cu orfanii mei?

Capitolul 8

A venit anul 1937

Şi iată, a venit acest an 1937, devenit un an de cotitură pentru milioane de oameni. Am petrecut acest ultim An Nou din prima mea viaţă în apropiere de Moscova, în casa de odihnă a Comitetului Executiv Central al URSS, la Astafievo, lângă

Podolsk.

Când m-am întors la Kazan, după discuţia cu Iaroslavski, l-am găsit pe Alioşa, băiatul cel mare, bolnav de malarie. Medicii ne-au sfătuit să schimbăm clima. Venea vacanţa de iarnă şi puteam să plecăm cu el de acolo. Soţul a făcut rost de bilete la Astafievo. Era foarte mulţumit că o să plec din nou.

— E bine ca acum să stai cât mai puţin în Kazan, în ochii tuturor…

Acum neliniştea chinuitoare îl frământa şi pe el. Deja se făceau arestări. Deja se ajunsese la oameni pe care îi cunoşteam foarte bine. Printre primii a fost luat directorul Institutului de Tuberculoză, profesorul Aksianţev, vechi membru de partid. A urmat directorul Universităţii, Vekslin, al cărui devotament faţă de partid devenise proverbial în Kazan. Omul acesta a făcut tot războiul civil într-un palton ponosit, trecând de pe un front pe altul. A fost un erou la Perekop…

Soţul meu a început acum să stea mai mult pe acasă. Îl epuizaseră şedinţele la care, ca membru al biroului Comitetului

52

Regional, stătea în prezidiu şi trebuia să asculte în tăcere cum era dezbătut pe toate părţile cazul lui Elvov şi al meu, în calitate de complice a lui.

Nu era obişnuit să stea seara acasă. Tot umbla tăcut dintr-un capăt în altul al camerei, se oprea din când în când şi spunea:

— Cine să-l mai ştie şi pe Vekslin ăsta... Un om aşa de devotat! Poate că o fi făcut într-adevăr el ceva...

Începuse acum să aibă mai mare grijă de copiii cu care înainte numai glumea. Chiar remarcase că Vasia are paltonaşul uzat. Trebuia unul nou.

Dar cum începeam o discuţie sinceră despre ceea ce se întâmpla în jurul nostru, el lua imediat o atitudine principială. Desigur, în mine credea necondiţionat, ştia că nu sunt vinovată de nimic. Dar el, ca membru al Comitetului Regional, nu împărtăşea acele aprecieri ale situaţiei care începuseră deja să se formeze destul de clar în conştiinţa mea. Pentru el, cea mai comodă era supoziţia că, în privinţa mea, se produsese o greşeală. Se purta ca un adevărat cavaler la numeroasele adunări unde i se cerea „să se delimiteze" de soţie. Acolo declara că ştie că soţia lui este o comunistă onestă. Dar acasă, uneori...

— Paşa, ce se întâmplă cu adevărat în partidul nostru? întrebam eu.

— E greu de spus, Jeniuşa, e complicat. Dar ce să faci? E o etapă specială în evoluţia partidului nostru...

— Păi ce etapă mai e şi asta? Că toţi membrii de partid trebuie să treacă prin etapa închisorii? glumesc eu amar.

El se supără.

— Iartă-mă, Jeniuşa, dar glumele astea sunt de prost gust. Lasă la o parte supărarea ta personală. Nimeni nu se supără pe partid.

Uneori între noi apăreau în acest sens conflicte serioase. Ţin minte o scenă tristă, seara târziu, în parcul pustiu,

Diadski,

53

vizavi de casa noastră. Am ieşit să ne plimbăm puţin înainte de culcare. Fără să vreau, discuţia a luat-o pe aceeaşi cale. Am spus ceva răutăcios şi ironic la adresa lui laroslavski. Soţul meu a izbucnit:

— Ce spui! Cu tine chiar o să ajung la închisoare!

Mi-am smuls mâna din mâna lui. El, speriat de cuvintele dure, a vrut să o ţină, dar m-am smuls din nou, dar atât de puternic, încât micul meu ceas de aur a căzut într-un nămete de pe marginea aleii parcului. L-am căutat mai apoi peste o oră, dar nu l-am găsit.

Când stăteam aşa, aplecaţi deasupra nămetelui şi îl scormoneam cu mâinile goale, pe chipurile noastre, tulburate de ceartă, se simţea deja umbra catastrofei iminente ce se apropia. Lucrul cel mai groaznic era că fiecare dintre noi citea pe faţa celuilalt un gând clar: doar lăsam impresia că suntem tulburaţi de pierderea ceasului şi vrem neapărat să-l găsim. De fapt, puţin ne păsa de el. Însă vieţile noastre erau cele care se pierdeau. Şi fiecare lăsa impresia că cearta aceasta este importantă pentru el şi-l tulbura. Dar, în realitate, ce însemna ACUM o ceartă între soţi? Doar eram deja în afara vieţii, în afara relaţiilor umane obişnuite. Dar acesta era numai subtextul, care încă nu se manifestase.

…Astafîevo – un loc puşkinian, fosta moşie a prinţului Viazemski1 – a fost la vremea sa o „Livadie” a celor din capitală. În vacanţa de iarnă, acolo veneau foarte mulţi „copii de şefi”, care-i împărţeau pe cei din jur în categorii în funcţie de marca maşinii. Cei cu Lincoln şi Buick erau cotaţi bine, cei cu Ford

1 Piotr Viazemski (1792–1878), poet şi traducător rus, bun prieten al lui Puşkin. A deţinut funcţii înalte în serviciul public, ajungând viceministru al educaţiei (n. coord.).

erau dispreţuiţi. Noi făceam parte din ultima categorie şi Alioşa a înţeles asta imediat.

— Sunt nişte copii respingători, spunea el, ascultă numai, mamă, ce spun ei despre profesori…

În ciuda faptului că la Astafievo primeai mâncare ca în cel mai bun restaurant, iar fructierele din toate camerele erau mereu pline şi se umpleau imediat ce se goleau, unele femei, când se adunau în sala de tratament, criticau cu dispreţ mâncarea, comparând-o cu cea de „Sosnî” 1 şi „Barviha” 2.

Era un adevărat ospăţ în vremea ciumei. La urma urmei, 90% din populaţia de atunci de la Astafievo era condamnată şi aproape toţi, în următoarele luni, au schimbat camerele confortabile de acolo cu priciurile de sus şi de jos de la închisoarea Butârki. Copiii lor, care se pricepeau aşa de bine la mărcile de automobile, au devenit elevii unor case de copii speciale. Chiar şi şoferii au fost acuzaţi de „complicitate” la ceva. Dar, deocamdată, nimeni încă nu ştia că ciuma era aproape şi banchetul era în toi.

Se apropia revelionul. În cantină s-a întins o masă mare, bogată. Doamnele s-au gătit. Alioşa a cerut să-mi pun şi eu o rochie nouă.

— Ei, mamă ce-i asta? Nu se poate să porţi o rochie veche, îmi place când te îmbraci frumos…

La ora 12 fără 5 minute, când deja se umpluseră paharele, am fost chemată la telefon. M-am dus bucuroasă, am crezut că este soţul meu. La începutul lui ianuarie trebuia să aibă loc sesiunea Comitetului Executiv Central. Probabil că venise la Moscova şi dorea să-mi spună La mulţi ani.

1 Sanatoriu rezidenţial, aflat azi în Belarus (n. tr.).

2 Localitate în vestul regiunii Moscova, unde este amplasată o staţiune balneară a preşedinţiei Rusiei (n. tr.).

55

Dar în receptor a răsunat vocea de bas a unei cunoştinţe întâmplătoare, nu foarte simpatice, care, nu se ştie de ce, se hotărâse să-mi ureze La mulţi ani.

Până i-am ascultat urările, până am ajuns fuga în cantină, Anul Nou deja venise. Am intrat în cantină când gongul bătea pentru a douăsprezecea oară. Alioşa, întors într-o parte, ciocnea un pahar cu cineva. Când s-a întors la mine, deja trecuseră două minute din anul 1937.

Nu am avut norocul să-l întâmpin cu Alioşa. Şi el ne-a despărţit pentru totdeauna.

Capitolul 9

Excluderea din partid

La începutul lunii februarie, ne-am întors în Kazan şi am aflat imediat că sunt chemată la Comitetul Raional de partid. De ce Iaroslavski s-a hotărât să transfere analiza „dosarului” meu la Kazan, nu ştiu. Poate că, după ieşirea mea nervoasă, nu mai voia să se întâlnească cu mine? Dar cel mai probabil era o decizie generală de a transmite cazurile de excludere la organizaţiile de nivel local. Asemenea cazuri deveneau, de la o zi la alta, tot mai numeroase. Comisia de Control a partidului nu mai făcea faţă volumului de muncă.

Am fost citată pe data de 7 februarie. Secretarul Comitetului Raional de partid era fostul meu student de la Universitatea Comunistă din Tataria, Biktaşev. Trebuia să fi văzut ce grimasă de durere i-a schimonosit faţa când era citit „dosarul” meu. Aproape că nu mai ţin minte ce acuzaţii mi se aduceau de data aceasta, ce formulări înlocuiseră acum ultima variantă moscovită. Aproape nu le ascultam. Şi eu, şi toţi membrii biroului Comitetului Raional ştiam că problema excluderii e decisă dinainte. Şi eu, şi ei voiam să reducem cât mai mult procedura greoaie.

— Întrebări?
— Nu.
— Luări de cuvânt?
— Nu.

57

— Poate că vreţi să mai spuneţi ceva, Evghenia Semionovna? a întrebat Biktaşev cu o voce răguşită, fără să-şi ridice privirea din dosarul aflat în faţa lui.

Se vede că se temea să nu încep să vorbesc. Oare nu era evident că suferea şi el, că nu poate să facă nimic?

Dar eu înţeleg tot şi deja nu mai vreau să spun nimic. Mă îndrept cu paşi mici spre uşă şi spun numai în şoaptă:

— Decideţi şi fără mine…

Ştiam toţi că este o încălcare a statutului, că în lipsa membrului de partid nu se poate lua o decizie referitoare la el. Dar oare acum de statut ne mai arde? Şi Biktaşev e preocupat numai de un singur lucru:

— Carnetul… e la dumneavoastră?

Şi tuşeşte, de parcă s-ar fi înecat:

— Lăsaţi-l…

Pauză. Acum, eu şi Biktaşev ne privim. În faţa noastră apar aceleaşi tablouri din trecut… în urmă cu zece ani, eu, o profesoară începătoare tânără, îl învăţ pe el, un băietan tătar semianalfabet, venit de la ţară. Faptul că acest băiat a devenit secretar al Comitetului Raional se datorează în mare parte şi eforturilor mele. Şi câte au mai fost – dificultăţi, bucurii când le-am depăşit, caiete corectate! Ce veseli şi curioşi mai erau ochişorii ăştia inguşti, mongoloizi! Şi ce tulburi şi roşii sunt acum…

Toate acestea trec prin faţa ochilor mei şi, sunt sigură, şi prin ai lui. Şi vocea îi tremură sincer când repetă:

— Lăsaţi carnetul… deocamdată.

În acest scurt „deocamdată” se vede un efort timid de a mă linişti, de a-mi da speranţă. Adică, lasă-l deocamdată,

că o să-l primeşti înapoi. Doar lucrurile astea nu pot continua la infinit!

Mi se face milă de fostul meu elev Biktaşev, un băiat bun, curios. Acum e mai rău pentru el, decât pentru mine. În acest

teatru de groază unii actori au primit rolul de victime, alţii – de călăi. Pentru ultimii e mai rău. Eu am măcar conştiinţa curată.

— Da, am carnetul la mine.

Este încă nou-nouţ. Chiar în 1936 se făcuse înlocuirea carnetelor în toată uniunea. Ce l-am mai păzit, cât mă mai temeam să nu-l pierd! îl pun pe masă.

Afară, la uşa Comitetului Raional de partid, mă aştepta soţul meu. Am pornit pe jos. Nu puteam urca în tramvai cu asemenea feţe. O jumătate de drum am tăcut. Apoi el a întrebat:

— Ei, cum a fost?

— Am lăsat carnetul de partid…

El a gemut încet. Acum şi lui îi era clar cât de aproape era marginea prăpastiei.

Capitolul 10 *În acea zi…*

Între excluderea din partid şi arest au trecut opt zile. În toate aceste zile am stat acasă, închisă în camera mea, fără să mă apropii de telefon. Am aşteptat… Şi toţi apropiaţii mei aşteptau. Ce? Ne spuneam unul altuia că aşteptam concediul soţului, care i se promisese într-o perioadă atât de neobişnuită. Cum va primi concediul, vom pleca la Moscova, să facem din nou demersuri. Să-l rugăm pe Razumov… El e membru al Comitetului Central.

În sufletul nostru, ştiam cu toţii foarte bine că nu se va întâmpla nimic de felul acesta, că aşteptăm cu totul altceva. Mama şi soţul meu făceau pe rând de serviciu pe

lângă mine. Mama făcea cartofi prăjiţi. „Mănâncă puţin, fetiţo. Mai ţii minte ce-ţi mai plăceau când erai mică?” Soţul meu, când venea acasă, suna într-un mod convenit de noi şi mai şi striga tare: „Eu sunt, eu sunt, deschideţi!” Şi în gândul lui îşi spunea: „Încă mai sunt eu, nu ei.”

Am „curăţat” biblioteca de acasă. Doica scotea cu căldările cenuşa. Arseseră *Portrete şi pamflete,* de Radek, *Istoria Europei Occidentale,* de Friediand şi Sluţki, *Politică economică,* de IJuharin1. Mama, cu lacrimi în ochi, mă implora chiar să ard

1 Nikolai Ivanovici Buharin (1888–1938), important om politic rus, Intelectual şi revoluţionar bolşevic. A fost judecat şi executat de NKVD, liind reabilitat în anul 1988 (n. red.).

Istoria celui mai nou socialism, de Kautski1. Indexul se mărea cu fiecare zi. Autodafeul căpăta dimensiuni grandioase. Până şi cărţulia lui Stalin, *Despre opoziţie,* am fost nevoiţi s-o ardem, în noile condiţii şi ea părea ilegală.

Cu câteva zile înainte de arestarea mea, a fost săltat al doilea secretar al Comitetului Orăşenesc de partid, Biktaghirov. Chiar de la şedinţa de birou pe care o conducea. A intrat secretara şi a spus:

— Tovarăşe Biktaghirov, întreabă cineva de dumneavoastră.

— În timpul şedinţei? Cine e?... Sunt ocupat, spuneţi...

Dar secretara s-a întors.

— Dumnealor insistă.

El a ieşit din sală. I s-a cerut să se îmbrace şi „să vină puţin, nu departe”.

Arestarea aceasta l-a pus pe gânduri pe soţul meu şi l-a cutremurat şi mai mult decât excluderea mea din partid. Secretarul Comitetului Orăşenesc! Şi el „s-a dovedit” tot...?

— Nu, de-acum cekiştii2 noştri chiar au sărit peste cal. Va

trebui să-i elibereze pe mulţi…

El voia să se convingă că este o verificare, o neînţelegere de moment şi pe undeva chiar comică. Poate că, în duminica următoare, Biktaghirov va sta din nou la masă la „Livadia” şi va povesti zâmbind că era cât pe ce să fie considerat duşman al poporului.

Dar nopţile era cel mai greu. Câte maşini treceau pe lângă ferestrele dormitorului nostru care dădeau în stradă! Şi pe fiecare trebuia s-o „asculţi”, îngheţând când ţi se părea că încetineşte mersul în faţa casei noastre. Noaptea până şi optimismul

1 Karl Kautski (1854–1938), filosof, jurnalist şi teoretician al marxismului (n. coord.).

2 Membri ai CEKA, organizaţie a poliţiei secrete (n. red.).

soţului meu ceda locul GROAZEI, unei GROAZE cumplite, i are strângea gâtul întregii ţări.

— Pavel, o maşină!

— Ei, ce-i, Jeniuşa? Oraşul e mare, sunt multe maşini…

— S-a oprit! Aşa e, s-a oprit…

Soţul meu ţopăie desculţ spre fereastră. E palid. Spune cu o voce exagerat de liniştită:

— Uite, vezi? E un camion!

— Şi ei vin mereu cu maşini mici, da?

Adormeam abia după 6 dimineaţa. Iar dimineaţa veneau din nou veşti despre alţii care au fost ridicaţi.

— Aţi auzit? S-a dovedit că Petrov era duşman al poporului! Ca să vezi, ce bine s-a putut deghiza!

Asta însemna că în noaptea aceea fusese săltat Petrov.

Apoi aduceau un teanc de ziare. Şi nu mai puteai să-ţi dai seama care dintre ele e *Literaturnaia1,* care, să zicem, *Sovetskoe iskusstvo2.* Toate urlau la fel şi ţipau despre duşmani, conspiraţii, execuţii…

Erau nişte nopţi groaznice. Dar s-a întâmplat tocmai ziua.

Eram în sufragerie: eu, soţul meu şi Alioşa. Fata mea vitregă, Maika, era la patinoar. Vasia stătea un camera lui. Eu călcam rufe. Acum preferam să fac muncă fizică. Îmi alunga parcă gândurile. Alioşa lua micul dejun. Soţul meu citea cu voce tare o carte, povestiri de Valeria Gherasimova. Atunci s-a auzit telefonul. Suna la fel de strident ca în acea zi de decembrie 1934.

Câteva minute nu răspundem. Acum nu ne mai plac telefoanele. Apoi soţul meu spune cu o voce extrem de nefirească şi liniştită, aşa cum vorbeşte de fapt de la o vreme:

1 Denumire colocvială pentru „Ziarul literar” (n. tr.).

2 „Arta sovietică” (n. tr.).

62

— Probabil e Lukovnikov. L-am rugat să mă sune.

Ia receptorul, ascultă, se face alb ca hârtia şi spune şi mai liniştit:

— Jeniuşa, e pentru tine… Vevers… NKVD…

Şeful secţiei de poliţie secretă de la NKVD, Vevers, era foarte drăguţ şi amabil. Vocea lui susura ca un pârâu de primăvară.

— Vă salut, tovarăşa. Spuneţi-mi, vă rog, cum staţi cu timpul azi?

— Acum sunt mereu liberă. Ce este?

— Oooo! Mereu sunteţi liberă! Staţi aşa de rău cu moralul?… Totul o să treacă. Aşa deci, aţi putea să vă întâlniţi azi cu mine? Vedeţi dumneavoastră, avem nevoie de câteva informaţii despre Elvov ăsta. Nişte informaţii suplimentare. Ce v-a mai păcălit! Ei, nu-i nimic! Acum totul se va lămuri.

— Când să vin?

— Când doriţi. Dacă vreţi acum, dacă nu, după-amiază.

— Dar o să mă reţineţi multă vreme?

— Vreo patruzeci de minute. Ei, poate o oră…

Soţul meu, care stătea alături, aude tot şi prin semne, în şoaptă, mă sfătuieşte insistent să mă duc acum.

— Ca să nu creadă că te temi. Nu ai de ce să te temi!

Şi îl asigur pe Vevers că vin acum.

— Poate să trec pe la mama?

— Nu e nevoie. Du-te acum. Cu cât se vor lămuri mai repede toate astea, cu atât mai bine.

Soţul meu mă ajută să mă îmbrac repede. Îl trimit pe Alioşa la patinoar. El pleacă fără să-şi ia rămas-bun de la mine... Nu l-am mai văzut.

Printr-o coincidenţă stranie, cel mic, Vasia, obişnuit cu deplasările mele permanente şi cu plecările şi care reacţiona

foarte calm la ele, de data aceasta vine în fugă în hol şi începe să mă întrebe insistent:

— Mamă, unde te duci? Unde? Nu vreau să pleci...

Dar acum nu pot să-mi privesc copiii, nu pot să-i sărut. Altfel o să mor imediat, pe loc. Îi întorc spatele lui Vasia şi strig:

— Doică, ia copilul! Nu pot să-l văd acum...

Da, mă rog, poate e mai bine să n-o văd nici pe mama. Oricum se întâmplă inevitabilul şi nu poţi să-i ceri nicio amânare. Uşa se trânteşte. Şi acum ţin minte acest sunet. Gata. Nu am mai deschis niciodată uşa aceasta în spatele căreia am trăit alături de copiii mei dragi.

Pe scară m-am întâlnit cu Maika. Venea de la patinoar. Ea mereu înţelegea totul intuitiv. Nu a întrebat nimic, nu s-a interesat unde mergem pe o vreme aşa de nepotrivită. S-a lipit doar de perete şi a deschis ochii mari. Erau nişte ochi uriaşi, albaştri. Şi o înţelegere atât de matură a durerii şi groazei se citea pe chipul acesta de 12 ani, că mai târziu am visat-o ani de-a rândul.

Jos, la intrare, am întâlnit-o şi pe bătrâna noastră doică,

Fima. Dăduse fuga jos după noi, să-mi spună ceva. Dar s-a uitat la faţa mea şi nu a mai spus nimic, a făcut doar încet o cruce în spatele nostru.

— Pe jos?

— Da, să mergem puţin pe jos pentru ultima oară.

— Nu spune prostii. Nu te arestează. Pur şi simplu au nevoie de nişte informaţii.

— Nu am nicio informaţie.

Mergem în tăcere. Vremea e minunată. O zi luminoasă de februarie. Zăpada căzuse abia de dimineaţă. Este încă curată.

— Mergem pentru ultima oară împreună, Paşa. Deja sunt acuzată oficial.

64

— Nu spune asemenea prostii, Jeniuşa. Ţi-am spus deja. Dacă sunt arestaţi oameni ca tine, atunci trebuie să fie arestat tot partidul.

— Uneori îmi trece şi mie prin minte un asemenea gând nebunesc. Oare nu s-or pregăti să-i aresteze pe toţi?

Deja aştept reacţia obişnuită a soţului meu, gândindu-mă că o să mă certe ca de obicei pentru cuvintele jignitoare. Dar, în loc de aşa ceva… Constat că şi el este molipsit de vorbele „eretice”. Îşi exprimă convingerea că mulţi dintre cei arestaţi ca „duşmani ai poporului” sunt oameni oneşti, rosteşte cuvinte pline de indignare la adresa… La adresa unor persoane importante. Şi sunt bucuroasă că iar gândim la fel. Atunci îmi imaginam că înţelesesem aproape tot. Dar de fapt mă aşteptau încă multe descoperiri pline de amărăciune.

Şi uite şi clădirea cunoscută – Lacul Negru.

— Ei, Jeniuşa, te aşteptăm la prânz…

Ce faţă jalnică are acum, cum îi mai tremură buzele! îmi aduc aminte de vechiul lui ton sigur, de stăpân, de comunist vechi, de lucrător de partid.

— Rămâi cu bine, Paşa. Am trăit bine cu tine…

Nici nu mai spun „ai grijă de copii”. Ştiu că el nu va putea să aibă grijă de ei.

Încearcă să mă liniştească din nou, rosteşte cuvintele cunoscute, pe care eu deja nu le mai disting. Mă îndrept repede spre biroul de permise, dar aud deodată o voce tremurătoare:

— Jeniuşa!

Mă uit înapoi.

— La revedere, Jeniuşenka!

Şi privirea… O privire pătrunzătoare de animal hăituit, de om chinuit. Acea privire pe care o s-o întâlnesc mai apoi adesea ACOLO.

Capitolul 11
Căpitanul Vevers

Am deschis uşa foarte curajoasă. Era un adevărat curaj al disperării. E mai bine să sari în prăpastie cu elan, nu să te opreşti pe marginea ei şi să te uiţi în jur la lumea minunată lăsată în urmă pentru totdeauna.

Dar lentoarea oficială cotidiană cu care mi se eliberase permisul, pe care era marcată ora sosirii mele şi alături un loc gol, pe care trebuia să fie trecută ora plecării mele de aici – toate acestea, pentru o clipă, îmi insuflaseră o speranţă trecătoare: poate că urma doar să fiu interogată în legătură cu Elvov.

Urc la primul etaj, apoi la al doilea. Pe coridoare trec oameni preocupaţi, din spatele unei uşi de sticlă se aude ţăcănitul unor maşini de scris. Uite un tânăr pe care l-am mai văzut undeva, chiar a dat din cap distrat şi a rostit un „bună”. O instituţie ca oricare alta!

Şi abia acum urc liniştită la etajul trei şi pentru o clipă mă opresc la uşa camerei nr. 47. Bat la uşă şi, fără să aud vreun răspuns, trec pragul. Şi imediat întâlnesc privirea lui Vevers. Suntem faţă în faţă.

Ochii aceştia ar trebui să apară într-un film, în prim-plan. O privire goală. Fără nici cea mai mică încercare de a masca cinismul, cruzimea, anticiparea voluptuoasă a torturilor la care va fi supusă acum victima. Mai mult, privirea aceasta nu avea nevoie de niciun comentariu.

66

Trebuia să rezist. Continuam să las impresia că mă consider în contiuare un om, un comunist, o femeie. Îl salut politicoasă şi, fără să mai aştept invitaţia de a lua loc, întreb:

— Pot sătau jos?

— Luaţi loc, dacă aţi obosit, aruncă el dispreţuitor.

Are pe faţă aceeaşi grimasă – un amestec de ură, dispreţ, ironie pe care mai apoi, de sute de ori, l-am văzut la alţi lucrători din acest aparat, precum şi la comandanţii de închisori şi lagăre. Grimasa aceasta, după cum am aflat mai târziu, intra în programul pregătirii lor profesionale şi ei o repetau în faţa oglinzii. Dar în acel moment, când m-am ciocnit de ea pentru prima oară, eram sigură că ea exprimă atitudinea personală a lui Vevers faţă de mine.

Câteva minute se scurg în tăcere deplină. Apoi el ia o foaie de hârtie şi scrie pe ea mare, încet, ca să văd şi eu: „Proces-verbal de interogatoriu…” După care scrie numele meu după soţ. Îl corectez, spun numele meu de fată.

— Încercaţi să-l protejaţi? N-o să vă ajute…

Ridică din nou ochii spre mine. De data aceasta emană deja o plictiseală cenuşie, grea.

— Ei bine, care este situaţia dumneavoastră de partid?

— Doar ştiţi. Am fost exclusă din partid.

— Asta e bună! Oare trădătorii sunt ţinuţi în partid?

— De ce vorbiţi aşa urât?

— Vorbesc urât? Păi asta nu e nimic, pot şi să vă omor! Sunteţi o renegată! Agent al imperialismului internaţional!

Cu siguranţă asta trebuie să fie o glumă. Oare poţi lua în

serios aşa ceva? Dar el nu, nu glumeşte. Inflamându-se din ce în ce mai mult, urlă în toată camera, revărsând asupra mea tot felul de invective. E adevărat, deocamdată sunt numai jigniri cu tentă politică. Dar este abia februarie 1937. Spre iunie, deja îşi va servi prestaţii cu cele mai alese înjurături de pe stradă.

67

Îşi încheie fraza lungă cu o lovitură de pumn în birou. Geamul de pe birou zornăie. Acompaniat de acest sunet subţire se revarsă asupra mea ca un acord final al torturii de doi ani o frază scurtă:

— Sper că aţi înţeles că sunteţi arestată!

Cercurile verzi-aurii de pe tapetul din biroul lui Vevers au început să salte în faţa ochilor mei. Se legăna odată cu ele şi cabinetul.

— E ilegal! Nu am săvârşit nicio infracţiune, spun eu abia mişcându-mi limba uscată.

— Ce? E ilegal? Dar asta ce e? Uite aprobarea procurorului pentru arestarea dumneavoastră. E datată 5 februarie. Iar azi e 15. Nu ne-am văzut capul de treabă. Azi am fost sunat de undeva. Ce-i asta, spuneţi, la dumneavoastră duşmanii poporului se plimbă liberi prin oraş?

M-am ridicat şi am făcut un pas în direcţia telefonului.

— Permiteţi-mi să-mi anunţ familia.

El râde vesel.

— Mor de râs! Credeţi că deţinuţilor le sunt permise convorbirile telefonice?

— Atunci sunaţi dumneavoastră.

— Toate la timpul lor. Lui Aksionov nu-i mai pasă prea mult ce se întâmplă, să ştiţi. Deja v-a renegat. Ce să spun, e destul de picant totul! Membru al guvernului, membru al biroului Comitetului Regional şi cu o asemenea soţie! Dar acum nu de asta e vorba. Trebuie să completez procesul-

verbal. Răspundeţi la întrebările mele.

El scrie ceva, apoi îmi citeşte o întrebare:

— Investigaţia a demonstrat că aţi fost membră a unei organizaţii teroriste ilegale de pe lângă redacţia ziarului *Krasnaia lataria.* Confirmaţi acest lucru?

68

— Este o aiureală! Nu a fost nicio organizaţie. Nu am făcut parte din nimic.

— Gura!

Din nou o lovitură cu pumnul şi ecoul subţire al sticlei.

— Ia să lăsaţi în faţa mea tonul ăsta de doamnă. Gata cu domnia. Acum în spatele gratiilor!

— Aveţi cumva dreptul să strigaţi şi să bateţi aşa în masă în faţa mea? O să cer să mă întâlnesc cu şeful instituţiei, tovarăşul Rud.

— Ah, cereţi? Ei, o să vă arătăm noi ce cereţi!

Apasă butonul unei sonerii. Apare o femeie în uniformă de gardian de închisoare.

— Percheziţionaţi-o!

Sunt încă o deţinută fără experienţă. Toate informaţiile mele despre regulile din închisoare se limitează la amintirile unor vechi bolşevici şi la cărţile despre „Narodnaia volia” 1. De aceea urmăresc nu numai cu repulsie, dar şi cu uimire mişcările acestor mâini neruşinate care îmi cotrobăie prin buzunare, se preling ca nişte melci lipicioşi pe trupul meu.

Percheziţia e terminată. Dintre armele terorii a fost descoperită din întâmplare în poşetă o forfecuţă de unghii.

Căpitanul Vevers apasă un alt buton. Apare un soldat de escortă, un bărbat. Vevers se uită din nou la mine fix, cu ură şi dispreţ în ochii lui plumburii.

— Şi acum în celulă! în beci! Şi o să staţi până când o să recunoaşteţi şi o să semnaţi tot!

1 Organizaţie revoluţionară de la sfârşitul secolului al XIX-lea din Rusia imperială (n. tr.).

Capitolul 12

Beciul de la Lacul Negru

Lacul Negru este, de fapt, denumirea unuia dintre parcurile din oraşul Kazan. Cândva, înainte de revoluţie, era locul preferat al negustorilor cheflii. Aici se afla un restaurant scump, un teatru de estradă. Acum suprafaţa parcului era folosită pentru diferite expoziţii, iar iarna aici era patinoar.

Dar, după ce direcţia regională a NKVD s-a mutat pe strada Ciornoozerskaia, chiar vizavi de parc, denumirea „Lacul Negru" nu s-a mai folosit în legătură cu parcul. Cuvântul a căpătat acelaşi sens ca şi „Lubianka" pentru Moscova.

— Nu mai trăncăni, că o să ajungi la Lacul Negru!

— Aţi auzit că l-au dus noaptea la Lacul Negru?

Beciul de la Lacul Negru. Sintagma aceasta producea groază. Şi uite, eu mă îndrept, escortată de un soldat, chiar spre acest beci. Câte trepte sunt până jos? O sută? O mie? Nu mai ţin minte. Ţin minte numai că fiecare treaptă reverbera ca un spasm în inimă, deşi în conştiinţă a început să-mi licărească deodată o idee aproape ghiduşă: uite aşa, probabil, se simt păcătoşii care de multe ori au folosit în viaţă, fără să se gândească, cuvântul „iad", iar acum, după moarte, trebuie să vadă aievea acest loc.

Uşa grea de metal scârţâie foarte tare. Dar aceasta este numai anticamera iadului. O încăpere afumată, fără ferestre, luminată de un bec mic ce atârnă din tavan. În spatele unui

birou stă un bărbat palid, în uniformă de gardian. Sub ochi îi atârnă nişte pungi umflate, iar privirea îi este goală, indiferentă, ca de şalău marinat. Se uită la mine, dar parcă nu mă vede. Singurul lucru care-l interesează la persoana

mea este ceasul. Doar nu am curea, sunt femeie. Curelele şi ceasurile sunt luate de la noii deţinuţi. Ca să nu ştie cât e ceasul şi ca să nu aibă cu ce să se spânzure. Îi place ceasul meu. E frumos, adus din străinătate. Mi l-a făcut cadoul soţul meu, după ce l-am pierdut pe cel vechi atunci, în nămeţi. El se uită cu încântare la ceas şi în ochii lui de peşte licăresc parcă scântei. Apoi trece la completarea formularului. Se dovedeşte că ai nevoie de formular şi pentru intrarea în iad. Apoi ei fac un schimb de replici scurte, a căror semnificaţie se reduce, după cum se vede, la celula în care să mă închidă.

Şi iată că am ajuns şi în iad. O a doua uşă de fier duce într-un coridor îngust, luminat slab de un bec mic, atârnat de tavan. Becul răspândeşte o lumină ciudată, de închisoare, cu reflexe de un roşu purpuriu. În dreapta e peretele, cenuşiu, plin de pete. E greu de spus că este unul dintre pereţii acelei case în care este amplasat cabinetul confortabil al căpitanului Vevers... Iar în stânga...

În stânga sunt uşi, uşi, uşi... închise cu zăvoare şi cu lacăte mari, ruginite. Unele foarte vechi, cu care probabil, înainte de revoluţie, se încuiau hambarele negustorilor. Iar în spatele acestor uşi sunt oameni? Cum să nu! Comunişti, tovarăşi de-ai mei, care ajunseseră în iad înaintea mea. Profesorul Aksenţev, secretarul Comitetului Orăşenesc, Biktaghirov, directorul Universităţii, Vekslin... Şi mulţi alţii...

O disperare rece, care îmi inundă pieptul, mă face să arăt în exterior perfect liniştită. În interior sunt pregătită de singurătate. De aceea, când se deschide cu un zgomot sinistru una dintre uşi

pe care scrie numărul 3 şi văd o siluetă omenească în interiorul celulei, iau asta ca pe un dar neaşteptat al soartei. Deci n-o să fiu singură? Asta înseamnă deja o adevărată fericire.

Uşa se închide din nou cu acelaşi zgomot, paşii dispar înăbuşit şi eu îi spun cu o voce liniştită femeii tinere care stătea lângă perete:

— Bună ziua, tovarăşa!

Ea continuă să stea câteva secunde lângă perete, în aceeaşi poziţie în care am găsit-o. E frumoasă, îmbrăcată cu un palton scump, elegant, de lutru, pe fondul căruia se conturează de mare efect părul ei auriu. Apoi începe să mă privească atent, neliniştită, de parcă ar căuta pe chipul meu răspunsul la o întrebare, apoi zâmbeşte trist şi spune:

— Bună ziua. Luaţi loc uite aici, pe scaun. Nu vă daţi jos paltonul. Aici e frig... Sunteţi aşa de liniştită... Probabil că nu v-a mai rămas nimeni acasă?

— Copiii... Trei copii. Doi ai mei şi o fată vitregă. Cel mic are patru ani şi jumătate.

— Ce nenorocire! Sărmana de tine!

Se apropie repede mine, se lasă pe vine şi-şi aţinteşte din nou aceeaşi privire căutătoare în ochii mei.

— Ce vreţi să mă întrebaţi?

Ezită o clipă, apoi mă ia de mâini şi, râzând, spune:

— N-o să vă întreb nimic. Ştiu răspunsul. Sunteţi bună. Problema e că mi-e frică mereu să nu pună alături de mine vreo spioană care să-mi ceară să vorbesc despre mine şi tata. Tatăl meu este închis tot aici. Şi fratele... Iar mama a rămas complet singură. E bolnavă. Are mâinile mutilate după atacul *hunhuzilor1.*

1 Denumire colocvială pentru bandele de hoţi din China de Nord şi Manciuria (n. tr.).

72

Deocamdată nu pricep nimic. Ceea ce spune femeia asta tânără e aşa de departe de lumea mea mică, închisă, a intelectualităţii de partid ştiinţifică şi literară. Asta o fi oare în străinătate? Ce spune ea despre *hunhuzi*? Dar mă cuprinde un sentiment de simpatie. Faţa aceasta frumoasă,

simplă, ochii căprui care mă privesc direct nu pot aparţine unui om rău. Şi îi strâng mâinile subţiri pe care mi le-a întins. Spun liniştitor:

— Nu, nu sunt spioană. Nu o să vă întreb despre nimic. Puteţi să nu-mi spuneţi nimic, dacă nu doriţi. Dar eu o să vă povestesc tot. Ca să nu vă temeţi de mine. Doar suntem împreună într-o nenorocire aşa de mare... Mă cheamă Jenia. Spuneţi-mi aşa, deşi sunteţi mai mică decât mine. Dar pe dumneavoastră cum vă cheamă?

O chema Liama Şapei. Prenumele ei adevărat era Lidia, dar toată lumea i se adresa cu numele cu care se prezenta chiar ea în copilărie.

— Sunt din spiţa *kavejedeilof1.*

— De unde?

În mod clar nu ştiam nicio asemenea profesie, nici naţionalitate. O să mai treacă vreo câteva luni şi o să dau în închisoarea Butârki de zeci de oameni care se prezentau cu acest cuvânt îngrozitor. Pe scurt – erau ruşi, în marea majoritate muncitori calificaţi care lucraseră la Calea Ferată a Chinei Orientale şi care veniseră în patria sovietică după ce calea ferată fusese vândută de ai noştri. Mulţi dintre ei au locuit acolo mulţi ani şi s-au întors în patrie cu sentimentul de mare emoţie, iubire şi dorinţă de a câştiga bine. Aproape toţi au fost arestaţi ca spioni, tuturor li se aduseseră acuzaţii monstruoase că ar fi fost „recrutaţi” de serviciile secrete japoneze sau manciuriene.

1 Muncitori la Calea ferată a Chinei Orientale (n. tr.).

Liama avea 22 de ani. Termina se gimnaziul la Harbin şi lucrase ca dactilografa la biroul căii. Ferate. Tatăl ei era un vechi lucrător de cale ferată. Fratele ei, imai mare cu câţiva ani decât ca, simpatiza cu comuniştii, fusese chinuit în Manciuria, venise pentru câţiva ani la familia lui din URSS şi se instalase în apropiere de Kazan, în orăşelul industrial

Zelenodolsk. Liama, împreună cu tatăl şi mama ei veniseră la el abia după ce fusese vândută i alea ferată, acum câteva luni. Deja trecuse o lună de când ea, tatăl şi fratele ei fuseseră arestaţi. Toţi erau acuzaţi de spionaj.

— Au născocit un întreg roman! Tata nu va rezista. Are Inima slabă. Iar mama, v-am spus deja, nu va putea să se întreţină. *Hunhuzii* au mutilat-o, i-au tăiat degetele de la mâini.

Ceea ce-i povestisem Liamei despre mine era mai presus de înţelegerea ei. Cu toate deprinderile mele pedagogice nu puteam să-i explic acestui copil dintr-o altă lume de ce anume sunt acuzată eu. Toate aceste „pierderi ale vigilenţei”, „împăciuitorismul”, „liberalismul putred” sunau pentru ea ca un fel de chineză, mai degrabă un fel de păsărească, pentru că ea cu chineza se descurca cât de cât. Dar ea era un deţinut cu experienţă şi m-a introdus imediat în toate detaliile existenţei ce mă aştepta.

— Acum o să ne dea în curând cina, după care o să lase şi paturile. Numai să nu vă cheme noaptea la interogatoriu, să vă lase să vă odihniţi după primul şoc…

Abia atunci am remarcat că cele două paturi de fier erau ridicate pe perete, prinse cu nişte cârlige. Se permitea să fie coborâte între 11 seara şi 6 dimineaţa, la un semnal special. La 6 se dădea deşteptarea, şi înainte de 11 nu puteai să stai culcat. Frai obligat să stai doar în picioare sau să şezi pe taburet.

— Astăzi e un planton bun, ne dă mereu mai multă caşă. Dar cu ăla saşiu poţi să mori de foame… La toaletă o să mergem probabil după cină. Azi au început din partea cealaltă.

74

În curând pe coridor au început să se audă nişte ciocănituri ritmice, care se contopeau cu huruitul lacătelor ce se deschideau. Treptat, în celulă a început să pătrundă

un miros puturos de peşte fiert care te făcea să vomiţi. Chiar şi pe fondul mirosului atotprezent de umezeală şi closet, acest miros greţos de peşte îţi stârnea repulsia.

Mă uitam cu uimire cum Liama, elegantă, frumoasă, a dat gata cu poftă mai întâi porţia ei, apoi şi pe a mea, constând din acest peşte şi caşă de ovăz.

— Azi nu vă refuz porţia, ştiu că în primele zile oamenii nu mănâncă.

După ce a terminat de mâncat, Liama s-a dus la uşă şi imediat ce s-a auzit strigătul scurt: „Gamela!” şi s-a întredeschis puţin uşa grea, a pus gamela jos.

— Nu avem dreptul să dăm nimic în mână.

După cină ne-au dus la „toaletă”. Trebuia să mergem în şir pe coridor, în tăcere absolută. Toaleta se afla chiar în capătul coridorului şi am trecut pe lângă toate celulele. Am sorbit din privire fiecare uşă, de parcă prin grosimea ei puteam să-i văd pe oamenii care zăceau în celule.

Liama mă iniţia grijulie în toate secretele regulamentului acestui loc şi mă instruia în privinţa metodelor folosite pentru a-i induce în eroare pe gardieni şi pe anchetatori.

— Staţi cu spatele la uşă, repede! mi-a şuierat ea, de îndată ce am rămas singure la toaletă.

Apoi, cu o mişcare rapidă, a presărat pe fâşia îngustă de lemn de sub lavoar puţin praf de dinţi şi a scris la fel de repede iniţialele mele cu periuţa de dinţi pe fondul alb ce se formase.

— Cei care vor veni după noi o să citească şi poate vor şti cine sunteţi, dacă sunt din Kazan. O să le transmită vecinilor. Lucrul cel mai important e să stabileşti legătura.

— Dar cum o să transmită?

— Prin ciocănit.

— Dumneavoastră ştiţi cum?

— Învăţ. Vecinul mă învaţă în fiecare zi după masa de

prânz, când se face schimbul gardienilor. Uite ce e: când o să ne întoarcem în celulă, încercaţi să călcaţi clar şi apăsat pe tocuri, să se audă că e mers de femeie. Iar când treceţi pe lângă nr. 5, să tuşiţi puţin. Acolo se pare că e închis unul dintre marii activişti de partid din Kazan. Poate o să vă recunoască…

Fereastra celulei, în afară de grilajul gros, mai era protejată ţi de un panou înalt de lemn, ce permitea să se vadă numai o mică porţiune de cer.

— Ziua e întuneric aici? Poţi să citeşti?

Liama zâmbeşte de naivitatea mea.

— Sigur că e întuneric. Doar e beci, şi fereastra mai e şi acoperită cu scânduri… Dar în privinţa cititului să nu vă faceţi griji. Aici nu este permis să citiţi…

Liama continuă apoi să vorbească în şoaptă:

— Priviţi cu atenţie oblonul nostru de la fereastră. Nu remarcaţi nimic?

Nu, în mod clar nu remarcam nimic. Grilajul… Scândurile… Totul e închis. Dar ea îmi arată că există totuşi acolo o crăpătură minusculă. Între a doua şi a treia scândură era un interval, lat cam de un deget.

— Numai să nu observe şi ei. Iar aşa, acum că suntem două, o să ne uităm pe crăpătură în timpul plimbării şi o să vedem i. Ine unde este închis. Iar acolo se poate stabili şi legătura. Ăsta e lucrul cel mai important. Ca să ştii pe cine să întrebi şi cine ce a răspuns. Că doar anchetatorii mint aşa de mult, aşa de mult…

76

Şi Liama, care tăcuse aşa de mult în luna de singurătate, îmi tot povesteşte, până la „stingere”, cu o şoaptă fierbinte, despre tot: şi despre viclenia anchetatorilor, şi despre nişte picnicuri de demult de pe râul chinezesc Sungari, şi despre cum se distrug lucrurile. „Uite, de exemplu, haina de pe mine. E din lutru natural, într-o sută de ani nu mai faci aşa

ceva, şi aici am stricat-o de tot, cu atâta umezeală, mizerie în jur… trebuie să duci şi hârdăul…”

O ascult cu atenţie, plină de compătimire şi chiar cu un anumit sentiment ciudat de ruşine faţă de această fată drăguţă dintr-o lume necunoscută mie. Deşi stau jos alături de ea, în aceeaşi închisoare, încă mi se pare că eu, în calitate de comunist, port o răspundere pentru faptul că ţara asta, pe care şi-au dorit-o părinţii ei, a primit-o astfel pe Liama, o fată veselă, inteligentă, frumoasă, tocmai în această celulă.

Stingerea. Scrâşnetul cutremurător al paturilor de fier umple tot beciul cu un zgomot infernal. Îmi examinez noul pat. Deocamdată încă mai privesc lung şi încerc să acopăr perna umplută cu paie, cu o faţă de pernă cenuşie, cu fularul meu şi cu batista. Liama mă linişteşte:

— Poate că o să vă permită să primiţi pachet…

Ne culcăm. Liama adoarme cu un zâmbet fericit. Înainte de a adormi, îmi spune:

— Noapte bună, draga mea Jenecika! Ce bucuroasă sunt că sunteţi cu mine! Abia acum văd ce groaznic a fost să stau singură o lună întreagă! Vai, ce proastă sunt că am spus asta! Ce prostie! Sunt bucuroasă! Desigur, nu sunt bucuroasă că sunteţi arestată, ci că aţi ajuns în celula mea. Înţelegeţi ce vreau să spun, nu?

Înţeleg tot. Mai bine zis, deja nu mai înţeleg nimic. Ziua aceasta a fost tare lungă. Închid ochii şi în faţa mea plutesc tot

felul de arătări: ba chipurile copiilor mei, ba privirea hăituită a M>jului meu, ba ochii înfierbântaţi ai lui Vevers, ba „şalăul marinat” care se uită la ceasul meu, ba râuşorul chinezesc Sungari, pe care plutesc bărci cu oameni ciudaţi. Sunt din neamul kavejedeilor. Ce denumire absurdă… Liama… Acum câteva ore, nici nu ştiam de existenţa ei.

Acum îmi este ca o soră…

Deja mă cufund într-un somn agitat şi nesigur, de închinare, plin de coşmaruri. Dar nu mi-e dat să dorm în această primă noapte de închisoare. Din nou bubuitul, zăngănitul zăvoarelor şi al lacătelor şi o voce plictisită care anunţă:

— Pregătiţi-vă de interogatoriu!

Capitolul 13

Ancheta dispune de informaţii precise

M-am gândit adesea la tragedia oamenilor care au executat epurarea din 1937. Cum a fost şi pentru ei? Doar nu toţi au fost sadici. Şi numai câţiva dintre ei au avut curajul să se sinucidă.

Pas cu pas, îndeplinind noi şi noi directive, au coborât treptele de la statutul de om la cel de fiară, de animal. Pe măsură ce timpul trecea, chipurile lor deveneau din ce în ce mai greu de descris. Cel puţin eu nu pot găsi cuvinte pentru a reda expresia chipurilor celor care deveniseră deja Neoameni.

Dar totul s-a desfăşurat treptat. Iar în noaptea aceea, anchetatorul Livanov, la care am fost dusă, arăta ca orice alt funcţionar, poate cu o uşoară înclinaţie spre birocraţie. Un chip liniştit, bine hrănit, un scris îngrijit cu care completase deja coloana din stânga a procesului-verbal (întrebările), nişte intonaţii în vorbire puţin cam provinciale, cu adevărat din Kazan, şi chiar nişte cuvinte anume. El spunea „poi” în loc de „apoi”, „mai înainte” în loc de „mai devreme”. Asta îmi amintea de doica Fima şi-mi stârnea o serie de amintiri de acasă.

Pentru o clipă, a licărit din nou speranţa că nebunia asta se poate termina. Ea, nebunia, rămăsese acolo, jos, unde existau zăngănitul zăvoarelor, ochii plini de suferinţă ai fetei cu părul auriu de pe râul Sungari. Iar aici era lumea obişnuită a oamenilor normali. Dincolo de fereastră se

întinde vechiul şi

i unoscutul oraş Kazan, cu tramvaiele sale zgomotoase. Şi aici lereastra nu are grilaj şi nici oblon de lemn, ci o perdea frumoasă. Şi farfuria care rămăsese de la cina anchetatorului Livanov nu e pusă pe jos, ci pe un scăunel, într-un colţ al camerei.

Poate că Livanov ăsta este un om absolut decent, care notează liniştit răspunsurile mele la întrebările lui directe, nesemnificative, aproape ca într-un banal chestionar: de când am lucrat acolo şi acolo, când am făcut cunoştinţă cu cutare şi cutare... După ce pagina a fost umplută, anchetatorul mi-o dă să o semnez.

Dar ce-i asta? El tocmai mă întrebase din ce an îl cunosc pe Elvov şi eu am răspuns „din anul 1932”. Iar aici scrie: „Din ce an îl cunoaşteţi pe TROŢKISTUL Elvov?” Şi răspunsul meu:.. Pe TROŢKISTUL Elvov îl cunosc din anul 1932.”

— Nu aşa am răspuns.

El s-a uitat la mine foarte uimit, de parcă ar fi fost într-adevăr doar o chestiune legată de precizia formulării.

— Dar el este troţkist.

— Asta nu ştiu.

— Dar noi ştim asta. Noi am stabilit. Ancheta dispune de informaţii precise.

— Dar eu nu pot confirma ceea ce nu ştiu. Puteţi să mă întrebaţi când am făcut cunoştinţă cu PROFESORUL Elvov. Iar dacă el este troţkist sau dacă eu l-am cunoscut ca troţkist, asta e deja o altă întrebare.

— Dar vă rog să mă scuzaţi, aici eu pun întrebările. Nu aveţi dreptul să-mi dictaţi formulările. Dumneavoastră doar răspundeţi.

— În acest caz, notaţi răspunsul meu nu cu cuvintele dumneavoastră, ci exact aşa cum îl formulez eu. Şi legat de asta, de ce nu există stenograf? Ar fi fost totul foarte clar.

80

Aceste cuvinte ale mele, un record de naivitate, sunt acoperite de un hohot subit de râs. Desigur, nu hohotea Livanov. Intrase din nou Nebunia însăşi, în persoana locotenentului de securitate Ţarevski.

— Aaaa... Sunteţi deja în spatele gratiilor? Dar nu aţi făcut oare recent în clubul nostru un referat despre Dobroliubov? Mai ţineţi minte?

— Ţin minte. Asta a fost cu adevărat o prostie. Ce vă trebuie dumneavoastră Dobroliubov!

Sensul replicii nu ajunge însă până la acest băiat ciufulit, slăbuţ, cu faţă de maniac.

— Prin urmare, cereţi un stenograf, nici mai mult, nici mai puţin! Ce glumă! Mi se pare că aveţi impresia că sunteţi la redacţie!

Se apropie de birou cu nişte paşi mari, săltăreţi, îşi aruncă privirea peste procesul-verbal, apoi ridică ochii spre mine. Ochii lui se deosebesc de cei ai lui Vevers prin faptul că în ei, alături de plăcerea de a fi călău, se mai află şi o nelinişte obscură, un fel de groază ascunsă.

— Aşa deci, sunteţi deja în spatele gratiilor? mi se adresează din nou ironic, cu o intonaţie plină de ură, de parcă i-aş fi omorât copilul sau i-aş fi dat foc casei.

Apoi continuă, deja mai liniştit:

— Înţelegeţi, desigur, că arestarea dumneavoastră este aprobată de Comitetul Regional? Totul e dat pe faţă. Elvov v-a trădat. Dar şi soţul dumneavoastră, Aksionov, şi el e arestat şi a povestit tot. Şi el e troţkist.

Compar în minte această afirmaţie cu cuvintele lui Vevers despre renunţarea lui Aksionov la o „asemenea soţie”. Da, Liama avusese dreptate. Sunt nişte mincinoşi cu toţii.

— Elvov e închis şi el aici?

81

— Da! E alături de dumneavoastră, în celula vecină. Şi a semnat tot împotriva dumneavoastră.

— Atunci confruntaţi-mă cu el. Vreau să aud ce a spus despre mine. Să-mi spună în faţă.

— Aha, aţi vrea să vă vedeţi cu prietenul? întreabă el insinuant.

După care adaugă o frază mizerabilă, obscenă şi injurioasă, pe care cu greu am putut să o suport. Pentru prima oară în viaţă suportam o asemenea atitudine.

— Cum îndrăzniţi? Cer să mă duceţi la şeful instituţiei. Aici e o instituţie sovietică. Aici nimeni nu are dreptul să jignească astfel un om.

— Păi pentru noi duşmanii poporului nu sunt oameni. Cu ei totul ne e permis.

Şi din nou începe să hohotească cu un grohăit. Apoi urlă la mine din toţi plămânii, bate în masă cu aceeaşi mişcare ca şi Vevers, mă ameninţă că mă împuşcă. Îmi cere să semnez procesul-verbal.

Văd cu uimire cum Livanov, liniştit, politicos, urmăreşte toate acestea cu o indiferenţă totală. Se vede că asta e pentru el ceva obişnuit.

— De ce permiteţi să se amestece în ancheta pe care o conduceţi dumneavoastră? îl întreb.

Livanov zâmbeşte aproape bonom.

— Fiindcă numai Ţarevski are dreptate. O căinţă sinceră v-ar uşura situaţia. Împotrivirea nu are niciun rost. Doar ancheta dispune de informaţii precise.

— Ce informaţii?

— Despre activitatea dumneavoastră contrarevoluţionară din organizaţia clandestină condusă de Elvov. Semnaţi mai bine procesul-verbal. Atunci o să avem faţă de dumneavoastră o atitudine mai politicoasă, civilizată. O să vă permitem să primiţi pachete. Întâlnire cu copiii şi soţul.

Cât timp vorbeşte Livanov, Ţarevski face o pauză, pentru ca apoi, cu forţe noi, să se năpustească din nou asupra mea. După trei-patru ore de prelucrare, combinată în acest fel, mă conving definitiv că venirea lui Ţarevski, considerată de mine drept ceva întâmplător, face parte dintr-o metodologie bine gândită.

Zorii albaştri de februarie se văd deja prin deschizătura ferestrei, când apare gardianul chemat de Ţarevski. În urma mea se aud aceleaşi cuvinte cu care mă petrecuse în ajun căpitanul Vevers. Numai că vocea lui Ţarevski este mai puternică şi mai ascuţită.

— În celulă! Şi o să staţi până când vă hotărâţi să semnaţi!

Când cobor scara în beci, îmi dau seama că mă grăbesc să ajung în celulă. Până la urmă, acolo se pare a fi mai bine. Acolo mă privesc ochii omeneşti ai tovarăşei mele de suferinţă. Şi zgomotul lacătelor e mai bun decât ţipetele demente ale Neoamenilor.

Capitolul 14

Băţul şi morcovul într-o săptămână am învăţat aşa de bine toate rânduielile, încât atunci când mergeam la interogatoriu în faţa gardianului, nu mai aşteptam indicaţiile lui, ci o coteam singură mereu la dreapta, spre cabinetul lui Livanov, unde uneori, în locul lui, mă aştepta Ţarevski, iar alteori amândoi. De aceea am fost uimită când, ajungând la etajul unu, am auzit deodată în spatele meu vocea surdă, dar clară a gardianului:

— La stânga!

Acest birou era mult mai bine mobilat decât cel al lui Livanov. Perdelele de la ferestrele mari erau trase în lături şi nu mi-am putut stăpâni o exclamaţie uşoară de uimire şi încântare când am văzut afară, ca pe un ecran, patinoarul Lacului Negru. Becuri colorate îl împodobeau cu nişte ghirlande de sărbătoare. Vedeam orchestra de suflători

care se afla pe un podium şi siluetele mişcătoare ale patinatorilor.

Pentru o clipă am rămas aşa, nefiind în stare să mă desprind din faţa acestei privelişti. Oare mai se poate vedea pe lume şi aşa ceva? Pe lumea asta unde există carcere în care se stă în picioare şi „metode speciale” cu care sunt ameninţată în fiecare zi.

— E frumos, nu? întreabă atunci o voce catifelată de bariton.

Abia atunci remarc o siluetă scundă, vânjoasă, de militar, care stătea lângă o fereastră laterală.

84

— Azi e sărbătoare, e Ziua Armatei Roşii. Se desfăşoară un mare concurs al patinatorilor, explică el pe un ton de parcă ne aflam la un ceai. Şi mai adaugă, cu aceeaşi voce plăcută: Probabil că şi copiii dumneavoastră mai mari sunt tot aici? Alioşa şi Maia… Doar şi ei patinează, nu?

Oare am halucinaţii? Cine a rostit între aceşti pereţi numele copiilor mei? Şi nu mai rezist. De câte ori mi-am dat cuvântul că nu voi plânge niciodată în faţa „lor”… Dar acum lovitura primită este mult prea neaşteptată. Şi lacrimile îmi curg şiroaie.

— Ooo… vă rog să mă iertaţi, v-am tulburat. Dar luaţi loc, vă rog. Aici, în fotoliu, aici e mai comod.

Interlocutorul meu nu seamănă deloc cu „aceia”. Mai degrabă îmi aduce aminte de lumea universitară părăsită. Ochii senini mă privesc cu compătimire. Poartă cu mine o discuţie simplă, parcă fără nicio legătură cu „cazul” meu. Despre menirea în viaţă. El este convins că am făcut o greşeală când am ales calea pedagogului, a cercetătorului ştiinţific.

— Dumneavoastră sunteţi un scriitor înnăscut. Mi s-au dat ieri extrase din articolele dumneavoastră de ziar…

Deocamdată încă nu-mi dau seama ce rost are o

asemenea discuţie. Dar, în curând, totul se lămureşte.

— O asemenea fire impulsivă, emotivă. Nu e greu de înţeles că aţi căzut pradă falsului romantism, unei conspiraţii ascunse…

Maiorul Elîşin mă priveşte şi aşteaptă. Dar şi eu am învăţat ceva în această săptămână. Acum ştiu sigur că nicio justificare pătimaşă nu va dovedi nimic nimănui, dau numai prilejul unor noi ironii. Mi-am dat seama că „tăcerea e de aur”, că trebuie să răspund numai la întrebări puse direct şi, pe cât se poate, scurt şi la obiect.

— Mda, bine, continuă maiorul. Toţi am fost tineri, toţi am fost pătimaşi, toţi am putut greşi.

ba naiba cu tine! Oare el crede că nu am citit şi eu romane şi povestiri din istoria mişcării revoluţionare? în ele, căpitanii de jandarmi, chiar cu asemenea cuvinte, îi ameţeau de cap pe tinerii studenţi terorişti.

— Nu fumaţi? îşi deschide el amabil portţigaretul şi continuă, de parcă ar discuta singur. Romantism… Auguste Blanqui… Slepniak-Kravcinski… Mai ţineţi minte *Căsuţa de pe Volga*?

Se vede că maiorul e foarte mulţumit că are ocazia de a-şi manifesta o erudiţie atât de strălucită. Este luat de val şi rosteşte o întreagă cuvântare, vreo zece minute, al cărei sens se reduce la faptul că eu nu mă comport cum trebuie. Doar nu. Un ajuns la Gestapo. Acolo ar fi fost potrivită o tăcere mândră, refuzul de a semna procesele-verbale, refuzul de a-mi dezvălui complicii. Dar aici, doar mă aflu într-o închisoare din propria noastră ţară. El e convins că în suflet am rămas comunistă, în ciuda greşelilor grave pe care le-am făcut. Trebuie să depun armele, să mă aşez în genunchi în faţa partidului şi să spun numele celor care au împins o fire impulsivă, emotivă (a a mea, să participe la o conspiraţie. Iar apoi să mă întorc la copii. Apropo, îmi trimit

salutări. Maiorul a discutat ieri la telefon cu tovarăşul Aksionov. Acest comunist onest suferă tare mult, aflând că soţia lui se cufundă în greşeală printr-o comportare nesovietică – maiorul o spune deja direct…

Tac de parcă sunt moartă, încercând să mă uit într-un colţ, deasupra capului maiorului. El îmi interpretează greşit privirea, crezând că mă uit spre farfuria cu sandvişuri ce se află pe un dulăpior.

— Vă rog să mă iertaţi, nu mi-a trecut prin minte să vă ofer. Vă rog. Poate că vi s-a făcut foame? Sunteţi cam palidă. De fapt, vă stă bine. Sunteţi o femeie interesantă. Nu e greu de înţeles că Elvov ăsta şi-a pierdut capul, nu-i aşa?

86

Grămada de sandvişuri cu şuncă de un roz delicat şi caşcaval care-l imită pe cel elveţian este pusă acum în faţa mea.

Oare mi s-a făcut foame? Toată săptămâna nu am mâncat aproape nimic, în afară de o bucată de pâine neagră cu apă fiartă – nu am fost în stare să depăşesc repulsia faţă de gamelele din închisoare şi de peştele care mirosea groaznic.

— Mulţumesc. Nu mi-e foame.

— Vai, vai, vai! Uite, şi asta e rău. Ne consideraţi duşmani? Nu vreţi să primiţi mâncare din mâinile noastre?

Tac din nou, încercând acum să nu mă uit nici la maior, dar nici la sandvişuri. Atunci el, cu un oftat slab, le ia de pe masă şi pune în locul lor câteva foi de hârtie de scris şi un pix.

— Scrieţi-ne tot. Tot ce a fost, chiar de la început. Acum eu o să mă ocup de treburile mele, iar dumneavoastră scrieţi. Cât mai detaliat. Să-i evidenţiaţi pe principalii responsabili. Scrieţi care dintre reacţionari şi universitari a fost extrem de activ în atacarea liniei partidului. Şi în

mediul scriitorilor tătari... Ei, dar n-o să vă învăţ eu să scrieţi.

— Tovarăşe maior, mă tem că nu e genul meu.

— Şi de ce nu?

— Păi chiar dumneavoastră aţi spus că specialitatea mea sunt traducerile, publicistica. Dar romanul poliţist nu este genul meu. Nu s-a nimerit. Puţin probabil că voi putea compune ceea ce aţi dori dumneavoastră.

Maiorul Elîşin zâmbeşte strâmb, dar continuă să rămână amabil. După cum se vede, rolul lui e strict limitat la „morcov", nu poate folosi băţul.

— Scrieţi. O să vedem ce iese.

— Şi ce să scriu despre universitari? Doar toţi sunt deja arestaţi, încerc eu să smulg vreo informaţie de la interlocutorul meu amabil.

— Cum adică toţi? Uite, de exemplu, profesorul Kamai. Cine să-l aresteze? N-ai pentru ce! Fost hamal, tătar, devenit profesor de chimie, membru fidel de partid.

— Da, probabil a rămas ultimul profesor provenit din rândul hamalilor. Acum o să faceţi mai mulţi profesori din această categorie.

Nu mai am ce pierde, acum sunt convinsă de asta, şi de ai cea, din când în când, îmi permit să fiu mai obraznică.

— Vai, vai, vai, mă mustră părinteşte maiorul Elîşin, ei, recunoaşteţi, oare această mică glumă a dumneavoastră nu are o notă de troţkism? Oare nu provine chiar din arsenalul troţkist?

În cele din urmă, trebuie să folosesc hârtia şi pixul. Şi scriu. Scriu întruna patru ore, o cerere adresată şefului direcţiei NKVD, pe care nu l-am văzut aici, dar cu care am făcut cunoştinţă încă înainte de a fi arestată, la una din şedinţele cu activul de partid. Scriu despre metodele inacceptabile de anchetă, despre ameninţările şi nopţile

nedormite, despre Ţarevski şi Vevers. Cer o confruntare cu Elvov, o întâlnire cu soţul meu. Descriu întregul mers al „dosarului” meu, mai întâi în instanţele de partid, apoi în beci. Închei cu o declaraţie că m-am decis ferm să nu mint partidul şi să nu-mi atribui, nici mie, şi cu atât mai mult altor comunişti, fapte negative, inventate de anchetatori în scopuri pe care nu le cunosc.

Maiorul Elîşin este deja foarte obosit. Cam peste vreo două ore sună undeva şi în locul lui vine… acelaşi Ţarevski. Tocmai lui va trebui să-i predau cererea pe care am scris-o.

Îl apucă criza: împroaşcă salivă, scoate numai înjurături, pune mâna pe pistol. Dar ştiu că le e interzis să mă omoare, mai ales că ancheta încă nu s-a încheiat. Asta mi-a explicat în detaliu Liama, dragul meu instructor din închisoare.

88

Şi tac. Tac şi visez la celula mea. Dar el mă ţine chiar până la deşteptare, până la ora 6 dimineaţa.

Mai târziu am aflat ce număr norocos am primit la loteria politică. Ancheta mea se încheiase încă din aprilie, adică înainte ca alde Ţarevski şi Vevers să fie autorizaţi nu numai să-mi adreseze cuvinte necuviincioase, dar şi să recurgă la tortură fizică.

Capitolul 15

Pereţii prind viaţă

La un moment dat, nu am mai fost chemată la interogatorii. Zilele au început să curgă unele după altele, rutina închisorii începuse să capete un oarecare ritm stabilit de aducerea apei fierte, de plimbarea de cincisprezece minute în curtea mică a închisorii, sub paza gardienilor înarmaţi, masa de prânz, „ţoaleta”. Anchetatorii parcă uitaseră de existenţa mea.

— O fac intenţionat, spunea Liama, uite, pe mine de trei

săptămâni nu m-au mai chemat. Vor ca omul să înnebunească din cauza închisorii şi, de disperare, să înceapă să semneze nrice tâmpenie.

Dar eu eram atât de epuizată de primul contact cu „justiţia” de la Lacul Negru, încât mă bucuram de pauza asta.

— Dar noi hai să nu înnebunim, Liama. Să folosim timpul pentru studierea anturajului. Chiar dumneavoastră aţi spus că e important să stabilim legături. Se tot aud lovituri în perete, nu?

Într-adevăr, vecinul nostru din stânga, în fiecare zi după masa de prânz, bătea în zid. Dar, epuizată de interogatorii, încă nu ascultasem cu atenţie zgomotul ăsta. Dar Liama era disperată să reuşească să cunoască tainele alfabetului folosit în închisoare.

Treptat, am stabilit o regulă: în zilele în care vecinul nostru din stânga mergea la „toaletă” înaintea noastră – iar asta

stabileam fără greş după paşii pe care îi auzeam pe coridor – acolo, la toaletă, pe poliţa pentru săpun, în stratul subţire de praf pentru dinţi, trasam neapărat cu ceva subţire, poate cu un ac, cuvântul „Salut!” Şi cum ne întorceam în celulă, vecinul ciocănea imediat în peretele care îl despărţea de noi ceva scurt, laconic, şi amuţea imediat. Bătăile acestea se deosebeau de transmisiunile lui lungi de după-amiază, prin care încerca stăruitor să ne înveţe alfabetul.

Asta s-a tot repetat şi, în sfârşit, am avut o revelaţie.

— Salut! El ciocăneşte „salut!” Scrie şi ciocăneşte acelaşi cuvânt. Acum, când ştim cuvântul, putem să aflăm cum sunt formate literele care intră în componenţa lui.

Am studiat problema.

— Am înţeles! a şoptit la un moment dat entuziasmată

Liama. Fiecare literă e marcată prin două feluri de ciocănituri – apăsate şi dese. A marcat numai cinci litere. Da? Cinci? Adică s-a-l-u-t!

În cele din urmă, după ce am stat luni întregi în închisoare, chiar ani, am avut posibilitatea să observ la ce virtuozitate ajunge memoria omenească, sensibilizată de singurătate, izolată complet de orice influenţă exterioară. Îmi aduc aminte cu mare precizie de tot ce am citit cândva. Citeşti în gând pagini întregi de texte pe care le considerai uitate demult. În fenomenul acesta chiar există ceva misterios. În orice caz, în ziua în care am recunoscut salutul ciocănit în zid, am fost uimită de claritatea cu care în mintea mea a apărut o pagină de carte citită pe la douăzeci de ani. Era o pagină din cartea Verei Figner, O *muncă ce a lăsat urme adânci.* În pagina respectivă era dat alfabetul închisorii.

M-am luat cu mâinile de tâmple şi, cu un ton de somnambulă, i-am spus Liamei, uimindu-mă şi eu de cuvintele mele:

91

Tot alfabetul se împarte în cinci şiruri. În fiecare sunt cinci litere. Fiecare literă e marcată prin două ciocănituri: unele apăsate şi unele dese. Primele arată şirul, celelalte – locul literei în şirul respectiv.

Cutremurate de descoperire, întrerupându-ne una pe alta, uitând pentru o clipă de pericolul de a fi auzite de gardianul de serviciu, am făcut prima noastră transmisiune. Ea a fost scurtă.

— C-i-n-e s-u-n-t-e-ţ-i? l-am întrebat noi pe vecin.

Da! Totul era corect. Simţeam prin zidul de piatră entuziasmul destinatarului nostru. În fine am înţeles! Răbdarea lui nemăsurată fusese încununată de succes.

— Pam-pam-pam-pam-pam-pam!

Prin acest mic motiv ciocănea că ne înţelesese. De atunci

sunetul acesta a devenit semnul convenţional al înţelegerii reciproce.

Şi Uite, ne ciocăneşte răspunsul. Acum nu se mai adresează unor prostuţe cărora trebuia să le repete de o mie de ori „salut”, ci unor oameni care înţeleg, cărora le transmite numele lui.

— S-a-g-h-i-d-u-l-l-i-n!

— Ce? Saghidullin?

Liamei acest nume nu-i spune nimic, dar mie… Ciocănesc mai cu curaj:

— Chiar el?

Da, confirmă el, e „chiar acel” Garei Saghidullin, al cărui nume fusese pomenit deja de mulţi ani în Kazan numai cu sufixul „-şcina”. „Saghidulişcina”. Era una dintre varietăţile programului în reţeaua sistemului de învăţământ de partid. „Sultangaleevşcina” şi „saghidullinşcina”. Dar el fusese arestat în anul 1933. Şi cum de a ajuns acum aici?

În spatele zidului se simţea tulburarea mea. I s-a înţeles motivul. Şi uite ce receptez:

92.

— Am fost şi am ră-mas le-ni-nist. Jur pe cea de-a şap-tea în-chi-soa-re…

Apoi a urmat ceva total ininteligibil:

— Vă rog să mă credeţi, Jenia!

De unde ştie că eu sunt Jenia, de unde, prin perete, într-o asemenea izolare, a aflat cine este alături? Ne-am uitat una la alta speriate. Nu era nevoie de cuvinte. Totul devenea foarte limpede. Spectrul provocării apărea în faţa noastră.

Şi el a simţit din nou tulburarea noastră. Ne-a explicat totul răbdător. Se pare că şi în oblonul lui de la fereastră exista o crăpătură. Ne-a văzut de multe ori la plimbare. M-a recunoscut, pentru că ştia cum arăt, deşi nu ne cunoşteam. Mă văzuse la Moscova, la Institutul Profesorii Roşii1. E

singur. A fost adus să fie anchetat din nou. I se prezintă acuzaţii suplimentare. Miroase a glonţ.

Din acest moment, zilele noastre din închisoare deveniseră mai dense prin conţinutul interesant, deşi în exterior nu se schimbase nimic. Deja de dimineaţă visam la ceasul de după-amiază în care se schimbau gardienii, când ei, predându-şi inventarul uman, erau distraşi de la privitul prin vizieră şi trasul cu urechea. Atunci era ora cea mai potrivită pentru telegraful din perete.

O lume nouă se deschidea în faţa mea în ciocăniturile laconice ale lui Garei. Lumea lagărelor, a exilului şi închisorilor, lumea deznodămintelor tragice, lumea care îi ducea pe oamenii care nimeriseră în ea fie la un eşec sufletesc total, la distrugere, la golire, fie la naşterea curajului adevărat.

Am aflat de la Garei că toţi cei care au fost arestaţi în anii 1933 şi 1935 fuseseră aduşi acum la un fel de „redeschidere a cazului”. Nu există şi nici nu a existat nicio circumstanţă nouă

1 Fondat în 1921 la Moscova, în cadrul acestui institut erau formaţi studenţi care urmau cursuri de marxism şi ştiinţe sociale predate sub paradigma marxismului. Institutul a fost desfiinţat în 1938 (n. coord.).

care să impună redeschiderea cazurilor. Pur şi simplu trebuia, aşa cum se exprimau cinic anchetatorii, „să transpună toate aceste dosare în limba anului 1937”, adică să înlocuiască termenele de cinci şi de trei ani de detenţie primite de aceşti oameni cu nişte măsuri mai radicale de eradicare a complotului. Un alt scop era şi mai important – obligarea acestor oponenţi cu experienţă” (pentru unii dintre ei toată opoziţia se reducea la vreo idee neaprobată în chestiuni de teorie, cum ar fi, de exemplu, cazul lui Vasili

Slepkov în *Probleme de metodologie a ştiinţelor naturii*) să-şi pună semnăturile sub listele monstruoase fabricate de anchetatori ale aşa-numitelor persoane racolate". Semnăturile erau smulse cu ameninţări, înjurături, promisiuni false, carceră. (La bătăi au început să apeleze abia lin iunie-iulie, după procesul lui Tuhacevski1 şi al celorlalţi.)

Garei îl ura cu patimă pe Stalin şi, la întrebarea mea referitoare la motivele celor întâmplate, a ciocănit scurt şi ferm:

— Koba2. 18 Brumar3. Distrugerea fizică a celor mai buni oameni ai partidului care îl împiedică sau îl pot împiedica să-şi instituie tirania.

Pentru prima oară în viaţă m-am confruntat cu necesitatea de a gândi lucrurile pentru mine, de a-mi analiza propria situaţie şi de a decide linia de conduită pentru viitor.

„Doar nu aţi ajuns la Gestapo", îmi răsunau în urechi cuvintele maiorului Elîşin.

1 Mihail Nicolaevici Tuhacevski (1893–1937), mareşal al Uniunii Sovietice, una dintre marile victime ale epurării staliniste (n. red.).

2 Nume pe care Iosif Stalin obişnuia să şi-l atribuie, pornind de la personajul eroic Koba din romanul *Patricidul*, scris de Aleksandr Kazbegi în 1881 (n. coord.).

3 Aluzie la episodul din 9 noiembrie 1799, atunci când Directoratul este înlocuit cu Consulatul. Prin această lovitură de stat, Napoleon Bonaparte preia puterea în Franţa în calitate de Prim Consul (n. coord.).

Da, totul ar fi fost mai simplu şi mai uşor dacă aş fi fost la Gestapo! Ştiam foarte clar cum trebuie să se comporte un comunist care ar fi ajuns acolo. Dar aici? Trebuia să aflu singură cine sunt oamenii aceştia care mă ţineau aici. Nişte

fascişti deghizaţi? Sau victime ale unei înşelătorii subtile, ale unei provocări sofisticate? Şi cum trebuie să se comporte un comunist în închisoarea „din propria sa ţară”, ca să folosesc cuvintele aceluiaşi maior?

Toate aceste întrebări chinuitoare i le-am ciocănit lui Garei care era cu câteva zeci de ani mai mare decât mine şi cu cincisprezece ani în privinţa stagiului de partid.

Dar ce m-a sfătuit el nu m-a satisfăcut şi mi-a stârnit uimirea: cum poate să-mi propună aşa ceva? Nici acum nu înţeleg ce l-a împins pe el, pe Slepkov şi pe mulţi alţii din cei „reprimaţi la început” să se comporte aşa cum m-au sfătuit.

— Spune direct despre dezacordul cu linia lui Stalin, spune cât mai multe nume ale unor oameni cu care nu sunt nici ei de acord. N-o să aresteze tot partidul. Şi dacă vor fi mii de asemenea procese-verbale, o să apară ideea convocării unui congres extraordinar al partidului, o să apară speranţa în răsturnarea „lui”. Crede-mă, în interiorul Comitetului Central este urât la fel de mult ca şi în celulele noastre. Poate că o asemenea linie nouă ne va aduce moartea, dar e singura cale pentru salvarea partidului.

Nu, eu nu puteam proceda aşa. Deşi simţeam vag, fără să ştiu încă precis, că inspiratorul întregului coşmar ce se declanşase în partidul nostru este chiar Stalin, nu puteam să declar că nu sunt de acord cu linia lui. Ar fi fost o minciună. Doar eu susţinusem aşa de pătimaş şi sincer şi industrializarea ţării, şi colectivizarea agriculturii. Iar asta era doar fundamentul liniei.

Cu atât mai mult, nu ar fi fost cinstit să spun numele cuiva, ştiind că numai menţionarea unui nume de comunist între

u este ziduri ar fi suficientă pentru condamnarea lui la moarte sigură, pentru ca copiii lui să rămână orfani.

Nu. Dacă deprinderile dogmatice ce-mi fuseseră insuflate de educaţie prinseseră în conştiinţa mea rădăcini aşa de adânci încât acum nu puteam să fac o analiză independentă a situaţiei din ţară şi din partid, o să mă ghidez pur şi simplu după vocea conştiinţei. Iar asta înseamnă să spun numai adevărul despre mine, să nu semnez nicio invenţie provocatoare nici despre mine, nici despre alţii, să nu rostesc numele altora. Să nu cred în niciun argument care să justifice minciuna şi fratricidul. De ele nu poate avea nevoie acel partid în care crezusem aşa de mult, căruia mă decisesem să-i dedic întreaga mea viaţă.

Toate acestea, desigur, mult mai pe scurt, i le-am ciocănit lui Garei.

Timp de două, trei zile mi-am însuşit aşa de bine tehnica ciocănitului, iar peste o săptămână o stăpâneam atât de bine, că au şi Garei ne trimiteam adesea versuri. Ne înţelegeam din jumătate de vorbă, lăsând să se ştie asta cu un semnal special, care ne accelerase şi el comunicarea, reducând cuvintele. O lovitură de pumn însemna pericol din partea gardienilor, şi trebuie să recunosc că Garei dădea mult mai des decât mine acest semnal. Probabil că eu aş fi fost prinsă, dacă nu ar fi fost el. El nu-şi pierdea vigilenţa nici în timpul celei mai captivante discuţii.

Nu l-am văzut niciodată pe omul acesta. A fost executat. Nu am avut posibilitatea să-i cunosc exact opiniile politice. Cu multe dintre cele pe care le declara el nu eram de acord. Dar ştiu un singur lucru: a îndurat cu mare curaj cea de-a şaptea închisoare, izolatorul, perspectiva execuţiei. A fost un bărbat puternic, adevărat.

Capitolul 16

„Oare o să mă ierţi?”

A trecut a doua lună de închisoare. După primele interogatorii active, au continuat să mă ignore. O singură

dată am fost chemată la anchetatorul Krohicev care mi-a transmis un bilet de la mama, care cuprindea trei cuvinte: „Copiii sunt bine.” Apoi el mi-a spus că am primit permisiunea de a primi pachete şi la sfârşit, privindu-mă fix cu ochii roşii, ca ai tuturor anchetatorilor, a bombănit ceva despre faptul că a avut loc şedinţa de plen a Comitetului Central, plenul din februarie-martie, şi că probabil situaţia mea încă nu e aşa de gravă, numai că trebuie să mă port cu chibzuinţă.

Totuşi nu am putut să-mi fac prea multe iluzii, pentru că Garei, a doua zi, a ciocănit spunându-mi că stăpânii noştri locali nu au înţeles corect sensul real al deciziilor plenului. Dar acum s-au primit deja instrucţiuni suplimentare. Trebuie înţeles totul pe dos, se fac noi arestări, iar la interogatorii au început să folosească din ce în ce mai mult metode tot mai dure.

Odată, după masa de prânz, la o oră neobişnuită, am auzit zgomotul sinistru al lacătului şi al zăvorului de la uşa noastră. Au intrat doi gardieni care aduceau un pat de fier şi pe care l-au pus în mijlocul celulei.

— Vine a treia! a şoptit tulburată Liama.

— Sezonul e în toi. Nu mai sunt bilete la staţiune, am spus eu în glumă.

97

Peste zece minute, uşa a huruit din nou şi în celulă a intrat o femeie tânără cu pete roşii în obraji, cu nişte ochi mari, îngroziţi. Faţa mi se părea cunoscută. Am aflat că era Ira Eghereva, absolventă a Facultăţii de Biologie a Universităţii, hidrobiolog. O întâlnisem pe coridoarele universităţii, ştiam că e singura fată, i Asfăţată, dintr-o familie de profesori. Ce putea avea ea în comun cu „criminalii” politici? Ce căi întortocheate au adus-o aici?

Acum patru ani frecventase seminarul lui Slepkov şi chiar cochetase puţin cu frumosul şi talentatul profesor. Acum

fusese arestată cu acuzaţia de participare la o grupare de dreapta. Nu era membru de partid şi habar nu avea prin ce se deosebesc cei de dreapta de cei de stânga şi, de fapt, cu ce se mănâncă toate acestea.

Nici nu a apucat Ira să ne pună pe scurt la curent cu istoria ei tragicomică, că s-a auzit un ciocănit scurt în perete.

— Nu sunt singur, anunţa Garei.

Noul lui vecin era Bari Abdullin, al doilea secretar al Comitetului Regional de partid.

Cu puţin timp înainte de excluderea mea din partid, avusesem o întâlnire neplăcută cu el. Venisem la Comitetul Regional să mă plâng că nu mi se ia cotizaţia de membru. Secretarul organizaţiei de partid se temea s-o primească de la un om vizat, cum eram eu. Oricât de mult aş fi încercat eu să-l conving, demonstrând că, din moment ce încă nu sunt exclusă, sunt obligată să plătesc cotizaţia, nimic nu a ajutat.

Abdullin m-a primit la Comitetul Regional. L-am întrebat ce să fac: să rămân în partid într-o asemenea situaţie, când nu vor să-mi primească cotizaţia? Sau să pun carnetul pe masă, dând astfel apă la moară învinuirilor?

Fără să-şi ridice ochii din hârtiile lui, el a răspuns pe un ton care tăia categoric orice speranţă pentru o discuţie ulterioară:

— Partidul are temei să nu aibă încredere în dumneavoastră, mai ales după ce aţi refuzat să vă recunoaşteţi greşelile.

Dar înainte de asta eram prieteni, câţiva ani am locuit alături la casa de vacanţă.

Şi iată, alături de mine, în beciul de la Lacul Negru, în aceeaşi celulă cu acel Saghidullin al cărui nume îl rostea înainte numai pe un ton de adâncă nemulţumire.

Secretar al Comitetului Regional. Un om cu care se mândrea clasa muncitoare tătărească. Oare Garei are dreptate când afirmă că Stalin a decis să distrugă fizic toată floarea partidului?

Spre seară, din ciocănitul neliniştit al lui Garei am aflat că lui Abdullin i s-a adus acuzaţia de legături cu Turcia, de spionaj, precum şi, probabil, de faptul că beiul Algerului are un neg sub nas.

— Ancheta presupune că Abdullin voia să includă fosta gubernie Kazan în componenţa Imperiului Otoman, a comentat acru Garei.

Totuşi peste câteva zile nu mai era nimic de râs. Tonul mesajelor s-a schimbat brusc.

— Abdullin a fost ţinut la anchetă două zile şi două nopţi fără oprire. Iar când totuşi a refuzat să semneze aiureala ce i se prezentase, nu l-au adus înapoi în celulă, ci în carcera în care nu poţi să stai decât în picioare.

Respectiva carceră făcea parte din „metodele speciale” cu care mă ameninţa mereu Ţarevski. Ea se afla în „subsolul subsolului”, adică în beciul în care nu pătrundea nicio rază de soare. Mai înainte credeam că se numeşte carceră de stat în picioare pentru că acolo nu sunt scaune. Câtă naivitate! Adevărul este că suprafaţa carcerei nu permite decât poziţia de stat în picioare, şi asta cu mâinile lăsate de-a lungul trupului. Pur şi simplu NU E LOC să stai jos.

99

— Adică omul e îngropat în zid?

— Chiar aşa!

Abătute, am stat aşa aproape două zile, în tăcere totală. Până şi Ira încetase să mă mai întrebe ce înseamnă devierea de dreapta de care e acuzată. Nici Garei nu mai trimite mesaje. Starea de spirit nu s-a schimbat nici când mi s-a adus pachetul promis de Krohicev. Mă uitam numai

tâmp la halatul de baie scurt, de prosop, trimis de mama, care-mi amintea de plajă, de mare, de oameni zâmbitori şi fericiţi. Pe fondul acestor amintiri se contura şi mai puternic silueta bărbatului îngropat în zid. Şi nu un om oarecare, ci Bari Abdullin, care încă nu demult prezentase în faţa activului de partid un raport despre situaţia internaţională; care alerga pe aleile din satul de vacanţă, purtându-şi pe umeri fetiţa, iar duminica juca volei în aceeaşi echipă cu mine.

În fine s-a auzit ciocănitul lui Garei.

— L-au târât aici fără simţiri. Au permis să i se lase patul. Acum e mai bine. Cere ţigări. Nu ai cumva?

Da, aveam. Două pachete. Nu ştiu de ce mamei i-a trecut prin minte să le pună în pachet. Nu fumam niciodată. Se gândea poate că, într-o asemenea situaţie, o să vreau să fumez? Sau luase în calcul posibilii tovarăşi? Cum o fi, le aveam. Dar cum să le transmit?

Garei a ciocănit instrucţiunile precise. Dacă mâine o să ne ducă la toaletă mai devreme decât pe ei, trebuie să luăm cu noi ţigările, să le ţinem sub prosop. Cea care le duce trebuie să meargă prima. Celelalte două, care vin în şir indian după ea, să lase o distanţă cât mai mare între ele. Cea cu ţigările, când o să intre pe micul coridor care duce la toaletă şi la duş, trebuie să se aplece şi să pună repede ţigările într-o mică deschizătură de sub uşa de la duş. Este în stânga. Cea care vine a treia

trebuie să se împiedice de prag chiar în uşă şi să-l întârzie astfel pe gardian.

Am început să ne pregătim cu încordare de operaţiunea de mare răspundere şi fineţe. În primul rând, a apărut o discuţie chiar în interiorul celulei noastre. Ira cea precaută a protestat împotriva transmiterii pachetului întreg. Aşa poate fi observat, o să iasă din deschizătură. Atunci o să

fim trimise toate la carceră. Liama, dimpotrivă, a susţinut să lăsăm ambele pachete. Ce înseamnă câteva ţigări pentru un om într-o asemenea stare? Amândouă pachetele! Şi în plus şi nişte săpun! Da, să-i dea Jenia săpunul de toaletă trimis de mama. Măcar el, săracul, să se spele bine după un asemenea chin. Că doar lor probabil le dau şi mai puţin decât nouă, nişte coji de săpun.

Eu am ocupat poziţia de mijloc. Fie ambele pachete de ţigări fără săpun, fie un pachet şi săpunul. Altfel chiar că o să fim prinse. După lungi discuţii am stabilit: un pachet de ţigări şi săpunul.

— Atunci haideţi şi o bucată de unt. Doar în pachet sunt 300 de grame. Ştiţi doar ce importantă e acum alimentaţia pentru el. Fosfor. Pentru creier. Ca să nu-şi piardă rezistenţa!

Draga de Liama! Ea nu făcuse cursuri de marxism-leninism, pe când Ira îşi susţinuse recent teza de doctorat. Liama fusese o simplă dactilografă şi în majoritatea timpului ne povestea despre hainele ei aduse din străinătate care se pierduseră. Dar ori de câte ori după aceea am avut de-a face cu tot felul de ticăloşi, am încercat să mă liniştesc cu gândul la Liama, la curajul ei autentic şi la generozitatea ei fără margini.

Am ambalat pachetul nostru cu mare atenţie. Expresia „pachet” de ţigări era o simplă formulă, pentru că pachetul în sine fusese rupt şi aruncat de gardieni. Ţigările se transmiteau numai vărsate, după ce fiecare era verificată cu atenţie – dacă o fi ascuns vreun bilet în ea? Şi săpunul se transmitea tot fără

ambalaj şi fusese înţepat în multe locuri cu un briceag. Săpunul se pune într-o cutie de conservă. Până şi cea mai neînsemnată bucăţică de hârtie e considerată aici o mare crimă.

Şi cu ce să legăm ţigările? Am încercat cu fire de păr. Eu şi Liama ne-am smuls una alteia câteva şuviţe. Dar părul aluneca şi se desfăcea.

— Ah, ce proaste suntem! s-a lovit cu palma peste frunte Liama. Doar avem fire câte vrem…

Halatul meu de pluş… Am smuls din el nişte fire minunate, rezistente. Ţigările au fost legate strâns, bine. De săpunul care mirosea a căpşuni am legat două bucăţele de pâine unse din plin cu unt.

Operaţiunea propriu-zisă a fost executată de mine. Sarcina cea mai de răspundere şi mai grea – de a merge prima şi de a pune pachetul în deschizătura de sub uşa de la duş – şi-a asumat-o Liama. Eu trebuia să merg a treia, întinzând cât mai mult alaiul, şi, lucrul cel mai important, să mă împiedic firesc în pragul toaletei, reţinându-l astfel pe gardian. Ira trebuia să meargă între noi şi, în felul acesta, i-am trasat, cum să spun, o sarcină specială: să nu facă nişte ochi speriaţi şi să păşească natural.

Totul s-a desfăşurat ca la carte. Liama s-a strecurat ca un şarpe pe uşa micului coridor, când Ira, eu şi gardianul care încheia procesiunea eram încă destul de departe. Ea apucase să pună foarte bine lucrurile în deschizătură şi chiar să verifice dacă nu se vede ceva. Eu am jucat atât de bine scena cu durerea la genunchi, după ce m-am împiedicat de prag, că gardianul chiar a pufnit: „Trebuie să te uiţi…”

Cele şapte-opt minute care s-au scurs între întoarcerea noastră de la toaletă şi sosirea vecinilor noştri au trecut foarte greu. Dar se aude din nou zgomotul lacătului. Să încuie mai repede! Gata. Gardianul de serviciu se îndepărtează spre capătul coridorului.

102

— Pam-pam-pam-pam-pam! ciocăneşte vesel Garei.

Iar mai apoi deja mai încet şi distinct:

— Ce in-te-li-gen-te! Cu-ra-joa-se! Bu-ne!

Toate suntem cuprinse de un sentiment pe care probabil îl încearcă soldaţii după o luptă. Oboseală şi uimire faţă de propriul nostru eroism. Cel mai repede iese din gândurile eroice Liama. Mă întreabă dacă Abdullin are o soţie frumoasă şi dacă se îmbracă bine.

Spre seară, peretele a început să vorbească cu un ton neobişnuit. Cineva ciocănea încet şi precaut, cu o mână neexperimentată.

— Je-nia! Je-nia! mă chema peretele.

Este Abdullin. Ciocăniturile lui precaute formează în fine o frază pe care o înţeleg numai eu:

— Oare o să mă ierţi?

— Pentru ce îţi cere iertare? Poate că aţi avut o aventură, Jenia?

Dar Abdullin, probabil cutremurat din temelii de toate cele întâmplate, nu se poate linişti deloc. Ciocăneşte întruna.

— Cum de ai putut să rişti aşa? Ca răspuns la nebunia mea? Dacă aţi fi fost prinse?

— Păi nu trebuie să fim prinse. Trebuie să ne însuşim tehnica închisorii. Iar tehnica, aşa cum se ştie, rezolvă totul în perioada reconstrucţiei.

Capitolul 17

Interogatoriul „pe bandă”

S-au luat din nou de mine. Am fost pusă „pe bandă”. Interogatoriu non-stop. Ei se schimbă, iar eu rămân pe loc. Şapte zile şi şapte nopţi fără somn şi fără mâncare, chiar fără să mă întorc în celulă. Bine raşi, odihniţi, ei apăreau în faţa mea ca în vis. Livanov, Ţarevski, Krohicev, Vevers, Elîşin şi „asistentul” lui, locotenentul Bikcentaev – un băietan dolofan, roz în obraji, cu părul creţ, care semăna cu un curcan mic îndopat cu alune.

Scopul acestui interogatoriu non-stop este acela de a

epuiza nervii, de a-l epuiza pe om fizic, de a frânge împotrivirea, de a-l face să semneze ceea ce au ei nevoie.

În primele zile, încă mai remarcam trăsăturile individuale ale fiecăruia dintre anchetatorii care se schimbau. Livanov e ca de obicei liniştit, oficial. El insistă să semnez cea mai monstruoasă prostie, susţinând că este cea mai normală şi mai neînsemnată parte a unei proceduri birocratice. Ţarevski şi Vevers urlă mereu, ameninţă. Vevers mai şi adulmecă un praf alb – cocaină. După ce adulmecă pe săturate, nu numai ameninţă, râde în hohote în faţa mea.

— Ha, ha, ha! Ce s-a ales de fosta frumuseţe universitară! Păi acum arătaţi ca de patruzeci de ani! Nu şi-ar mai recunoaşte nici Aksionov regina. Şi dacă vă mai încăpăţânaţi puţin, o să vă transformăm într-o bunică în toată regula. Încă nu aţi

fost în carcera de cauciuc, nu? A, nu! Ei, deci ce-i mai bun abia acum urmează…

Maiorul Elîşin rămâne invariabil galant şi „uman”. Îi place să vorbească despre copiii mei. A auzit că sunt o mamă bună. Şi se dovedeşte că nu-mi pare deloc rău de copii. „Se minunează” după ce mă întreabă plin de interes de ce sunt aşa de „palidă”, iar eu îi răspund că sunt interogată fără să fiu lăsată să dorm şi să mănânc deja de patru sau cinci zile.

— Oare merită să vă chinuiţi aşa, să nu semnaţi, uite, procesul ăsta verbal de doi bani, pur formal? Semnaţi repede şi apoi o să vă culcaţi. Chiar aici, pe canapea. O să cer să nu fiţi deranjată.

În procesele-verbale de doi bani se menţiona că eu, la însărcinarea lui Elvov, am organizat, pe lângă Uniunea Scriitorilor din Tataria, o filială a unui grup terorist redacţional, recrutând în el următorii oameni. Urma lista unor scriitori tătari, începând cu preşedintele de atunci al uniunii, Kavi Hadjmi.

— Vă pare rău de Hadjmi? Dar lui nu i-a părut rău de dumneavoastră… spune misterios maiorul.

— Este problema lui de conştiinţă.

— Păi ce, dumneavoastră sunteţi creştină evanghelică?

— Sunt pur şi simplu un om cinstit.

Maiorul nu scapă din nou ocazia să-şi etaleze erudiţia şi să rostească un scurt discurs pe tema învăţăturii marxist-leniniste despre morală. E cinstit ceea ce e folositor proletariatului şi statului său.

— Pentru statul proletar nu poate fi folositoare distrugerea primei generaţii de intelectuali creatori tătari sovietici, care mai sunt şi membri de partid.

— Noi avem informaţii precise că oamenii aceştia sunt duşmani ai poporului.

— Şi atunci de ce aveţi nevoie şi de depoziţia mea, în completare la aceste informaţii precise?

— Pentru documentarea dosarului.

— Eu nu pot documenta ceva ce nu ştiu.

— Nu ne credeţi?

— Cum pot să vă cred, când mă ţineţi în închisoare pentru nimic, şi mai apelaţi şi la nişte metode ilegale de anchetă?

— Ce facem noi ilegal?

— Deja de multe zile nu mă lăsaţi să dorm, să beau şi să mănânc, ca să mă forţaţi să dau depoziţii mincinoase.

— Vă rog, mâncaţi. O să vi se aducă imediat. Semnaţi mai întâi. Vă chinuiţi singură…

Locotenentul Bikcentaev, care vine mereu împreună cu maiorul, face practică, stă „la prindere”, repetând sfârşitul frazelor, ca un copil de un an care începe să vorbească.

— Chiar dumneavoastră sunteţi de vină, spune maiorul.

— …de vină, răspunde locotenentul ca un ecou.

— Nu faceţi decât să întârziaţi ancheta.

Asta spune maiorul.

— …ancheta! confirmă locotenentul.

Într-o zi, maiorul Elîşin a întocmit un proces-verbal referitor la contactele mele cu intelectualii tătari.

— De ce dumneavoastră, un om educat, care vorbeşte franceza şi germana, a trebuit să vă apucaţi de învăţarea limbii tătare?

— Pentru activităţi literare şi de traducere.

— Dar este o limbă necivilizată…

— Necivilizată? Dumneavoastră aveţi aceeaşi opinie, locotenente?

Curcănaşul tace, zâmbeşte tulburat. După acest preludiu, mi se propune să semnez procesul-verbal în care se spune că,

la indicaţia centrului troţkist, am încercat să creez o grupare neprincipială cu elementele burghezo-imperialiste ale intelectualităţii tătare. Mai îmi arde şi de glume când răspund:

— Da, toată viaţa am visat să unesc lumea musulmană pentru victoria islamului.

Maiorul începe să hohotească uşor, dar nu mă lasă să merg să mănânc, să beau şi să dorm.

Atunci mi se părea că suferinţele mele depăşesc orice limită. Dar peste câteva luni, am aflat că interogatoriul meu „pe bandă” era o jucărie de copil în comparaţie cu ceea ce se practica mai târziu, începând cu iunie 1937. Nu eram lăsată să dorm şi să mănânc, dar stăteam jos, nu în picioare cu zilele. Uneori mi se dădea apă din carafa anchetatorului. Nu eram bătută.

E adevărat, odată Vevers era cât pe ce să mă omoare, dar asta s-a întâmplat sub influenţa cocainei, când nu ştia ce face, şi s-a speriat foarte tare chiar el.

Asta s-a petrecut, se pare, în noaptea a cincea sau a

şasea a interogatoriului non-stop. Eram deja într-o stare aproape delirantă. Pentru a „exercita presiune asupra psihicului”, se practica aşezarea arestatului foarte departe de anchetator, uneori în celălalt capăt al camerei. În ziua aceea, Vevers mă aşezase lângă peretele opus şi a început să-şi urle întrebările de răsuna întregul birou. M-a întrebat din ce an îl cunosc pe profesorul Korbut, care a aderat în 1927 la opoziţia troţkistă.

— Nu mai ţin minte precis din ce an, dar demult, încă înainte de votul lui în favoarea opoziţiei.

— Ceee?

Vevers, inflamat de cocaină şi de încăpăţânarea mea, turbează de furie.

— Opoziţie? Numiţi această bandă de criminali şi de spioni opoziţie! Ah, dumneavoastră…

107

În clipa următoare, masivul prespapier de pe biroul lui Veers zboară direct spre mine. Numai când am văzut urma lăsată în perete, la distanţă de un centimetru de tâmpla mea, mi-am dat seama în ce pericol m-am aflat.

Vevers s-a speriat atât de tare, că mi-a dat chiar el un pahar cu apă. Mâinile îi tremurau. Încă nu li se permisese anchetatorilor să-i omoare pe anchetaţi. Îl cam luase valul.

În cea de-a şaptea noapte de interogatoriu, am fost dusă un etaj mai jos, la un colonel al cărui nume nu mi-l pot aminti. Aici mi s-a cerut pentru prima oară să stau în picioare în timpul interogatoriului. Adormeam pur şi simplu stând aşa. Atunci, în stânga şi în dreapta mea au fost puşi doi soldaţi care tot timpul mă înghionteau şi repetau: „Nu aveţi voie să dormiţi!”

În acele momente cumplite, mi-a venit în minte o scenă similară din filmul *Palatul şi cetatea.* Eroul, Karakozov, fusese interogat exact la fel. Tot aşa îl torturau cu privarea de somn. Ca printr-o ceaţă densă, zăream expresia plină de

dispreţ a colonelului, am remarcat pistolul pus pe birou, în mod evident pentru intimidare. Mă iritau foarte tare, ţin bine minte, cercurile de pe tapet. La fel ca în cabinetul lui Vevers. Îmi tot jucau în faţa ochilor.

Nu mai ţin minte ce i-am răspuns acestui colonel. Se pare că mai mult tăceam, repetând doar din când în când: „Nu semnez!” El ba mă amenința, ba încerca să mă convingă, promiţându-mi vizita soţului, a copiilor. Apoi totul a devenit confuz. M-am prăbuşit.

Leşinul profund a durat, după cum se pare, atât de mult, încât au fost obligaţi să-şi întrerupă acţiunea. M-am trezit în celulă, în patul meu. După ce am deschis ochii, am văzut chipul Liamei aplecat asupra mea, plin de lacrimi. Îmi turna în gură câte o picătură de suc de portocală, primit atunci în pachet de Ira.

108

În curând s-au auzit întrebări precipitate în perete. Garei şi Abdullin erau îngrijoraţi.

— Şi-a revenit? Minunat. Sărutaţi-o din partea noastră.

A fost adusă cina. Am mâncat două porţii de fiertură respingătoare, numită în celula noastră „supă ratatouille”. La micul dejun, Ira mi-a oferit solemn două pătrăţele de ciocolată, din pachetul său.

Abia am apucat să mă gândesc ce buni sunt unii oameni, că am fost chemată din nou la anchetator. Interogatoriul non-stop continua.

Capitolul 18 *Confruntările*

Al doilea tur al interogatoriului „pe bandă” a durat numai cinci zile şi cinci nopţi şi a fost mai puţin sever. Cam trei ore pe zi eram trimisă în celulă. E adevărat, asta se întâmpla mereu după ora 6 dimineaţa, aşa că, atunci când reveneam în celulă, găseam patul deja fixat pe perete şi nu mai apucam să stau întinsă. Dar stând puţin jos pe taburet, cu

capul pe umărul Liamei, şi mâncând câteva bucăţele de zahăr (în aceste zile mi se cedase tot zahărul repartizat celulei, în total şase bucăţele tăiate), reuşeam să-mi revin cât de cât. E adevărat, gardienii de serviciu urmăreau vigilenţi să nu închid ochii. „Nu e voie să dormi ziua”, mi se explica.

În aceste zile, am aflat de la Garei de moartea lui Ordjonikidze1. Nici acum nu ştiu de unde a primit informaţia, dar în anul 1956, în perioada Congresului al XX-lea al partidului, după reabilitarea mea şi reintrarea în partid, am auzit în cadrul unei reuniuni de partid, în raportul prezentat de Hruşciov, aceeaşi poveste a morţii lui Ordjonikidze pe care o aflasem în telegraful din perete de la Garei, în 1937.

1 Grigori Ordjonikidze (1886–1937), revoluţionar bolşevic georgian, care a fost unul din apropiaţii lui Stalin, dar a căzut victimă politicii de epurare a liderului sovietic (n. coord.).

…Nici cel de-al doilea interogatoriu „pe bandă” nu şi-a atins scopul. Nu am semnat nici varianta lui Elîşin despre „celula reacţionară a burghezilor naţionalişti tătari”, nici fanteziile lui Vevers despre actele teroriste care ar fi fost îndreptate chipurile împotriva secretarului Comitetului Regional de partid.

Nu vreau să-mi atribui rolul de erou sau de martir. Sunt departe de a crede că refuzul meu de a semna procesele lor verbale provocatoare, mincinoase, s-a datorat vreunul curaj deosebit din partea mea. Nu-i condamn pe acei tovarăşi care, torturaţi dincolo de orice limită, au semnat tot ce li s-a cerut.

Eu, pur şi simplu, am avut noroc: ancheta mea s-a încheiat înainte de a se folosi pe scară largă „metodele speciale”. E adevărat, în sensul condamnării, încăpăţânarea

mea nu mi-a adus niciun avantaj. Am primit tot zece ani ca şi cei care au căzut pradă provocărilor şi au semnat aşa-numitele „liste de persoane recrutate”. Dar eu am avut un mare avantaj – conştiinţa curată, conştiinţa faptului că niciun om nu a ajuns în „reţeaua lui Lucifer” din vina mea sau din laşitatea mea.

Astfel, renunţând la intenţia de a primi „mărturisile mele sincere”, conducătorii anchetei i-au încredinţat locotenentului Bikcentaev sarcina să încheie cazul. Acum eram chemată la interogatoriu numai ziua. După două-trei şedinţe fără niciun rezultat, Bikcentaev, cu o înfăţişare plină de importanţă, mi-a declarat că, din moment ce am refuzat să fac mărturisiri, a doua zi „o să mă prindă” cu ajutorul unor confruntări. Informaţia respectivă mă intriga şi mă tulbura, deşi, de regulă, consideram ridicole declaraţiile „curcănaşului”. Cu câtă aroganţă stătea acest personaj de operetă la biroul cu trei telefoane, cu obrajii lui roşii şi lucitori, cu botişorul grăsuţ din care prostia ţâşnea precum seul de oaie!

Despre ce confruntări va fi vorba? Oare Elvov chiar se află aici? Nu-i exclus. Se poate să se fi hotărât şi o redeschidere a

cazului, ca în situaţia lui Garei. Oare el va mărturisi ceva în prezenţa mea? Ce ar putea afirma? Putem înţelege că oamenii semnează declaraţii mincinoase despre sine, dar cum să spui o minciună chiar în faţa tovarăşului pe care îl trădezi?

Totuşi omul pe care l-am găsit a doua zi în cabinetul lui Bikcentaev nu era Elvov, ci un scriitor de la secţia de cultură a redacţiei pe care o condusesem eu.

Volodia Diakonov? Ce caută aici? Sau şi el e arestat? în ciuda tuturor acestor nedumeriri, eram bucuroasă să-l văd pe Diakonov. Suntem cunoştinţe vechi. Taţii noştri se

tutuiesc, au fost colegi de şcoală. Eu am contribuit la primirea lui Volodia la redacţie. L-am învăţat cu plăcere, aproape cu dragoste, munca de jurnalist pe acest băiat care era mai mic decât mine cu cinci ani. De multe ori spunea că mă iubeşte ca pe o soră. E plăcut să vezi o persoană aşa de apropiată. Şi, înainte ca Bikcentaev să-i ordone soldatului care mă adusese să se retragă, îmi întind mâinile spre Volodia:

— Volodia! Ce fac copiii mei?…

Bikcentaev se ridică de pe scaun. E gata să explodeze! O asemenea încălcare nemaiauzită a normelor! Acuzatul care se aruncă în braţele martorului care a venit să-l acuze! Căci, oricât de ciudat ar fi, Volodia a fost chemat aici în calitate de martor al „crimelor” mele. El a venit la „confruntarea” cu mine.

— Să respectăm regulamentul, explică Bikcentaev, schimonosind fără milă cuvintele ruseşti. Eu pun „întrebările”. La ele răspunde „marturul” Diakonov, apoi acuzata…

Rosteşte numele meu cu accentul pe ultima silabă şi cu un inevitabil G gutural.

— Cum, Volodia, dumneavoastră aţi venit la confruntare? Ce puteţi declara împotriva mea? Sau şi dumneavoastră sunteţi arestat şi nu aţi suportat presiunea, aţi semnat tot felul de prostii despre dumneavoastră şi despre mine?

Bikcentaev loveşte cu pumnul lui gras în masă, dar gestul pare mai degrabă amuzant decât înfricoşător.

— Acuzat! (La el sună „hacuzat”.) încetaţi să mai faceţi presiune asupra martorului. Iar dumneavoastră, Diakonov, comportaţi-vă aşa cum se cuvine, că altfel ordon să fiţi arestat şi dumneavoastră şi să fiţi trimis la închisoare.

Aha! Deci Volodia nu e arestat? Şi atunci ce înseamnă farsa asta? Dar privind chipul lui Volodia exclud ideea

farsei. E livid, pleoapele i se zbat, buzele vineţii îi tremură. În loc să răspundă la întrebarea mea despre copii, el bâiguie:

— Eeeeu… Eu sunt bolnav, Jenia. Am avut encefalită.

— Martor Diakonov, rosteşte solemn Bikcentaev, ieri la interogatoriu aţi declarat că la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria* exista o grupare teroristă contrarevoluţionară ilegală şi acuzata făcea parte din ea. Confirmaţi acum acest lucru în prezenţa acuzatei?

Ţi-e şi frică să vezi ce se întâmplă cu Volodia. Un tic nervos îi schimonoseşte trăsăturile perfecte, făcându-l să arate ca un monstru. Mormăie:

— Eu… eu… Eu, la drept vorbind, am spus că oamenii aceia de care aţi întrebat ocupau la redacţie funcţii de răspundere. Altceva nu ştiu.

Bikcentaev îşi încruntă ameninţător locul în care ar fi trebuit să aibă, ca toată lumea, sprâncenele şi se întoarce spre mine.

— Dar dumneavoastră confirmaţi asta?

— Ce-i de confirmat aici? El pur şi simplu i-a enumerat pe şefii de secţii de la redacţie… Dumneavoastră sunteţi cel care vorbiţi de ilegalitate şi teroare, nu martorul. Despre asta el nu spune niciun cuvânt.

Bikcentaev zâmbeşte malefic şi scrie procesul-verbal. A notat mai întâi întrebarea sa, apoi răspunsul lui Diakonov

formulat astfel: „Da, confirm că la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria* a existat o grupare contrarevoluţionară ilegală.”

Apoi îi bagă sub nas foaia lui Volodia.

— La confruntare, fiecare întrebare şi răspunsul se semnează separat. Semnaţi!

Volodia abia ţine tocul în mâna tremurătoare şi ezită să scrie.

— Volodia, îi spun eu cu blândeţe, este vorba de un fals. Nu aţi spus niciodată nimic de genul ăsta. Dacă semnaţi asta, o să provocaţi moartea multor tovarăşi, oameni care v-au ajutat.

Lui Bikcentaev îi sar ochii din orbite.

— Cum de îndrăzniţi să faceţi presiuni asupra martorului? Vă trimit acum în carcera de jos! Iar dumneavoastră, Diakonov, doar aţi semnat toate acestea ieri, când aţi fost singur aici. Iar acum refuzaţi! O să ordon imediat să fiţi arestat pentru mărturie mincinoasă.

Şi se preface că se întinde spre soneria prin care cheamă gardianul. Iar Volodia, ca un iepure sub privirea unui şarpe boa, îşi pune semnătura, cu un scris de paralitic, care nu seamănă deloc cu acela elegant cu care îşi semna articolele pe tema noii morale. Apoi şopteşte abia auzit:

— Vă rog să mă iertaţi, Jenia. Tocmai mi s-a născut fetiţa. Nu pot să mor.

— Dar la cei trei copii ai mei v-aţi gândit, Volodia? Şi la copiii celor despre care aţi scris aici?

Bikcentaev urlă din nou sălbatic şi loveşte în masă, dar eu nu mă mai tem de el. Nişte grăsani cu feţe de caricatură nu ar trebui să fie puşi în roluri de călăi, nu pot fi convingători. Mai spun:

— Volodia, lucrul cel mai important e că nu v-aţi gândit la dumneavoastră. Dacă aţi ştiut cu adevărat că există o asemenea grupare şi nu aţi anunţat despre ea unde trebuie, înainte să fiţi chemat, adică în anii 1934–1937, rezultă că dumneavoastră aţi fost complice la asta. Iar asta înseamnă dosar penal!

114

Volodia păleşte şi se învineţeşte tot mai tare. Acum pe obrajii lui curg lacrimi sincere. Iar Bikcentaev, turbat la culme, de data asta chiar sună şi-i ordonă gardianului care a intrat să mă ducă la carceră.

Dar nu apucăm să ieşim, pentru că în cameră intră Ţarevski şi îi comunică ceva în şoaptă lui Bikcentaev. Sunt scoasă pe coridor, iar când, peste cinci minute, sunt adusă înapoi, văd că Volodia a dispărut, iar în locul lui…

Nu, asta a fost cu adevărat ziua surprizelor! în locul lui stă prietena mea de mulţi ani, Nalia Kozlova. Şi pe ea am ajutat-o la vremea respectivă să se angajeze la redacţie, şi tot în secţia mea. În anii studenţiei, am fost mereu împreună. Porecla ei, fiindcă tot compunea şi scria ceva mereu, era „Autoarea”. Câte colocvii şi examene am pregătit împreună, câte versuri am citit împreună, câte „observaţii reci ale raţiunii şi impresii triste ale inimii” 1 ne-am încredinţat! Şi iată că ea, asemenea lui Volodia Diakonov, a venit aici ca să dea o mână de ajutor călăilor mei.

Mi s-a tăiat răsuflarea. Oare toţi demonii au conspirat să-mi transforme inima de treizeci de ani într-una de o sută? Ca să pot repeta pe urmele lui Herzen: „Totul a murit: libertatea lumii şi fericirea mea…”? Dar poate că Nalia s-a decis să mă salveze şi face vreo mişcare inteligentă, pe care deocamdată nu o pot pricepe? Plină de speranţă, încerc să o privesc în ochi. Dar ea îşi fereşte privirea.

Acum, locotenentul Bikcentaev e foarte mulţumit. Nu va trebui să se mai enerveze, aşa cum a făcut-o cu Diakonov, cel cu voinţa slabă, plângăcios. Martora, obişnuită cu activitatea la ziar, se exprimă fluent şi bine articulat, astfel încât lui Bikcentaev nu-i mai rămâne decât să ţină pasul cu ea şi să noteze rapid totul.

1 Versuri din *Evgheni Oneghin* de A.S. Puşkin (n. tr.).

115

Martora confirmă prin semnătură că la redacţie a existat o grupare teroristă ilegală şi că eu am luat parte activă la ea. Ea chiar îşi completează cu date suplimentare depoziţia. Se pare că, dacă Kuzneţov (secretarul de redacţie) a jucat

în principal un rol organizatoric, eu am îndeplinit în această grupare fantastică rolul de propagandist.

Zâmbind viclean, Bikcentaev pune întrebarea care trebuia să-mi dea lovitura finală:

— Consideraţi întâmplătoare legăturile contrarevoluţionare ale acuzatei? Sau ea le avea încă din anii studenţiei?

Şi prietena mea Nalka – draga, amuzanta, boema Nataşa, „Autoarea” – răspunde ca la carte:

— Nu, legăturile ei cu ilegalitatea troţkistă nu trebuie considerate întâmplătoare. Încă din tinereţe era prietenă cu Mihail Korbut şi Grigori Voloşin, dovedit deja că sunt vinovaţi. Cel mai probabil împărtăşeau aceleaşi opinii politice.

Deodată, pe biroul lui Bikcentaev încep să zbârnâie concomitent toate cele trei telefoane. Iulius Cezar al nostru duce câte un receptor la fiecare ureche şi, pătruns de rolul său în procesul istoric, ascultă simultan la două dintre ele, după ce strigă mai înainte în cel de-al treilea:

— Aşteptaţi puţin!

Mă folosesc de această ocazie ca să-i şoptesc în limba franceză (cândva, în anii studenţiei, eu şi Nala Kozlova eram studentele eminente de la catedra de limba franceză):

— Joci un rol nobil! Ca într-un film sau într-un roman de Dumas-tatăl! Ce-ai păţit, te-ai scrântit?

Fără să-şi ridice privirea, ea răspunde sec, tot în franceză:

— Dacă nu încetezi cu insultele, o să mai spun şi de Grişa Bertnikov.

Grişa era membru de partid din februarie 1917. În ultimul timp, a lucrat la Sverdlovsk. Acum, se vede, fusese arestat,

pentru că Kozlova mă ameninţase cu el. Probabil legătura cu el i se păruse Nalkăi compromiţătoare, pentru că Grişa

lucrase la *Izvestia,* când ziarul era condus de Buharin. Îl cunoşteam tot atât cât îi ştiam şi pe ceilalţi din redacţia noastră. Dar Kozlova îşi dădea seama că până şi simpla menţionare a încă unui „criminal politic” îmi va îngreuna şi mai mult situaţia. M-a cuprins mânia.

— Încearcă numai să faci asta, i-am şuierat eu, şi atunci îmi schimb şi eu imediat tactica cu anchetatorii. O să semnez toate prostiile pe care le scornesc ei, iar pe tine te declar membru activ al grupării. O să spun că te-am recrutat chiar eu…

În acest moment, inteligentul meu anchetator, terminând cu telefoanele lui, a prins sunetele unei limbi străine.

— În ce limbă faceţi presiuni asupra martorului?

— În franceză.

Din nou o lovitură cu pumnul cel gras în birou, din nou urlete despre carcera subterană.

— Vă rog să mă scuzaţi, locotenente, am rostit eu amabilă, pur şi simplu am spus un proverb. De genul „Cât trăieşte omu-nvaţă”… Nu m-am gândit nicio clipă că nu înţelegeţi franceza.

Martora Kozlova se uită la mine speriată. Cum poţi să-ţi baţi chiar aşa joc de cel în mâinile căruia stă soarta ta?… Dar eu ştiu precis că nu risc nimic. Am studiat aşa de bine capacităţile intelectuale ale locotenentului Bikcentaev, încât sunt absolut sigură: el va interpreta literal cuvintele mele.

Asta şi face. Declară cu o voce calmă:

— Nimeni nu spune că cineva nu înţelege ceva. Dar limba oficială a anchetei e rusa (la el iese „afâsială”) şi fiţi bună şi folosiţi această limbă. Iar proverbul acesta („proverba aceasta!”) puteaţi să-l spuneţi şi în rusă…

117

Buna dispoziţie nu-l mai părăseşte până la finalul discuţiei pe locotenent şi, după ce termină procesele-

verbale, i le mai dă o dată martorei Kozlova să le semneze. Văd cum cerneala sare uşor sub semnătura aşa de cunoscută din tinereţe. Bikcentaev o usucă cu grijă cu prespapierul greu, apoi îi înmânează elegant permisul Nalkăi.

— Sunteţi liberă, tovarăşă Kozlova.

În uşă, Nalka ezită puţin, se înroşeşte la faţă, apoi îmi întinde un ziar făcut sul.

— Ia-l. E de azi.

— Mulţumesc. Nu-mi trebuie. La închisoare nu ai voie să citeşti ziare. Şi cărţile sunt interzise.

Din nou zbârnâie telefonul şi Bikcentaev nu mai apucă să se năpustească asupra mea. Ia receptorul şi apasă în acelaşi timp soneria care cheamă gardianul. Dar Nalka tot nu pleacă.

Detaliul acesta (nu ai voie să citeşti!) a făcut-o probabil să-şi dea seama de ceva la care nu se gândise până acum.

— Deci nu ştii noutăţile? spune ea precipitat, cât timp Bikcentaev e ocupat cu telefonul. Ordjonikidze a murit. Şi a mai murit şi Ilf…

— Sunt norocoşi. Au scăpat. Şi pe mine acum, mulţumită minciunilor tale şi ale lui Volodia, mă aşteaptă execuţia…

Ochii Nalkăi se umplu de groază. Se retrage spre ieşire.

Da, numai în prezenţa „curcănaşului” Bikcentaev sunt posibile asemenea libertăţi. Vevers sau Ţarevski m-ar fi trimis la murat în carceră o săptămână numai pentru tentativa de a avea o asemenea discuţie. Dar ăsta a ţipat numai niţel şi, în stilul cunoscut, i-a ordonat Kozlovei să se ducă imediat acasă, „până nu anulez permisul”… A uitat şi să mă trimită la carceră. Tare reuşită a mai fost „confruntarea”! Mă întorc în celulă agitată şi nu răspund la întrebările Liamei. Nu răspund nici la ciocănitul

lui Garei. Vine noaptea. Nu e nimic mai groaznic decât

insomnia din închisoare. Iar la mine s-a instalat odată cu interogatoriile „pe bandă”. Ascult respiraţia vecinelor mele, liniştită, scârţâitul ritmic al cizmelor gardianului de serviciu. Din când în când, se aud huruitul lacătelor, paşi, şoapte. Cineva e dus la interogatoriul de noapte. Fiecare sunet îmi răsună în tâmple.

Nalka! Ce ne mai întreceam înotând la casa de vacanţă de la Vasilievo! Şi ce ne mai strecuram ca nişte iepuri la concertele de muzică simfonică! Da, aveam 18 ani şi eram prietene.

Se ivesc zorile. Printre gratii, prin fisura îngustă din panoul de lemn, soarele se strecoară în celulă. O licărire palidă. Pe peretele cenuşiu-murdar parcă e un gândăcel mic auriu, urcat pe o grămadă mare de bălegar.

E deja luna aprilie. E primăvară. Primăvara anului 1937.

Capitolul 19

Despărţirea

Dimineaţa a început ca de obicei. Apelul. Toaleta. Apa fiartă. Pâinea. Chiar, mă rog, mai bine decât de obicei, pentru că Liama şi-a arătat talentul, şutind de la gardianul-şef un ac.

Ni se permitea folosirea acelor doar câte cinci minute, o dată pe săptămână. Le dădea „şefu”, cel care avea mereu la el câteva bucăţi înfipte în buzunarul exterior al vestonului. Venea în fiecare dimineaţă, verifica totul, examina vigilent inventarul simplu al celulei. Trăgea sertarul dulăpiorului, ridica colţurile pernelor de paie, chiar se uita şi în hârdău.

Aşa şi astăzi. Şi când se uita el aşa, aplecat, în sertarul dulăpiorului, Liama a reuşit, cu un gest extrem de îndrăzneţ şi fulgerător, să-i smulgă unul dintre acele înfipte în buzunar. Am scos apoi fire din halatul meu de pluş şi am început să ne cârpim ciorapii, când, deodată, în momentul cel mai nepotrivit, a început să zdrăngăne lacătul celulei

noastre.

— Ieşiţi cu lucrurile!…

Eu! Cu lucrurile… Deci de tot. O emoţie cumplită ne-a cuprins pe toate.

— Îţi dă drumul acasă, a început să turuie Ira, cea mai înclinată spre iluzii. Să treceţi pe la ai mei. Şi ca dovadă că aţi fost şi că au aflat despre mine, să pună în pachet bomboane „Fulg de zăpadă”.

120

Liama, palidă, strigă la Ira:

— Termină cu prostiile! Ce-i asta, după confruntări te trimit imediat acasă? Nu cumva la carceră? Sau te deportează?

A lămurit totul mesajul lui Garei, care era, ca de obicei, bine informat.

— În curte e un „corb negru” 1. Îi transportă pe cei a căror anchetă s-a încheiat. Sunt duşi la închisoarea de pe strada Krasina. Aici e nevoie de locuri pentru alţii noi.

În acea zi am experimentat pentru prima dată durerea despărţirii dintr-o închisoare. Nu există prietenie mai puternică decât cea care se formează în spatele gratiilor. Sunt mai puternice chiar decât legăturile de sânge. Aceleaşi mâini nemiloase care mi-au luat copiii, soţul, mama, îmi iau acum pe draga surioară Liama şi pe prietenul credincios Garei. Plec de lângă ei pentru totdeauna, fără urmă. Ca în moarte. Dar poate că într-adevăr în moarte. Pentru fiecare dintre noi, probabil în afară de Liama, există pericolul de a primi „pedeapsa maximă”.

— Ia eşarfa asta ca amintire, Jenecika, draga mea!

Cu mâini tremurătoare, Liama îmi dă o eşarfă chinezească de mătase. Eu îi dau eşarfa mea. Ne aruncăm una în braţele celeilalte plângând.

Eşarfa, ademenitoare, din străinătate, mi-a fost furată mai apoi, în lagăr, de infractoarele de drept comun. Pe

Liama nu am mai întâlnit-o niciodată şi nu am aflat nimic despre soarta ei. Mi-au rămas mereu în minte părul ei auriu, mâinile ei blânde, abile, şi ochii – „rotunzi şi căprui, fierbinţi precum cenuşa” 2.

Tulburarea lui Garei (el e din nou singur, Abdullin fiind chinuit în timpul celui mai perfecţionat interogatoriu „pe

1 Nume generic pentru autoturismele cu care erau transportaţi arestaţii (n. tr.).

— Fragment din poezia lui V. Maiakovski, *Versuri de iubire* (n. tr.).

bandă”) este transmisă chiar prin peretele gros. În ea răzbat cuvinte pline de prietenie şi fidelitate, uşor patetice, aşa cum e mereu Garei…

— Rămâi cu bine, draga mea! Curaj şi mândrie! Cred că legăturile formate în închisoare sunt indestructibile. O să te ţin minte până la moarte. E adevărat, nu e aşa de departe. Dar, de fapt, cine ştie… „Poate o să cadă lanţurile grele, închisorile o să se prăbuşească” 1…

Pe coridor e mare agitaţie. Se formează un grup pentru vechea închisoare. Uşile se trântesc, huruie şi scârţâie zăvoarele, gardienii vorbesc în şoaptă. Pe fundalul acestei mişcări, pot să-i transmit lui Garei ultimele cuvinte de adio.

Uşa celulei este închisă în urma mea. Uşa noastră!… Au venit după mine! Averea mea – o boccea cu rufe – este scoasă de soldatul din escortă. Mi se înapoiază, pe neaşteptate, ceasul. Nu a fost întors din acea zi memorabilă în care viaţa mea s-a încheiat. Încă mai arată ora 2 din 15 februarie 1937. Tot ce s-a întâmplat după aceea a fost doar rătăcirea mea, după moarte, prin iad. Sau poate în purgatoriu? Poate că Garei are dreptate şi o să cadă lanţurile grele şi închisorile se vor prăbuşi?

Ce s-ar fi întâmplat cu noi toţi dacă nu ar fi existat lumina amăgitoare a acestei speranţe permanente?

1 Vers din poezia lui A.S. Puşkin, *În adâncul ocnelor siberiene* (n. tr.).

Capitolul 20 *Noi întâlniri*

Deci asta înseamnă „corbul negru”? Un camion acoperit, vopsit în bleumarin, pentru transportul deţinuţilor. De câte ori am văzut aşa ceva pe stradă, fără să-mi opresc privirea asupra lui! Credeam că transportă alimente, lapte…

În interior, maşina e împărţită în cuşti mici, cabine minuscule, întunecate. În fiecare dintre ele este înghesuit un om. Nu ai cum să respiri. Lucrurile au fost aruncate pe micul coridor dintre cele două rânduri de cuşti.

Stau înţepenită într-o asemenea cuşcă de câine. Dar acum sunt deja o deţinută cu experienţă, eleva lui Garei. Şi imediat, fără să-mi permit să mă gândesc la oroarea situaţiei, încerc să contactez legături. Cât timp cizmele gardienilor mai tropăie în exterior, ciocănesc în dreapta şi în stânga. Cine e aici? Cine e aici? Şi aud din stânga un răspuns:

— Efrem Medvedev.

Ce noroc! îl cunosc. Riomka Medvedev, student la cursurile postuniversitare ale Institutului de Marxism.

— Când?

— 20 aprilie.

Nu demult. Acum aflu ce s-a mai întâmplat în oraş după arestarea mea.

123

Se pare că nici nu e nevoie să comunic prin metoda folosită în celulă. Pot, pur şi simplu, să vorbesc în şoaptă. Se aude tot. Iar zgomotul motorului acoperă vorbele, iar soldatul din escortă care doarme pe micul coridor al maşinii nu e un pericol. Şi aud vocea vie, adevărată, a lui Riomka.

— Bună, Jenia. Pe Aksionov l-am văzut pe stradă la începutul lui aprilie. S-a întors de la Moscova. A făcut

demersuri pentru tine, nu a ieşit nimic. Copiii tăi sunt sănătoşi. Cei mari suferă foarte mult.

— Cine a mai fost arestat după mine?

— Întreabă mai bine cine nu a fost arestat…

Şi enumeră zeci de nume din activul de partid al oraşului, cercetători, ingineri.

Undeva în partea dreaptă, se aude cum cineva se tânguie în limba tătară. Multă vreme nu răspunde la întrebările mele, dar, în fine, după ce îşi învinge frica, îşi spune numele. Nu-l cunosc. Zice că e preşedintele Comitetului Executiv Raional dintr-unul din raioanele săteşti.

Mergem de multă vreme. Mă sufoc şi mi-e greu, dar ignor toate senzaţiile, trăgând cu urechea la vocea lui Efrem Medvedev.

— Şi Iagoda* e la închisoare, spune Rioma, acum şi Ejov. Chiar cel care a fost şeful secţiei organizatorice a Comitetului Central. S-a dovedit un ticălos, se spune că el e responsabil pentru toate astea.

„Corbul negru” se opreşte. Suntem scoşi unul câte unul. Fiecare e înghiţit de gura neagră a porţii vechii închisori care-i văzuse la vremea lor şi pe rebelii conduşi lui Pugaciov2.

1 Genrik Iagoda (1891–1938), lider bolşevic, a condus NKVD-ul în perioada 1934–1936. A fost executat în 1938, la ordinul lui Stalin (n. coord.).

2 Emelian Ivanovici Pugaciov, conducător al cazacilor de pe Don, liderul unei mari răscoale ţărăneşti din 1773–1775. A fost executat la Moscova (n. red.).

124

Din nou totul e ca la Lacul Negru. Formular. Iar mi se ia ceasul. (Degeaba l-am întors!) Din neatenţia gardienilor, are loc o „coliziune” – o întâlnire interzisă între deţinuţi. L-am văzut pe Aksianţev, cu o barbă mare neagră, directorul

Institutului de Tuberculoză. Nu am putut vorbi cu el: speriat de greşeala comisă, gardianul ne-a împins imediat în direcţii diferite.

Fiecare „mănăstire” are regulamentul ei. Aici ni s-a luat nu numai ceasul, ci şi portjartierul. O soră medicală, cu o cutiuţă de medicamente, care le mai şi percheziţionează pe deţinute, strâmbă din năsucul pistruiat, exprimându-şi părerea:

— Câtă diferenţă! Ce femei au fost la noi înainte şi cum sunt acum! Erau numai hoaţe şi prostituate. Iar acum au început să vină numai dame culte, ţi-e şi milă să te uiţi. Na, luaţi, luaţi ăsta, să vă legaţi ciorapii, ce-o să faceţi fără jartiere? Numai să nu-l arătaţi nimănui!

După ce se uită pe furiş în jur şi văzând că suntem singure în ambulatoriul închisorii, întreabă:

— Ce v-a găsit, ai? Ei, ce v-a găsit să vă ridicaţi împotriva puterii sovietice? Eu ştiu, sunteţi Aksionova, soţia preşedintelui Comitetului Orăşenesc. Ce nu aveaţi? Şi maşină, şi casă de vacanţă de la stat, şi hainele, nu-i aşa, numai de la consignaţie!

Se pare că astea sunt toate reprezentările ei despre o viaţă luxoasă… Zâmbesc obosită.

— E o neînţelegere. E o greşeală a anchetatorilor.

— Psttt…

Aruncă o privire spre uşă.

— Dar poate că e adevărat ce a spus tata, că, din punct de vedere ideologic, v-aţi ridicat pentru poporul sărac, adică pentru colhoznici, ca să le fie mai uşor?

Din fericire, sosirea gardiencei mă salvează de la obligaţia unui răspuns. De fapt, este interesant faptul că cineva încearcă să găsească o explicaţie raţională pentru tot ce se întâmplă.

125

Urc cu gardianca pe o scară de piatră ştirbă la etajul al

doilea. Deşi aici nu mai este vorba de un beci, totul este impregnat de un miros de mucegai, mizerie, hârdău, chiar mai puternic decât la Lacul Negru. Toate aceste izuri, în combinaţie cu multe altele, imposibil de numit, compun ceea ce se numeşte mirosul închisorii.

Mirosul greţos şi mizeria sunt aici mai accentuate aici decât la Lacul Negru, dar se simte imediat un regim de supraveghere mai slab. Închisoarea a funcţionat multă vreme ca una pentru deţinuţii de drept comun şi încă nu apucase să se transforme conform noilor necesităţi. Oare la Lacul Negru, cu gardienii lui severi, ar fi fost posibilă o asemenea discuţie în timpul percheziţiei?

Din celule se aud voci destul de puternice. Gardianul care mă ia în primire la etaj nu arată a fi unul tăcut. Mă priveşte cu o expresie amestecată de curiozitate veselă şi compătimire.

— Hai în 6! Mi se pare că acolo e o muieruşcă mai curată, mă tutuieşte el bonom.

Nici asta nu se permitea la Lacul Negru.

În cele din urmă, am identificat o lege extrem de clară: cu cât e mai murdară închisoarea, cu cât îţi dau mâncare mai proastă, cu cât sunt mai flecari şi mai grosolani soldaţii din escortă şi gardienii, cu atât sunt şi mai puţine ameninţări directe ale vieţii. Cu cât soldaţii din escortă sunt mai sătui, mai politicoşi, cu atât e mai aproape pericolul morţii.

Aici, uşile de la celule nu sunt de fier, ci de lemn, cu nişte „vizoare” mari, pline de praf. Există şi lacăte, dar nu prea mari.

— Luaţi-o în primire pe asta nouă! spune familiar gardianul şi chiar zâmbeşte.

Uşa se încuie în spatele meu. Mă uit în jur. Oho! Aici e multă lume. Toate sar pe mine cu întrebările. Dintr-un colţ se aude o exclamaţie ciudată, aproape triumfătoare:

— Bine ai venit! Asta e chiar soţia lui Aksionov!

126

O femeie slabă, puţin adusă de spate, căruntă, cu o ţigară în gură, în mod clar este mulţumită de faptul că mă aflu în închisoare. Se ridică şi-mi întinde mâna:

— Derkovskaia. Membră a Partidului Socialist-Revoluţionar. Îl cunosc pe soţul dumneavoastră. Am fost la el cu o petiţie. Nu se gândea pe atunci că peste câteva luni soţia lui o să stea cu mine în aceeaşi celulă. Da… La drept vorbind, sunt bucuroasă că şi comuniştii sunt în sfârşit după gratii. Poate că o să-şi însuşească practic ceea ce nu au putut pricepe din punct de vedere teoretic. Instalaţi-vă. O să vorbim după aceea.

Nu a fost deloc simplu să mă instalez. Celula era arhiplină. Destinată pentru trei persoane, ea adăpostea acum cinci. Eu eram a şasea. Pe lângă cele trei paturi de lemn, aşezate de-a lungul pereţilor, mai fuseseră încropite în fugă şi nişte priciuri în mijloc.

Cât timp vecinele mele îşi strângeau boarfele, uşa s-a deschis din nou cu zgomot şi în celulă a intrat… Ira Eghereva. „Corbul negru” făcuse o a doua cursă şi adusese din beciul de la Lacul Negru încă un grup de oameni a căror anchetă se încheiase sau se apropia de final.

Apariţia Irei mă scoate din centrul atenţiei generale. Ira încă mai e bine îmbrăcată. Ţarevski, care a condus ancheta ei, i-a permis pachete săptămânale, fie dintr-o admiraţie ascunsă faţă de delicata fiică de profesor, o făptură dintr-o lume necunoscută lui, fie în semn de recunoştinţă pentru faptul că Ira, nepricepută în ale politicii, cedase repede argumentelor lui deloc complicate şi semnase toate prostiile.

Pe măsură ce se instala pe prici şi-şi despacheta lucrurile, Ira le arăta noilor vecine rochiile, le spunea povestea fiecăreia dintre ele. Deasupra celulei care miroase urât plutesc cuvinte înmiresmate:

— Uite, cu asta, am mers anul trecut la Soci la tenis. Iar acum a venit iar vremea ei. Am slăbit aici.

127

Mai receptivă decât toate la amintirile Irei despre Soci şi tenis se dovedeşte a fi o tânără înaltă, cu faţa rotundă, cu tendinţe spre îngrăşare, cu un chip ce amintea de Bulgăre de seu a lui Maupassant. Este Anecika. În celulă i se spune Ania cea Mare, pentru a o deosebi de Ania cea Mică, care stătea lângă peretele de vizavi.

Ania cea Mare este din Moscova, a lucrat în Kazan, la Direcţia căilor ferate. Are 28 de ani. Nu are copii, nici soţ, dar îl are pe unul, Vova, din al cărui pat a şi fost săltată Ania acum o lună în zori de către anchetatorul care a făcut arestarea. Vova pălise. „Ce ai făcut?" „Absolut nimic", ridică din umeri neînfricata Bulgăre de seu şi, după ce-l pupă la despărţire pe Vova cel tremurător, iese curajoasă cu anchetatorul. Au dus-o de acolo cu o maşină mică.

— Îl întreb: de ce mă acuzaţi? De ceva imoral sau antisovietic? îmi răspunde: „Antisovietic." Aaaa, zic eu, ei, atunci va trebui să vă cereţi scuze... El doar bombăne ceva. Şi despre ce este vorba, ce credeţi? De anecdote! De două anecdote! Vor să-mi dea şapte ani pentru ele. Câte trei ani şi jumătate pentru fiecare.

Şi le spune imediat pe amândouă. Anchetatorul Aniei a întocmit două procese-verbale separate. Unul pe tema de lezmajestate (împotriva lui Stalin), altul pentru calomnie la adresa sistemului colhozurilor. Bulgăre de seu cea veselă s-a indignat şi i-a strigat în faţă anchetatorului: „Ei, şi le-am spus, şi ce-i cu asta? Doar nu le-am spus la adunare, ci acasă, la masă, într-un cerc restrâns. Iar, în al doilea rând, ce, nu e adevărat? Uite, de exemplu, dumneavoastră, nu cred că sunteţi prea nerăbdător să ajungeţi într-un colhoz!" Şi a semnat ambele procese-verbale.

Acum Ania cea Mare îşi aştepta sentinţa. Se aştepta la

şapte ani. Ania cea Mare a fost prima reprezentantă a marii armate de povestitori de anecdote pe care am întâlnit-o, aşa-numiţii

„flecari”, deţinătorii articolului „indulgent” 58, alineatul IO1, care se deosebeau extrem de avantajos prin caracterul lor apartinic de noi, terorişti, diversionişti, spionii ş.a.m.d. În închisoare, Ania cea Mare se dovedise a fi un om extrem de drăguţ, amabil, concesiv, înclinat spre un oarecare umor cinic, dar bonom.

Când vecinele, doborâte de durere, nu voiau să trăncănească cu ea, nu se supăra. Atunci cânta. Melodiile ei preferate erau „Banane şi lămâi din Singapore” şi o alta, tristă „Foişorul”. Când Ania, trecând de la vocea sa naturală de soprană la cel mai plin contralto, bubuia „tu n-o să te mai întoooorci”, vecina cea mai apropiată de ea, Lidia Gheorghievna, gemea de parcă o durea măseaua.

Lidia Gheorghievna Menzinger avea deja 57 de ani. Fusese arestată a treia oară. Colonistă germană, în trecut profesoară de limba germană, era o sectantă fanatică, adventistă de ziua a şaptea. Şi acum îi mai văd parcă ochii uriaşi, căprui, plini de disperare. Privind în ochii aceştia, mi-am adus aminte de povestirea lui Leonid Andreev2 despre Lazăr cel înviat. În povestire se spunea cum toţi stăteau la masă şi se bucurau de minunea învierii, iar Lazăr stătea în mijlocul acestor oameni veseli şi privea cu nişte ochi care aveau aceeaşi expresie ca cei ai Lidiei Gheorghievna. Pentru că el aflase deja ce înseamnă Moartea.

Am spus deja la începutul acestor însemnări că această curiozitate lâcomă faţă de viaţă în toate manifestările ei, chiar şi în monstruozitate, cruzime, prostie, mă distrăgea uneori de la suferinţele mele. Acelaşi sentiment l-am observat şi la alţi numeroşi tovarăşi de drum ai mei care urmau aceeaşi cale. Mai

1 Celebrul articol din Codul penal al URSS din 1922 care, prin cele paisprezece subpuncte ale sale, definea activitatea contrarevoluţionară (n. tr.).

Leonid Nicolaevici Andreev (1871–1919), dramaturg, romancier şi fotograf rus (n. red.).

mult, mulţi încă mai aveau iluzii. Tot ce se întâmplase era mult prea absurd pentru a dura mult, îşi spuneau mulţi. Şi aşteptarea asta, că uite, uite, o să se deschidă uşa şi fiecare va da fuga la vatra sa răcită, le susţinea speranţa.

Lidia Gheorghievna nu avea nici curiozitate, nici iluzii. Ea ştia foarte bine că nu are ce să spere. Ştia de asemenea că nu se va întâmpla nimic extrem de interesant pentru ea, ea avusese deja totul.

Am întâlnit mai apoi o mulţime de persoane religioase de cele mai diverse culte. Toţi făceau propagandă pentru credinţa lor, recrutau neofiţi. Lidia Gheorghievna nu făcea asta. Ea tăcea cu zilele, stând cu picioarele pe patul său de lemn şi uitându-se pe deasupra capetelor noastre cu privirea lui Lazăr din povestirea lui Leonid Andreev.

Ania cea Mică era propagandistă pe problemele femeilor.

— Nu am fost niciodată apartinică, spunea ea, aranjându-şi tot timpul o şuviţă de păr drept, bălai, tuns în stilul propagandistelor feministe, ce-i cădea mereu pe frunte; am fost mai întâi *oktiabrionok1,* apoi pionieră, comsomolistă, comunistă.

Şi aşa era: era imposibil să ţi-o imaginezi pe Ania cea Mică în afara partidului, în afara unui stil original de viaţă elaborat în mediul de partid în anii 20–30. Ania, din când în când, uita unde se află. Fie începea să povestească cu pasiune cum reu şise să reorganizeze munca femeilor la o fabrică de ţesături şi planifica ce anume mai trebuie făcut, care dintre muncitoare să fie promovate; fie îi părea rău că nu se dusese să lucreze la Comitetul Raional din suburbii,

unde o chemase secretarul şi unde perspectivele erau mai mari. Iar secretarul acesta se afla în aceeaşi închisoare, exact sub noi, la etajul unu.

1 Termen apărut în anii 1923–1924, desemnând copiii de-o vârstă cu Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi care făceau parte dintr-o organizaţie-pepinieră pentru viitorii pionieri (n. tr.).

130

Doar după interogatorii Anecika se întorcea tristă, se culca cu faţa la perete şi tăcea până noaptea târziu. Noaptea venea la mine, se întindea alături şi şoptea pătimaş:

— Sssttt, Jenia… să nu audă astea fără de partid. Înţelegi tu, sunt oameni de toate culorile. Sunt şi eseri1… încă mai explică totul în felul lor. Dar ascultă la mine…

Fusese acuzată de „sabotare a muncii de partid” şi de legături cu un duşman al poporului. Acest „duşman” era secretarul unuia dintre comitetele raionale mici orăşeneşti din Kazan şi, mai mult, era chiar soţul Anei celei Mici. Soţul frumos şi adorat al unei Ania modeste, simple, nu prea atrăgătoare.

— Şi eu m-am minunat tot timpul cum de s-a îndrăgostit Vania de mine. Câte fete nu alergau după el! Dar uite, trăim împreună de şapte ani şi încă mă iubeşte, văd că mă iubeşte. Mă iubeşte pentru sufletul meu, pentru inima mea partinică. Dar anchetatorul…

Lacrimile o îneacă. Anchetatorul, se pare, i-a spus că mariajul lor e cam suspect. Un bărbat frumos, căsătorit cu o femeie mai degrabă urâţică. Probabil este o căsătorie fictivă, încheiată la comanda unor sabotori ai regimului.

— Şi atunci cum au apărut micuţii Borka şi Lidocika? Cum aşa, dintr-o căsătorie fictivă?

O mângâi pe Ania cea Mică pe umărul ei mic, uscăţiv, aproape de copil.

— Nu-l mai asculta pe idiotul ăsta! Doar tot activul de partid ştie că Vania te iubeşte.

— Ssstttt... Nu-l vorbi urât pe anchetator. Te poate auzi Nina. Nu e membru de partid. Ce o să creadă dacă comuniştii vorbesc aşa despre anchetatori?

Dar Nina Eremenko dormea tun noaptea, numai din când în când striga speriată. Dar ziua îi enerva cumplit pe ceilalţi vecini

1 Membri ai Partidului Socialist-Revoluţionar (SR) (n. tr.).

de celulă. Cu picioarele strânse sub ea, se legăna ritmic pe prici, repetând aceeaşi întrebare: „Oare când o veni sfârşitul?”

Nina nu era interesată de niciun fel de discuţii care ne distrăgeau de la gândurile grele. Nicio amintire din staţiune a Irei Egherova nu-i trezea atenţia. Plaja de la Marea Neagră şi tenisul erau mult prea departe de fabrica „Spartak”, cu muncitorii ei, de fata stângace cu mâinile murdare care nu i se mai curăţau şi cu mirosul, imposibil de îndepărtat, de piele neprelucrată, care venea dinspre Nina, deşi trecuseră două luni.

Nina avea douăzeci de ani, din care cinci lucrase la fabrica „Spartak”. Sărbătorirea unei zile de naştere o distrusese. Da, Lelika cea roşcovană o chemase la aniversare şi ea s-a dus, proasta! Şi, la drept vorbind, ea s-a dus pentru Mitika Bokov. Se întâlnise de câteva ori cu el. Vorbiseră mult şi despre viaţa de familie. El spunea că nu-şi va lăsa soţia să meargă la muncă. Dorea să fie casnică. Deci ea a acceptat invitaţia la petrecere ştiind că va fi şi el acolo. I-a mai şi cumpărat o broşă Lelikăi, ceva de calitate. Una frumoasă, aurită. Iar acolo băieţii au cam băut. Şi se pare că cineva ar fi spus ceva despre Stalin... Uite, să-i sară ochii, ea chiar nu a auzit nimic! Iar acum este încadrată la articolul 12 că nu a informat ce s-a întâmplat acolo. Tu, îi zic

eu, erai obligată, în calitate de proletară sovietică, să declari a doua zi la NKVD despre trădători, dar tu i-ai acoperit.

Şi uite, Ninka stă deja de două luni cu picioarele sub ea şi tot repetă: „Oare când o veni sfârşitul?” Nimeni nu-i intră în voie. Nu acceptă nici bomboane de la Ira, când ni le serveşte ea din pachet. Când Ania cea Mare începe să-şi cânte melodia tristă, Nina începe să plângă în hohote. Lucrul cel mai important e că se teme că Mitika Bokov n-o va aştepta, o să se însoare cu alta. Şi visul ei frumos, că va trăi ca o gospodină fericită, se va spulbera.

Uneori încercăm s-o liniştim pe Nina, spunându-i că, cel mai probabil, Mitika Bokov e şi el după gratii. Doar nici el nu a

informat despre ce s-a întâmplat. Iar atunci chipul trist al fetei devine mai frumos, pare schimbat de o lumină interioară, aşa cum un foc ascuns îşi face loc prin cenuşă, şi ea începe să ne convingă cu patimă că Mitika Bokov nu va fi săltat, doar fără el atelierul nu se poate descurca. Doamne fereşte să se întâmple aşa ceva! Las’ să se însoare mai bine cu Lelika, numai să fie întreg. Nina va suferi cumplit, ce să spun, se vede că aşa i-a fost scris.

Iar Ania cea Mică, obişnuită să lucreze exact cu fete ca Ninka, se teme cel mai mult ca Ninka să nu capete „o atitudine nesănătoasă faţă de partid în general”. De aceea, Ania cea Mică îşi mărturiseşte suferinţele după interogatorii numai mie, „ca un membru de partid unui alt membru de partid”. Ania se teme şi mai mult de urechile Derkovskăi.

— Înţelegi, Jenia, ea de fapt este un adevărat duşman de clasă. Menşevicii şi eserii. E adevărat, după cele citite în manuale mi i-am imaginat altfel. Aşa, în general, e o bătrână de treabă şi nefericită. Dar nu trebuie să cazi pradă milei… Şi nu trebuie să le facem cadou materiale împotriva

partidului nostru.

Da, şi eu cad pradă milei, mai ales când e vorba de Vovka, băiatul de 22 de ani al Nadejei Derkovskaia. Vova s-a născut în anul 1915, într-o celulă dintr-o închisoare ţaristă. Părinţii lui, amândoi eseri, au fost închişi, cu mici întreruperi, din anul 1907. Anul 1917 a adus eliberarea familiei şi Vova, în vârstă de doi ani, a văzut locurile natale ale mamei – Petrograd. Dar în anul 1921 au fost trimişi din nou în exil. Tatăl lui Vovka a murit la Solovki1. Tot călătorind cu mama din exil în exil, Vova a ajuns la Kazan. Aici a petrecut ultima perioadă luminoasă a vieţii sale şi aici l-a găsit anul 1937. Dumnezeu ştie a câta oară – cel puţin a zecea – a fost arestată Nadejda, mama lui Vova. Dar de data aceasta, împreună cu ea a fost arestat şi

1 Celebră închisoare pentru deţinuţi politici, provenită dintr-o fostă mănăstire, situată în arhipelagul cu acelaşi nume din Marea Albă (n. red.).

Vovka, cel de 22 de ani, care abia devenise, spre marea bucurie a mamei, student la Institutul Pedagogic.

— Vovka e vinovat numai pentru că s-a născut într-o închisoare ţaristă şi a crescut în exil, spunea Derkovskaia, el nu e eser. E apolitic. Un matematician genial. A venit după mine numai pentru că mă iubeşte. Doar am rămas numai noi doi pe lume…

Mi-l imaginez cu mare claritate în locul lui Vovka pe Alioşa al meu, ajuns mare. E insuportabil. Cum-necum îţi mai poţi continua viaţa, împotrivindu-te interior, când te-a prins pe tine şi te-a răsucit o forţă necurată care vrea să-ţi ia sănătatea, raţiunea, vrea să te transforme într-un cadavru sau într-un animal de povară mut. Dar când toate acestea se întâmplă cu fiul tău, cu cel pe care l-ai crescut şi de care ai avut grijă…

Aşa că am simţit pentru Derkovskaia o milă mistuitoare,

deşi ea chiar este prima eseră adevărată pe care am văzut-o vreodată, şi îmi spune mereu în faţă tot ce gândeşte.

— Aksionov, soţul dumneavoastră, mi-a plăcut ca nimeni altul dintre comuniştii de la putere, povesteşte ea, fumând ţigară de la ţigară. M-am dus la el când m-au dat afară de la serviciu. A vorbit cu mine frumos, nu ca un călău. De dumneavoastră îmi pare rău. Dar, de fapt, nu ascund că sunt satisfăcută că un comunist a ajuns în fine să simtă pe pielea lui multe dintre lucrurile pe care noi i le-am spus demult…

Sunt curioasă să aflu ce alternative aduc programului nostru eserii de azi. După câteva discuţii e clar că nu există niciun program pozitiv. Tot ce spune Derkovskaia are numai un caracter negativ faţă de orânduirea noastră. Sunt legaţi între ei mai ales prin relaţiile vechi, care s-au consolidat în infinitele exiluri şi închisori. Mai târziu, aflată în lagăr, am avut multe ocazii să mă conving cât de puternice sunt aceste legături care capătă un caracter aproape de castă.

134

Odată Derkovskăi i se terminaseră ţigările. Obişnuită să tragă în piept continuu, suferea crunt. Tocmai atunci am primit un pachet în care mama pusese din nou două pachete de ţigări.

— Uite, a venit şi salvarea dumneavoastră, am spus eu veselă, descoperind aceste pachete.

Dar ea, înroşindu-se la faţă, se întoarce cu spatele, mormăie un „mulţumesc”, dar nu ia ţigările.

— O clipă. Imediat.

Se aşază lângă perete şi începe să ciocănească. Alături se află Muhina, secretara comitetului lor regional ilegal (real!). Derkovskaia loveşte cu încredere. Nu ştie că eu îi înţeleg foarte uşor mesajele.

— O comunistă îmi propune ţigări. Să le iau?

În ciocănitul de răspuns, Muhina se interesează dacă

această comunistă a fost în opoziţie. După întrebarea Derkovskăi şi după răspunsul meu – „nu, nu am fost” –, Muhina transmite categoric:

— Nu le lua!

Ţigările rămân pe masă. Noaptea aud oftatul greu al Derkovskăi. Ea, firavă ca un copăcel uscat, ar suporta mai uşor să nu aibă pâine. Iar eu stau culcată cu ochii deschişi pe priciul din mijloc şi-mi trec prin minte gândurile cele mai eretice despre cât de convenţională este graniţa dintre principii şi intoleranţa încăpăţânată, şi despre cât de relative sunt toate sistemele umane de opinii şi cât de absolute sunt, dimpotrivă, acele chinuri groaznice la care se condamnă singuri oamenii.

Capitolul 21

Singuri pe lume închisoarea în care mă aflam acum, aşa cum am spus, a devenit pentru prima dată, la douăzeci de ani după Octombrie, un loc de detenţie pentru deţinuţii politici. Înainte de 1937, ei începeau foarte bine în beciurile de la Lacul Negru. Dar acum toate cele trei închisori din Kazan erau pline ochi de „duşmani ai poporului”. Totuşi vechile tradiţiile care s-au format în fosta închisoare pentru deţinuţi de drept comun – deprinderea cu mizeria, grosolănia şi o anumită relaxare a disciplinei – încă mai continuau să existe din inerţie.

Aici puteai să transmiţi mesaje ciocănind în perete aproape fără nicio piedică, pentru că zgomotul produs era înghiţit de vuietul general al acestui iad suprapopulat, sufocant, urât mirositor. (La Lacul Negru orice mic zgomot se propaga ca un ecou în celulă.) Chiar şi când gardienii ne atrăgeau atenţia, totul era făcut fără duritate. Ca urmare a unei asemenea libertăţi, am stabilit imediat legături cu aproape toată închisoarea. Geamul de la fereastra veche era spart, iar panoul de lemn avea o formă puţin mai diferită de cea din beci. El se lărgea mult în sus, lăsând în

celulă mai multă lumină, având în acelaşi timp şi proprietăţi de amplificare. Dacă te lipeai de fereastră şi rosteai ceva cu voce tare, în celula de jos se putea auzi tot.

136

Totuşi era periculos să vorbeşti prea tare. Ca urmare, a fost inventată metoda de comunicaţie numită „de operă”. Iniţiatorul ei fusese cel care se afla în celula amplasată sub noi, secretar al unui comitet raional de partid din suburbii. Nu mai ţin minte numele lui, i se spunea Saşa.

Odată, la sfârşitul unei zile caniculare chinuitoare, când gardienii erau absorbiţi de împărţirea „fierturii”, am auzit o voce destul de plăcută de bariton care interpreta aria Toreadorului, cu un libret surprinzător:

Câte sunteţi acolo, femei prietene?
Câte sunteţi acolo? Cântaţi-ne!
Cântaţi-vă
Numele unul după altul.
Aici toţi Vor să vă ştie,
Da, vor să vă ştie,
Da, vor să vă ştie, să vă ştie!

Am înţeles repede ce ni se cere. Pe cele mai variate piese, au fost cântate numele noastre, apoi ale lor. S-a stabilit o legătură vocală destul de strânsă, care dădea posibilitatea de a afla la timp toate noutăţile. Şi erau multe. În fiecare zi, auzeam numele unor noi arestaţi, aflam ce acuzaţii li se aduseseră, cum se înăspresc „noile metode” la interogatorii. Am reuşit chiar să facem un schimb de bilete prin intermediul grupului sanitar, scriam pe hârtii de ţigară întinse, pe bucăţelele cele mai mici şi mai subţiri, cu acelaşi rest de creion pe care Liama îl furase de la anchetator şi, la despărţire, mi-l dăruise.

La început, Saşa, secretarul comitetului raional din suburbii, era foarte plin de el. Tot ce se întâmplase i se părea a fi o

neînţelegere minoră, de scurtă durată. În discuţiile „de operă” cu Ania cea Mică, el chiar continua s-o invite ca, după „ieşirea de aici”, să vină înapoi la lucru „în raionul lui”. Cu intonaţii catifelate de mare demnitar, enumera avantajele acestui raion comparativ cu cel în care lucrase Ania cea Mică până la arest. Chiar dacă stătea pe prici alături de doi ingineri apartinici şi golea cu rândul hârdăul alături de ei, el tot nu putea scăpa de tonul superior faţă de aceşti oameni.

Nu vreau să spun că Saşa era prost. Vreau numai să subliniez forţa inerţiei şi puterea hipnotică a reprezentărilor primite la începutul vieţii.

Trezirea, ca în cazul miilor de asemenea Saşa, a început după aplicarea la interogatorii a „metodelor active”. Odată, unul dintre inginerii apartinici ne-a cântat pe motivul ariei Cneazului Igor1 faptul că Saşa a fost adus după interogatoriu cu buza spartă, care acum s-a umflat şi sângerează. Nu aveam cumva vreo alifie, nişte vaselină, de exemplu? I-ar prinde bine şi nişte ţigări…

Aveam ţigări, dar cum să le transmitem? Prin closetul de aici nu se poate. Este o adevărată cloacă, cum să bagi în gură ceva care a trecut pe acolo? Ne-a venit ideea să coborâm ţigările legate cu o aţă, pe fereastră. Din halatul meu de pluş, chelit de tot acum, am smuls din nou nişte fire. Am legat ţigările cum se leagă viermele în undiţă şi totul a fost coborât printr-o crăpătură în partea de jos a oblonului de lemn. „Cei de jos” au tras, cu ajutorul unei linguri de lemn, două ţigări. Dar a treia a rămas blocată între ferestrele dintre cele două etaje şi, când am ieşit la plimbare, am văzut cum se zărea albă în lumina soarelui. După ce ne-am întors în celulă, am fredonat pe motivul unui cântec studenţesc popular:

1 Operă a compozitorului rus A.P. Borodin (n. tr.).

138

Saşa, Saşa, deasupra ferestruicii tale Atârnă o ţigară albă.

Încearcă s-o tragi cu lingura,

Că altfel o s-o încasăm cu toţii zdravăn.

Vocea amplă de bariton care s-a auzit ca răspuns suna minunat:

Da, da, am auzit,

Ah, acum am înţeles tot.

M-am hotărât s-o prind chiar în seara aceasta…

În asemenea momente, ne simţeam ca nişte elevi care făceau şotii. Însă tocmai într-unul din aceste momente, când, în ciuda situaţiei, râdeam veseli, mi-a fost scris să primesc o nouă lovitură. Era aproape întuneric, când Saşa a cerut să vin la fereastră.

— Ei, cum e, cum e acolo cu ţigara noastră? am cântat eu glumeaţă.

Dar, ca răspuns, am auzit câteva cuvinte nu cântate, ci rostite clar:

— Jenia, fii tare. Ai un nou necaz. Soţul tău e aici. A fost arestat acum câteva zile…

M-am prăbuşit pe prici…

Nici acum nu pot să scriu liniştită despre clipa aceasta. Din momentul arestării, mi-am interzis categoric să mă gândesc la copii. Gândul la ei îmi risipea tot curajul. Cele mai cumplite erau gândurile concrete legate de aspectele mărunte ale vieţii de zi cu zi.

Lui Vasika îi plăcea să adoarmă în braţele mele şi spunea mereu: „Mămico, acoperă-mi picioruşele cu şalul roşu…” Oare cum se uită el acum la acel şal roşu, un obiect inutil care zace pe canapea?

139

Alioşa şi Maia mi se tot plângeau mereu de Vasika şi-l tachinau: „Vasenka-porcuşorul! Preferatul! Pârâciosul!” Uneori, Vasika mă suna la serviciu şi mă întreba:

— Universituta? Vreau cu mămica…

Cât de bine sunt redate lucrurile acestea la Vera Inber1:

atinge numai zona periculoasă a amintirilor, care te răneşte de moarte...

Înainte de acea zi, când aceste amintiri care te rănesc de moarte se furişau spre mine, le alungam cu o formulă scurtă: „Sunt cu tatăl lor!” Şi uite… Iar eu credeam cu naivitate că familia noastră va fi cruţată. Aflasem prin telegraful închisorii că el a fost dat afară din postul de preşedinte al Comitetului Executiv orăşenesc, dar nu e exclus din partid şi chiar a primit o nouă funcţie, de şef al şantierului de construcţie a noii opere. Asta mi se părea un semn că totul o să fie bine cu el. Pe alţii nu-i trecuseră în funcţii inferioare, nu-i dăduseră afară de la serviciu, ci pur şi simplu îi băgaseră imediat la închisoare. Desigur că era o încercare absurdă să cauţi un motiv real în acţiunile săvârşite de nişte nebuni.

A urmat o noapte sufocantă, neagră, care puţea a closet şi a sudoare de la mulţimea înghesuită de oameni care nu se spălaseră demult, pătrunsă de gemetele şi strigătele celor adormiţi, plină până la refuz de disperare.

Degeaba încerc eu să-mi orientez gândurile spre lucruri la „scara mondială”. Nu, azi nu am chef de destinele lumii. Copiii mei! Sunt singuri pe lume. Neajutoraţi, mici, creduli, educaţi în ideea că oamenii sunt buni. Ţin minte că Vasika mă întrebase odată: „Mămico, care este cel mai fioros animal?” Ce

1 Vera Mihailovna Inber (1890–1972), scriitoare rusă (n. red.).

proastă, ce proastă am fost că nu i-am răspuns că omul

este cel mai fioros, că tocmai de el trebuie să te păzeşti!

Nu m-am mai împotrivit disperării şi ea îşi înfige colţii în mine. Mă sfâşie mai ales amintirea unui episod neînsemnat, care a avut loc cu puţin timp înainte de arestarea mea. Băieţelul se strecurase în camera mea, luase de pe măsuţă un flacon cu un parfum bun şi-l spărsese. L-am găsit adunând cioburile în mirosul puternic, pătrunzător al parfumului. El s-a uitat tulburat la mine şi a spus grăbit: „Pur şi simplu am trântit uşa, parfumul a căzut singur."

„Nu minţi, băiat nesuferit!" am strigat eu şi i-am dat o palmă.

El a început să plângă.

Acum acest episod mă ardea cu chinurile iadului. Mi se părea că nu am pe conştiinţă o crimă mai urâtă decât această palmă. Micuţul meu, dragul de el, e aproape singur în lumea asta înfricoşătoare. Şi ce-şi va aminti de mama lui? Că l-a lovit pentru un parfum stupid. Cum am putut să fac asta? Şi, lucrul cel mai important este că acum deja nu mai am cum să îndrept asta…

Durerea trăită din noaptea aceea a fost atât de puternică, încât s-a revărsat peste mulţi ani de-atunci înainte şi a ajuns până în ziua de azi, când, după ce au trecut mai mult de douăzeci de ani, scriu despre asta. Dar trebuie să scriu. Ca la Inber: „Fără milă faţă de mine, fără îngăduinţă, să merg prin câmpurile minate ale minţii."

Sigur, niciodată n-o să pot să mă exprim aşa de bine cum o face V. Inber. Dar cred că pentru noi totul a fost mult mai înfricoşător în nopţile din închisoare decât în întunericul blocadei Leningradului. Suferinţele lor aveau un rost. Ei simţeau că luptă cu adevărat cu fascismul. Iar noi, cu mintea chinuită şi trupul încătuşat, nu am avut nicio consolare. Răul, cu literă mare, aproape mistic în caracterul lui inexplicabil, îşi

schimonosea chipul în faţa mea. Între vis şi realitate. Un fel de monştri din tablourile lui Goya se târăsc asupra mea.

Mă aşez pe prici şi mă uit în jur. Toţi dorm. Numai locul Lidiei Gheorghievna e gol. Ea stă în picioare lângă mine. Ochii ei ca de maniac sunt aţintiţi acum spre mine plini de bunătate umană. Mă mângâie pe cap şi repetă în germană cuvintele biblicului Iov cel chinuit: „Lucrul de care m-am temut cel mai mult a venit peste mine.”

A fost ca un imbold. Toată noaptea am încercat să plâng şi nu am putut. Durerea seacă îmi ardea ochii şi inima. Acum am căzut în braţele acestei femei străine dintr-o lume necunoscută mie şi am început să plâng în hohote. Ea mă mângâia pe cap şi repeta în germană: „Dumnezeu e de partea orfanilor. Dumnezeu e de partea orfanilor.”

Capitolul 22

Tuhacevski şi ceilalţi

Remarcaserăm deja demult că dimineaţa devreme, dacă era foarte senin, prin sticla spartă a ferestrei noastre se puteau auzi de afară frânturi clare ale emisiunilor radio. Se vede că difuzorul era undeva aproape, iar obloanele de lemn amplificau sunetele.

În această dimineaţă liniştită de vară am auzit clar cuvintele „Armata Roşie”, „Forţele armate”, repetate cu tonuri dramatice, alături de expresia „duşmani ai poporului”.

— Iar s-a mai întâmplat ceva, a pufnit Ania cea Mare, frecându-se la ochi. Nu, degeaba nu m-a preocupat pe mine politica înainte. Este o treabă destul de amuzantă, se pare. În fiecare zi noi găselniţe!

— Dacă nu e bine în armată, înseamnă că s-au clătinat cele mai profunde temelii ale acestei orânduiri de stat, declară tulburată Derkovskaia.

— Credeţi că o să ne întoarcem la Adunarea Constituantă, îi spune aprinsă Ania cea Mică, în timp ce mie

îmi strânge încetişor degetele şi-mi şopteşte tristă: Oare şi în armată sunt duşmani ai poporului?

Ne-am adunat toate lângă fereastră. Dar vântul aducea numai nişte frânturi anemice de cuvinte. Se pare că ar fi ceva despre „vigilenţă”, s-a rostit şi cuvântul „trădători”. Şi apoi, ca

un făcut, se aud perfect clar două cuvinte: „Am transmis.” Urmează un pârâit şi un marş militar. Ce s-a întâmplat? Ciocănim în stânga şi în dreapta. Toţi sunt tulburaţi, nimeni nu ştie nimic. Mai târziu urma să primim informaţii mai clare.

Chiar în toiul canicule din timpul zilei, când toate, aflate la capătul puterilor din cauza căldurii şi a mizeriei, numai în chiloţi şi sutien, stăteam tolănite pe priciuri, s-a deschis uşa celulei şi s-a auzit vocea bonomă de bas a gardianului de serviciu poreclit Frumuşelul:

— Ei, fetelor, strângeţi-vă! Mai primiţi o fată nouă!

Am început să protestăm. Asta nu se poate. Şi aşa suntem şapte într-o celulă de trei persoane. Unde să mai intre şi a opta? Derkovskaia a început să ameninţe cu greva foamei, dar Frumuşelul, prea puţin priceput la istoria mişcării revoluţionare, a pufnit zâmbind:

— Ne mai înghesuim…

Şi a împins-o uşurel în faţă pe fata cea nouă, încuind în urma ei uşa celulei cu lacătul. Ea a rămas aşa, parcă înţepenită în cadrul uşii!

Au trecut câteva minute până am recunoscut, în spatele unei grimase de groază care-i schimonosise trăsăturile, chipul cunoscut al Zinei Abramova, soţia preşedintelui Sovnarkomului1 Tatariei, Kaium Abramov.

Deci îi iau şi pe unii ca Abramov? Membru al Comitetului Central al partidului, membru al Prezidiului Comitetului Executiv Central al URSS.

— Zina!

Nu, e imposibil să recunoşti în femeia aceasta speriată pe soţia reprezentantului Sovnarkomului de ieri, cu alura ei arogantă. Acum semăna mai degrabă cu tânăra tătăroaică din

1 Abreviere pentru Consiliul Comisarilor Poporului (n. tr.).

provincie care vindea ţigări într-o prăvălie sătească şi cu care, acum vreo douăzeci de ani, se căsătorise Kaium Abramov. Expresia de groază ştersese toate detaliile machiajului. Erau descoperite şi trăsăturile de clasă (era o simplă ţărancă), şi cele naţionale. Accentul tărăresc, cu care Zina se luptase înverşunată, se simţea puternic în primele cuvinte pe care le-a spus:

— Nu, nu, eu sunt aici numai pentru o clipă!

Ca răspuns, s-a auzit replica plină de venin a Aniei celei Mari:

— A, pentru o clipă? Ei, atunci eu n-o să mă mişc de pe prici. Deocamdată staţi acolo în picioare.

Sarcasmul nu a ajuns până la ea.

— Da, da, o să stau în picioare, nu e nimic.

Nu am simpatizat-o niciodată în mod deosebit pe Zinaida Mihailovna, soţia marelui demnitar. Ea era chiar mult mai rea decât soţul ei, care, deşi obişnuia să cam tragă la măsea, deşi căpătase puţină slănină birocratică, totuşi rămăsese un om bun care nu-şi uitase trecutul proletar. Zina însă, transformată din Bibi-Ziamal în Zinaida Mihailovna, rupsese categoric toate legăturile cu satul tătăresc. Toaletele, recepţiile, staţiunile îi umpleau tot timpul. Zâmbetele îi erau dozate în strictă conformitate cu nivelul rangurilor. Mie, e adevărat, îmi revenise mai multă amabilitate decât s-ar fi cuvenit, conform rangului modest de soţie de preşedinte al Comitetului Executiv orăşenesc. Acest lucru se explica prin pasiunea Zinei pentru cuvântul

tipărit. Din când în când, îi plăcea să trimită câte un articol fie la ziar, fie la revista *Rabotniţa1.* Atunci avea nevoie şi de ajutorul meu.

Acum, toate acestea nu mai aveau nicio importanţă. Femeia care stătea lângă uşa celulei, în stare de şoc, care, de groază, aproape că-şi pierduse minţile, trebuia să fie alinată şi liniştită, pe cât se putea. Ţin minte foarte bine cum m-a susţinut în

1 „Muncitoarea” (n. tr.).

primele zile de închisoare bunătatea Liamei. Şi m-am apropiat de Zina, am îmbrăţişat-o şi am sărutat-o.

— Linişteşte-te, Zina. Vino şi întinde-te deocamdată în locul meu. Iar mai apoi o să vedem unde o să te punem…

Spre marea mea surprindere, Zina a primit sărutul meu ca pe o muşcătură de şarpe veninos. După ce a scos un ţipăt sălbatic, a făcut o săritură încât era gata să dărâme hârdăul. Mă gândeam că suferă de o psihoză acută, dar următoarele cuvinte ale Zinei au explicat tot:

— Uşa are vizor. Santinela o să vadă… O să creadă că suntem prietene vechi. Şi tu eşti doar… S-a scris în ziare despre tine…

Cuvintele acestea au ridicat toată celula împotriva Zinei.

— Uite nivelul moral al membrilor partidului vostru! a exclamat patetic Derkovskaia.

— Dar dumneavoastră credeţi în ziarele de azi? a întrebat Ira mijindu-şi ochii. Uite, acolo s-a spus şi despre mine că sunt „de dreapta”, iar eu nu sunt membru de partid şi înainte de închisoare nici nu ştiam ce înseamnă devierea de dreapta.

— Oricum, cred că pentru madam se va aloca probabil cea mai bună canapea din cabinetul lui Vevers, aşa că n-o să fie nevoie să ne înghesuim pe priciuri…

Şi Ania cea Mare se întoarse demonstrativ cu faţa spre

perete.

Zina a stat aşa în picioare vreo trei ore, ca răstignită, în cadrul uşii. Nimeni nu-i oferise locul pe prici, dar şi ea, ridicându-se pe vârfuri, se uita cu dispreţ în jur, temându-se să nu se atingă de ceva. Bluza ei diafană albă ca zăpada părea, pe fondul celulei, un pescăruş delicat care aterizase, nu se ştie de ce, la groapa de gunoi.

Apoi au venit după ea. Pe faţa ei a licărit ca un fulger entuziasmul. Doar aşa i se spusese: „Suntem nevoiţi să vă reţinem pentru vreo două ore.” Ea chiar ne-a zâmbit la despărţire.

146

— E o cretină! a rezumat Ania cea Mare. Chiar şi-a imaginat că o să-i dea drumul! Şi totuşi unde o s-o punem? Pe prici nu mai încape nicio vrabie. Şi aici e vorba de o tanti zdravănă de patruzeci de ani…

Au trecut câteva ore. După ce ne-am întors de la toaleta de seară, am auzit gemete ce veneau din celula noastră. Zina Abramova zăcea culcată jos, chiar lângă hârdău. Bluziţa albă, boţită şi ruptă, era plină de sânge şi semăna acum cu un pescăruş rănit. Pe umărul dezgolit se vedea o vânătaie uriaşă albastră.

Am înţepenit îngrozite. A început! A fost primul caz (cel puţin atât de grăitor pentru noi!) de lovire a unei femei la interogatoriu.

Zina aproape îşi pierduse cunoştinţa, nu răspundea la întrebări. În agitaţia de atunci nu am reuşit să o ridicăm pe prici. După ce i-am pus pe frunte un prosop umed, ne-am culcat în tăcere deplină.

— Jenecika! s-a auzit deodată din colţul în care era Zina. (Acum asta suna aproape tătăreşte: „Jinişka!”) Jenecika, drăguţa mea! Nu dormi, mi-e frică! Spune, o să ne împuşte, aşa e?

Nici până acum nu pot să-mi iert tonul ranchiunos cu

care i-am răspuns:

— Păi nu ţi-e frică să vorbeşti cu mine? Doar ştii ce multe lucruri s-au scris despre mine în ziare!

Am spus asta şi imediat am simţit că mi-e ruşine. Buzele, tumefiate de la loviturile primite, au început să-i tremure.

— Du-te şi culcă-te în locul meu, Zinocika. Iar eu o să stau puţin cu tine. Linişteşte-te. Gândeşte-te bine la cele întâmplate. Soarta noastră va depinde de mersul general al evenimentelor. Dimineaţă erai încă în libertate. Spune, ce s-a transmis la radio? Ce s-a întâmplat în Armata Roşie?

Vai, Jenecika, drăguţa mea, e de groază! Vai, dar e imposibil să spun aici asta… Ei, o să spun, nu pleca… Numai ţie… Tuhacevski a fost…

147

— Şi mai cine?

Dar a cuprins-o din nou o criză de spaimă teribilă. Fără să răspundă la întrebarea mea, ea îmi loveşte febril degetele, repetând:

— O să ne împuşte? O să ne împuşte, nu?

Ania cea Mare s-a trezit şi s-a aşezat pe prici. Scoate de sub perna de paie etuiul de la ochelarii Lidiei Gheorghievna, strălucitor şi lucios. Îl foloseşte pe post de oglindă. Aşa procedează mereu după ce se trezeşte. Face ochii mari şi le întinde colţurile, îşi arată dinţii şi se uită la ei, îşi aranjează părul al cărui permanent se lăsase ireparabil.

— Bine! spune ea, căscând. Văd că a venit schimbul pentru Ninka noastră. Trebuie să repete pentru un duet. Ninka e contralto: „Oare când o veni sfârşitul?”, iar dama cea nouă e soprană: „Jenecika, drăguţa mea, o să ne împuşte?” Şi apoi împreună: „Ah, ce plicticoase mai suntem, ah, ce plicticoase mai suntem!”

Îmi pare rău cu adevărat de Zina. În afară de asta, mi se face rău de indignare când mă gândesc că vreun bandit de genul lui Ţarevski-Vevers tocmai o lovise peste faţă pe

femeia aceasta de patruzeci de ani, mamă a doi copii. Dar şi mai puternică decât mila este dorinţa de a afla ce s-a întâmplat azi în ţară, în armată, în viaţa noastră nebunească de închisoare. Şi, cu un calcul rece, răspund la gemetele Zinei:

— Pentru a răspunde la întrebarea ta, trebuie să ştiu situaţia din ţară. Spune-mi cine a mai fost ridicat împreună cu Tuhacevski şi pentru ce. Atunci o să înţeleg amploarea evenimentelor. Atunci va fi mai clar dacă noi, personal, o să scăpăm cu viaţă sau o să ne omoare.

— Vai, Jenecika, drăguţa mea! Cum să spui una ca asta? Gardianul de serviciu ascultă… O să spună că transmit informaţii deţinuţilor. Şi atunci o să ne fie şi mai rău.

148

Zina se scoală de la locul ei şi, scrâşnind, se întinde din nou pe podeaua goală, chiar lângă hârdău.

— Dormi, Jenia! Ce plăcere mai ai şi tu să te chinui cu asemenea larvă! Mâine băieţii o să afle tot şi o să ne cânte la fereastră, mârâie Ania cea Mare.

Dar nici nu apuc eu să închid ochii, că Zina se ridică din nou şi se aşază pe podea. E înfricoşătoare. Umflată, nimic parcă nu-i mai indică vârsta şi starea socială, nici măcar sexul. Pur şi simplu o bucată de carne însângerată care geme.

Mi-e frică, Jenecika, draga mea. Doar tu eşti învăţată, ai studii superioare (la ea sună „studi superiare”). Spune-mi numai: o să ne împuşte?

— Ascultă, cetăţeanco, se amestecă deodată Derkovskaia plină de nervi, de ce te-ai băgat în viaţa politică dacă ţi-e aşa de tare frică pentru viaţa ta preţioasă? Şi de ce mai ceri sprijin moral de la cel în care nu ai încredere? Ai jignit-o pe Jenia, tovarăşa ta de partid, ai respins-o când ea a venit să te aline. Nu ai vrut să-i răspunzi la întrebarea ce se întâmplă afară. Şi doar ea e

închisă de cinci luni şi pentru ea e foarte important să ştie ce se întâmplă în afara zidului închisorii…

Zina încearcă să scape de ea ca de un ţânţar.

— Taci, femeie bătrână. Tu pentru ce eşti închisă? Pentru credinţă, nu? Se vede că eşti o călugăriţă…

Derkovskaia zâmbeşte dispreţuitor.

— Soarta îmi dăruieşte o nouă nepoată. Numele meu e Derkovskaia. Membru al Comitetului Regional al Partidului Socialist-Revoluţionar.

— Membru al Comitetului Regional? Minţi, bunico. Eu ştiu ca pe degete tot Comitetul Regional. Şi nici nu semeni tu cu o bolşevică veche. Se vede că limba ta nu e ca a noastră.

Da, sigur, cu Zina trebuie să vorbeşti o altă limbă. Mă aşez pe vine lângă locul în care, alături de hârdău, stă culcată

fosta „prima doamnă a Tatarstanului” şi, după ce mi-am adus aminte cu încordare cuvintele tătăreşti a căror paletă e destul de redusă pentru mine, încropesc totuşi o frază.

— Linişteşte-te. Dormi. Nu te teme de mine. Nu e nimic adevărat din ce s-a scris despre mine. Acum, uite, şi despre tine o să scrie la fel. Mâine o să-ţi povestesc mai multe, şi tu o să-mi povesteşti.

O mângâi pe păr. Apoi îi spun numele copiilor ei.

— Riomik… Alecika… Trebuie să te păstrezi pentru ei.

Da, a fost o abordare corectă. Zina îşi şterge cu prosopul umed faţa înfricoşătoare, umflată, şi deodată, cu o şoaptă pătimaşă, rapidă, îmi povesteşte în tătară totul. Din dorinţa pătimaşă de a afla, toate cunoştinţele mele reduse de tătară parcă se înmulţesc ca prin minune. Înţeleg aproape tot.

Da, acum şi Zina a înţeles că totul a fost o minciună despre mine. Uite, şi despre ea au inventat că e o naţionalistă burgheză, că Kaium e spion turc. Iar azi-

dimineaţă la radio... Nimeni nu poate pricepe nimic. Tuhacevski, Gamamik, Uborevici, Iakir şi mulţi alţii alături de ei... Toţi şefi de regiuni militare. Cum să înţelegi asta? Şi la noi în Kazan toţi au fost săltaţi. Şi preşedintele Comitetului Executiv Central din Tatarstan, şi primul secretar al Comitetului Regional, şi aproape toţi membrii biroului Comitetului Regional.

Zina nu poate povesti mai mult. Şi aşa a observat prea mult pentru orizontul ei îngust. Tace, priveşte în jurul său şi deodată realizează întreaga situaţie, vede în toate detaliile şi hârdăul, şi gândacii de pe jos, şi hainele ei rupte.

— Ei, Jenecika, drăguţa mea! Dacă ai şti în ce paturi am dormit eu!

Se pare că prin faţa ei trec imaginile alcovurilor imperiale din camerele scumpe de la hotelul „Moskva” şi din sanatoriile guvernamentale.

150

Dormi, sărmană Zina! Ai meritat la fel de puţin atât acele paturi luxoase, ca şi podeaua asta murdară de închisoare cu gândaci şi hârdău. Ar fi trebuit să fii acea Bibi-Ziamal veselă, cu faţa rotundă, din satul de lângă Buinsk. Să coseşti iarba, să coci pâine. Dar nu, a trebuit să te faci mai întâi o madam Pompadour de gubernie, iar acum să fii aruncată aici.

Şi pe noi toţi istoria ne trece la rubrica generală „şi alţii”. Ei, să spunem, „Buharin, Râkov şi alţii”, sau „Tuhacevski, Gamarnik şi alţii”.

Care e sensul? Aş da mult să pot înţelege sensul tuturor celor întâmplate.

Capitolul 23 *La Moscova* închisoarea clocotea. Se părea că pereţii groşi o să se prăbuşească sub presiunea veştilor uluitoare transmise prin telegraful din perete.

— E închis tot guvernul Tatariei.

— La interogatorii sunt permise acum torturile fizice.

— Şi la Irkutsk e arestată toată conducerea.

Cei din Kazan se interesau în mod deosebit de Irkutsk, pentru că fostul nostru secretar al Comitetului Regional, Razumov, fusese din anul 1933 secretar al Comitetului Regional de partid al Siberiei de Est şi luase cu el un alai întreg de oameni de aici. De multe ori ne chemase şi pe noi, pe mine şi pe Aksionov, şi a fost foarte supărat de refuzul nostru. Când l-am întâlnit cândva la Moscova, în perioada demersurilor mele de dinainte de arest, el declara pe un ton solemn:

— Ei, ce să spun, v-aţi convins cum o duceţi fără secretarul dumneavoastră? Dacă aţi fi fost la mine, oare eu aş fi permis să se poate aşa?

În cele două luni de şedere în această închisoare veche nu am fost chemată niciodată la interogatoriu. Eram cu atât mai tulburată, cu cât, a doua zi după sosirea Zinei la noi, mi s-a spus să mă pregătesc să mă duc la Lacul Negru.

În jur se vorbea numai despre campania de bătăi şi torturi. Oare nu voi scăpa nici de nenorocirea asta?

Derkovskaia, care parcă îmi citea gândurile, declara categoric:

— Nu aveţi de ce să vă temeţi. În primul rând, acum e ora două după-amiază şi soarele străluceşte. Treburile alea se petrec noaptea. În al doilea rând, dosarul dumneavoastră e finalizat. Cel mai probabil vă cheamă numai pentru a vă anunţa că s-au încheiat cercetările.

Avusese dreptate. M-au chemat ca să semnez procesul-verbal de încheiere a anchetei şi să mi se spună că faptele mele rele au fost încadrate conform articolului 58, punctele 8 şi 11. Dosarul meu este trimis spre examinare la Colegiul Militar al Tribunalului Suprem. Mi-a anunţat aceste lucruri acelaşi Bikcentaev.

Era într-o dispoziţie minunată. Soarele se reflecta în carafa cu apă de pe birou şi în ochii ca de păpuşă ai „curcănaşului”. El scria sârguincios, conturând cu grijă literele, şi mi-a dat să semnez. Din când în când, se uita la mine vesel şi întrebător, de parcă ar fi cerut încuviinţare pentru activitatea sa neobosită. Părea că trebuie să mă extaziez de cât de bine se aranjaseră lucrurile în mâinile lui dibace.

— Aşa deci, declară el binevoitor la sfârşit, dosarul dumneavoastră va fi analizat de Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al URSS şi în zilele următoare o să fiţi trimisă la Moscova.

Se uită din nou la mine întrebător, parcă mirându-se de ce nu sunt bucuroasă de o asemenea veste. Şi parcă dorind să obţină totuşi răspunsul meu, mai zice:

— Nu aveţi de ce să vă supăraţi pe mine. Eu am condus cazul obiectiv. Chiar am trecut peste relaţia dumneavoastră cu spionul japonez Razumov. Că doar şi despre asta se putea face un proces-verbal foarte bun.

— Cu cine? Cu spionul japonez? Vă referiţi la secretarul Comitetului Regional de partid al Siberiei de Est? Membru de partid din anul 1912 şi membru al Comitetului Central?

— Da, spionul Razumov a reuşit, înşelând vigilenţa partidului, să se strecoare în posturi de conducere. Da, înainte de revoluţie a fost într-adevăr în partid. Din însărcinarea serviciilor secrete ţariste…

De câte ori nu mă ameninţaseră Ţarevski şi Vevers că vor întocmi un proces-verbal referitor la tentativele „de a discredita conducerea Comitetului Regional, în persoana fostului secretar, tovarăşul Razumov”! Degeaba îi asigurasem că eu şi Razumov am fost prieteni şi că ceea ce ei numesc discreditare a conducerii a fost numai o tachinare amicală. Ei continuau să o ţină pe a lor, deşi până

la urmă nu au întocmit un proces-verbal. Nu prea aveau nevoie de el în mod deosebit. Oricum aveau destul material pentru a transmite dosarul la Colegiul Militar, din punctul lor de vedere. Iar acum…

Aşa deci, sub privirile noastre, secretarii comitetelor de partid, din persoane păzite, care erau, chipurile, ţinte ale comploturilor teroriste, se transformaseră în subiecţi care conduceau asemenea comploturi. Până acum ştiam că în închisoarea noastră se află un elev de 16 ani acuzat de atentat asupra secretarului Comitetului Regional de partid, Lepa. Iar acum deja e închis tot biroul Comitetului Regional şi Lepa însuşi.

În celula mea vestea trimiterii la Moscova a făcut senzaţie. Toată lumea schimba priviri în tăcere. În sfârşit, Derkovskaia a întrebat:

— V-a explicat ce înseamnă punctul 8?

— Nu. Dar nici eu nu am întrebat. Oare nu e totuna?

— Nu. Este acuzaţie de terorism. Iar punctul 11 înseamnă grup. Deci teroare în grup. Sunt nişte articole groaznice. Şi sunteţi predată Tribunalului Militar.

Mai apoi m-am gândit adesea la faptul că atitudinea mea de atunci putea părea tovarăşelor mele de celulă foarte curajoasă. De fapt, nu era curaj, ci o insuficientă chibzuire. Nu puteam conştientiza deloc întreaga realitate a ameninţării ce plutea asupra mea, de pedeapsă cu moartea. E aproape incredibil cum a trecut pe lângă urechile mele, mai bine zis, pe lângă conştiinţa mea, explicaţia Derkovskăi referitoare la faptul că pentru aceste puncte se dau cel puţin zece ani de detenţie în regim sever. Cel puţin. Iar eu ştiam că maximum este execuţia, dar nu am crezut nicio clipă că mă pot executa.

Cu adevărat groaza de dinaintea morţii am simţit-o mai târziu, când mă aflam la Moscova, la închisoarea

Lefortovo1. Tot aici, în fluxul continuu de ştiri ce te făceau să te gândeşti la o lovitură de stat ce va avea loc, totul era interpretat ca o nebunie ireală şi o neînţelegere. Ţi se părea că mai e puţin şi partidul, acea parte a lui care rămăsese în libertate, va prinde mâna nebunului, o va strânge într-un cerc de fier şi va spune: „Ajunge! Hai să vedem mai bine cine e aici adevăratul trădător!”

Toată celula, în toată componenţa ei, fără deosebiri de partid, m-a petrecut cu căldură şi cu iubire. Mi-au cusut nasturii şi mi-au cârpit ciorapii. Mi-au dat sfaturi şi m-au rugat să ţin minte adresele rudelor lor dragi. Ascultam totul ca în vis. Un singur gând mă chinuia.

Derkovskaia spusese că, înainte de a fi deportaţi, deţinuţilor li se permite să-şi întâlnească familiile. Şi vedeam deja limpede

1 Cunoscută închisoare moscovită (n. coord.).

ochii fierbinţi ai mamei, feţişoarele pierdute, speriate ale copiilor care o să mă vadă în spatele gratiilor. Oare e nevoie de toate acestea? Poate că pe ei amintirea aceasta îi va urmări întreaga viaţă.

Toate aceste îndoieli s-au dovedit a fi de prisos. Experienţa Derkovskăi, adusă din închisoarea ţaristă, nu se potrivea. Aici nu era loc de niciun „liberalism putred”, şi nici de acel „fals umanism”. Nu mi s-a dat dreptul la vizită din partea celor dragi. Nu i-am mai văzut niciodată pe Alioşa şi pe mama.

Capitolul 24
Transferul

— Ieşiţi cu lucrurile!

Ce tragedie se ascunde sub această formulă simplă! Eşti din nou prins între spiţele roţii infernale. Se învârte şi te trage după ea. De la toate lucrurile apropiate şi dragi spre

prăpastia necunoscută. Nu ai libertate. Eşti trasă ca un obiect, după cum au chef stăpânii.

Lilia Gheorghievna, adventista de ziua a şaptea, foloseşte în fine tensiunea momentului pentru a face propagandă opiniilor sale.

— Şi mereu noi suntem numai nişte firişoare de nisip purtate de un vânt necunoscut. Iar acum vi s-a trimis o încercare pentru a vă da seama în mâinile cui e soarta voastră.

— Dar când stăpânitorii zilelor şi ai destinului meu sunt nişte nemernici de genul lui Ţarevski, este umilitor. E ruşinos să te supui lor. Trebuie să fugi. Dar pentru asta, nu ştiu cum, încă nu ai forţe.

— Să vă ferească Dumnezeu de un asemenea pas! O să vă distrugeţi sufletul de viu.

Derkovskaia, uitând de toată neîmpăcarea principială cu comuniştii, îşi şterge lacrimile.

— Acum o să fie trist în celulă. Nu mai am cui să-i recit versuri. M-aţi făcut să-mi placă Blok1.

1 Aleksandr Aleksandrovici Blok (1880–1921), poet simbolist, dramaturg, traducător şi eseist rus (n. red.).

157

— Şi de ce plângeţi după mine fără s-o întrebaţi pe Muhina? glumesc eu. O să vă permită ea să plângeţi după o comunistă care nu a făcut parte din opoziţie?

Ea dă din mână supărată şi-şi suflă zgomotos nasul în prosop. Iar eu le recit la despărţire versurile triste ale lui Osip Mandelştam1:

Ce încet merg caii,
Ce puţină lumină e în felinare...
Oamenii străini ştiu, probabil,
Unde să mă ducă...

S-a adunat un grup mare pentru a fi trimis la Moscova, la şedinţa Colegiului Militar al Tribunalului Suprem. Am sesizat

asta fără greş prin auzul nostru ascuţit. Erau luaţi din multe celule. Din a noastră, două persoane, eu şi Ira. Asta îi intrigă pe toţi, inclusiv pe Ira însăşi.

— Ei, pe dumneavoastră, mai zic. Doar sunteţi membru de partid! Dar eu ce treabă am aici, ca să mă ducă la Comisia Militară?

Gândul că apartenenţa mea la partidul comunist este o circumstanţă agravantă se înrădăcinase deja ferm în conştiinţa tuturor.

Oare ce să mai fie şi asta? „18 Brumar al lui Iosif Stalin”? Sau cum să numim toate acestea?

Şi uite, suntem gata. Lucrurile noastre sunt băgate în boccele. Au fost ascultate ultimele sfaturi şi urări, au fost primite urările de bine prin telegraful din perete şi prin radioul vocal. Eu şi Ira încă mai stăm pe aceleaşi priciuri, dar deja nu mai suntem aici. Aud ca prin vis bocetul Zinei Abramova:

1 Osip Emilievici Mandelştam (1891–1938), poet şi eseist evreu rus, condamnat la muncă grea în Gulag deoarece, în anul 1933, a scris o epigramă despre Stalin (n. red.).

— De tine e bine, Jenecika, drăguţa mea! Tu ai studii superioare, nu pieri… Dar eu, uite…

Dacă ai şti ce puţin mi-a folosit mie educaţia şi cât de mult m-a ajutat rezistenţa fizică!

Uşa se deschide. Suntem scoase pe coridor, duse în jos pe scară. Ce-i asta? O greşeală a soldatului din escortă? Jos, chiar lângă uşa acoperită cu bare de fier stau, pe boccelele lor, două femei cunoscute. Sunt amândouă de-ale noastre, de la universitate. Iulia Karepova, biolog, şi Rimma Faridova, istoric.

Nu, nu e o greşeală. Am fost aduse la un loc în mod intenţionat. Toate suntem duse la Moscova. Ne aruncăm cu sete una asupra celeilalte cu întrebări. Aflăm că Iulia şi Ira

sunt implicate în acelaşi dosar, ca foşti membri ai seminarului lui Slepkov. Acum întâlnirea lor nu mai e periculoasă pentru anchetatori, doar ancheta s-a încheiat.

Presupunerea mea că Rimma, în calitate de fostă studentă a lui Elvov, este asociată cu mine în acelaşi dosar se dovedeşte a fi greşită.

— Nu, explică veselă Rimma, eu sunt tătăroaică şi lor le e mai comod să mă includă în grupul naţionaliştilor burghezi. Mai întâi chiar figuram la ei ca troţkistă, dar mai apoi Rud a renunţat, a spus că la troţkişti planul lor e depăşit, dar la naţionalişti sunt în urmă, deşi au ridicat mulţi scriitori tătari.

Toate aceste formulări sunt folosite de Rimma fără nicio ironie, de parcă e vorba de îndeplinirea celui mai obişnuit plan economic.

Iulia Karepova m-a uimit cu o poveste despre comportarea lui Slepkov. Se vede că şi el fusese adus pentru „redeschiderea anchetei" din exilul din Ufa, unde se afla după trei ani de izolator politic. Din cele spuse de Iulia, Slepkov făcuse tot ce îi ceruseră anchetatorii. A dat o listă de persoane „recrutate", peste

150 de oameni. Şi a participat la orice „confruntare", inclusiv cu Iulia. Era un spectacol josnic, în care şi Slepkov, şi anchetatorii semănau cu nişte actori dintr-un cerc de amatori ce-şi rosteau replicile false.

Privind-o pe Iulia cu ochi goi, Slepkov povestea că el a primit la Moscova „de la Buharin dispoziţii teroriste", iar când a venit la Kazan, le-a împărtăşit unor membri ai centrului conspirativ, inclusiv Iuliei. Ea chipurile a fost de acord în totalitate cu dispoziţiile şi şi-a manifestat disponibilitatea de a fi un executant al unor acte teroriste. Iulia, sugrumată de uimire şi mânie, a strigat la el: „Minţiţi!" El a exclamat patetic: „Trebuie să recunoşti. Trebuie să te pui în genunchi în faţa partidului."

În felul acesta, dosarul Iuliei era mult mai bine documentat decât al meu. În locul „martorilor” mei, care ştiau chipurile despre existenţa unui grup subversiv, dar nu au făcut parte din el, aici făcea mărturisiri chiar aşa-numitul „conducător al conspiraţiei lui Buharin” din Kazan. Şi tot el l-a demascat şi pe „membrul grupului” – pe Iulika cea cu ochii mari, cea mai fanatică dintre toţi membrii de partid pe care i-am cunoscut.

Nici până acum nu înţeleg ce l-a făcut pe Slepkov să procedeze astfel. În societate părea un om fermecător, care-ţi atrăgea atenţia nu numai prin erudiţia strălucită, dar şi prin bunătatea omenească.

Să fi fost oare o încercare sordidă de a-şi răscumpăra propria viaţă cu preţul a sute de alte vieţi? Sau poate că era aceeaşi tactică despre care vorbise Garei: decizia vicleană de a semna tot, ajungând până la absurd, încercând să stârnească o explozie de indignare în partid? Era la fel de neînţeles ca şi multe altele din acea lume fantastică în care fusesem condamnată să trăiesc acum şi, poate, şi să mor în curând.

160

Toate patru trebuia să apărem în faţa Tribunalului Militar sub acuzaţia de terorism politic. Rimma ne asigura că, din informaţiile ei, în această etapă noi patru suntem singurele femei printre numeroşi bărbaţi.

Se părea că totul trebuia să ne stârnească gândul despre posibila pedeapsă cu moartea. Asta ar fi logic. Dar încălcarea logicii, care este o lege a acestei lumi nebuneşti, se vede că ne privea şi pe noi. Aşa sau nu, niciuna dintre noi nu admitea ideea unui asemenea sfârşit.

Ira tot repeta insistent că nu este membră de partid, calitate care-i dădea ei, în propria viziune, un avantaj colosal faţă de noi, cele trei comuniste.

Rimma credea în „exilul liber” promis de anchetatori, iar

eu şi Iulia ne linişteam cu discuţii despre caracterul de masă al acţiunii ce avea loc, despre faptul că „nu poţi să-i împuşti pe toţi” şi încă, nu ştiu de ce, despre soarta lui Zinoviev, Kamenev şi Radek. Dacă ei au primit câte zece ani, oare noi o să primim mai mult? Naivitatea acestor consideraţii poate fi scuzată, dacă avem în vedere faptul că noi stătusem deja o jumătate de an în închisoare şi nu observasem de la o zi la alta acel proces groaznic care acum, după moartea lui Stalin, a primit denumirea academică de „încălcare a legităţii socialiste”.

Şi uite, poarta vechii închisori s-a trântit din nou în urma noastră. „Corbul negru” era deja arhiplin. Din cabinele lui închise se aude cum tuşesc şi oftează oamenii. Pentru că suntem deja unite toate patru, pot să ne lase să stăm împreună. De aceea suntem instalate direct pe boccele, pe coridorul îngust al „corbului negru”.

Printr-o crăpătură în uşiţa de intrare se poate vedea câte ceva. Desigur, nu pentru un ochi simplu, ci unul exersat în închisoare, scrupulos de observator şi pătrunzător, aproape incredibil. Ajută de asemenea şi mirosul, auzul, o mişcare oricât de mică.

161

Uite, a început să miroasă a tei. Asta înseamnă că trecem pe lângă statuia lui Lobacevski1. O mare adâncitură în asfalt – o cotim spre Malaia Prolomnaia. Restul completează imaginaţia. Ea fixează tablourile oraşului meu drag, a doua mea casă, „unde am suferit, unde am iubit, unde inima mi-am îngropat-o” 2… Cam sentimenal, dar într-un asemenea moment îţi poţi permite.

Ne-am oprit. A început să miroasă a şine fierbinţi, a funingine de locomotivă. S-a auzit un pufăit, apoi fluierul scurt, grăbit, al unor locomotive.

— Hai, afară!

Nu, nu e gara cunoscută. Este undeva pe un sector

îndepărtat al drumului. Dar cum rămâne cu întâlnirea cu copiii, cu mama? Doar Bikcentaev a promis. Nu. Pe peron este numai un pluton întreg de anchetatori şi soldaţi de escortă. După întunericul din „corbul negru” ochii văd numai stele şi nasturi lucitori. Unii dintre ei au şi medalii. Pe fondul acesta se conturează brutal Vevers, îmbrăcat într-un costum civil elegant de culoarea aripii de porumbel. Pe chipul lui, atent şi încordat, se vede grimasa cunoscută – un amestec de ură şi dispreţ – cea pe care o învaţă în şcolile speciale.

— Aici! Aici!

Cel mai obişnuit vagon de călători, cu compartimente. Patru locuri. În uşa fiecărui compartiment stă câte o santinelă. Numai uşa compartimentului din mijloc e liberă şi deschisă. Acolo se duc anchetatorii care însoţesc la Moscova marfa lor preţioasă.

O zdruncinătură. Vagonul a fost cuplat. Încă o zguduitură. Am pornit… Departe de copiii noştri, lăsaţi în voia soartei (ah, dacă ar fi numai soarta! în voia NKVD-ului, asta e şi mai rău!),

1 Nikolai Ivanovici Lobacevski (1792–1856), matematician rus, profesor şi rector al Universităţii de Stat din Kazan. Ţarul Nicolae I al Rusiei i-a acordat gradul de general (n. red.).

2 Versuri din A.S. Puşkin, *Evgheni Oneghin* (n. tr.).

de mamă, de universitate, de cărţi, de viaţa luminoasă curată, plină de conştiinţa drumului corect ales. Şi încotro? Ei, asta ştiu numai cei care ne duc acolo.

În compartiment intră Ţarevski. El ne explică regulile comportării pe drum. Cum să mâncăm, să bem, să dormim, cum să vorbim, cum să mergem la toaletă. Nu l-am văzut demult şi acum remarc ceva nou pe faţa lui. A devenit neagră-pământie şi se conturează clar în contrast cu părul

lui decolorat, deschis la culoare. Pare bătrân, deşi nu are mai mult de 35 de ani. Vocea e aceeaşi: scârţâitoare, respingătoare, un intonaţii ironice. Dar în ochii lui, alături de Ticăloşie, se observă acum şi Groaza.

La momentul respectiv, nu am înţeles motivul. Dar mai târziu am aflat că, în acest timp, începuse procesul îndepărtării primului „strat" chiar în NKVD. „Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să moară." Unor anchetatori deja „li se luaseră cheile" şi ei, pricepuţi în astfel de treburi, simţeau ce se întâmplă. Ţarevski a fost arestat la scurtă vreme după trimiterea noastră la Moscova şi, după ce a fost închis o perioadă, s-a spânzurat în celulă cu cureaua pe care reuşise s-o ascundă. Se spunea că el comunicase prin ciocănit cu vecinii şi le dădea sfaturi „să nu semneze nimic".

A primit cincisprezece ani de închisoare şi veselul „curcănaş" Bikcentaev, au fost lichidaţi şi Rud, şi Elîşin. Despre întâlnirea cu acesta din urmă în Kolîma o să povestesc mai târziu.

Dar acum toate acestea se vor întâmpla mai târziu, deocamdată Ţarevski, după ce ne-a explicat în detaliu ce anume este interzis, s-a dus în compartimentul anchetatorilor, pentru a înfuleca şniţelele de porc al căror miros se răspândise pe tot coridorul şi a bea un vin alb. Sticlele goale erau scoase una după alta de acolo de către soldaţii din escortă.

Fereastra compartimentului era vopsită din belşug cu vopsea albă. Numai când ieşeam la „toaletă" puteam vedea uneori,

prin uşa de la capătul vagonului, dacă nu era închisă bine, contururile unor locuri bine cunoscute de pe calea ferată obişnuită Moscova-Kazan.

Am reţinut o imagine cu nişte zmeură. Într-una din staţii

am remarcat că soldaţii îşi dădeau unul altuia punguţe cu zmeură proaspătă. Ira Eghereva avea 50 de ruble. Tatăl ei, profesor cunoscut în Kazan, la Institutul de Construcţii, cum, necum, reuşise să transmită banii fetei.

— Rugaţi-l pe anchetatorul Ţarevski să vină, spuse Ira gardianului de serviciu, şi când Ţarevski a apărut, Ira i s-a adresat cu tonul unei femei cochete: Locotenente, ordonaţi să ni se cumpere şi nouă nişte zmeură. Uitaţi banii…

Nu mai ştiu ce a avut efect asupra lui Ţarevski: ridicolul tonului şi al întregii situaţii sau acele presimţiri vagi ale tragediei personale care-l chinuiau pe atunci pe călăul de la Lacul Negru, dar el a luat banii şi peste câteva minute s-a întors cu restul şi cu două punguţe cu zmeură.

Era foarte proaspătă, cu un pufuşor argintiu la suprafaţă. Mirosea extrem de plăcut. Ţi-era milă s-o mănânci. Am numărat fructele şi le-am împărţit în mod egal în patru. Am mâncat la ele o oră şi jumătate, savurând fiecare fruct separat, râzând fericite.

Apucasem să smulgem ultima bucăţică din ospăţul vieţii de la care eram pe cale să fim excluse pentru totdeauna.

Capitolul 25

Botezul de la Butârki

Din momentul în care am ajuns la Moscova, am putut simţi amploarea extraordinară a acţiunii în centrul căreia ne aflam şi noi. Executanţii tuturor operaţiunilor erau suprasolicitaţi, alergau, se agitau. Nu ajungeau mijloacele de transport, celulele erau arhipline, colegiile judecătoreşti se întruneau zi şi noapte.

Am rămas încă multă vreme în vagonul trenului care ajunsese la Moscova, trăgând cu urechea la tropăitul picioarelor pe peron, la strigăte, la orice zgomot sau scârţâit.

În cele din urmă, am fost înghesuiţi într-un „corb negru”. Din exterior pare mai încăpător decât cel din Kazan şi arată

chiar plăcut, e vopsit într-un albastru-deschis. Fără îndoială, trecătorii sunt convinşi că el transportă pâine, lapte, salam.

Dar cuştile în care sunt închişi oamenii sunt mai sufocante şi mai insuportabile decât cele din Kazan. Sunt date cu vopsea de ulei, aerul nu pătrunde în ele şi deja în câteva minute începi să te sufoci pur şi simplu, mai ales în acea zi de iulie fierbinte, mirosind a asfalt topit.

Epuizaţi, cu transpiraţia curgând pe noi, cu părul lipit şi cu gurile deschise, stăm jos, încuiaţi în cuşti, aşteptăm răbdători. Aşteptăm mult, pentru că, probabil, nu sunt nici şoferi, în jurul maşinii nu încetează acel tropăit grăbit de picioare,

aceleaşi şoapte, ciocăniturі, trântit de uşi. Oamenii aceştia nu au o muncă prea uşoară.

Cu un al şaselea simţ ghicim că încă nu e niciun soldat de escortă în maşina noastră şi începem să vorbim cu voce tare. Se dovedeşte că toată maşina mare e plinăt de oameni din Kazan. Dar femei sunt numai patru. Noi. Iar printre bărbaţi aici e aproape tot guvernul Tatariei din ultima învestitură şi mulţi membri ai biroului Comitetului Regional. E şi Abdullin, care aştepta execuţia. Am apucat să schimbăm ultimul salut.

Acum tropăitul unor cizme grele se aude foarte aproape. Sunt trântite portierele, se aude motorul care a prins viaţă. Am pornit. Mergem mult. Deci la Butârki. Doar Lubianka e aproape de gara Kazanski.

Devine absolut de nesuportat. Cineva strigă: „Deschideţi, ne e rău!” Un răspuns scurt: „Nu e voie!” Mâinile şi picioarele au amorţit. Mintea se întunecă. În faţa ochilor aleargă imagini ciudate. Îmi aduc aminte că în timpul Marii Revoluţii Franceze oamenii erau duşi la ghilotină în căruţe descoperite. Nu erau închişi şi sufocaţi. După părerea lui Anatole France, César Birotteau1 chiar citise, stând în

picioare în căruţă, Lucreţiu, până în ultimul moment.

Cu un efort de voinţă, pentru a nu-mi pierde cunoştinţa, încerc să reproduc mental imaginea străzilor pe care mergem. Apoi totul devine negru în faţa ochilor.

Îmi vin în fire când simt un miros puternic de amoniac. Maşina e oprită. Uşiţa celulei mele de tortură este deschisă şi cineva în halat alb îmi bagă sub nas un mic flacon ce miroase a acru. Apoi sunt deschise pe rând şi celelalte uşiţe şi sticluţa e dusă şi acolo. Deci nici bărbaţii nu au făcut faţă acestui drum.

1 Personaj al romanului *Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau* de Honoré de Balzac (n. red.).

166

Drumul de la „corbul negru” până la aşa-numita „gară” de la Butârki l-am parcurs, după cum se pare, în stare de şoc, pentru că acum nu-mi pot aminti nimic. Îmi aduc aminte doar că stăteam deja jos, pe bocceaua mea cu lucruri, pe un hol uriaş, care chiar semăna cu o gară. O încăpere mare, cu ecou, destul de curată, cu femei şi bărbaţi care alergau în toate direcţiile, în uniforme care semănau cu cele purtate de angajaţii gărilor. Foarte multe uşi. Un fel de cabine, ce semănau cu cele telefonice. Apoi am aflat că sunt aşa-numitele „cuşti” – spaţii fără ferestre, unde este băgat deţinutul când trebuie să aştepte. Legea fundamentală a închisorii este izolarea deplină. O sonerie de la uşă semnalizează sosirea unui grup nou de deţinuţi.

Se apropie de noi o gardiană şi-mi spune îticet:

— Veniţi după mine.

Încă o clipă şi sunt în „cuşcă”. Încuiată pe dinafară. Singură. Am fost din nou despărţite. Abia apuc să mă uit în jur. Spaţiul, puţin mai lat decât o cabină telefonică, e căptuşit cu plăci de teracotă. Sus văd un bec mic. Există şi un taburet.

Aud cum se deschide din nou lacătul, sunt din nou dusă

de acolo.

Acum mă sflu într-o cameră mare, plină de femei, unele goale, altele pe jumătate îmbrăcate. Gardienele, în jachetele lor negre, arătau ca nişte stăncuţe.

Baie? Control medical? Nu. Percheziţie corporală a tuturor celor sosiţi acum.

— Dezbrăcaţi-vă. Desfaceţi-vă părul. Depărtaţi degetele de la mâini. Şi de la picioare. Deschideţi gura. Desfaceţi picioarele.

Cu feţe de piatră, cu mişcări rapide, precise, gardienele ne scormonesc în păr, de parcă se uită după păduchi, ne examinează gura şi anusul. Pe chipurile unor femei percheziţionate

se citeşte spaima, pe al altora, repulsia. Este evident numărul mare de feţe de intelectuale printre cei arestaţi.

Activitatea se desfăşoară în ritm alert. Pe o masă lungă creşte mormanul de lucruri confiscate: broşe, inele, ceasuri, elastice, notesuri. Erau în mod clar femei moscovite, arestate chiar azi. Tocmai fuseseră luate direct de la domiciliu şi aveau cu ele tot felul de mărunţişuri drăguţe. Lor le e şi mai greu decât mie. Eu am un avantaj considerabil – o experienţă de jumătate de an şi faptul că nu mai am ce pierde.

— Îmbrăcaţi-vă!

Vine deodată la mine o tânără, aproape o fetiţă, cu părul tuns scurt, băieţeşte.

— Scuzaţi-mă, sunteţi membră de partid? Nu vă miraţi că întreb aşa ceva tocmai aici. Vă rog să-mi răspundeţi, pentru mine este foarte important. Eu sunt comsomolistă. Katia Şirokova mă numesc. Am 18 ani. Nu ştiu cum să procedez. Am nevoie de un sfat. Uitaţi, nemţoaica aia a ascuns în păr câteva obiecte de aur. Trebuie să-i spun asta gardienei? Pur şi simplu sunt derutată. Pe de o parte, asta ar însemna să

torn pe cineva, este respingător. Dar, pe de alta, este o închisoare sovietică, iar ea poate fi un duşman de clasă real.

— Dar noi ce suntem, Katia?

— Ei, desigur, asta e o greşeală. Când tai pădurea, mai sar şi aşchii. Sunt convinsă că o să ne dea drumul. Dar e tare greu să decid cum să mă comport, mai ales în acest caz..

Mă uit la femeia pe care mi-a indicat-o Katia. Văd o faţă de o frumuseţe neobişnuită, delicată şi fermecătoare. Mai târziu am aflat că era Carolla Neer-Heintschke, o actriţă germană cunoscută. Împreună cu soţul inginer, ea venise în anul 1934 în URSS. Cele două inele, ascunse cu succes de ochii vigilenţi ai gardienei, erau o amintire de la soţul pe care îl considera deja

mort. Cu o mişcare abilă de actriţă care jucase adesea în filme de aventuri, a reuşit să ascundă cele două obiecte mici de aur în părul bogat.

Mutrişoara drăguţă, amuzantă a Katiei Şirokova era aţintită spre mine, aşteptând răspunsul la marea ei întrebare.

— Deci vrei un sfat de la mine, Katiuşa?

— Ei, este dificil, cel puţin în acest caz, cu nemţoaica asta…

— Ascultă-mă, Katia… pentru că acum suntem în pielea goală, şi în sensul propriu, şi în cel figurat al cuvântului, cred că cel mai bine este să ne lăsăm conduşi de instinct, de conştiinţă. Iar ea îţi şopteşte, se pare, că delaţiunea e o mârşăvie, nu?

Astfel au fost salvate cele două inele ale Carollei Heintschke. De fapt, nu pentru multă vreme. Lucru valabil şi pentru Carolla însăşi. Dar mai mult despre asta voi scrie mai târziu.

Până noaptea târziu am trecut prin toate formalităţile. După percheziţie a urmat luarea amprentelor, procedură nu mai puţin umilitoare. Apoi fotografierea din profil şi din faţă, iar, la sfârşit, mult aşteptata baie, foarte plăcută, mai ales pentru că era ceva raţional, care te scotea măcar pentru o vreme din acel cerc dantesc al iadului.

Nicăieri oamenii nu se apropie unul de altul atât de repede ca în închisoare, mai ales în momentele asemănătoare cu această „prelucrare”. Teama generală faţă de viitorul apropiat, sentimentul comun de rănire a demnităţii omeneşti. Am trecut prin toate etapele împreună, aceste patruzeci de femei alături de care am ajuns azi-dimineaţă, în timpul percheziţiei. Am aşteptat împreună să ne vină rândul, încredinţându-ne una alteia în şoaptă esenţa dosarelor noastre, numele copiilor noştri, durerile şi supărările noastre. Ne înţelegeam una pe alta din două vorbe.

Şi mi se părea că totul va fi mult mai uşor de suportat dacă nu voi fi despărţită de această Zoia drăguţă, cu părul negru, de la

169

Institutul de Pedagogie din Moscova, despre care deja ştiam atâtea câte se pot afla în zece ani de prietenie apropiată. Şi ea simţea la fel. Când am ieşit din cabina unde am fost fotografiată, ea s-a aruncat în braţele mele şi, cu un oftat de uşurare, a spus:

— O să fim împreună, Jenecika. Probabil o să ne pună în aceeaşi celulă. Ce bine ar fi…

Dar nu, nu avem parte nici de astfel de consolare. Suntem despărţite, ca la piaţa de sclavi. Şi, când ies de la duş, văd că nu mai sunt pe coridor nici Zoia, nici Katia Şirokova, nici Carolla, cea cu părul auriu.

— La stânga! comandă soldatul de escortă.

Sunt condusă singură pe coridoarele sumbre de la

Butârki. Apoi soldatul mă predă altuia şi aud o şoaptă: „Corpul special.” Iar aici mă preia o gardiană îmbrăcată într-o jachetă de culoare închisă, cu o faţă severă, monahală.

Uşa de la corpul special e obişnuită, fără zăvoarele şi lacătele medievale, se încuie pur şi simplu cu o cheie. Am rămas cu bocceaua mea în uşă, privind în jur.

Celula uriaşă e plină până la refuz de femei. Ritmul sacadat al respiraţiei adormite este străpuns din când în când de gemete, ţipete scurte, bolboroseli. E suficient să stai în uşă şi să priveşti totul o clipă pentru a-ţi da seama că oamenii nu pot dormi liniştiţi, sunt terorizaţi de coşmaruri. În comparaţie cu cele două închisori cunoscute din Kazan, aici e aproape confortabil. O fereastră mare. În spatele gratiilor ei, e adevărat, exista tot aşa, un panou, dar nu de lemn, ci din sticlă mată. În locul priciurilor sunt paturi pliante din lemn. Un hârdău uriaş într-un colţ este acoperit bine cu un capac. Toate locurile sunt ocupate.

După ce am aşteptat puţin, îmi desfac bocceaua, scot din ea plăpumioara mea de finet de acasă (îmi este foarte dragă, fusese a lui Alioşa) şi o aştern direct pe podea, mai aproape de

fereastră. Îmi întind cu plăcere picioarele. Trupul se prăbuşeşte de oboseală. Sunt gata să mă cufund într-o stare dulce, fără gânduri, când se deschide brusc ferestruica de la uşă şi se strecoară pe ea capul supraveghetoarei.

— E interzis să se doarmă pe jos. Ridică-te în picioare!

— Dar nu mai sunt locuri.

— Stai în fund până dimineaţă. Dimineaţă o să te mutăm într-o altă celulă. În curând o să se facă dimineaţă.

Imediat ce ferestruica de la uşă s-a trântit la loc, de pe unul din paturi se ridică o siluetă cu părul ciufulit.

— Tovarăşa! Veniţi să vă culcaţi în locul meu. Eu oricum

nu pot să dorm. Nu vă jenaţi. Pe cuvânt de onoare, o să stau jos cu mare plăcere.

Avea accent caucazian. „Cu mare plaaaacere..

Îmi aşterne repede patul în locul ei. Doamne, ce lux! Am uitat deja că poţi să dormi şi pe altceva decât pe paie. Perna noii mele cunoştinţe emană un miros uitat de multă vreme – a curăţenie, a parfum.

Femeia îmi înţelege gândurile fără cuvinte.

— La noi în Armenia a existat un pic de „liberalism putred”, mi-au permis să-mi aduc o pernă. Şi mi-au adus de acasă şi ceva lenjerie. Aici au vrut să-mi ia perna, dar anchetatorul a cedat, în această etapă îmi cam face pe plac. Crede că o să semnez…

De oboseală, cred, vocea femeii mi se pare cunoscută. Nu pot să-i disting faţa. Becul e stins, iar zorii vagi abia se strecoară printre gratii şi panoul mat.

— V-aţi aranjat? Ei, de minune.

Cuvintele acestea îmi risipesc moţăiala. Îmi încordez memoria. Nu, în mod clar: una dintre cunoştinţele mele chiar aşa rostea aceste cuvinte. „Die miii-nu-nie!” Şi capul acesta ciufulit, creţ… O iau de mână pe femeie.

171

— Cum vă cheamă?

— Nuşik, spune ea.

Şi în acest moment sar în sus şi mă arunc de gâtui ei.

— Nuşik! Uită-te mai bine! Nu mă recunoşti?

— Jenika? Ah, ce măgăriţă! Să n-o recunosc eu pe Jenika!

Plângând şi râzând, ne întrerupem una pe alta, vorbim despre trecut. Acum opt ani, nişte tinere studente, dormeam alături într-o cameră mare de la Casa Oamenilor de Ştiinţă din Leningrad.

— Era aproape o cameră ca asta? Nu?

— Ei, să zicem…

Era marele salon din fostul palat al Marelui Duce Serghei

Aleksandrovici, pe Halturina, alături de Ermitaj. O oglindă uriaşă, pe tot peretele, dădea pe cheiul Palatului. Lumina fantomatică a felinarelor licărea noaptea în camera în care locuiau zece fete.

— Dar mai ţii minte cum te-am trezit odată în toiul nopţii?

Cum să nu ţin minte! Nuşik învăţase până dimineaţa din greu pentru examenul la materialism dialectic. Şi mă trezeşte în mijlocul nopţii să-mi pună o întrebare:

— Spune-mi, draga mea, pe cine a întors cu capul în sus, adică l-a repus în drepturi? Pe Hegel? Die miii-nu-nie…

Ne aducem aminte cu plăcere de aceste vremuri frumoase…

— Dar vrei să-ţi plătesc acum acelaşi serviciu: o să-ţi explic cine a pus acum totul cu capul în jos… Sau ai ghicit şi singură?

Desigur, am ghicit… Dar lasă să-mi spună Nuşik. Şi-mi şopteşte chiar în ureche:

— Stalin!

Încă mai şoptim multă vreme şi eu adorm literalmente cu vorba în gură. Mă trezesc cu o privire aţintită asupra mea. Alături de Nuşik, la picioarele patului, stă o femeie de vreo 45 de ani. Pe

faţă i se citeşte o suferinţă grea. S-a aşezat lângă mine şi când a văzut că m-am trezit, frământându-şi mâinile, a întrebat:

— Spuneţi-mi, a avut loc procesul? Sau deja l-au executat, da?

— Pe cine? Care proces?

— Vă temeţi să vorbiţi?

— Uite ce-i, Jenika, se bagă Nuşik în discuţie, aici nu ai de ce să te temi. Este soţia lui Râkov. Spune-i ce e cu soţul ei. Suntem închise de două luni… Nu ştim nimic.

Încerc să explic cât mai clar că eu sunt închisă deja de o

jumătate de an, că am fost adusă din alt oraş, nu ştiu nimic despre procesul apropiat al lui Râkov.

Dar soţia lui Râkov nu mă crede: doar eu tocmai am fost adusă, iar după baie se pare că arăt destul de bine. Şi, lucrul cel mai important, crede, la fel ca toţi cei aflaţi în spatele zăvoarelor închisorii, că toată lumea trăieşte sub teroarea Fricii şi nimeni nu vrea să mărturisească nimic. Sunt prinşi cu toţii în plasa deznădejdii, dar încă li se pare că mai pot scăpa din ea, că vecinul are un caz mai înfricoşător, că trebuie să fii precaut şi să nu spui nimic.

Prin faţa ochilor mei au trecut mulţi dintre aceşti „diplomaţi" aflaţi în închisoare care te asigurau că nu citiseră niciun ziar de foarte multă vreme, cel puţin cu un an înainte de a fi arestaţi, deci nu pot declara nimic. Iar câţi deţinuţi am văzut eu purtând, pe un ton ridicat, discuţii pe teme politice, din calculul naiv că gardianul o să audă şi o să raporteze unde trebuie.

Îmi pare rău că am fost luată drept una dintre ei. Dar nu am când să conving de contrariul. Se deschide ferestruica uşii, apare din nou capul gardienei:

— Deşteptarea! Pregătiţi-vă de toaletă!

Celula răspunde cu scârţâitul celor treizeci şi nouă de paturi pliante. Toate se scoală. Mă uit cu aviditate la feţele lor. Cine sunt? Uite, acestea patru, de exemplu? Nişte rochii aiurea, de

seară, cu decolteu adânc, pantofi cu toc înalt. Desigur, toate sunt boţite, uzate. Un fel de „lux sărac al straielor" 1. Oare cine sunt?

Nuşik m-a ajutat:

— Să nu crezi că sunt de „moravuri uşoare", e o prostie! Toate patru sunt membre de partid. Sunt musafirele lui Rudzutak2. Au fost arestate când erau în vizită la el, luau cina după spectacol şi aşa erau îmbrăcate. Au trecut deja

trei luni, dar nu li se permite să primească pachete. Uite, şi se chinuie, săracele, în închisoare cu decolteurile astea. Uite, ăleia, în vârstă, i-am făcut ieri cadou o eşarfă. Cum se spune, să-şi ascundă goliciunea.

Toate cele treizeci şi nouă de femei se îmbracă repede, temându-se să nu întârzie la toaletă. În celulă se aude un murmur înăbuşit, toată lumea vorbeşte. Multe îşi povestesc visele vecinelor.

— Au devenit aproape superstiţioase, spune Nuşik. Uite acolo, lângă fereastră, e o bătrână. În fiecare dimineaţă îşi povesteşte visele şi întreabă ce să însemne oare. De fapt, e profesoară… Şi uite, o vezi pe aia? E un copil, nu-i aşa? Are 16 ani. Ninocika Lugovskaia. Tatăl e eser, a stat la închisoare din 1935, iar acum au luat toată familia – mama şi trei fetiţe. Asta, cea mai mică, e elevă în clasa a opta.

Toate, cu mine treizeci şi nouă, din care cea mai mică are 16 ani, iar cea mai mare, bătrâna bolşevică Surina – 74, ne aflăm în toaleta mare, nu foarte murdară, care şi ea seamănă cu una dintr-o gară. Şi toate ne grăbim, de parcă trenul nostru deja se pune în mişcare. Trebuie să reuşim toate să ne spălăm şi puţin rufele, lucru care este interzis cu desăvârşire. Dar trebuie să

1 Versuri din poezia lui N.A. Nekrasov, *Cea sărmană şi cea gătită* (n. tr.).

2 Ian Ernestovici Rudzutak (1887–1938), revoluţionar bolşevic şi om politic rus. Judecat pentru opoziţia sa declarată faţă de represiuni, este judecat şi executat. Reabilitat în anul 1956 (n. red.).

riscăm. Majoritatea nu au drept să primească pachete şi trebuie să se descurce cu aceleaşi haine.

Toate au grijă de Ninocika Lugovskaia. Îi spală pantalonaşii, îi piaptănă codiţele, îi dau bucăţele suplimentare de zahăr. E sfătuită cum să se comporte cu

anchetatorii.

Simt aproape fizic cum mi se strânge inima de durere, de o milă cumplită faţă de tinere şi bătrâne. Katia Şirokova sau uite, Ninocika asta, care e puţin mai mare decât Maika… Sau Surina… E cu aproape douăzeci de ani mai în vârstă decât mama.

Da, acesta a fost un mare avantaj al generaţiei mele. Ce fericire că am deja peste 30 de ani! Şi ce fericire că am puţin peste 30 de am. Am dinţii mei, văd fără ochelari (celorlalţi le-au luat ochelarii, şi toţi cei care suferă de miopie sau prezbitism se chinuie goaznic!), stomacul, inima şi toate celelalte organe îmi funcţionează perfect. Şi pe atunci deja mă întărisem sufleteşte, nu mă frâng, cum fac trestioarele astea mici, Nina, Katia…

Deci capul sus! Sunt mai norocoasă decât multe. Un singur lucru nu e bine. Mi se pare că sufăr cel mai mult din cauza umilinţelor pe care le îndur eu, pe care le îndurăm noi. Aş prefera cele mai grele suferinţe fizice în locul acestui sentiment sfredelitor de călcare în picioare, de înjosire.

Şi de toate acestea iată cum trebuie să scapi: în fiecare clipă să-ţi repeţi că nu sunt oameni cei care fac toate astea. Doar eu nu m-aş simţi jignită dacă în părul meu ar scormoni un porc sau o maimuţă, căutând acolo „dovezi materiale” ale crimelor mele!

Capitolul 26

Întregul Comintern

Gardiana nu mi-a permis să intru înapoi în celulă cu toate celelalte.

— Aşteptaţi.

Şi după ce a încuiat uşa după toate femeile (nici nu am apucat să-mi iau la revedere de la Nuşik), ea mă conduce mai departe pe coridor şi-mi arată o uşă deschisă:

— Aici!

E o celulă la fel ca şi cea în care am petrecut noaptea,

dar goală şi deschisă. Locatarele fuseseră duse la toaletă.

— Iată patul dumneavoastră, îmi arată gardiana spre unul dintre paturile pliante din apropierea uşii, şi deci şi de hârdău.

Dar, în general, locul este bun. Prin panoul mat se strecoară soarele. Cele 35 de paturi pliante sunt făcute cu grijă. Iar lucrul cel mai important... Oare nu mă înşală vederea? Nu, chiar aşa e: pe fiecare pat sunt cărţi. Tremur de entuziasm. Dragele mele, prietenele mele fidele, nu v-am văzut de aproape o jumătate de an! Aproape şase luni nu v-am răsfoit, nu am inspirat mirosul acru de cerneală tipografică. Iau prima carte care se nimereşte. *Tunelul* lui Kellerman, în germană. A doua! Un mic volum de Ştefan Zweig, tot în germană. Şi uite, Anatole France în franceză. Dickens în engleză...

176

Descopăr foarte repede că toate cărţile de aici sunt străine. Mă uit la obiectele de îmbrăcăminte aruncate pe paturi. Lucrurile astea, boţite şi jerpelite, au şi ele un iz străin. Oare am nimerit în celula străinelor?

Aud cheia în broască. Uşa se deschide şi în celulă intră cele treizeci şi cinci de femei. Sporovăiesc toate într-un amestec de limbi străine. Mă observă şi se strâng în jurul meu. Feţe binevoitoare. Întrebări în germană, franceză şi într-o rusă stricată. Cine sunt? Când am fost ridicată? Ce e nou în libertate?

Răspund în rusă. Apoi întreb şi eu:

— Dar voi cine sunteţi, tovarăşelor? Văd că sunteţi străine, nu înţeleg situaţia.

O blondă slăbuţă de vreo 28 de ani, care stătea în faţă, îmi întinde mâna.

— Să facem cunoştinţă... Greta Kestner, membru al PCG1. Iar asta e... cum se spune? Prietină? Nu? Aaa... Pri-e-tenă. Klara. Ea fugit de Hitler. Fost mult Gestapo.

Klara e foarte neagră. Seamănă mai mult cu o italiancă decât cu o nemţoaică. Se uită la mine aşteptând şi, cu un semn din cap, confirmă cuvintele Gretei.

Încă o blondă înaltă.

— Membră a Partidului Comunist din Letonia, spune ea ruseşte fără niciun fel de accent.

— *Comunista italiana,* o alta.

O chinezoaică zâmbitoare a cărei vârstă e greu de stabilit mă cuprinde după umeri şi spune că e membră a Partidului Comunist Chinez.

— În rusă mi se spune Jenia, spune ea, Jenia Koverkova. Am studiat la Moscova, la Universitatea „Sun Iatsen”. Acolo am primit toţi nume ruseşti. Dar dumneavoastră cine sunteţi?

1 Partidul Comunist German (n. Tr.j.

Toate se entuziasmează când află că sunt membră a Partidului Comunist din Uniunea Sovietică.

Întrebări, întrebări... Ce ştiu despre complotul din Armnata Roşie? Oare Wilhelm Pieck1 e în libertate? Au fost arestaţi toţi puşcaşii letoni? Când o să înceapă procesul Buharin-Râkov? Este adevărat că a fost plenul din iulie al Comitetului Central şi acolo Stalin a cerut ca regimul din închisori să fie mai sever?

Pentru mine toate aceste întrebări sunt o noutate. Le explic că sunt în închisoare de mai mult timp decât ele. Am fost adusă din provincie pentru a fi judecată de Colegiul Militar. Treptat grupul din jurul meu se risipeşte şi eu rămân în compania celor două nemţoaice, Greta şi Klara. Vorbesc în germană cu aceleaşi greşeli la genul substantivelor cum fac şi ele în rusă. Cu toate acestea, vorbim cu însufleţire în ambele limbi.

— De ce sunteţi acuzată, Greta?

Ochii albaştri „arieni” se umplu de lacrimi.

— Oh, *schrecklich*2! De spionaj…

În două-trei fraze ea îmi povesteşte de soţul ei, *Ein wirkliche berliner prolet3.* Iar ea, de la cincisprezece ani, a făcut parte din tineretul comunist. Ce s-a întâmplat cu ea a fost nimic pe lângă ce-a păţit Klărchen…

Klara se trânteşte pe patul ei, se întoarce pe burtă şi-şi ridică rochia. Pe şolduri şi pe fese are nişte cicatrici adânci, hidoase, ca şi cum o haită de animale sălbatice i-ar fi smuls bucăţi de carne. Strânge din buzele subţiri. Ochii cenuşii îi lucesc ca un foc luminos pe faţa oacheşă.

— Gestapoul a făcut asta, spune ea răguşită.

1 Friederich Wilhelm Reinholdpieck (1876–1960), politician comunist german (ulterior, est-german). A fost unul dintre organizatorii Partidului Comunist din Germania (n. red.).

2 îngrozitor (lb. germ.) (n. red.).

3 Un adevărat proletar berlinez (lb. germ.) (n. red.).

Apoi se ridică pe pat şi, întinzându-şi mâinile în faţă, adaugă:

— Iar asta NKVD.

Unghiile de la mâini sunt mutilate, albastre, umflate.

Aproape mi se opreşte inima. Ce-i asta?

— Un aparat special a făcut… asta… *wie sagt man17.* Aaaa… mărturisiri sincere…

— Torturi! am exclamat.

Greta dă tristă din cap.

— Vine noaptea, o să auzi.

Cineva mă strigă într-o rusă curată:

— Tovarăşă, pot să vă deranjez o clipă?

Se dovedeşte că aici, în afară de mine, mai sunt şi alţi cetăţeni sovietici. Femeia care mă strigase era Iulia Annenkova, fost redactor la un ziar german ce apărea la Moscova. Are până în 40 de ani. Nu este frumoasă, dar are

un chip luminos. Pare franţuzoaică. Are o flacără tristă în ochi, mă ia de braţ, mă trage la o parte şi-mi şopteşte confidenţial:

— Aţi procedat foarte corect nerăspunzând la întrebările acestor femei. Cine ştie care dintre ele este un duşman adevărat şi care e victima unei greşeli, ca noi două. Fiţi în continuare precaută, pentru a nu săvârşi într-adevăr crime împotriva partidului. Cel mai bine e să tăceţi…

— Dar eu chiar nu ştiu nimic. Am fost adusă din provincie, sunt închisă deja de o jumătate de an. Poate că ştiţi dumneavoastră ce se întâmplă în ţară?

— Trădare! E o trădare groaznică, care a pătruns în toate verigile aparatului de partid şi de stat. S-au dovedit a fi trădători mulţi secretari ai comitetelor raionale de partid şi ai Comitetului Central al partidelor comuniste naţionale. Postâşev, 1

1 Cum spui? (lb. germ.) (n. red.).

Hataevici, Eiche, Razumov, Ivanov, preşedintele Sovkontrol Antipov, mulţi militari…

— Dar dacă toţi l-au trădat pe unul, atunci nu e mai simplu să credem că el i-a trădat pe toţi?

Iulia păleşte. Tace o secundă, apoi spune dur:

— Vă rog să mă iertaţi. Am greşit în privinţa dumneavoastră.

Se îndepărtează, iar pe mine mă abordează o altă rusoaică, Nataşa Stoliarova. Are 22 de ani, seamănă cu o elevă, cu codiţele ei blonde şi cu pistruii mari pe faţa rotundă. Nataşa e copil de emigrant. La vârsta de 5 sau 6 ani trăia cu părinţii la Paris. Acolo şi-a petrecut copilăria bilingvă. Acum câţiva ani s-a întors la Moscova, s-a repatriat. Era fericită să fie din nou acasă, în atmosfera rusă şi să vorbească din nou limba. A lucrat ca traducătoare… şi uite…

Nataşa îmi vorbeşte şi ea de precauţie.

— Sunteţi foarte credulă. De ce aţi respins-o aşa pe Iulia? Doar vedeţi cât e de fanatică! Unele ca ea devin, din considerente ideologice, turnătoare. Şi de ce să daţi atuuri suplimentare anchetatorilor?

Nataşa mă asigură că în „viziunea ei proaspătă" totul e mult mai clar decât pentru noi.

— Uzurpatorul din Caucaz, vă rog să mă credeţi, e mult mai redutabil decât predecesorii lui francezi. Taie pe capete, ce mai!

— Dar oare el vrea în mod deliberat să distrugă cele mai bune elemente ale partidului? Şi apoi pe ce o să se bazeze?

— Păi uite, o să vină noaptea şi o să auziţi pe cine se bazează.

— Dar eu am petrecut, deja o noapte în celula vecină. Nu am auzit nimic.

— Şi asta pentru că aţi fost adusă chiar înainte de ivirea zorilor. Iar la ei, tortura durează până la ora 3. Uite, nemţoaicele

care au trecut prin mâinile Gestapoului spun că folosesc acelaşi stil. Or fi fost trimişi să se formeze în străinătate!

Cuvintele dure, pline de mânie rostite de Nataşa nu se potrivesc deloc cu codiţele ei de şcolăriţă. În codiţe sclipesc luciri scurte de soare, atenuate de sticla mată a panourilor de la fereastră. Viaţa, lumina, bunătatea încearcă să se strecoare prin întunericul ce pluteşte deasupra noastră.

Greta îi descrie vecinei sale, Klara, o croială uimitoare de rochie cu care a fost ultima dată la o serată de 1 mai la Teatrul Mare. Şi în ochii Klarei se aprind luminiţe de curiozitate. Şi ea îi împărtăşeşte nişte secrete legate de modă şi subliniază în aer linia unui corsaj frumos. Conturează modelul cu degetele ei vinete cu unghiile strivite.

Şi uite, chinezoaica Jenia Koverkova îi arată „nişte exerciţii minunate pentru picioare” polonezei uscăţive Wanda. Şi amândouă, privind pe furiş spre vizeta uşii, se întind pe spate direct pe jos şi fac „bicicleta”, preocupate de păstrarea siluetei care poate avea de suferit din cauza delăsării din timpul zilei, a sedentarismului din închisoare, a mâncării de arpacaş şi a terciului de ovăz.

Au trecut prânzul şi cina. Toaleta de seară. Apelul. Stingerea. Toate ne întindem în pat şi aşteptăm. Acum o să înceapă. Inexorabil precum moartea.

Capitolul 27

Nopţile de la Butârki în seara aceea starea de spirit generală a fost mai agitată decât de obicei din cauza unui incident din timpul apelului. Conform regulilor de la Butârki, numărarea efectivului nu se făcea pe oameni, ci pe căni.

Înainte de apel, fiecare trebuia să-şi pună pe masă cana. Şeful celulei avea grijă să se facă asta. Gardienii de serviciu numărau cănile şi plecau, făcând o serie de observaţii obişnuite de genul: „Nu vorbiţi tare!”, „Cum se dă stingerea, la culcare”!

Astăzi, gardianul de serviciu, cel care număra cănile, era extrem de agitat. A numărat de câteva ori, le-a aşezat în ordine, se încurca la numărătoare, o lua de la început, îşi umezea cu o mişcare comică degetul mare de la mâna dreaptă cu salivă.

Prima a pufnit vesela Jenia Koverkova, după ea au urmat altele. Iar când ceremonia apelului s-a încheiat şi supraveghetorii-şefî s-au îndepărtat plini de importanţă cu alaiul lor, celula a fost cuprinsă de un acces de râs nestăpânit care se aude uneori în închisori. Ca o compensare pentru durerea permanentă, melancolia, neliniştea de fiecare clipă, oamenii râd în hohote, stârniţi de cel mai mic motiv. Un râs homeric, în mod clar disproporţionat în raport cu ceea ce l-a declanşat. Nu e

deloc uşor să opreşti un asemenea acces de râs.

182

Şi în acest caz, avertismentele de a păstra liniştea, venite din partea unor persoane mai precaute aflate printre noi, au fost inutile.

— Tăceţi!

Acest strigăt pătrunzător nu putea să nu fie auzit. Iulia Annenkova, cu o faţă schimonosită, palidă, a ridicat mâna ameninţător, cu un gest ca al boieroaicei Morozova1.

— Să nu îndrăzniţi să râdeţi de el. El reprezintă aici Puterea Sovietică. Îşi îndeplineşte obligaţiile. Să nu îndrăzniţi, să nu îndrăzniţi!

Râsul s-a oprit de parcă ar fi fost spintecat cu toporul. Erna, o nemţoaică înaltă, serioasă, a început să vorbească repede în germană, explicându-i Iuliei că râsul a fost stârnit de „caracterul comic al individului respectiv, independent de funcţiile lui sociale”. Am fi râs la fel de el şi dacă nu ar fi fost gardian, ci un deţinut ca noi.

Vocea cuiva, din colţul în care se aflau câteva poloneze, mârâi furioasă: *psia krew! 2* Şi nu puteai să-ţi dai seama dacă se referea la gardian sau la Iulia.

Dar aceasta, fără să comenteze, cu mişcări febrile s-a dezbrăcat, s-a băgat în pat şi şi-a acoperit şi capul, demonstrând cu ostentaţie delimitarea de vecinele în care ea, o stalinistă adevărată, vedea „un adevărat duşman”.

Marcate de întâmplare, toate ne-am culcat repede. Vecina mea era letona Milda, o femeie în vârstă care arăta ca o muncitoare plină de abnegaţie. Nişte ochi adânciţi în orbite, pieptul plat şi pântecele umflat, mâini lungi, slabe, palme mari cu vene

1 Feodosia Prokopievna Morozova (1632–1675), oponentă ferventă a reformelor bisericeşti înfăptuite de patriarhul Nikon, a fost închisă şi arsă pe rug în anul 1675 pentru nerecunoaşterea reformelor. Gestul ameninţător al ei, la

care se face referire, provine dintr-un tablou emblematic al pictorului V.I. Surikov, realizat în anul 1887 (n. tr.).

2 Jigodie (lb. polonă) (n. tr.).

pronunţate. I se adusese acuzaţia că chefuise alături de străini în restaurante elegante, îi ademenise pe diplomaţi pentru a le smulge informaţii secrete. Asta se întâmpla în luna iulie 1937 şi nimănui nu îi mai păsa acum de veridicitatea acuzaţiilor.

Înainte de a se culca, Milda îşi pieptăna cu grijă părul frumos, galben şi, după se scotea de sub perna de paie o bucăţică de vată, şi-o băga cu atenţie în urechi. Apoi îmi întindea şi mie o bucăţică identică. Când mi-a văzut privirea uimită, a explicat:

— Când m-au arestat, era iarnă. Am paltonul cu mine. Din el scot vata.

— Dar de ce o bagi în urechi?

Milda a ridicat obosită din umeri.

— Ca să nu mai aud. Să pot dormi.

Dar eu nu mi-am astupat urechile. Ce, sunt struţ? Dacă-i bal, bal să fie. Şi mi-am băut cupa până la fund în acea noapte caniculară de iulie, anul 1937.

Totul s-a întâmplat brusc, fără nicio pregătire, fără nicio atenţionare. Nu unul, ci numeroase strigăte şi gemete de oameni epuizaţi au pătruns deodată pe fereastra deschisă a celulei. Pentru interogatoriile nocturne de la Butârki se alocase o aripă întreagă de la nu ştiu care etaj, probabil dotată după ultimul răcnet al tehnicii de tortură. Cel puţin Klara, care cunoscuse Gestapoul, ne asigura că instrumentele de tortură fuseseră aduse fără doar şi poate din Germania hitleristă.

Peste valul de urlete ale celor torturaţi, se auzeau strigătele şi înjurăturile torţionarilor. Nu puteai să-ţi dai seama ce spuneau, numai din când în când cacofonia

groazei era străpunsă de nişte cuvinte scurte, ca o lovitură de bici: „Mama ta! Mama ta! Mama ta!” Al treilea strat în această simfonie îl constituiau zgomotele scaunelor aruncate, loviturile de pumni pe mese şi încă ceva imperceptibil, care-ţi îngheţa sângele în vene.

184

Deşi erau numai nişte sunete, receptarea reală a tabloului era aşa de puternică, încât îl puteam distinge în toate detaliile. Toţi aceşti anchetatori mi se păreau că seamănă cu Ţarevski. Iar ochii victimelor lor se aflau parcă în faţa mea, cu acea expresie a lor... Nu, nu pot găsi cuvinte pentru a o reda. Până acum îi recunosc pe „foşti” după reminiscenţele acestei expresii care se păstrează undeva în adâncurile pupilei. Şi până acum, până în anii şaizeci, îi uimesc pe oamenii pe care îi întâlnesc la staţiune sau în tren cu o întrebare ca de clarvăzătoare: „Ai fost închis, nu-i aşa? Eşti reabilitat?”

Cât poate dura asta? Se spune că până la ora 3. Dar nu poţi suporta oroarea nici măcar un minut. Zgomotul continuă, uneori slăbind, dar ţâşnind din nou. O oră. Două. Trei. Patru ore. Zilnic până la ora 3.

Mă aşez pe pat. Îmi aduc aminte de o zicătoare veche orientală: „Să nu dea Domnul să treci prin ceva cu care te poţi obişnui.” Da. Ne-am obişnuit. Ne-am obişnuit şi cu asta. Majoritatea dorm sau cel puţin stau culcate, liniştite, cu păturile trase peste cap, în ciuda atmosferei groaznice, sufocante. Numai câteva novice, ca şi mine, stau în şezut pe paturi. Unele şi-au acoperit urechile cu degetele, altele pur şi simplu parcă au împietrit. Din când în când se deschide vizeta de la uşă, apare capul gardienei:

— Toată lumea la culcare! Nu aveţi voie să staţi pe pat după stingere.

— Aaaaa! se aude deodată un strigăt de disperare, nu „acolo”, ci foarte aproape.

O femeie tânără, cu o coadă împletită lungă, ciufulită, dă fuga la fereastră. Uitând de tot, se loveşte întruna de ramă cu mâinile şi cu capul.

— El! El este! E vocea lui, am recunoscut-o... Nu vreau, nu vreau, nu mai vreau să trăiesc! N-au decât să mă omoare mai repede...

185

Multe femei sar în picioare, o înconjoară pe tânără, o trag de la fereastră, încearcă s-o convingă că greşeşte. Nu e vocea soţului ei.

Nu, nu, să n-o mai calmeze. Îi recunoaşte vocea dintr-o mie. Pe el, pe el îl chinuie acolo, îl mutilează, iar ea trebuie să stea aici întinsă pe pat şi să tacă. Nu! O să strige şi o să facă scandal. Poate că atunci o s-o omoare mai repede, ea numai asta aşteaptă. Oricum, după asta nu mai poţi să trăieşti...

Pe coridor e agitaţie. Se deschid uşile. Apare gardiana însoţită de un supraveghetor. Cu o mişcare precisă, profesionistă, îi răsuceşte la spate mâinile femeii cuprinse de criză, apoi îi toarnă cu forţa pe gât un lichid dintr-un pahar, zicând:

— Beţi! E valeriană.

Puţin probabil. Este puţin probabil că de la valeriană femeia s-a prăbuşit imediat pe pat, a închis ochii şi s-a cufundat instantaneu într-un somn ciudat, asemănător cu moartea.

În celulă s-a făcut din nou linişte. Milda s-a ridică puţin, perna de paie foşneşte şi îmi oferă din nou vată pentru urechi.

— Nu-mi trebuie. Mai bine spuneţi-mi cine este femeia aceasta.

— O poloneză. Sunt şapte în colţul acela. Soţul ei e rus, sovietic. Sunt tineri căsătoriţi. Le-a rămas acasă un copilaş de trei luni. Aici i s-a bandajat pieptul, să oprească laptele.

Cel mai tare o chinuie gândul că soţul a fost arestat din cauza ei, pentru legătură cu o străină…

Se apropie ora 3. Se face din ce în ce mai linişte. A mai bufnit încă o dată un scaun trântit pe jos. A mai pocnit încă o dată şi s-a auzit ca un ecou îndepărtat „Mama ta, mama ta, mama ta”! încă un plânset înăbuşit al unui bărbat. Şi apoi linişte.

Vad în minte cum ies din celulele de tortură victimele însângerate, chinuite. Unii sunt scoşi pe braţe. Văd cum anchetatorii îşi bagă hârtiile în birou.

— Daţi-mi puţină vată, o rog pe vecina Milda.

186

De-acum nu mai e nevoie. Nu va mai fi nimic până mâine.

— Oricum. Daţi-mi.

Ea ridică uimită din umeri, dar îmi dă un ghemotoc de vată cenuşie, de la haină. Mi-o îndes în urechi. Îmi trag pe cap pătura de închisoare ce miroase a praf şi a durere, îmi înfig dinţii în colţul pernei de paie. Parcă aşa e mai uşor. Nu aud şi nu văd. Dacă aş putea nici să nu mă mai gândesc…

Pentru a adormi trebuie să-mi recit de zece ori, nu, de o sută de ori în minte nişte versuri. Şi repet:

E o plăcere să dormi,
E şi mai mare plăcere să fii o piatră.
Nu, în secolul acesta,
Groaznic şi ruşinos,
Nu trebuie să trăieşti, să simţi – O viaţă de invidiat!
Nu mă atinge,
Să nu îndrăzneşti să mă trezeşti.

Michelangelo a scris asta…

Capitolul 28

În conformitate cu legea din 1 decembrie

La Butârki, izolarea de lumea din afară era mult mai

strictă decât în închisorile din Kazan. Celulele erau completate după principiul grupării persoanelor aflate în aceeaşi etapă a anchetei. De aceea la noi nu ajungeau oameni direct din libertate. Chiar dacă veneau figuri noi, pentru ei, ca şi pentru mine, ancheta era fie încheiată, fie se apropia de final.

Sufeream mult că nu puteam afla nimic. Cu toate acestea, aveam o rutină de zi cu zi. Nopţile de coşmar erau urmate de zile extrem de agitate. Erau multe de făcut. De la deşteptare până la stingere, aproape că nu aveai timp liber. Ceremonia scoaterii hârdăului uriaş, toaleta îndelungată, cu cozi lungi, cele trei serviri ale mâncării care era adusă în căldări mari, spălatul vaselor, cârpitul ciorapilor care se deşirau şi a sutienelor (aici aproape nimănui nu i se permitea să primească pachete), plimbarea, luarea de comenzi pentru „magazin” a celor norocoşi care aveau ceva bănuţi, schimbul de cărţi, controalele, apelurile – toate acestea ne completau şi chiar umpleau cu vârf şi îndesat zilele. Ziua, celula noastră semăna cu cala unei corăbii care fusese lovită de năpastă şi care deja de multă vreme se clătina pe ape învolburate. Şi, tot ca pe o corabie lovită de necaz, oamenii se împărţeau în liniştiţi, exaltaţi şi fricoşi. E adevărat, cei din urmă erau destul de puţini.

188

După vreo două zile de la sosirea mea în celulă, a avut loc un incident legat de hrănirea păsărilor cu resturi de pâine. La urechea lui Popov, comandantul închisorii Butârki, au ajuns zvonuri că în fiecare seară aruncăm firimituri pe fereastră, că vrăbiile, care descoperiseră acest obicei, veneau cu stolurile la ferestre, făcând o mare larmă, se strecurau pe lângă panourile de sticlă, agitau deţinutele şi stârneau animaţie şi veselie.

Popov s-a năpustit atunci în celulă pe nepusă masă,

înconjurat de o escortă de gardieni şi, cu vocea sugrumată de mânie, a rostit un scurt discurs energic din care se desprindea ideea că „aici nu sunteţi la staţiune”. Fiecare frază se încheia cu refrenul: „Nu uitaţi că sunteţi la închisoare, şi nu la una obişnuită, ci la Butârki!”

Totuşi nu a urmat nicio carceră, privare de plimbare sau de bibliotecă. Se spunea că Popov nu e om rău, e mai degrabă înclinat să ţină predici, decât să dea pedepse.

În continuare, viaţa i-a dat posibilitatea să aprecieze conţinutul real al formulei lui preferate „... nu la una obişnuită, ci la Butârki”. Pestre două-trei luni, s-a transformat din comandant al închisorii într-unul dintre prizonierii ei.

Din când în când, chemau pe careva dintre noi. Dacă se menţiona „cu lucrurile”, toate păleam şi prin celulă pluteau cuvinte înăbuşite, rostite cu buze uscate: „la tribunal” sau „pentru anunţarea sentinţei”. Ştiam deja că unii primesc sentinţa prin tribunal, iar alţii prin aşa-numitul Consiliu Special al NKVD, în contumacie. Dar încă nu se ştia nimic despre conţinutul sentinţelor. Legat de asta, aveau mereu loc dispute pătimaşe. Unii rosteau adesea cuvinte care-ţi îngheţau sângele în vene: „suprema”, „decarul”. Dar majoritatea respingea cu indignare asemenea prognoze. Încercam să ne facem curaj: „Dacă Zinoviev şi Kamenev, Piatakov şi Radek au primit câte zece, atunci noi, nişte oameni neînsemnaţi...”

189

Când cineva era chemat „fără lucruri”, celula era cuprinsă de un alt tip de emoţie. Era suficient să se deschidă uşile, să se învârtă cheia în urma persoanei chemate, că în toate colţurile celulei începeau şoapte de rău augur:

— Ciudat. De ce or fi chemat-o? Doar ancheta s-a încheiat demult.

— Ei, ce spuneţi! E o persoană de treabă.

— Aşa o fi… Totuşi…

Era în mod clar o criză acută de psihoză. Oameni buni, care până atunci manifestaseră relaţii amicale, începeau deodată să vadă în vecinii lor potenţiali „informatori”, provocatori. Adesea, oamenii se ruşinau mai apoi de asemenea crize de neîncredere reciprocă, de suspiciune, de senzaţia aceasta de „lup în mijlocul lupilor”. Dar treceau câteva ore, din nou era chemat altcineva fără lucruri şi din nou se agitau îngroziţi. Dacă presupunem că persoana care tocmai fusese chemată îi va turui anchetatorului tot ce se vorbise ieri în celulă?

Şi când, într-o zi luminoasă de vară, s-a deschis vizeta uşii şi supraveghetoarea a rostit încet numele meu, la început am fost cuprinsă de un sentiment de stânjeneală. Fără lucruri? Ce-i asta? Doar şi despre mine o să se creadă cine ştie ce în celulă…

Curios cum se produce o inversare de planuri în psihicul traumatizat al deţinutului. Mă aflam la Butârki deja de trei săptămâni şi aceasta era prima dată când eram chemată. Era firesc să mă gândesc imediat la tribunal, la sentinţă, la viaţă şi moarte. Dar nu! Eu aveam un singur gând – să nu se creadă ceva rău despre mine în celulă. Doar asta fac ele: imediat ce e chemat cineva fără lucruri, o să înceapă să spună că…

Supunându-mă aproape mecanic ordinelor supraveghetoarei care-mi indica în şoaptă direcţia, am mers prin labirintul coridoarelor de la Butârki până mi-am dat seama că mă aflu din nou în „sala de recepţie” a închisorii.

190

— Aici!

Păcănitul scurt al zăvorului şi sunt din nou în „cuşcă”, în cutia înaltă acoperită cu faianţă în relief. Oare unde mă

trimit?

Pierd din nou noţiunea timpului şi nu ştiu de când stau aici, de o oră sau de cinci minute, lipită de peretele rece. Plăcile de faianţă lucesc în razele becului puternic. Dacă închid ochii, plăcile oricum nu dispar, devin doar puţin mai întunecate. Doar n-o să mă lase aici pentru totdeauna.

Se aude zăvorul. La uşă se află un ofiţeraş tânăr care spune:

— Luaţi la cunoştinţă!

După care îmi bagă în mâini o hârtie. Înainte să apuc să întreb şi eu ceva, mă închide din nou.

Act de acuzare în cazul... Semnătura lui Vâşinski1. Confirmată de el. Îmi aduc aminte de el îmbrăcat în cămaşa ucraineană brodată. La staţiune. Soţia slăbănoagă, osoasă, şi fetiţa Zina, cu care în fiecare zi mergeam la plajă. Oare şi-o fi adus aminte de mine, când a semnat hârtia asta? Sau în mintea lui ceţoasă i s-au amestecat toate numele şi prenumele? Doar a putut să-l trimită la moarte pe vechiul lui prieten, secretarul Comitetului Regional de partid din Odessa, Evgheni Vegher. Şi atunci cum putea să-i oprească mâna numele prietenei de la staţiune a fiicei lui?

Privirea îmi fuge pe „preambulul” actului de acuzare. Aici nu ai ce să citeşti. Aceeaşi tocană din ziare. „... Grup contrarevoluţionar terorist troţkist... care şi-a propus restaurarea capitalismului şi distrugerea fizică a conducătorilor partidului şi ai guvernului.”

Repetate de milioane de ori, aceste formulări, care la început te cutremurau, şi-au pierdut puterea de a şoca, iar acum

1 Andrei Ianuarievici Vâşinski (1883–1954), jurist, diplomat, om politic, a fost procuror general al URSS, ministru al afacerilor externe (1949–1953) (n. red.).

inspirau doar greaţă. Deveniseră ca un fel de „formulă de

început” de genul „a fost odată ca niciodată…” Deja nimeni nu mai asculta formula asta de introducere, ci aştepta cu inima la gură când se va termina şi va începe basmul adevărat în care apare Marele Căpcăun.

După „formula de început”, în actul meu de acuzare urma lista „membrilor organizaţiei cotrarevoluţionare teroriste troţkiste de la redacţia ziarului *Krasnaia Tataria”.* Din nou nicio umbră de adevăr! în listă apăreau oameni care nu lucraseră niciodată la redacţie şi chiar dintre cei care plecaseră demult în alte oraşe şi lipsiseră în timpul „infracţiunii”. Mai târziu am aflat că aceia care se mutaseră destul de departe nu fuseseră niciodată arestaţi. Citesc mai departe, mai departe… Aha, uite, în fine a început să vorbească şi Căpcăunul. Asta nu mai e formula de început, ci basmul. „În temeiul celor de mai sus… este trimisă spre judecare de către Colegiul Militar… conform alineatelor 8 şi 11, articolul 58 din Codul Penal… cu aplicarea legii din 1 decembrie 1934.”

Acum sângele îmi loveşte tâmplele nu cu un bubuit uşor, ci într-un val surd, rar. Ce lege? Data nu promite nimic bun.

Ofiţeraşul deschide din nou uşa „cuştii”. Îl ţintuiesc cu privirea. Sub nasul mic şi ascuţit are o mustaţă subţirică, „un prostuţ cu mustăcioară”, ca micuţul jandarm din piesa lui Gogol, *Duşmanii.*

De undeva, din depărtare, aud repetându-se de câteva ori întrebarea:

— Aţi luat la cunoştinţă actul de acuzare? Totul e clar?

— Nu. Nu ştiu ce înseamnă legea din 1 decembrie.

Ofiţeraşul se uită la mine uimit, de parcă l-am întrebat ce înseamnă soarele sau luna. După ce ridică din umeri, îmi explică:

— Legea asta spune că sentinţa va fi dusă la îndeplinire în 24 de ore de la momentul pronunţării.

24 de ore. Şi înainte de tribunal sunt tot 24. În celulă mi s-a explicat că, după înmânarea actului de acuzare, de regulă a doua zi sunt trimisă la tribunal. În total 48 de ore. Mi-au rămas de trăit 48 de ore.

Am fost cândva fetiţă. Jenia, Jenecika. Şi mama îmi împletea codiţele. Am fost adolescentă. M-am îndrăgostit. Am căutat sensul vieţii. Şi au existat şi anii de înflorire ai femeii – 27–28. Şi am avut doi fii, Alioşa şi Vasia.

În celulă domneşte o linişte mormântală. Eu sunt primul caz. Nimeni de aici nu a apărut încă în faţa Colegiului Militar. Toţi au fost la „troică”, la „supremă”, în cel mai rău caz la tribunal. Şi nimănui nu i s-a prezentat încă un asemenea act de acuzare. Cu precizarea că trebuie să se aplice în 24 de ore. Nimeni nu mai avea nicio îndoială referitoare la soarta mea de mâine.

Femeile mă mângâie pe cap, îmi scot pantofii, mi-au dat să înghit nişte veronal, care a rezistat miraculos tuturor percheziţiilor. Dar nu mă ajută. Organismul nu vrea să petreacă în somn ultimele ore ale existenţei sale.

Toată noaptea stau la masa din mijlocul celulei, nici gardiană nu-mi face nicio observaţie. În oamenii care mă înconjoară se revarsă „pulberea aurie a sufletelor” 1. E greu de crezut că sunt aceleaşi persoane care se suspectau unele pe altele de trădare. Ele învaţă pe de rost numele copiilor mei şi adresele rudelor, pentru ca, în cazul în care scapă cineva, să le povestească despre ultimele mele ore.

E greu, e aproape imposibil de redat senzaţiile şi gândurile unui condamnat la moarte. Adică probabil pot fi redate, dar pentru asta trebuie să fii Lev Tolstoi. Eu însă, când îmi aduc aminte de noaptea aceea, pot numai să remarc că vedeam parcă deformat conturul tuturor obiectelor şi simţeam o uscăciune

1 Vers dintr-o poezie a lui Vil Lipatov (n. tr.).

chinuitoare a gurii, în ceea ce priveşte şuvoiul gândurilor, dacă e să-l redau într-o înregistrare precisă, ar ieşi nişte lucruri ciudate.

Oare oamenii apucă să simtă durerea când sunt împuşcaţi? Doamne, ce vor scrie de acum copiii mei când vor completa formulare despre părinţii lor? Ce rău îmi pare de rochia de mătase pe care nu am apucat s-o port niciodată… Şi-mi venea aşa de bine…

Asemenea gândurile îmi treceau prin minte.

Pe masă se aflau cărţile cuiva. Am deschis una. Baranski. Geografie economică. Asta e bine. Să mă mai uit încă o dată la hartă. Lumea. Uite-o. Uite, aici e Moscova. M-am născut în ea şi în ea îmi e sortit să mor. Uite Kazan, Soci. Crimeea. Şi restul pământului. Nu l-am văzut niciodată şi nici n-o să-l mai văd.

În zori, câteva vrăbii, care, în mod evident, încă nu aflaseră că „aici nu suntem la staţiune” şi că Popov, comandantul închisorii Butârki, interzice categoric comunicarea păsărilor cu deţinutele, au aterizat cu curaj în partea de sus a panoului de sticlă. Codiţele le tremurau amuzant. Cu glasuri vesele au salutat venirea celei mai grandioase luni din an. Era dimineaţa zilei de 1 august 1937.

Capitolul 29

„Un proces echitabil şi rapid”

În Lefortovo toate uşile se deschid silenţios. Paşii înaintează pe covoare moi. Gardienii sunt deosebit de politicoşi. În „cuşti” există taburete, poţi să stai jos, iar pereţii acoperiţi de faianţă sunt atât de albi şi strălucitori, încât seamănă cu o sală de operaţii.

Celula de o singură persoană, unde am fost dusă în dimineaţa aceasta de 1 august, e curată ca un salon de spital, iar gardiana seamănă cu o menajeră de la o casă de odihnă.

Aici o să aştept procesul. „Cu cât totul e mai politicos şi mai curat, cu atât eşti mai aproape de moarte”, îmi aduc eu aminte de instructajul lui Garei.

În ciuda acestui lucru, atmosfera îmi stârneşte dorinţa de a mă relaxa. Îmi scot din boccea rochia albastră „de plimbare”, netezesc multă vreme cutele boţite, îmi înfăşor buclele în jurul degetelor, îmi pudrez nasul cu praf pentru dinţi. Fac toate acestea aproape mecanic. Nu e nimic ciudat. Charlotte Corday1 se aranjase şi ea înainte de ghilotină. Şi Camille Desmoulins2. Ca

1 Marie-Anne-Charlotte de Corday d’Armont, cunoscută în istorie ca Charlotte Corday (1768–1793), personalitate a Revoluţiei franceze, care şi-a găsit sfârşitul sub ghilotină, la Paris, după ce l-a asasinat pe celebrul medic şi filosof Jean-Paul Marat (n. red.).

2 Camille Desmoulins (1760–1794), avocat, jurnalist, figură majoră a Revoluţiei franceze. A fost condamnat la moarte prin ghilotinare (n. red.).

să nu mai vorbesc de Maria Stuart. Dar toate aceste gânduri îmi vin parcă de la sine, iar o apăsare grea, rece, chiar lângă inimă, vine şi ea tot de la sine. Nu pot să scap nicicum de ea.

A sosit ceasul. E prezent Colegiul Militar al Tribunalului Suprem – trei ofiţeri şi un secretar. În faţa lor, eu. De o parte şi de alta a mea, doi soldaţi de escortă. Într-un asemenea cadru de „amplă transparenţă” începe „acţiunea judecătorească”.

Privesc încordată chipurile judecătorilor mei. Mă frapează asemănarea uimitoare dintre ei şi, nu ştiu de ce, îmi amintesc de supraveghetorul de la Lacul Negru, care mi-a luat ceasul. Toţi au aceeaşi faţă, deşi unul e brunet, altul e cărunt. Da, înţeleg despre ce este vorba! Expresia ochilor îi face identici. O privire de peşte în aspic. E şi de înţeles.

Oare poţi îndura zilnic un asemenea serviciu fără să te izolezi cumva de oameni? Ei, măcar printr-o asemenea privire!

Dintr-odată am început să respir mai uşor. Pe fereastra larg deschisă adia un vânt de vară de o prospeţime uimitoare. O cameră minunată, cu tavan înalt. Doar există şi aşa ceva pe lume!

În copacii mari, de un verde-închis, din faţa ferestrei, foşnesc frunzele. Freamătul lor are ceva misterios şi rece care mă cutremură. Mi se pare că nu l-am mai auzit niciodată. E tulburător! De ce nu l-am remarcat oare mai înainte?

Şi ceasul de pe perete... Rotund, mare, cu mustăţile strălucitoare ale acelor. De multă vreme nu am mai văzut aşa ceva. Înregistrez ora de la începutul şi sfârşitul procedurii.

Şapte minute! Toată tragicomedia durează exact şapte minute, nici mai mult, nici mai puţin. Vocea preşedintelui completului, Dmitriev – jurist al Comisariatului Poporului RSFSR Dmitriev, seamănă cu expresia ochilor lui. Într-adevăr, dacă un peşte ar putea vorbi, atunci ar avea exact o asemenea voce. Nu a existat nicio urmă de agitaţie, din acea pasiune pe care o

puneau în exerciţiile lor anchetatorii mei. Judecătorii doar îşi fac treaba. Îşi câştigă banii. Probabil au şi o normă. Şi se luptă pentru depăşirea ei.

— Aţi luat la cunoştinţă de actul de acuzare? mă întreabă preşedintele completului cu o voce plictisită. Vă recunoaşteţi vinovăţia? Nu? Dar uite, martorii arată deja...

El răsfoieşte paginile „dosarului” umflat şi strecoară printre dinţi:

— Uite, de exemplu, martorul Kozlov...

— Kozlova. Este femeie, şi o femeie extrem de ticăloasă.

— Da, Kozlova. Sau uite, martorul Diacenko…

— Diakonov…

— Da. Uite, ei afirmă…

Preşedintele completului nu binevoieşte să afle ce afirmă ei. Oprindu-se, mi se adresează din nou:

— Aveţi întrebări la adresa completului?

— Da. Mi s-a indicat punctul 8 din articolul 58. Este acuzaţie de terorism. Vă rog să-mi spuneţi numele omului politic la viaţa căruia am atentat eu, în opinia dumneavoastră.

Judecătorii tac o vreme, uimiţi de absurdul întrebării. Ei privesc cu reproş la femeia curioasă care-i întârzie de la „treabă”. Apoi, cel cărunt îngaimă:

— Doar ştiţi că la Leningrad a fost omorât tovarăşul Kirov.

— Dar, doar nu l-am omorât eu, ci unul Nikolaev. Mai mult, nu am locuit niciodată la Leningrad. Asta mi se pare că se numeşte „alibi”, nu?

— Ce, sunteţi avocat? întreabă deja iritat căruntul.

— Nu, profesor.

— Şi de ce vă ocupaţi de cazuistică? Nu aţi locuit la Leningrad, dar complicii dumneavoastră l-au omorât. Deci purtaţi pentru asta o răspundere morală şi penală.

197

— Completul se retrage pentru deliberare, pufneşte pe nas preşedintele.

Şi toţi participanţii acestui „act” se ridică, dezmorţindu-şi alene membrele amorţite din cauza statului pe scaun.

Mă uit din nou la ceasul rotund. Nu, nici nu au apucat să tragă un fum. Nu au trecut nici două minute şi tot conciliul revine la locurile lui. Şi în mâna preşedintelui se află o foaie mare de hârtie. O hârtie minunată, groasă, scrisă mărunt la maşină. Un text lung. Pentru a-l scrie e nevoie de cel puţin douăzeci de minute. Este sentinţa. Este documentul oficial despre crimele mele şi despre pedeapsa care mă aşteaptă.

Începe cu nişte cuvinte solemne: „În numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste…” Apoi vine ceva lung şi ininteligibil. Da, este chiar acea „formulă de început” din actul de acuzare. Aceleaşi „având ca scop restaurarea capitalismului…” şi „organizaţie teroristă ilegală…”. Numai că în loc de „acuzată”, acum scrie „condamnată”.

Parcă e puţin fonfâit preşedintele ăsta. Şi ce alene citeşte. A dat o pagină. Acum… Uite, acum o să spună: „Se condamnă la pedeapsa maximă…”

Din nou foşnetul foilor. Pentru o secundă, mi se pare că totul e un film. Că joc un rol. Doar e imposibil să crezi că într-adevăr o să mă omoare în scurt timp. Fără motiv… Pe mine, mama Jeniuşa, mama lui Alioşa şi a lui Vasia… Dar cine le-a dat dreptul?

Poate trebuia să strig în gura mare. Nu. Tac şi ascult. Stau extrem de liniştită şi toate aceste lucruri groaznice se întâmplă numai undeva în interiorul meu.

Mintea parcă mi se întunecă. Vocea judecătorului ajunge la mine printr-o negură, ca un şuvoi tulbure, îndepărtat. Acum şuvoiul mă loveşte. În mijlocul acestei bâiguieli disting clar un gest real al gardienilor care stau lângă mine. Mă apucă de

mâini. Asta ca să nu mă lovesc de podea, atunci când o să cad. Dar trebuie neapărat să cad? Ei, da, probabil că ei au experienţă în acest sens. Probabil multe femei sunt cuprinse de leşin când li se citeşte „pedeapsa supremă”.

Întunericul mă cuprinde din nou. Acum mă pocneşte în plin. Şi deodată…

Ce-i asta? Ce-a spus? Parcă zigzagul orbitor al unui fulger îmi străpunge mintea. A spus… Nu mi s-a părut?

„… Zece ani de detenţie în regim de izolare, cu pierderea drepturilor civile timp de cinci ani…”

Totul în jurul meu devine luminos şi cald. Zece ani! Asta

înseamnă să trăiesc!

„… şi confiscarea tuturor bunurilor personale.”

Să trăiesc! Fără avere! Păi ce-mi pasă mie? N-au decât s-o confâşte! Doar sunt nişte tâlhari, cum pot ei să trăiască fără averea altuia! Puţin probabil că le va plăcea averea mea… Cărţi, haine… Nici măcar un aparat de radio nu avem. Soţul meu este un adevărat vechi comunist, el nu avea nevoie de Buick şi Mercedes… Zece ani… Şi credeţi că o s-o mai faceţi încă zece ani pe tâlharii aici? Speraţi că nu se vor găsi oameni în partid care să vă apuce de mâini? Eu ştiu că există asemenea oameni… Şi, mai devreme sau mai târziu, o să vă vină sfârşitul… Şi trebuie să trăiesc pentru a vedea acest sfârşit! Chiar dacă din închisoare, nu-mi pasă! Important este să trăiesc!

Dacă s-ar fi uitat în ochii victimelor lor, şi ai mei, ar fi citit probabil toate aceste strigăte mute. Dar ei nu mă privesc. După ce termină de citit, se îndepărtează rapid de „locul faptei”. Ies unul după altul din cameră. Acum probabil o să facă o pauză de ţigară. Şi după aceea, următorul condamnat… Norma e mare.

Mă uit la gardienii care încă-mi mai ţin mâinile încrucişate la spate. Fiecare venă a mea freamătă de bucuria de a fi în viaţă.

199

(Ihipurile gardienilor mi se par simpatice. Sunt băieţi simpli. Dîn Riazan sau Kursk. De ce sunt ei vinovaţi? Probabil că sunt mobilizaţi. Uite, mi-au încrucişat mâinile, voiau să mă susţină. Dar degeaba au făcut-o. N-o să cad.

Îmi scutur părul pe care mi-l aranjasem înainte de proces, pentru a nu face de ruşine memoria lui Charlotte Corday. După aceea le zâmbesc prietenos gardienilor care se uită la mine uimiţi.

Capitolul 30

„Ocna! Ce binecuvântare!”

— Nu cred că doriţi să mâncaţi masa de seară, îmi spune gardiana care seamănă cu un administrator de spital.

Şi ea are experienţă. Ştie că, după primirea sentinţei, condamnaţii nu au poftă de mâncare.

— Să mănânc? De ce să nu mănânc? Neapărat o să mănânc, răspund eu veselă şi, până atunci, îmi pun lucrurile la loc în boccea. Am auzit că, dacă nu sunt condamnaţi la moarte, deţinuţii nu sunt ţinuţi la Lefortovo, ci sunt trimişi înapoi la Butârki.

Şi aştept cu plăcere să fiu trimisă. Acolo e o celulă mare. Sunt oameni. Tovarăşi de suferinţă.

Mi se aduce mâncarea. Nu în castroane de tablă, ci emailate. Supă de carne şi caşă cu unt. O masă bună… Din considerente umanitare probabil se dă o mâncare gustoasă celor condamnaţi la moarte, care sunt foarte mulţi în închisoarea asta. Conform tradiţiei rămase de la un „liberal putred”, Nicolae al II-lea.

Mănânc sârguincioasă totul până la ultima firimitură. De acum o să mănânc neapărat tot, o să dorm bine, o să fac dimineaţa gimnastică. Vreau să rămân în viaţă. Să le fac în ciudă! Sunt cuprinsă de un sentiment puternic, de dorinţa de a supravieţui acestei tragedii din partidul nostru. Tocmai în aceste momente sunt mai convinsă ca oricând că partidul nu va fi distrus, că se vor găsi forţe capabile să oprească mâna

criminală. Trebuie să supravieţuiesc, să supravieţuiesc sfârşitului acestor zile… Scrâşnind din dinţi… Scrâşnind din dinţi…

Îmi repet multă vreme aceste cuvinte şi ele îmi aduc în memorie versurile lui Pasternak1 din poemul *Locotenentul Schmidt:*

Verstele actului de acuzare…

Căciula în dinţi! Numai să nu plâng!

Pântecele ocnelor de-a lungul drumului Nercinskului! Ocna! Ce binecuvântare!

Cuvintele acestea mă cutremură profund. Valoarea reală a versurilor se verifică tocmai în asemenea momente. Inima mi se umple de o recunoştinţă caldă faţă de poet. De unde ştia el că oamenii simt chiar asta? El, care locuia într-un „apartament trist" din Moscova... Recit mai departe:

...*Ceilalţi erau îmbătaţi de întinderea primăverii şi a ocnei...*

Dacă ar şti cât de mult mă ajută acum versurile lui să înţeleg şi să depăşesc celula aceasta, sentinţa, criminalii ăştia cu ochi de peşte.

Se întunecă. Şi aici fereastra e închisă nu numai cu gratii, ci şi cu un panou de protecţie. Nu ştiu de ce, multă vreme nu se aprinde lumina. Să ajung cât mai repede la Butârki! Aici, la Lefortovo, din fiecare colţ priveşte Moartea. Pun capul pe masă şi recit în sinea mea *Locotenentul Schmidt,* de la început până la sfârşit. Mă tulbură enorm versurile:

Vântul mângâia stelele pătimaş şi jertfelnic,

Cu ceva veşnic al său,

Etern şi creativ...

1 Boris Leonidovici Pasternak (1890–1960), poet, scriitor şi traducător rus, laureate al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1958 (n. red.).

202

Le tot repet şi stau culcată în bezna neagră, sufocantă.

Sunt trezită cu aceeaşi formulă rituală:

— Ieşiţi cu lucrurile!

E complet întuneric. Din spatele gratiilor şi al panoului se văd stelele pâlpâind. Chiar stelele lui Pasternak. Iar lumina din celulă, nu ştiu de ce, tot nu a fost aprinsă. Şi din toate ungherele, de pe pereţii vopsiţi într-o culoare închisă, se târăşte asupra mea Groaza.

— Ieşiţi cu lucrurile!

Da, da, mai repede... La Butârki! Acum mi se pare casa mea dragă. Deja îmi imaginez ce plăcut va fi în celula mare, plină de oameni cunoscuţi, compătimitori. Celula asta seamănă cu o corabie care se scufundă. Există totuşi o şansă ca această corabie să fie salvată. Dar aici, la Lefortovo, nu se poate. Aici e cel de-al şaptelea cerc al iadului lui Dante. Aici e numai Moartea. Şi eu vreau să mă îndepărtez cât mai repede de vecinătatea ei periculoasă.

Pentru o clipă intru în panică. Dacă deodată mă anunţă că nu merg la Butârki, ci în vreun beci? în celebrul beci de la Lefortovo, unde oamenii sunt împuşcaţi în huruitul unor tractoare pornite... Câte nu se spuneau în şoaptă în celule despre asta! Zidurile acestui beci probabil sunt vopsite la fel, în culori închise şi sângele nu se distinge pe ele.

Cu un efort incredibil de voinţă, încerc să mă adun. Ce prostie! Doar am auzit chiar eu sentinţa. Zece ani în regim de izolare.

— Sunteţi gata?

— Da, da.

Sunt dusă pe un coridor lung pe lângă o serie de celule de o persoană. Uşi, uşi... Jos! Inima mi se strânge pentru ultima oară. Oare totuşi mă duc în beci? Nu! Uite, simt în faţă o adiere de aer curat, nocturn. Curtea. „Corbul negru.”

203

Sunt încuiată din nou în cutia ce miroase a vopsea, în care poţi numai să stai jos, nu te poţi ridica în picioare. Maşina se pune în mişcare. Deci „acasă”, la Butârki. Moartea, care timp de două zile şi două nopţi pândise în spatele meu, se furişează dezamăgită la o parte. Am rămas în viaţă.

Şi acum, îndepărtându-mă de teroarea morţii, îmi pierd controlul asupra mea. Degeaba îmi tot repet versurile salvatoare din Pasternak: „Ocna! Ce binecuvântare!” Nu mă

mai ajută. Simt un nod în gât care mă sufocă. Şi încep să plâng în hohote, imposibil de oprit. „Ce faceţi cu oamenii? Cu comuniştii? Nemernicilor!”

Se pare că strig asta cu voce tare. Încep să mă înfurii. Lovesc din toate puterile în uşa încuiată a celulei mele, mă lovesc cu capul de ea.

Un soldat îmi deschide uşiţa. El seamănă ca două picături de apă cu cel din Pskov, din filmul *Noi suntem din Kronstadt.* O faţă bonomă, cam prostuţă, sprâncene ridicate, arcuite. Cuvintele cu care mă linişteşte îmi spulberă atmosfera de groază. Mi-a adresat cuvinte simple, ca într-o ceartă de la ţară:

— Ei, fată! Ce-ai izbucnit aşa? Dac-o să tot urli, o să te umfli de tot, o să te buhăieşti. N-o să se mai uite băieţii la tine!

Sunt fericită că mă tutuieşte. Deci într-adevăr am ieşit din zona politeţii letale de la Lefortovo. Simt fizic bunătatea lui, inima lui simplă, dar atât de umană. Şi plâng şi mai tare, şi mai disperată, acum deja cu un scop ascuns, cu speranţa ca el să mă liniştească.

— Nu sunt deloc fată. Sunt mamă. Am copii. Tovarăşe, înţelege, eu nu am făcut nimic, chiar nimic rău... Dar ei... Mă crezi?

— Păi cum aşa? Dacă ai fi făcut ceva, te-aş fi dus io acu la Butârki? Ai fi rămas acolo. Ei, hai, nu mai boci! Auzi, o să las uşiţa deschisă. Hai, respiră! Poate să-ţi dau nişte valeriană?

Avem de asta... Respiră, respiră cât vrei... Nu mai e nimeni în maşină... Numai pe tine te duc, ultima cursă. Se pare că au uitat de tine şi acum, ca pe o prinţesă, te târăsc prin toată Moscova...

— Zece ani! Zece ani! Pentru ce? Dar cum de îndrăznesc? Tâlharii!

— Uite ce mai belea de muieruşcă guralivă am mai nimerit! Taci, îţi spun! Se ştie că nu eşti vinovată. Dacă ai fi fost vinovată, ţi-ar fi dat ei zece ani? Uite, ca să ştii, câţi au trimis azi la glonţ. Şaptezeci! Uite câţi… Numai pe muieri se pare că le-au lăsat în viaţă… Pe trei le-am dus deja.

Tac instantaneu, şocată de statistica unei singure zile. Amploarea operaţiunii se vede în faptul că nici gardienii nu au mai fost instruiţi. Sărmanul, numai pentru discuţia asta el ar putea primi… Dar eu sunt mută ca un peşte.

— Ei, ţi-ai băgat minţile în cap, da? Uite, bine. Că ai început să te burzuluieşti aici, de parcă sunt omul tău…

Beau valeriana dată de el. Imediat vreau să dorm fără să mai protestez. Maşina mă scutură ritmic. Prin somnul care mă cuprinde, aud şoapta liniştitoare a soldatului:

— Ei, n-o să stai nicicum închisă zece ani. Cel mult un an, doi. Şi acolo, dacă faci vreo invenţie, o să-ţi dea drumul. Acasă, o să vezi, la copilaşi…

În mintea lui simplă, se împleteau groaza zilei de azi şi zvonurile vechi despre eliberările înainte de termen ale inventatorilor. Vreau atât de mult să-l cred!

Şi, de fapt, ce bine e să fii zgâlţâită într-un asemenea „corb negru”, dacă uşiţa de la cuşcă e larg deschisă, iar gardianul e un băiat aşa de simplu şi îndeplineşte aşa de anapoda instrucţiunile în privinţa deţinuţilor! Şi acum ajungem la Butârki. Ocna! Ce binecuvântare!

Capitolul 31
Turnul lui Pugaciov

„Corpul special”, cu curăţenia şi paturile lui pliante, nu mai era pentru mine. Acum sunt în faza de tranzit şi trebuie să fiu transferată. Sunt dusă în Turnul lui Pugaciov. Da, aici au stat oamenii lui Pugaciov, rebelii care s-au ridicat în timpul împărătesei Ecaterina cea Mare. Vecina mea de prici, Anna Jilinskaia, istoric, îmi prezintă în detaliu arhitectura, tăieturile înguste ale ferestrelor, scara şerpuitoare.

Spun „vecina mea de prici”, dar lucrurile nu stau chiar aşa. Nu e vecină, ci „colocatar”. Dormim pe aceeaşi bucată de prici „câte două”, adică rând pe rând. Priciurile sunt îngrămădite. Celula e arhiplină, de două ori mai aglomerată decât ar trebui. Cine nu a apucat să se instaleze pe priciuri doarme pe podeaua de piatră. Se mai află aici o masă mare, geluită, în mijlocul camerei, care noaptea este folosită şi ea drept pat.

Luna august 1937 a fost la Moscova una caniculară. Zăpuşeala ne scoate sufletul din noi. Iarăşi, ca în închisoarea din Kazan, stăm murdare, transpirate, numai în chiloţi şi sutien. Zilnic vin persoane noi şi nu mai ştim unde să le facem loc.

Administraţia închisorii nu e îngrijorată de lucrul acesta. Este vorba doar de prizonieri care aşteaptă să fie deportaţi. De aceea e şi zonă de tranzit… Aici chiar că nimeni nu mai

primeşte pachete. Nici de la magazin nu mai poţi să cumperi. Trăim numai din raţie.

Structura deţinutelor de aici e mai democratică decât în corpul special. Sunt multe femei simple: muncitoare, colhoznice, funcţionare mărunte. Majoritatea sunt „fiecare”, „gură-spartă”, adică beneficiarele punctului 10 de la articolul 58. Propagandă antisovietică… Aproape toate au primit câte 5 sau 8 ani de lagăr.

Pedeapsa mea, zece ani de detenţie, în regim de izolare, dată şi de Colegiul Militar, stârneşte în celulă o adevărată senzaţie.

Doar asta se întâmpla înainte de 1 octombrie 1937, când au fost introduse termenele de 25 de ani. Deocamdată „decarul” era pedeapsa maximă, venea imediat după cea maximă şi-l înconjura pe omul care o primise cu o adevărată aură de martir.

Despre aceste persoane de regulă se spunea că fac parte

din straturile înalte ale societăţii sovietice. Astfel, despre mine apăruse zvonul că sunt soţia lui Piatakov şi mi-a fost tare greu să-i fac pe oameni să nu mai creadă asta.

În afară de mine, mai era aici o singură persoană cu o pedeapsă de zece ani, baba Nastia, o ţărancă de şaizeci şi cinci de ani dintr-un colhoz din Podmoskovie. Prin ce minune a tras un asemenea bilet greu la loterie, e greu de spus. Până şi bârfele din celulă sunt puse în încurcătură, neştiind cum să combine cuvintele de rău augur despre „organizaţia teroristă troţkistă” cu chipul plin de riduri al babei Nastia, cu ochii ei bătrâni şi trişti de femeie religioasă.

Şi baba Nastia era extrem de nedumerită şi, când a auzit că eu am primit o pedeapsă la fel ca ea, şi-a tras spre priciul meu bocceaua cu lucruri şi s-a aşezat la picioarele mele. Şi bocceaua, adevărată, din postav, care trimitea la Rusia rurală, şi baba Nastia însăşi, care mă privea cu atenţie m-au făcut să mă simt ruşinată, aşa cum mai simţisem în celula celor de la Comintern, când le ascultam pe comunistele germane.

207

— Fetiţă, ai, i-auzi, şi tu eşti la fel, traţkistă?

— Nu, babă Nastia. Sunt o femeie obişnuită. Profesoară. Am şi copii. Toată aiureala asta au născocit-o anchetatorii şi judecătorii. Probabil ei sunt trădătorii. O să rezistăm, babă Nastia. Cred că o să-şi dea seama…

Baba Nastia dă încet din capul ei bătrân, acoperit până la sprâncene de basmaua legată sub bărbie.

— Aşa, aşa… Uite, vezi tu, şi despre mine au spus atâtea. Mi-au zis: traţkistă. Dar eu, mă crezi, fetiţo, uite, îţi spun ca în faţa lui Dumnezeu, nu m-am apropiat deloc de el, de blestematul ăla de tractor. Şi de unde au scos-o, „traţkistă”… Păi bătrânele nici nu sunt puse pe tractor doar…

Una dintre vecine izbucneşte în râs. Anna Jilinskaia bâiguie adormită:

— Să mori, babă Nastia, şi nu puteai spune mai bine!

Dar mie nu-mi vine să râd. Mi-e ruşine. Şi când n-o să-mi mai fie ruşine şi n-o să mă mai simt responsabilă de toate astea? Doar de multă vreme nu mai sunt ciocan, ci nicovală. Dar oare am putut să fiu ciocanul ăsta?

După proces şi sentinţă am început să plâng mai uşor. Şi acum, când mă uit la baba Nastia, simt un nod în gât şi sunt gata să plâng. Mama mea e mai tânără decât baba Nastia cu opt ani. Dar îmi e de nesuportat gândul că ar putea ajunge într-o asemenea situaţie.

Pe atunci nu ştiam că între timp şi părinţii mei fuseseră ridicaţi. Au fost reţinuţi numai două luni, dar şi asta a fost suficient ca tata, la scurtă vreme de la eliberare, să moară, iar mama să facă diabetul care mai târziu a băgat-o în mormânt.

...Când eşti în tranzit nu ţi se dau cărţi. De aceea discuţiile sunt mai numeroase decât în corpul special. Poveşti, poveşti... Fiecare vorbeşte nu numai despre sine, ci despre toate lucrurile văzute pe

calea închisorii. Mai mult, aici oamenii sunt preocupaţi de geografie. Peste larma generală, se aud denumiri precum: Kolîma, Kamceatka, Peciora, Solovki... Asta nu mă priveşte. Ocna cea binecuvântată nu e pentru mine. Pe mine mă aşteaptă izolatorul. Unele vecine sunt foarte bine informate şi mă atrag şi pe mine în lecţiile de geografie. Cei condamnaţi la închisoare, care au primit, ca şi mine, nu lagăr, ci detenţie în închisoare, au punctele lor geografice: Suzdal, Verhneuralsk, Iaroslavl. Foste izolatoare politice. Celule de o singură persoană.

Anna Jilinskaia mă linişteşte. Ea a auzit că acolo nu e rău. Ţi se dau cărţi. E curat. Nu rabzi de foame.

Dar în curând aceste iluzii au fost spulberate. Într-o zi, în zori, în celula noastră a fost „vărsat” un grup nou de deţinute în tranzit.

— Nu-i nimic, o să vă înghesuiţi! în curând o să plece un convoi mare, a pufnit gardiana ca răspuns la protestele noastre că nu mai e loc.

Printre cele noi era şi o activistă de partid din Moscova, Raisa… nu mai ştiu numele ei întreg. Avea informaţii precise că recent a fost Plenul din iulie al Comitetului Central. Acolo a luat cuvântul „Stăpânul”. S-a referit la regimul din închisorile noastre, de fapt, din locurile de detenţie. Era indignat de faptul că ele „sunt transformate în adevărate staţiuni”. Mai ales izolatoarele politice. Putem să ne dăm lesne seama cu câtă înverşunare se vor apuca acum să strângă şurubul. O să supravieţuim? Suntem trei care discutăm pe tema asta: Anna Jilinskaia, eu şi Tania Andreeva, din Harbin. Tania îmi aduce aminte de Liama. Este la fel de activă, bună, compătimitoare faţă de colegii de suferinţă. Îi ascult cu interes povestirile despre Shanghai, unde a locuit multă vreme, despre emigranţii ruşi, despre sosirea Taniei în URSS la soţul comunist, despre arestarea amândurora.

209

Tania a primit 8 ani, dar ea e plină de optimism.

— O să supravieţuiesc! O să le fac gardienelor manichiură şi pedichiură. Coafuri occidentale…

Tania râde, mijindu-şi ochii înguşti, negri, despre care chiar ea spune că s-au „chinezit”.

— Şi apoi eu am multe ţoale de mătase. O să le tot dau gardienelor, să nu mă chinuie. Uite, ia priviţi!

Tania îşi desface bocceaua cu lucruri şi deasupra iadului urât mirositor al Turnului lui Pugaciov se ivesc florile minunate ale halatelor de mătase chinezeşti.

Anna, dimpotrivă, e plină de groază şi prognozele

pesimiste legate de soarta noastră se revarsă din gura ei.

— Taniuşa, toate astea o să vi le ia pe traseu. Nu le poţi salva. Şi o să ne chinuie pe toţi. Problema e numai cât timp. Niciuna din voi nu ştiţi asta, pentru că nu aţi fost închise la Lubianka. Eu am fost acolo trei luni.

— Dar eu am fost la Lefortovo, îmi apăr eu calificarea de puşcăriaş.

— La Lefortovo este ultimul act al tragediei. Acolo eşti împuşcat. Aproape toţi, cu excepţia unor exemplare norocoase ca dumneavoastră, Jenia. Dar la Lubianka este o etapă grea a anchetei. Dacă aţi fi văzut-o pe anchetatoarea mea. Da, era femeie. Un monstru. O hienă…

Într-o noapte, Anna mi-a povestit despre colega ei de celulă de la Lubianka, comunista Evghenia Podolskaia.

— Ascultaţi, Jenia, simt că nu voi supravieţui. Trebuie să transmit cuiva un mesaj. I-am dat cuvântul Evgheniei că o să-i povestesc totul fiicei ei.

— Evghenia a murit?

— Probabil. Dar acceptaţi să vă spun? Ejov a spus că va împuşca pe oricine va şti asta…

210

Pentru a asculta povestea asta ne ducem la toaletă. În turn, ea e chiar aici, într-o mică anexă într-o parte a camerei. Stăm lângă ferestruica îngustă, lungă, împodobită cu gratii care se împletesc elegant, amintind de secolul al XVIII-lea, de răscoala lui Pugaciov şi de călăii care le-au tăiat capetele pe eşafod.

Şi Anna, tremurând febril, cu ochii strălucind, larg deschişi, povesteşte…

Într-o noapte, în celula de două persoane de la Lubianka, a fost trezită de un sunet slab, ca atunci când picură apă. Curgea încet sângele din mâna vecinei ei. Se formase deja o pată mare. Vecina Annei, care era chiar Evghenia Podolskaia, îşi tăiase venele cu o lamă furată de la

anchetator.

La strigătul Annei, au venit gardienii. Evghenia a fost luată de acolo. A revenit în celulă peste trei zile şi i-a spus Annei că oricum nu va trăi. Atunci, Anna i-a promis că, dacă va supravieţui, îi va povesti totul fetei.

Când Evghenia a fost chemată pentru prima dată la NKVD, ea nu s-a speriat. Şi-a spus imediat că, în calitatea ei de comunistă veche, vor să-i încredinţeze vreo sarcină deosebită. Aşa s-a şi întâmplat. Mai întâi, anchetatorul a întrebat dacă e gata să îndeplinească o sarcină grea şi riscantă a partidului. Da? Atunci va trebui să stea o vreme într-o celulă. Nu pentru mult timp. Când va îndeplini această sarcină, i se vor da acte noi, pe un alt nume. Va trebui să plece pentru o vreme din Moscova.

Iar misiunea consta în faptul că trebuia să semneze nişte declaraţii despre fapte subversive ale unei grupări contrarevoluţionare, recunoscând, pentru veridicitate, că şi ea aparţinea grupului respectiv.

— Să semnezi ceva ce nu ştii?

Ei bine, ea s-a bazat pe cele declarate de NKVD. Agenţii ştiau foarte bine că această grupare comisese o serie de crime.

211

Iar semnătura tovarăşei Podolskaia era necesară pentru a conferi cazului greutate juridică. Au existat şi alte considerente de nivel superior, care nu pot fi divulgate unui membru de partid de rând, chiar dacă el este gata să facă o treabă periculoasă. Pas cu pas, ea a mers prin acest labirint. I s-a pus un stilou în mână şi ea a început să semneze. Ziua era ţinută în celula comună, noaptea era chemată sus şi, după ce a dat semnăturile solicitate, a fost hrănită bine şi a fost lăsată să doarmă pe canapea.

Odată, când a fost chemată sus, a dat acolo de un anchetator necunoscut care, privind-o ironic, a spus:

— Şi acum, stimabilo, trebuie să vă împuşcăm…

Şi mai departe, în câteva cuvinte simple, i-a explicat ce rol a jucat ea în acest caz. Nu numai că a trebuit să asculte cele mai josnice înjurături, dar i-a mai şi spus, cu mult cinism, că a fost folosită ca momeală, iar semnăturile ei vor fi folosite pentru a pune la zi cel puţin douăzeci şi cinci de persoane. Apoi, a fost trimisă înapoi în celulă şi acolo a fost ţinută fără a mai fi chemată la interogatoriu timp de peste o lună. Atunci a apelat la lama furată cumva din cabinetul anchetatorului…

— Era una dintre cei care, fără să se gândească deloc la avantajul ei sau la salvare, numai din fanatism, s-a distrus pe sine şi pe mulţi alţii, povestea Anna. Chinurile ei sufleteşti, remuşcările erau atât de profunde, încât şi eu am început să cred că trebuie să moară. Nu am mai încercat s-o conving să renunţe. Pur şi simplu i-am dat cuvântul că o să-i transmit tot fiicei, dacă o să rămân în viaţă.

Acum, Anna mi-a transmis acest secret mie, deşi sentinţa mea era mai înfricoşătoare decât a ei. I-am promis. Am memorat adresa fiicei Evgheniei Podolskaia. Din păcate, nu mi-am ţinut această promisiune, pentru că în anul 1955, când, după o pauză de 18 ani, am venit din nou la Moscova, am uitat nu

numai adresa, dar şi numele fetei. Memoria mea, cândva puternică, împovărată acum cu prea multe lucruri, m-a trădat.

Dar poate că e mai bine aşa. Ar fi trebuit ca fata să cunoască această tragedie a mamei, care a dus la pieirea atâtor oameni?

În Turnul lui Pugaciov am petrecut numai două săptămâni, dar a fost o perioadă grea. În mod special era chinuitor noaptea, când era rândul Annei să doarmă, iar eu trebuia să stau pe un colţ al priciului, luptându-mă cu

somnul. Realitatea se amesteca cu visele, iar eu mă luptam cu coşmarurile. Grămada aceea de oameni, care gemeau, se scărpinau, scrâşneau, mi se părea în asemenea momente o groapă comună gigantică în care fuseseră aruncaţi şi oameni vii, care zăceau în aşteptarea morţii.

Într-una din aceste nopţi, a apărut şeful corpului însoţit de trei gardiene. Ţineau în mână nişte foi lungi de hârtie. Convoiul e mare. Se citeşte lista. Oamenii sar în sus şi-şi apucă febril boccelele, de parcă în ele s-ar afla întreaga lor speranţă de salvare. E un transport mare... Un transport mare...

Capitolul 32

În vagonul Stolăpin

Vagoanele şi-au păstrat acest nume. Erau numite ca mai înainte, Stolăpin1, şi asta nu mira pe nimeni. Erau sumbre, dar curate. Le-am apreciat cum se cuvine abia peste doi ani, când am fost nevoită să merg de la Iaroslavl la Vladivostok într-un vagon de vite arhiplin. Dar acum, gratiile masive şi convoiul cu pază întărită mă deprimau îngrozitor.

Deşi am fost duse, desigur, din nou cu „corbul negru” şi pe nişte căi ferate speciale, izolate, totuşi am apucat să zăresc ceva din Gara de Nord la orizont. Deci Iaroslavl. Era cea mai rea dintre cele trei variante. Auzisem în Turnul Pugaciov aşa de multe despre aripa specială a închisorii din Iaroslavl, construită de Nicolae al II-lea după revoluţia din anul 1905 pentru deţinuţi politici deosebit de importanţi. Şi în timpurile noastre, continuând tradiţia trecutului, izolatorul politic din Iaroslavl a căpătat gloria unui loc cu regim special. Sperasem aşa de mult să fiu dusă la Suzdal. Acolo, izolatorul politic era amplasat în clădirea unei foste mănăstiri şi adesea mă amăgeam

1 Piotr Arkadievici Stolăpin (1862–1911), om de stat rus, ministru de interne, preşedinte al Consiliului de Miniştri.

Este cunoscut pentru reformele sale agrare, dar şi pentru modificările aduse modului de funcţionare a tribunalelor militare (n. red.).

cu gândul că o chilie nu e totuşi o celulă. Dar şi despre Verhneuralsk se spunea că e mult mai uşor decât Iaroslavl.

— *Ach, Genossin, wirsind doch bekannt…1*

O recunosc imediat pe actriţa germană cu părul blond, Carolla Neer-Heintschke, cea care îşi ascunsese inelele din aur în timpul primei percheziţii memorabile de la Butârki. E schimbată. Părul auriu e mai puţin strălucitor, în colţurile gurii s-au format riduri mici, subţiri. Dar devenise mai încântătoare decât înainte. Avea faţa albă ca fildeşul, fără cea mai mică urmă de culoare în obraji, un zâmbet de copil, ochi trişti, de un galben-închis, ca de chihlimbar.

Sentinţa primită de ea semăna cu a mea. Numai că pentru ea era şi mai dificil fiindcă, în plus, nici nu putea să vorbească, în celula în care nimerise nimeni nu vorbea germană.

Şi acum, când mi-am amintit din întâmplare câteva fraze pe care le-am schimbat în timpul primei întâlniri, ea nu ştie cum să se mai bucure că a găsit o interlocutoare care, deşi cu greşeli, poate vorbi în limba ei maternă.

Nu mai ştie nimic despre soţul ei. Dar ştie că nu mai trăieşte. Simte asta cu toată fiinţa, nu poate confunda sentimentul de singurătate care o copleşeşte.

— Mai bine nu te-ai fi grăbit să flecăreşti în germană. Măcar până ne punem în mişcare, ce naiba… Că o să ne mai ia şi drept fasciste…

Îmi spune asta cea de-a treia deţinută din compartimentul vagonului Stolăpin, o activistă de partid din Vologda al cărei nume nu mi-l pot aminti acum. Are o voce răguşită, vorbeşte cu accent local puternic. Are buzele crăpate. Faţa lungă, slabă, i se înnegrise atât de tare, încât

părea un cărbune. Numai şuviţele de păr blond, tipice celor din nord, amintesc vag că a fost şi ea odinioară femeie.

1 Oh, tovarăşă, ne cunoaştem… (lb. germ.) (n. red.).

215

Are un comportament de maniac. Nu mai încetează cu justificările. Tot timpul vorbeşte. Pomemeşte continuu de cifre legate de planul de predarea laptelui, denunţarea unuia, Voskoboinikov, care „a mărit indicatorii”. Repetă toate astea tuturor de parcă noi am cunoaşte aceste circumstanţe şi oamenii. Din când în când, se întrerupe cu un strigătt de durere. A fost ţinută în izolator, în picioare, zile şi nopţi, şi acum are dureri cumplite de picioare.

Cea de-a patra persoană din compartiment era Iulia Karepova, din Kazan, chiar cea cu care am venit de la Kazan la Moscova. Şi ea vorbeşte mult şi începaircă să aducă în discuţie subiectul Kazan.

Trenul este trecut acum pe o linie obişnuită şi în faţa noastră, printre gratii, apare un colţ de viaţă. Chiar acea viaţă omenească obişnuită, fascinantă, pe care nu am mai văzut-o de atâta vreme. Un colţ al gării. Un tren tocmai a sosit şi din el coboară o mulţime veselă, pestriţă de oameni cu buchete de flori, cu zâmbete, cu copii, cu bagaje. Nu, nu cu acele boccele groaznice care sunt numite „bagaje” la noi în închisoare, ci cu acele bagaje plăcute, emoţionante, care au rămas acolo, în afara zidurilor. Pachete cu fructe, mici valize, jucării.

Stăm vrăjite lipite de fereastră. Din motive numai de el ştiute, paznicul nu intervine. Am fost observate de pe peron. O fată într-o rochie înflorată se lipeşte speriată de mâna însoţitorului ei şi cu ochii mari îi şopteşte ceva, arătând spre noi. Se aude cuvântul „troţkiste”, apoi „troţkiste vii, adevărate”… Probabil ea îi spune că a văzut pentru prima oară în viaţă nişte „troţkiste adevărate”.

Apoi apare o femeie cu doi băieţi şi simt că mor de

invidie, dar şi de uimire. Deci unii încă îşi mai ţin copiii de mână?

Dar trenul se pune în mişcare. Privesc cu aviditate imaginile din Podmoskovie ce alunecă prin faţa ochilor noştri.

216

Gările sunt pline de lozinci. Lozinci roşii, din pânză. Şi toate vorbesc numai despre sabotaj. „Lichidând urmările sabotajului în transport, vom asigura…” Iată şi un magazin sătesc împodobit cu o altă lozincă: „Vom lichida urmările sabotajului în reţeaua comercială, vom consolida…” O centrală electrică. „Lichidând urmările sabotajului în industrie, vom depăşi…”

— Iulia! Priveşte, există sabotaje în toate domeniile economiei!

— Ssst… Mai încet, ne aude paznicul…

Trenul ajunge în mijlocul naturii. E a doua jumătate a lui august. Simţim mirosul câmpului. Păsările stau înşirate pe firele de tensiune, ca notele muzicale pe portativ. Mergem la Iaroslavl, un oraş curat, răcoros, plin de lumină. Am fost acolo cu soţul meu în anul 1934. Acum nu mai pare a fi la fel, a devenit plumburiu. Roţile cântă. Pas cu pas, pas cu pas…

La izolator. Zece ani. O să treacă zilele unele după altele, un august după altul. Fiii mei o să ajungă aproape bărbaţi. Iar eu, o bătrână. Şi în fiecare zi voi auzi numai cinci comenzi: deşteptarea, apa fiartă, toaleta, plimbarea, stingerea… O să uit să mai vorbesc. O să uit ce culoare are cerul şi cum arată Volga, în celulele de izolare sunt mereu şobolani.

Am viziuni cu Monte Cristo, cu prinţesa Tarakanova1, cu micul ţar Ivan Antonovici2… Trenul fluieră vesel. Carolla geme în somn şi murmură ceva în germană.

La Iaroslavl am ajuns la ora apusului de soare auriu.

Vagonul nostru a fost tras din nou pe o cale ferată secundară. Nu

1 Tarakanova (c. 1745–1775), prinţesă de Vladimir, aparent fiica nelegitimă a împărătesei Elisabeta a Rusiei. A fost arestată de către Ecaterina a II-a şi a murit în închisoarea de la fortăreaţa Petru şi Pavel din Petersburg (n. tr.).

2 Ivan al VI-lea (1740–1764), moştenitor al tronului, a fost aruncat în închisoare de către împărăteasa Elizaveta Petrovna şi omorât mai târziu din ordinul împărătesei Ecaterina a II-a (n. tr.).

există peron şi sărim direct pe nisipul galben întunecat care miroase dulce a copilărie.

Nu se ştie de ce, în apropiere nu se vede niciun „corb”. Nu am fost întâmpinate de nimeni. Gardienii sunt nervoşi şi şoptesc între ei. Iar noi, zâmbind fericite, ne aşezăm pe boccelele noastre şi tragem cu sete în piept aerul proaspăt al Volgăi. Aha, nici în sistemul penitenciar nu e totul bine organizat! Zece minute întregi aşteptăm, ne înfigem ochii lacomi în cerul înalt şi murim de încântare la vederea unui pescăruş ce vine dinspre Volga.

Surprizele nu se mai termină. Până la urmă, se vede că nu vom fi duse cu „corbul”, ci cu un camion obişnuit, cu bena descoperită. E aproape imposibil să crezi aşa ceva. Oare noi, copii ai subteranelor, care am trăit viaţa ireală a camerelor de tortură, o să vedem acum străzile obişnuite ale oraşului pe care circulă oameni liberi?

Iulia face repede nişte prognoze extrem de optimiste: din moment ce ne duc într-o maşină descoperită, înseamnă că regimul va fi uşor de tot. Deci toate zvonurile de la Butârki despre înăsprirea brutală a regimului de detenţie au fost nişte vorbe-n vânt.

— Hai, urcarea!

Şi uite, mergem pe străzile din Iaroslavl. Recunosc hotelul în care am stat cu soţul meu acum patru ani. Pe chei sunt mulţi oameni care se plimbă. Vedem Volga. Încercăm să inspirăm cât mai adânc, pentru a păstra mirosul multă vreme. Fiecare inspiraţie ne readuce la viaţă.

Frumuseţea şi rochia neobişnuită a Carollei atrag atenţia trecătorilor. Oamenii se uită curioşi la noi. Unii ne zâmbesc.

— Salut, fetelor! ne strigă un tânăr înalt care se plimbă cu un grup de prieteni.

Agită spre noi şepcile. Mă cuprinde un val fierbinte de iubire faţă de aceşti oameni necunoscuţi. Ce bine că pot fi liniştiţi, că în fiecare seară se plimbă pe chei!

218

Camionul coteşte brusc la dreapta. Intrăm în curtea mare a închisorii. Korovniki, celebra închisoare din Iaroslavl.

Dar noi nu suntem nişte infractori de rând. Suntem extrem de importanţi. Deci suntem conduse într-un corp izolat, separat de un zid înalt şi de o mulţime de turnuri de pază până şi de restul închisorii obişnuite.

Trecem pragul în spatele căruia ne e scris să fim îngropate de vii mai mult de doi ani.

Capitolul 33

Cinci pe lungime şi trei pe lăţime

Chiar şi în ziua de azi, dacă închid ochii, pot să văd şi cea mai mică proeminenţă sau zgârietură de pe aceste ziduri vopsite până la jumătate în culoarea preferată a închisorilor – roşu-închis, iar în partea de sus, alb murdar. Uneori sub tălpile picioarelor mai simt încă vreo adâncitură din podeaua de piatră din celulă. Celula nr. 3, etajul doi, partea de nord.

Ţin minte chinul fizic al întregului trup, acea disperare a muşchilor care mă cuprindea când măsurăm cu picioarele spaţiul care mi se alocase acum pentru a trăi. Cinci paşi pe

lungime şi trei pe lăţime! Ei, dacă faci nişte paşi mici de tot, atunci ai cinci şi un sfert. Un, doi, trei, patru, cinci... O întoarcere pe vârfuri, pentru ca, prin întoarcerea asta, să nu ocupi loc prea mult. Şi din nou: un, doi, trei, patru, cinci...

Uşa de fier cu ferestruică rabatabilă şi vizor. Un pat de fier fixat în perete, iar pe partea cealaltă a peretului o măsuţă de fier şi un taburet rabatabil pe care e chinuitor să stai, dar care este văzut de gardian pe vizor. Nimic în afară de piatră şi fier!

Fereastra care dă spre nord este înaltă, singuratică, cu nişte gratii bogate încă de pe vremea răposatului Nicolae al II-lea, speriat de revoluţia din anul 1905. Dar cineva s-a speriat şi mai mult decât Nicolae şi a acoperit fereastra, peste gratii, cu un panou înalt şi compact, din lemn, care opreşte lumina să pătrundă.

220

Bucăţica de cer înalt, azuriu, din Iaroslavl, care se vede sus, deasupra acestui panou, pare un firicel de apă. Dar pârâiaşul acesta este adesea acoperit de ciori. Păsările astea de rău augur nu ştiu de ce se tot învârt pe aici, de parcă sunt în căutarea prăzii. Nici iarna, nici vara nu puteai scăpa de ele. Şi când îmi aduc aminte de ferestruica celulei mele din Iaroslavl o văd invariabil mărginită de colierul negru pe care îl făceau ciorile care stăteau pe partea de sus a panoului.

Din celulă suntem scoase de trei ori pe zi. Dimineaţa şi seara la toaletă. Ziua – înainte sau după masă – la plimbare. Ce bine că celula mea e departe de toaletă! Trebuie să traversez aproape tot coridorul. Are forma unei galerii ce înconjoară din toate părţile deschizătura scării. Şi această deschizătură este acoperită peste tot cu o plasă deasă. Pentru a nu-ţi face de cap, a nu te arunca de la etajul al doilea, pentru a nu muri atunci când îţi trece prin cap, ci atunci când vor hotărî marii conducători.

Tot coridorul e acoperit cu o traversă minunată de pluş pe care paşii abia se aud. Când mergi la toaletă, încerci să păşeşti cât se poate mai agale, prefăcându-te chiar că te-a cuprins o ameţeală, aşa de firească în condiţiile izolatorului. Încerci să foloseşti fiecare secundă pentru a observa atent tot ce se află în jur. Doar coridorul este o lume întreagă, uriaşă, în comparaţie cu celula.

Puţin probabil că însuşi Sherlock Holmes ar fi făcut un număr mai mare de observaţii preţioase dacă ar fi privit acest colţişor de lume decât mine care, după fiecare ieşire la toaletă, îmi lărgesc imaginea despre locul în care mă aflu. Mi-am însuşit de minune „metoda deductivă” a lui Holmes.

Iată cutia mare de lemn de lângă fereastra coridorului. În ea se aruncă resturile de pâine. Da, aici nu e Butârki! Acolo ar fi stârnit râsul până şi simpla noţiune „resturi de pâine”. De parcă pâinea poate fi de prisos! Dar în izolator nu prea ai chef

de mâncare. Şi eu înregistrez creşterea zilnică a cantităţii de „raţii” aruncate. Unele chiar în totalitate, neatinse. Poate că cineva a declarat greva foamei!

Şi uite, uşa deschisă la celula de vizavi. Se vede că posesoarea ei e la plimbare. Remarc cu invidie că eu am avut parte de o soartă mai rea. Partea cealaltă e mai bună, cea dinspre sud. Acolo pătrund razele soarelui, deşi atenuate de panou. Iar la mine jos, pe pereţi, s-a format un strat gros de mucegai. Ai reumatismul asigurat.

Ieşirea la plimbare reprezintă principalul eveniment al zilei. Lui i se conferă atâta solemnitate, de parcă eşti cel puţin Maria Stuart. Aproximativ cu un sfert de oră înainte de ieşire, se deschide ferestruica uşii şi în celulă pătrunde capul gardianului.

— Să vă pregătiţi de plimbare, spune el cu o şoaptă aşa

de misterioasă, abia auzită, că ţi se pare că cineva îşi dă duhul alături.

Te îmbraci şi, cu inima strânsă, aştepţi acel moment râvnit când se va auzi sunetul cheii în broasca de fier. Gardianul care păzeşte această parte a coridorului mă conduce până la următoarea escortă, care mă însoţeşte până la începutul scării. Iar acolo mă preia gardianul de la primul etaj. El conduce această periculoasă criminală până la parter şi abia acolo alt gardian mă conduce în curticica de plimbare deasupra căreia se înalţă un turn de pază, iar în el stă un alt paznic care în tot timpul plimbării nu-şi ia ochii de la mine.

În felul acesta cinci oameni, nişte bărbaţi zdraveni, tineri, creaţi parcă de natură pentru a îndeplini planurile de producţie în întreprinderi şi în colhozuri, iau parte la scoaterea la plimbare a unei teroriste atât de importante ca mine. Toţi au nişte feţe impenetrabile, pline de conştiinţa importanţei funcţiilor pe care le îndeplinesc şi de mândria încrederii care li se acordă, îmi imaginez ce li se spune despre noi la învăţământul politic!

222

Micile curţi de plimbare pentru o singură persoană sunt, la drept vorbind, tot un fel de celule, numai că fără acoperiş. Curtea asfaltată este împărţită în mai multe cuşti, foarte înalte. Zidurile sunt de un cenuşiu murdar, pe jos e tot asfalt. Niciun firişor de iarbă.

În timpul plimbării, deşi eşti singură, singurică, mâinile trebuie să le ţii la spate. După ce ai mers vreo 10–15 minute prin această curticică, ajungi din nou în mâinile gardienilor care, după ce te transmit, ca pe o ştafetă, dintr-o mână în alta, alternând în ordine inversă, te conduc înapoi în celula ta.

Dar şi de o asemenea plimbare îmi aduc aminte cu simpatie. Era totuşi o bucăţică de viaţă ce pătrundea în

mormântul meu. Aştepţi plimbarea mereu cu nerăbdare, îţi aduci aminte de ea seara. Privarea de plimbare – şi asemenea pedepse se aplică des – o iei ca pe o mare nenorocire. Cum, necum, dar cincisprezece metri nu se compară cu cei cinci. Şi cerul…

N-o să uit până la moarte cerul acesta curat, înalt, din Iaroslavl. În alte oraşe nu vezi aşa ceva. Mai mult, din când în când, pe el apăreau şi pescăruşi ce veneau dinspre Volga.

Dar sirenele vapoarelor? Oare poţi găsi cuvinte pentru a reda sentimentul stârnit în sufletul unui deţinut de la izolator de aceste sirene? Şi mai sunt şi născută pe Volga. Le iau ca pe nişte voci ale unor prieteni vii. Doar cunosc foarte bine aceste vapoare. Nişte lebede albe, mândre – cele de la fosta societate „Samoliot”… Remorcherele mici grăbite, harnice, care târăsc după ele barjele… Vaporaşele locale, pe mai multe voci, ce transportă turişti…

Supraveghetorilor nici prin cap nu le trece cât de multe impresii, visuri, amintiri plăcute pot fi strânse din această plimbare de cincisprezece minute prin această celulă cenuşie fără acoperiş.

După plimbare, apare pofta de mâncare şi, deşi cu mare greutate, mănânci totuşi prânzul. Aici ţi se dă atâta mâncare, că în

mod clar nu poţi să mori. Dar, pe de altă parte, calitatea mâncării este sub orice limită. Toată mâncarea e complet lipsită de vitamine. Dimineaţa pâine, apă fierbinte şi două bucăţele de zahăr tăiat cubuleţe. La prânz, o zeamă lungă şi terci uscat, fără nicio urmă de grăsime. La cină o zeamă care miroase respingător a untură de peşte. Terciul alternează: de ovăz, de arpacaş, de grâu. Cel mai adesea e arpacaş mare, care la Butârki se chema „şrapnel”. Dar supa, întotdeauna, e din hrişcă.

Aşa cum se vede din regulile afişate pe pereţi, aici se permit cărţile – câte două la zece zile. Dar în prima lună a sosirii mele aici biblioteca tocmai era închisă – se afla în inventar, şi cele şaisprezece ore de timp liber a trebuit să le umplu după cum am crezut de cuviinţă, încerc să creez un anumit ritm, un anumit program, pentru a nu înnebuni. Lucrul cel mai important este să nu uit să vorbesc! Gardienii sunt instruiţi să păstreze tăcere totală. Ei spun pe zi cinci-şase cuvinte: deşteptarea, toaleta, apa fierbinte, plimbarea, pâinea…

Am încercat să fac gimnastică înainte de micul dejun. Se aude ţăcănitul ferestruicii de la uşă.

— E interzis!

Am încercat să mă întind după masa de prânz. Din nou ţăcănitul.

— Puteţi să vă întindeţi numai după stingere. De la 11 seara la 6 dimineaţa.

Şi atunci ce rămâne? Versurile… Numai ele… Ale mele şi ale altora…

Şi uite, mă învârt înainte şi înapoi pe distanţa celor cinci paşi şi compun:

N-ai decât să te faci praf aici, între dale,
Răspântie a tuturor drumurilor!

Oricum ai suci-o, oricât ai întoarce-o,
Sunt cinci pe lungime şi trei pe lăţime…

Nu, nu iese nimic fără creion… E greu să fii akân!

După masa de prânz, l-am programat pe Puşkin. Ţin în gând un curs despre el. Apoi recit cu voce tare tot ce ţin minte. Se dovedeşte că memoria, eliberată de impresiile exterioare, s-a deschis deodată, ca o crisalidă transformată în fluture. O minune! Până şi *Căsuţa din Colomna* se pare că o ştiu pe de rost. Bine, ajunge până la cină.

Lucrul cel mai îngrozitor s-a întâmplat chiar după cină.

Liniştea parcă a devenit mai densă, a căpătat o forţă sufocantă, palpabilă. Depresia începea să atace nu numai mintea şi inima. Nu, acum pătrunsese în tot trupul. Până şi părul părea că se încreţise de disperare. Măcar să fi auzit un singur sunet...

Dar când s-a auzit sunetul, totul a fost şi mai rău. Pasul care se târăşte al unui gardian. Uite şi un alt sunet slab, abia perceptibil, al vizetei ridicate şi din nou coborâte. Apoi zgârieturile unui şoricel. Nu, sunetele acestea sunt şi mai dureroase.

Cel mai grav e că privarea de somn din timpul anchetei mi-a dat peste cap somnul. E aproape imposibil să adormi. Gândul că trec orele alocate somnului, iar ziua nu te lasă s-o faci, te duce în mod clar la disperare. Te grăbeşti să adormi, te temi să nu pierzi timpul. Dar în asemenea stres, somnul zboară definitiv.

Versurile... Numai ele... Şi le compun în minte. Reuşesc să fac nişte versuri foarte scurte.

Linişte
Fiecare foşnet, şoaptă, pas

ard ca praful de puşcă şi te asurzesc...
Liniştea se sfâşie ca o aţă...
Este inima mea?
Străjerul?
Sau un şoarece?
Tot sufletul Eca o membrană.
Se simte ca o rană La fiecare pas.
Nişte cio-că-ne-le Lovesc în tâmple...
Noaptea e aproape,
Nu se poate amâna.
Noaptea e ca o vară,
Un ghem sufocant.
Toate pierderile mele Sunt aici, alături.

Ce nu e minciună?
Fiecare foşnet E ca un cuţit.
Sunetul s-a înmuiat deodată, Parcă nu mai e aievea.
Cine a rămas?
Ce voi găsi?
Noaptea e din ce în ce mai mare, Visele sunt mai rele...
Câtă li-niş-te E în lume oare?

Capitolul 34

Cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock

Atârnă pe perete, chiar deasupra patului meu de fier. Încă nu primesc cărţi, şi cele douăzeci şi două de porunci sunt deocamdată singurul cuvânt tipărit la care am acces. Le studiez până la prostire.

Tot opusul se împarte în trei secţiuni inegale: *Deţinuţii sunt obligaţi, Deţinuţilor li se permite* şi secţiunea cea mai lungă, *Deţinuţilor li se interzice.*

Deţinuţii sunt obligaţi să îndeplinească necondiţionat toate dispoziţiile administraţiei penitenciare, să facă în zilele stabilite curăţenia camerei, să scoată de două ori pe zi hârdăul.

Se permitea corespondenţa (în principiu, dar concret se cerea o aprobare individuală de la comandantul închisorii) cu rudele apropiate din care făceau parte numai părinţii, soţii şi copiii. Le puteai trimite două scrisori şi puteai primi tot atâtea. De la aceleaşi rude apropiate se admitea primirea a maximum 50 de ruble pe lună şi de banii aceştia puteai comanda produse de la chioşcul închisorii. Puteai beneficia de o plimbare a cărei durată era stabilită de către comandantul închisorii, şi puteai primi de la biblioteca închisorii două cărţi la zece zile.

Şi cu aceste favoruri se încheia umanismul maiorului Weinstock. Dar secţiunea „Deţinuţilor li se interzice” fusese elaborată extrem de temeinic, cu o lăudabilă cunoaştere a meseriei.

Se interzicea să te apropii de fereastră şi să stai jos cu spatele la uşă. Să faci adnotări pe cărţi şi să transmiţi mesaje vecinilor lovind în pereţi. Se interzicea să discuţi (cu cine oare, mă rog?) şi chiar să cânţi (!) în celulă. Şi multe, multe altele.

La final se explica la ce pedepse vor fi supuşi deţinuţii pentru încălcarea acestor interdicţii. Aici era enumerat cu grijă tot arsenalul mijloacelor penitenciare. Privarea de plimbare, de bibliotecă, de chioşc, de corespondenţă, închiderea în carceră, în fine, trimiterea în judecată.

Documentul era semnat: „Şeful administraţiei penitenciare GUGB1, maior Weinstock.” În colţul din stânga, sus, scria: „Aprobat. Comisarul General pentru Securitatea Statului Ejov.” Şi toţi doreau un singur lucru, ca aceste reguli să nu fie schimbate. Lucrul acesta s-a văzut peste doi ani, în timpul transferului meu la Kolîma. Toţi visau numai „să nu fie mai rău”, pentru că fiecare zi aducea semne clare de creştere a groazei şi a fărădelegii. Gândul diabolic de inventiv al cuiva lucra fără încetare, cineva căuta plin de râvnă fisuri în criptele noastre şi le acoperea cu sârg.

Fiecare zi aducea noutăţi. Ieri, fereastra de la capătul coridorului era acoperită simplu cu var. Dar azi, era acoperită cu un panou solid. Ieri, gardianul nu ţinea cont că stau cu spatele la vizetă. Dar azi, a deschis ferestruica de la uşă şi a şuierat ameninţător:

— Întoarceţi-vă!

Plimbarea devine din ce în ce mai scurtă, chitanţele pentru eliberarea de produse de la chioşc se dau din ce în ce mai rar. Şi, lucrul cel mai important, este schimbat comandantul închisorii.

Am apucat să-l mai prind pe cel vechi. El a venit a doua zi de la sosirea mea la Iaroslavl. Auzisem despre el încă de la Butârki. Era un reprezentant tipic al vechiului stil din

izolatoarele

1 Abreviere pentru Direcţia Generală a Securităţii Statului (n. tr.).

politice. Înainte de anul 1937 aici nu erau deloc interesaţi de moartea deţinutului.

Un ins bonom, cu faţa rotundă, după ce a întredeschis puţin uşa, a întrebat:

— Se poate?

Şi, după ce a intrat, a salutat, apoi a întrebat ce plângeri am, ce solicitări. M-a liniştit, spunând că biblioteca se va deschide în curând, a primit cererea pentru corespondenţa cu mama şi a plecat, lăsând o impresie de normalitate.

Fiecare cuvânt, fiecare expresie a acestui om parcă spunea: „Nu fac decât să-mi îndeplinesc slujba, dar fără niciun fel de entuziasm. Dar ce depinde de mine sunt bucuros să rezolv.”

Din păcate, a fost prima şi ultima întâlnire. Deciziile Plenului din iulie referitoare la înăsprirea regimului din închisori fuseseră puse în practică.

Peste cinci-şase zile, uşa celulei mele s-a deschis brusc şi a intrat un bărbat foarte brunet, în uniformă militară. Când păşea, îşi îndoia genuchii precum o cămilă şi privea într-un singur punct, undeva pe lângă omul căruia i se adresa.

E noul şef al închisorii.

— Aveţi întrebări? a aruncat el sacadat.

Prin felul în care arăta şi expresia feţei, noul comandant al închisorii semăna cu un actor de film gruzin, machiat ca un răufăcător. Cu asemenea feţe, ereţii pe două picioare ai studioului cinematografic din Gruzia au tot ciugulit din porumbiţa albă, Nato Vacinadze, până au lăsat-o moartă. I-am dat imediat numele de Korşunidze1, şi după nişte vizite repetate ale lui, am adăugat: „născut Gadiaşvili” 2. Mai târziu, chiar aşa era numit de noi, şi mulţi au crezut chiar că

acesta e numele lui.

1 De la *korşun* (lb. rusă), „erete” (n. tr.).

2 De la *gad* (lb. rusă), „năpârcă”, „ticălos” (n. tr.).

229

Vorbea încleştându-şi dinţii lungi şi scuipând cuvintele de parcă ar fi resimţit o mare repulsie interioară.

— Aveţi întreeeeebări?

— Da. O să stau multă vreme în izolator?

— Nu ştiţi care este sentinţa dumneavoastră? Zece ani!

După acest unic dialog, am început mereu să spun că nu am întrebări. Şi ce să-l fi întrebat? Oricum totul era şi aşa foarte clar.

Totuşi viaţa a adus corectivele sale în cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock şi în prognozele de la Moscova. Închisoarea începea să trosnească pe la încheieturi, nu avea putere să facă faţă noilor sarcini. Şi, în ciuda spiritului „poruncilor”, în celulele de o persoană au început să aducă câte un al doilea pat. Avea loc comprimarea.

Într-o zi, liniştea mormântală de pe coridor a fost spartă de zornăit de chei şi cuvinte rostite în şoaptă de gardieni. Încercând să ghicesc semnificaţia zgomotelor, aşteptam febril să văd urmarea. Robinson îl aştepta pe Vineri al său. Şi, într-o bună zi, Vineri a fost găsit. Era o minune, una dintre acele minuni despre care se spune că „nu se poate întâmpla niciodată în viaţă”. Dar realitatea e realitate. Dintre toate zecile de variante posibile, s-a îndeplinit tocmai aceasta: în celula mea a fost adusă cunoştinţa mea din Kazan, chiar acea Iulia Karepova cu care fusesem trimisă la Colegiul Militar la Moscova.

Capitolul 35

Nopţi luminoase şi zile negre

Vorbeam câte douăzeci de ore fără întrerupere. Eram

răguşite. Ne simţeam bine, eram doi oameni care puteau să comunice coerent unul cu altul.

În scurtă vreme, aflasem toate amănuntele din viaţa Iuliei, dar şi biografia tuturor rudelor ei, până la a treia spiţă.

Îi recitam versuri câte şase ore pe zi. Ne tot povesteam întruna noutăţile, evident vechi, de la Butârki.

Apoi a venit refluxul. Am tăcut amândouă, s-a cufundat fiecare în gândurile ei. Vom ieşi vreodată de aici? Cel mai adesea, singura ieşire începea să ni se pară moartea.

Salvarea din ghearele gândurilor negre a apărut pe neaşteptate. Ferestruica de la uşă s-a deschis şi ni s-a strecurat pe ea un dosar care semăna cu un catalog. În spatele dosarului, a apărut capul bălai al gardianului Iaroslavski. Acum bunătatea depăşea severitatea de rutină cotidiană. Faţa lui e inundată de zâmbet şi, cu o voce veselă, rosteşte un cuvânt magic:

— Catalogul!

Era o lecţie exemplară pentru faptul că niciodată nu trebuie să-ţi pierzi speranţa. Ajunsesem demult la concluzia că biblioteca va fi „inventariată” toţi cei zece ani, dar uite… Da, era catalogul. Şi nu era deloc rău. O bibliotecă bogată, o selecţie excelentă a cărţilor.

231

A însemnat sfârşitul singurătăţii. Mâine, la ora asta, o să mi se aducă Tolstoi şi Blok, Stendhal şi Balzac. Şi eu mă gândeam la moarte, prostuţa de mine!

Într-o explozie de emoţie, notăm cotele cărţilor dorite. Mâine o să ni se aducă câte două de persoană. Ce fericire că nu mai sunt singură! Dacă eram singură, mi-ar fi dat două cărţi, dar aşa – luăm patru. Este deja o raţie cu care poţi să supravieţuieşti.

Probabil că radiem aşa de tare de fericire, că Iaroslavski nu se mai poate abţine. Se uită pe furiş în toate părţile, îşi

descoperă rânjind dinţii inegali, nu prea albi, şi dă din cap aprobator:

— Mâine…

Şi a venit şi acest mâine. Ţin în mâini patru cărţi şi lăcomia mă roade, nefiind în stare să decid de care dintre ele îmi pare mai puţin rău să i-o dau Iuliei. Ea m-a lăsat cu plăcere să-mi aleg. Cu ce să încep oare? *învierea,* Tolstoi! Sigur, cu ea! Iulia, după ce m-am mai gândit puţin, va citi *Opere alese* de Nekrasov. Ea începe imediat să exclame plină de uimire:

— Am crezut toată viaţa că decembriştii1 sunt nişte persoane care au suferit enorm. Şi, când colo: „liniştit, rezistent şi uşor e carul minunat făcut…” Să fi încercat ei să meargă cu un vagon Stolăpin…

Dar nu mai avem timp de discuţii. Trebuie să citim. Şi mă cufund în micul şi jerpelitul volum Tolstoi.

În familie, mereu am fost considerată o devoratoare pătimaşă şi neobosită a cărţilor. Dar am descoperit cu adevărat semnificaţia interioară a celor citite abia aici, în acest sicriu de piatră.

Tot ce am citit înainte de celula asta se dovedeşte că a fost un fel de alunecare pe o suprafaţă netedă, o dezvoltare a sufletului

1 Revoluţionari ruşi care au participat la răscoala armată din decembrie 1825, la Sankt Petersburg, împotriva absolutismului ţarist (n. red.).

pe larg, nu în profunzime. Iar după ce am ieşit din închisoare, din nou nu am mai ştiut să citesc aşa cum o făcusem în izolatorul din Iaroslavl. Tocmai acolo i-am descoperit din nou, pentru mine, pe Dostoievski, Tiutcev1, Pasternak şi pe mulţi alţii.

Acolo am studiat profund pentru prima dată istoria filosofiei, după ce am lucrat conştiincioasă la câteva

volume. Oricât de paradoxal ar fi, din biblioteca închisorii puteai primi multe cărţi care fuseseră demult scoase din bibliotecile obişnuite.

Nu e nimic mai simplu decât să explici acţiunea profundă a unei cărţi asupra unei persoane singure prin lipsa impresiilor externe. Nu, nu e numai asta. Omul izolat de viaţa de toate zilele, de „alergătura ca de şoarece a vieţii” 2 îşi creează o anumită profunzime. Atunci când stai în izolator, nu mai alergi după fantoma succeselor vieţii, nu mai eşti făţarnic, nu mai faci pe diplomatul, nu mai faci niciun compromis cu conştiinţa. Te cufunzi total în problemele înalte ale existenţei umane şi te apropii de ele purificată prin suferinţă.

Şi chiar dacă lagărul, cu lupta lui animalică făţişă pentru existenţă, a păstrat curate mii de suflete ale tovarăşilor noştri, atunci ce să mai vorbim de cei închişi în izolator. Acţiunea lui benefică este neîndoielnică. Desigur, dacă ea nu durează prea mult, dacă ea nu apucă să distrugă fundaţia personalităţii.

De câte ori în lagăr nu mi-am adus aminte cu afecţiune de celula izolatorului din Iaroslavl! Pentru că, deşi existenţa mea acolo era chinuitoare, niciodată, nicăieri, nici înainte, nici după aceea, nu s-au dezvoltat atât de bine laturile personalităţii mele aşa cum s-a întâmplat acolo. În mod clar, în decursul acestor doi am am fost mult mai bună, mai inteligentă şi mai profundă decât în tot restul vieţii mele.

1 Fiodor Ivanovici Tiutcev (1803–1873), poet şi diplomat rus, considerat unul dintre marii romantici ruşi (n. coord.).

2 Versuri dintr-o poezie a lui A.S. Puşkin (n. tr.).

Nici măcar înăsprirea zilnică a regimului din închisoare nu a putut să stingă entuziasmul stârnit de descoperirea bibliotecii. Numai să n-o închidă din nou. Şi am îndurat cu stoicism campania care ne obliga să purtăm hainele de

închisoare, aşa-numitele „uniforme Ejov”.

Toate lucrurile personale care se aflau în celulă ne-au fost luate şi ni s-au dat nişte fuste şi bluze de un maroniu-cenuşiu, cu dungi, şi nişte jachete rigide, împodobite cu aceleaşi dungi. Căciuli nu aveau, deci am rămas cu o eşarfă înflorată de la doica noastră Fima. Nici ghete nu aveau, şi am continuat să merg cu papucii roşii, uzaţi, de casă. Papucii şi eşarfa erau acum singurele pete de culoare în mijlocul tuturor lucrurilor care ne înconjurau.

— Gata cu straiele de muiere... a declarat ironic supraveghetorul corpului de clădire, poreclit Satrapiuk („Nababul”), înghesuind în saci paltoanele noastre de acasă.

În primele momente, am reacţionat tragic în faţa acestei proceduri. Cum, necum, dar să te transformi într-o adevărată sperietoare înseamnă foarte mult pentru o femeie de treizeci de ani, chiar dacă nu o vede nimeni. Dar mai apoi am fost ocupate să găsim o soluţie cum să ne păstrăm sutienele, măcar câte unul. În lenjeria oficială de la stat intrau numai cămăşile grosolane din pânză şi pantalonii. Sutienele nu erau prevăzute. Dar era tare umilitor să umbli cu sânii legănându-se.

Fiecare dintre noi a reuşit să păstreze, cu abilitate de scamator, câte un sutien, şi să-l ascundă la nenumăratele percheziţii care, în această închisoare, se făceau de două ori pe lună. Sutienele erau spălate deasupra hârdăului şi cârpite cu ace din oase de peşte, pescuite din fiertura ce se dădea seara. Trebuiau să fie păstrate ca o amintire a *ewig weibliche1.* Eu l-am pierdut pe al meu mai târziu în lagăr, în timpul numeroaselor mutări.

Eternului feminin (lb. germ.) (n. tr.).

234

La câteva săptămâni de la prima livrare de cărţi, pe amândouă au început să ne supere ochii. Ziua în celulă era

aproape întuneric: ne aflam spre nord, panoul înalt de lemn fără nicio crăpătură şi bordura neagră a ciorilor care stăteau pe el. Era clar că dacă vom continua să citim câte opt-zece ore pe zi pe o asemenea întunecime, am putea orbi. Trebuia să găsim o soluţie. Şi am găsit-o.

Deşi comandantul închisorii ne schimba grijuliu gardienii ca să nu ne obişnuim cu ei şi ca între noi să nu se lege relaţii umane, totuşi, din când în când, aceiaşi supraveghetori reveneau pe etajul nostru şi reuşiserăm deja să ne dăm seama ce fel de oameni erau. Fiecare avea o poreclă şi o caracterizare.

În zilele în care păşea pe coridor Satrapiuk sau, cu paşi neauziţi, se furişa spre vizete Vurm, cu obrazul plin de coşuri, respingător, cu buze subţiri, respectam cu sfinţenie regulamentul. Dar când apăreau Iaroslavski, sau Sfântul Gheorghe, sau Bulgăraşul rotund, gardiana cea drăguţă, schimbam rânduiala zilelor şi nopţilor.

După ce învăţasem să dormim stând în fund, ne aşezam uşor întoarse spre vizetă în poziţii care te lăsau să crezi că citim. Cărţile deschise se aflau în faţa noastră, dar noi dormeam duse şezând.

Iar noaptea, când becul orbitor inunda celula cu lumina lui, am învăţat să ne punem astfel cartea sub pătură, că puteai citi pe neobservate aproape până în zori. Desigur, şi aşa ochii aveau de suferit din cauza poziţiei anormale, din cauza lipsei de somn. Dar totuşi era o soluţie. Multă vreme am reuşit să-i prostim astfel pe gardieni. Numai din când în când se deschidea ferestruica uşii şi se auzea vocea gardianului:

— Numărul 1, spuneţi-i Numărului 2 să nu-şi bage capul sub pătură.

Asta însemna că Iulika îşi trăsese prea mult pătura peste cap.

Astfel se scurgeau zilele negre de somn şi nopţile luminoase, cu lumina chinuitoare a becului, cu lectura ilegală. Astfel a trecut timpul în chinuri fizice şi sufleteşti, într-o comunicare luminată cu cărţile, alternând speranţe şi disperare.

Cerul de deasupra celulei de plimbare devenea din ce în ce mai cenuşiu. Pescăruşii începuseră să zboare din ce în ce mai rar. Ciorile de pe panoul de la fereastră se aşezau tot mai strâns. Venise toamna.

Capitolul 36

„Câinele lui Glan”

Căpitanul Glan, un personaj din romanele lui Knut Hamsun1, avea un câine, Esop. Deşi întreaga noastră viaţă din celulă era pătrunsă total de spiritul lui Esop, Iulika, în mod clar supraapreciind nivelul de educaţie al gardienilor, se temea să rostească cu voce tare acest nume.

Dar noi foloseam adesea expresia misterioasă „câinele lui Glan”. Şi manifestam o adevărată virtuozitate în folosirea limbii şi metodelor acestui căţeluş. Mi-a fost de folos şi în cazul scrierii corespondenţei.

Am primit permisiunea de a coresponda cu mama. Iuliei i se refuzase acest drept din cauza „lipsei unor rude apropiate”. Trimiterea scrisorii mele – şi ea îmi era permisă de două ori pe lună – se transforma într-un eveniment emoţionant pentru care ne pregăteam din vreme, chibzuind fiecare cuvânt.

Era o sarcină grea: să fac scrisoarea perfect de înţeles pentru mama şi, în acelaşi timp, să nu stârnesc suspiciunea cenzorului închisorii, care stătea vigilent de pază şi, la cea mai mică aluzie la ceva ambiguu, ar fi putut trimite înapoi scrisoarea.

— Nu va fi trimisă! aşa mi se spusese când am rugat-o foarte serios pe mama să-l vaccineze pe Vova împotriva vărsatului.

1 Knut Hamsun (1859–1952), scriitor norvegian, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1920 (n. red.).

237

Orice referire la boli era considerată a reprezenta un cifru.

Scriam cu anumite creioane, aprobate de conducerea închisorii, din bachelită, cu rezerve de grafit, pentru a nu fi nevoie să le ascuţim. Nu aveam acces la niciun fel de obiect ascuţit, cum ar fi bricegele. Scrisorile se puneau în plicuri în biroul cenzorului.

Trebuia să-i comunic mamei cât mai multe despre mine şi să aflu de la ea tot ce se poate despre soţul meu, copii, despre toate rudele şi prieteni. Cum să fac asta?

Şi ne-am gândit să scriem despre noi la persoana a treia. Am făcut o pregătire îndelungată. În primul rând, trebuia să găsesc un al doilea nume pentru mine. Ce puteam găsi de la Evghenia, în afară de Jenia? Aha! Eva! Micuţa Evocika, surioara Nataşei. Şi astfel mama a primit o scrisoare cu această frază misterioasă: „... Nu te nelinişti aşa de tare în privinţa copiilor. Cred că Evocika noastră, care te preocupă atât de mult, nu o duce aşa de rău. Doar acum nu este singură, ci cu o tanti care sunt convinsă că se poartă foarte bine cu ea.”

Mama mea a prins totul din zbor. Şi a răspuns că într-adevăr încearcă să se gândească că va fi totul bine cu draga noastră Evocika. Însă tanti asta nu are o fire cam închisă? Oare o lasă pe Evocika noastră să se plimbe, să se vadă cu prietenele? Mama voia să afle care e regimul din închisoare, dacă sunt sau nu în regim de izolare.

Mai departe totul a mers perfect. După ce ne-am transformat toţi în copii, ne transmiteam unii altora informaţiile cele mai de neacceptat din punctul de vedere al cenzurii, fără să stârnim cea mai mică bănuială. Astfel, mama îmi spunea că „Pavlik încă nu avusese examene”, de

unde am înţeles că încă nu avusese loc procesul şi nu se dăduse o sentinţă în cazul soţului meu. În aceeaşi formă mi s-a comunicat arestarea soţului surorii mele, Şura Koroliov. Mai întâi, mama a scris: „Şura şi-a

schimbat locul de muncă. Acum lucrează la garaj.” Dacă ţinem cont de faptul că Şura era profesor de istorie rusă, o asemenea schimbare a locului de „muncă” putea însemna numai excluderea din partid. Iar în scrisoarea următoare, se spunea: „Şura a plecat la Pavlik.” Iar asta putea însemna doar un singur lucru.

Astfel am corespondat timp de doi ani. Mama îmi comunica mereu veşti bune despre copiii mei, ceea ce mi-a dat putere să îndur tot.

Abia mult mai târziu, în Kolîma, am aflat că atunci când mama îmi scria: „Lui Vasia, în ajunului revelionului, i-am făcut brad”, de fapt Vasia era pierdut prin hăţişul caselor de copii pentru copiii deţinuţilor, unde i se încurcase numele. Au fost luni în care rudele noastre îşi pierduseră speranţa de a-l mai găsi pe copil. Şi abia în anul 1938, fratele soţului meu l-a găsit la Kostroma. Bine că nu am aflat asta la Iaroslavl.

În afară de corespondenţă, „câinele lui Glan” era folosit pe scară largă şi în însemnările şi discuţiile noastre. Aveam dreptul să cumpărăm două caiete pe lună de la chioşc şi să scriem în ele ce dorim. Dar pentru că aceste caiete, după ce le umpleam, trebuia să le predăm la cenzură, nu puteam folosi caietul cum aş fi vrut, să spunem, pentru versuri, era imposibil.

Acum am uitat de tot stenografia ciudată inventată de noi atunci. Într-adevăr, se dovedise că, ajungând în situaţia lui Robinson, fiecare individ repetă evoluţia speciei, trecând prin toate stadiile „progresului tehnic”.

Am inventat un ac din os de peşte şi aţă din propriul păr.

Am inventat un sistem original de stenografie şi am perfecţionat până la rafinamentul unui bijutier tehnica ciocănitului în perete care aici, în liniştea mormântală, era o acţiune mult mai periculoasă decât în beciul din Kazan.

Scriam versurile conform acestui sistem, apoi le învăţam pe de rost, ştergeam cele scrise cu miez de pâine, iar peste ceea ce

fusese şters scriam rezolvarea unor probleme de algebră sau conjugarea unor verbe franţuzeşti.

Sarcina principală pe care o avea „câinele lui Glan" al nostru, adică în viaţa ilegală din celulă, consta în distrugerea, pe cât se poate, a acelei izolări severe de lume şi de ceilalţi, care era lege în această închisoare. În intenţia administraţiei, fiecare dintre noi trebuia să se considere deţinut unic al închisorii. Pentru că au fost nevoiţi să înghesuie oamenii în celule şi să le facă duble, am aflat că mai rămăsese pe lume şi Iulia Karepova.

Dar cine sunt vecinele noastre de celulă? Ascultând cu atenţie sunetele vagi şi foşnetele neclare, am stabilit că, de o parte şi de alta a noastră, sunt tot izolatoare şi că în acele celule încă nu e pus un pat suplimentar. Se vede că încercau să-i păstreze pe deţinuţi cât mai mult singuri, mai ales pe cei mai „importanţi". În dreapta, cineva umbla întruna. Scârţâitul ghetelor uriaşe, de închisoare, pătrundea chiar şi prin peretele de un metru grosime. Ca răspuns la întrebarea noastră referitoare la nume şi la termen, ni s-a pus o altă întrebare: „Din ce partid sunteţi?" Şi când am răspuns că suntem comuniste, ni s-a ciocănit ca răspuns: „Nu am prieteni printre membrii acestui partid."

Apoi s-a auzit o lovitură de pumn în perete şi peretele a rămas mut în cei doi ani.

Era clar că acolo se afla o menşevică sau o eseră de genul Muhinei din Kazan.

Dar cu vecina din stânga am stabilit o legătură regulată prin perete. Făceam schimb aproape zilnic de mesaje cifrate, alcătuite astfel încât conţinutul lor să nu poate fi înţeles chiar dacă ciocănitul ar fi fost descoperit.

Vecina se dovedise a fi Olga Orlovskaia, o ziaristă din Kuibăşev, soţia unui oarecare Lenţner, care jucase un rol important în opoziţia troţkistă. Olga însă era un membru extrem de credincios

de partid, cu Lenţner se afla de mulţi ani în divorţ, dar fusese arestată din cauza legăturii avute cu el.

Olga stătea singură de multe luni şi era extrem de bucuroasă de legătura pe care o stabilisem. Ciocăneam în timpul servirii prânzului sau a cinei, când liniştea era tulburată de zăngănitul polonicelor şi al gamelelor de fier. Tema principală a discuţiilor noastre erau articolele din ziar. Aveam dreptul, din cele 50 de ruble ale noastre, trimise de rude, să ne abonăm la ziarul local *Severnâi rabocii1.*

Ce ziar mai era şi ăsta! Dacă ar ajunge în mâinile unui cititor de azi, ar avea impresia că delirează. Procesul de ridicare a „duşmanilor poporului” era generalizat, sistematizat aproape în scheme şi tabele. De exemplu, puteai întâlni o corespondenţă despre un secretar de comitet raional care afirma că în raionul lui, chipurile, „n-ai pe cine să salţi”. Autorul corespondenţei era indignat de atitudinea acestuia faţă de „elementele duşmănoase” şi punea sub îndoială seriozitatea secretarului respectiv. De câteva ori pe lună, se publicau regulat articole ample despre procesele liderilor raionali. Coloanele micului ziar simplu de provincie erau încărcate de formule precum „pedeapsa supremă” sau „sentinţa a fost dusă la îndeplinire”. Ele erau culese cu aldine.

Alături de asemenea materiale erau aduse laude patetice „fiilor adevăraţi ai poporului” şi „oamenilor simpli sovietici”.

Se apropiau alegerile pentru Sovietul Suprem, primele alegeri pe baza noii Constituţii, şi candidat pentru Iaroslavl era primul secretar al Comitetului Regional de partid din Iaroslavl, Zimin, care tocmai îl înlocuise pe predecesorul său arestat. În fiecare număr era dată fotografia lui Zimin, surprins în diferite ipostaze, îi erau enumerate meritele.

1 „Muncitorul din Nord” (n. tr.).

La câteva luni de la alegeri, Zimin a fost arestat împreună cu noua componenţă a biroului Comitetului Regional şi acelaşi ziar *Severnâi rabocii* dedica articole întregi demascării „spionului periculos Zimin care, pe căi ocolite, s-a strecurat până într-o funcţie înaltă de conducere”.

Expresiile „strat”, „sunt date la o parte straturi” îţi veneau în minte încă înainte ca Kaganovici1 să le fi folosit în sens pozitiv. A spus cam aşa: „În lupta cu urmările sabotajului, am îndepărtat câteva straturi…”

Despre toate acestea discutam cu Olga prin perete, încercând să ne facem înţelese în limbajul „câinelui lui Glan”. Replicile Olgăi demonstrau că are o minte ascuţită şi fler jurnalistic de a găsi repede formule precise şi corecte.

Astfel am comunicat cu Olga doi ani. Dar numai în anul 1939, în drum spre Kolîma, am descoperit că Olga îl adoră pe Stalin şi, când se afla în acest izolator din Iaroslavl, i-a scris o declaraţie în versuri care începea aşa: „Stalin, soarele meu de aur, chiar dacă m-ar aştepta moartea, vreau să mor ca o petală pe drum, ca o petală pe drumul ţării*..?*

De fapt, nu a fost nevoie să mă mir de aşa ceva, pentru că în lagăr am găsit o mulţime de oameni care îmbinau o apreciere sănătoasă asupra evenimentelor care se petreceau în ţară cu un adevărat cult religios închinat lui Stalin.

Lulia, înclinată spre romane poliţiste, era pasionată aşa de mult de „câinele lui Glan”, că uneori nici puteam să-i înţeleg aluziile complicate. Devenise extrem de precaută, mai ales după ce Olga păţise un necaz despre care ne spusese prin perete. Fusese privată de cărţi din cauza unor „sublinieri pe text”

1 Lazar Moiseievici Kaganovici (1893–1991), important om politic şi de stat, a ocupat funcţii importante, fiind un susţinător fidel al lui Stalin (n. red.).

pe care nu le făcuse. Acum, înainte să-i dăm înapoi cartea gardianului, o verificam cu mare atenţie, studiind fiecare pagină.

Iulia se „esopizase” 1 şi mai mult când îi venise ideea că într-o adâncitură a peretului, care se afla deasupra patului ei, fusese pus un magnetofon care înregistra toate discuţiile noastre. Degeaba i-am demonstrat că puţin probabil să fi fost nevoie de o asemenea metodă din punctul de vedere al gardienilor noştri. Doar nu mai eram anchetate, nu aveau nevoie de dovezi suplimentare. Faptul că suntem „duşmani ai poporului” era deja un lucru demonstrat.

Iulia continua să se teamă disperată de „Prov Stepanâci” (aşa era numită adâncitura din perete) şi găsea asemenea formule anecdotice de secretizare a discuţiilor noastre, că uneori râdeam din suflet de ea, cu faţa băgată în perna de paie, pentru a nu atrage atenţia gardienilor.

Şi totuşi, în ciuda tuturor strădaniilor şi precauţiilor noastre, mâna grea a şefilor închisorii a ajuns şi la noi. Pedepsele din închisoare, ca şi durata lor, erau date nu în funcţie de greşelile aleatorii, ci strict după un plan, pe baza unui grafic precis. Iar graficul se apropia de data fatidică a celei de-a treia aniversări a asasinării lui Kirov, 1 decembrie.

1 Aluzie la Esop (620–560 i.H.), fabulist grec, considerat

părintele fabulelor (n. coord.).

Capitolul 37

Carcera subterană

Ca de obicei, nenorocirea s-a declanşat când o aşteptam cel mai puţin. În acea zi, chiar eram foarte vesele.

De dimineaţă ni s-au adus alimente de la chioşc: o jumătate de kilogram de zahăr, două sute de grame de unt şi, nu se ştie de ce, câţiva castraveţi care ajunseseră în chioşcul închisorii. Castraveţii erau galbeni, plini de asperităţi şi groaznic de amari. Iulia, gospodină cu experienţă, care îşi păstrase pasiunea pentru gospodăria patriarhală, a hotărât să pună neapărat la murat castraveţii.

— Nu e nimic de râs! O să cerem câte puţină sare şi de la gardianul de zi, şi de la cel de noapte. Şi de la cel de dimineaţă de mâine. Trei zile n-o să luăm apă fiartă. Sau o s-o luăm, dar o aruncăm în hârdău. Şi în cana pentru apă îi punem la murat. Peste trei zile o să avem nişte castraveţi minunaţi, foarte puţin săraţi…

— Sincer, Iulia, ar trebui să scriem un poem în cinstea ta!

— N-ar strica! Că tu scrii dracu ştie despre ce, în loc s-o elogiezi pe prietena zilelor tale amare…

Şi am trecut imediat la treabă.

Nu, nu te pot cânta nici în troheu, nici în iambul cel dispreţuit,

Numai hexametrul va fi demn de tine…

— Te rog, n-am nimic împotrivă!

N-are decât Vezuviul să-şi reverse lava asupra popoarelor,

Tu, în vârful lui, o să marinezi mereu castraveţi…

Şi chiar în momentul când ne sufocam de acel râs imposibil de reţinut, am auzit cheia în uşa noastră. Inima ni

s-a strâns, s-a făcut ghem. Fiecare deschidere a uşii în momente neprogramate aducea numai durere.

— Veniţi după mine, a spus supraveghetorul.

Asemenea situaţii se mai întâmplaseră de câteva ori în timpul şederii noastre aici. Ne duceau să ne „tipărească degetele”, adică să ne ia amprentele dactiloscopice, ne duceau la dentist. Nu, la dentist mergeam după ce făceam cerere dinainte... Ce să mai fie şi asta?

Când am coborât scara, am auzit tuşea neliniştită a Iuliei, în urma mea, manifestând nelinişte şi solidaritate. Uite, am trecut de primul etaj, de parter. Unde mergem? Tot mai jos şi mai jos? Era deja clar că nu sunt dusă pentru o simplă formalitate. Coborârea aceasta care parcă nu se mai termină transmite ceva de rău-augur. Oare câte etaje subterane sunt aici?

În cele din urmă ne oprim într-o cămăruţă mică, de tortură, în faţa mea, apare silueta îndesată, lată în umeri, a supraveghetorului-şef Satrapiuk. Are o faţă oacheşă, închisă la culoare, pe care se conturează aproape incredibil de strălucitori ochii deschişi la culoare. Vorbeşte cu un puternic accent ucrainean.

După ce îmi verifică numele, scoate un registru şi-mi citeşte ordinul comandantului închisorii referitor la mutarea în carcera de jos pe o perioadă de cinci zile şi cinci nopţi „pentru continuarea activităţii contrarevoluţionare în închisoare, manifestate prin scrierea PRENUMELUI său pe peretele closetului”.

245

O provocare clară, evident că nu scrisesem niciun PRENUME, şi ar fi fost o mare prostie să o fac. Doar ştiam foarte bine că după fiecare plecare a noastră de acolo gardianul care făcea de pază afară era obligat să intre acolo şi să verifice dacă nu am plantat vreo bombă. Mai mult, în obligaţia lui intra şi să ne înmâneze fiecăreia dintre noi o

bucată de hârtie de ziar, şi el îndeplinea această activitate solemnă cu o expresie plină de importanţă şi impenetrabilă.

Toate acestea îmi trec prin cap şi încerc să-i explic lui Satrapiuk: trebuia să fiu proastă de tot ca în aceste condiţii să scriu ceva pe perete. El, fără să mă asculte, îmi propune să semnez că mi s-a citit ordinul.

— Nu! Nu voi semna minciuna asta, prostia asta! Şi apoi, ce înseamnă „continuarea activităţii contrarevoluţionare în închisoare”?

De îndată ce am rostit cu voce tare aceste cuvinte, am realizat care era scopul lor. În faţa ochilor mi-au apărut câteva rânduri din cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock. Acolo se spunea că, în caz de „continuare a activităţii contrarevoluţionare în închisoare”, cazul va fi trimis din nou în judecată. Deci după ce aş fi semnat acest ordin, aş fi recunoscut faptul şi aş fi oferit un material împotriva mea, pentru a fi din nou judecată şi, de data aceasta, condamnată la moarte.

— Nu semnez! Este o provocare!

— Bine. Nu semnaţi. Vă faceţi şi mai mare rău. Haideţi, dezbrăcarea!

— Ceee?

— Am spus să te dezbraci! a repetat el, tutuindu-mă. La carceră se îmbracă alte haine, conform dispoziţiilor... Hai, dă-le!

Mă trezesc într-un spaţiu îngust de piatră. Nicio fereastră, niciun bec. Lumina vine numai pe uşa deocamdată deschisă. Un frig ca de mormânt. E clar că nu este încălzită vreodată

cămăruţa asta. La o oarecare înălţime de la podea, este montat un prici îngust, care ţine loc de pat. Pe el sunt aruncate nişte zdrenţe cu care va trebui acum să mă îmbrac: o rămăşiţă dintr-o manta soldăţească soioasă şi

nişte sandale enorme.

— N-o să…

— Ba da! Dacă nu, o să-ţi arătăm şi locuri mai rele ca acesta! explodează Satrapiuk şi, înainte ca eu să apuc să-mi vin în fire, începe să mă dezbrace.

Simt cum labele lui îmi ating sânii.

— Aaaa!

Oare eu am scos urletul ăsta aşa de sălbatic? Da, eu. Şi atunci m-am dezlănţuit. Paharul se umpluse. Strig şi mă zbat şi mai disperată ca atunci, în „corbul negru”, după proces. Atunci mă loveam cu capul de perete, încercând să-mi produc durere numai mie. Acum înnebunisem aşa de tare, că mă iau efectiv la bătaie cu Satrapiuk, care poate să mă pună jos cu o lovitură de pumn. Folosesc unghiile şi dinţii, îl lovesc cu piciorul în burtă. Şi mai şi strig nişte cuvinte groaznice:

— Fasciştilor! Nemernicilor! Staţi puţin, o să vină vremea când o să vă ia şi pe voi!

Deodată simt o durere cumplită, insuportabilă, pentru o vreme îmi pierd cunoştinţa. Satrapiuk mi-a întors mâinile la spate şi le-a legat cu un prosop. Văd ca prin vis că i-a sărit în ajutor o gardiană. Ea mă dezbracă, aşa legată cum eram, până la cămaşă, chiar îmi scoate agrafele din păr. Apoi totul se dă peste cap şi mă prăvălesc într-un abis negru şi, în acelaşi timp, totul părea cuprins de foc.

Îmi vin în fire din cauza gerului. Degetele de la piciorul stâng sunt îngheţate aşa de tare, că nici nu le mai simt. Atunci am suferit o degerătură de gradul doi la toate degetele de la picior. Şi până acum, în fiecare iarnă, piciorul se umflă şi mă doare.

247

Tot trupul mă înjunghie chinuitor. Stau culcată pe priciul îngust, pe spate, aproape goală, numai în cămaşă şi cu mantaua murdară aruncată deasupra mea. Dar am mâinile

libere, nu sunt legate. Probabil că i s-a făcut milă gardienei de mine, mi le-a dezlegat înainte să mă arunce aici.

Mă uit cu atenţie în întuneric. Nu zăresc nimic. Numai să nu fi orbit… Nu văd nimic, chiar nimic. Măcar vreo licărire…

Paşi. Cizme militare. Cheia se răsuceşte în ferestruica uşii şi… Nu, nu am orbit! Ce şuvoi vesel de lumină se strecoară în celulă! îl văd, îl văd! Acum mi-e mai uşor să privesc întunericul ăsta. Acum ştiu că nu am orbit.

— Apă!

Cana e murdară, ruginită, deasupra apei pluteşte o pojghiţă de grăsime. O apuc cu disperare, beau două înghiţituri, iar cu restul mă spăl. Îmi spăl aşa cum pot, cu grijă, mâinile şi faţa, apoi mă şterg cu marginea de sus a cămăşii. Aşa. Acum sunt din nou om, nu un animal murdar, hăituit.

— Pâine!

— Nu vreau!

— De ce?

— Nu pot să mănânc în mizeria asta.

— O să-i raportez comandantului.

El pleacă, dar nu închide ferestruica uşii chiar aşa bine cum fusese înainte. Acum pe la marginea ei se distinge clar o fâşie îngustă de lumină electrică. O fixez cu privirea şi asta îmi aduce o alinare infinită.

Trebuie să ţin socoteala zilelor. Pentru a nu se contopi în acelaşi continuu de zile şi nopţi. Acum au vrut să-mi dea pâine. Asta a fost prima zi. Rup într-un loc marginea cămăşii. De fiecare dată când îmi vor propune pâine, o să fac pe cămaşă o asemenea ruptură. Când o să fie cinci, o să mă scoată de aici. Ce

palat mi se pare acum celula noastră! Iulika… Oare şi cu ea s-au răfuit la fel? Şi aşa are probleme cu plămânii…

E imposibil să dormi aici. Nu te lasă frigul şi şobolanii. Ei

mişună pe lângă mine şi-i pocnesc cu sandaua uriaşă. Ce să fac? A, versurile...

Recit Puşkin şi Blok, Nekrasov şi Tiutcev. Apoi compun în minte (nu am creion) poezia *Carcera.*

Nu e fantezia unui regizor.
Nu sunt visurile lui Edgar Poe.
Aud cum în ultimul pas A împietrit cizma soldatului.
Cu un patos beat, de şacal.
Ce răi sunt, ce mârşavi...
Uite-o, carcera subterană!
Piatră. Frig straşnic. Nici ţipenie!
Puţin probabil că iadul e mai crunt – Se dovedeşte că trebuie să-mi beau cupa până la fund...
Ce fericire că în aceste încercări Totuşi nu sunt singură.
O piatră în loc de pernă,
Dar despre Hurzuf în noapte îmi tot cântă Puşkin,
Moţăind într-un colţ.
Şi, invizibil pentru soldaţi,
Deodată a trecut pragul Cavalerul irepetabil,
Prietenul, Aleksandr Blok. În criptă n-o ducem prea bine – Ne amintim de cântecul lui Gaetan,
Cântăm bucuria şi suferinţa.
Împreună nu este chiar aşa lipsit de speranţă

249

Hăul cel mai rău.
Inima cunoaşte o lege neştearsă:
Bucuria şi suferinţa sunt una.
N-are decât să se dezlănţuie, să urle întreaga armie de vârcolaci!
Port în mine ceva
Ce nu au puterea să-mi ia!

Da, nu au puterea să-mi ia poezia! Mi-au luat tot: rochia, pantofii, pieptenele, ciorapii... M-au aruncat în frig aproape în pielea goală. Dar uite, asta n-o să mi-o ia. Nu stă în

puterea lor. Tot ce e al meu îl port cu mine. Şi o să supravieţuiesc chiar şi acestei carcere.

Capitolul 38

Comunista italiana...

Pe marginea cămăşii sunt deja patru rupturi. Deja de patru ori mi-au propus pâine şi de patru ori am refuzat-o. Am început să mă orientez şi aici. Disting sunetele legate de predarea serviciului gardienilor, paşii lui Satrapiuk şi şoaptele lui şuierătoare. Mi-am dat seama că în sectorul acesta al beciului sunt cel puţin cinci celule ca a mea.

De aceea paşii lui Korşunidze-Gadiaşvili – comandantul închisorii – i-am distins imediat. S-a deschis uşa mea. M-am întors pe pat spre perete, ca să nu-l văd. Îi ghicesc mersul ca de cămilă, îndoit, şi grimasa dispreţuitoare de pe chip. O secundă aşteptăm amândoi. El, ca eu să dau vreun semn, oricare, că sunt vie, eu, ca el să înceapă să urle: „În picioare”! Dar el îşi începe discursul cu un calm olimpian:

— Ştiţi că în închisoarea noastră este interzisă greva foamei?

Tac. Nu voiam să vorbesc cu acest monstru nici măcar acolo, în celulă. Cu atât mai mult nu voi scoate niciun cuvânt aici.

— Repet: cunoaşteţi că în închisoarea noastră greva foamei este privită ca o continuare a activităţii contrarevoluţionare?

Îmi muşc buzele până la sânge şi tac.

— Nu aţi semnat ordinul şi nu acceptaţi pâinea. Acestea sunt suficiente temeiuri pentru a transmite tribunalului cazul

referitor la comportamentul dumneavoastră în închisoare. Vă daţi seama de acest lucru?

N-ai decât să crăpi, blestematule, n-ai decât să mă

împuşti aici, pe loc, da’ n-o să scot niciun cuvânt. Ce am de pierdut? Oare nu e mai bine în mormânt decât aici?

Korşunidze mai aşteaptă un minut, apoi se întoarce pe tocul cizmelor (din vizitele lui lunare ştiu cum mai strălucesc!) şi iese din carceră. Uşa e încuiată din nou.

Dar se deschide apoi ferestruica uşii şi văd faţa cunoscută, bonomă a lui Iaroslavski, cu obrajii lui roz.

— Ia, fată, nişte pâine, auzi? Că o să-ţi scoată sufletul de tot, spune el cu o şoaptă grăbită şi imediat trânteşte ferestruica.

E cineva pe coridor…

Tropăitul multor paşi, un foşnet, ca şi cum ar fi târât ceva pe podeaua de piatră, nişte exclamaţii surde. Şi deodată, peste toate, un ţipăt ascuţit, de disperare. Continuă multă vreme, pe aceeaşi notă, apoi se întrerupe brusc.

Totul e clar. Cineva se împotriveşte. Îl cară în celulă. Strigă din nou. A tăcut. I-au acoperit gura cu un căluş.

Numai să nu înnebunesc. Orice, numai asta nu. „Să dea Domnul să nu-mi pierd mintea. Nu, mai bine toiagul şi traista..” 1 Dar primul semn al nebuniei care se apropie este probabil tocmai dorinţa de a urla astfel, pe o singură notă. Trebuie să trec peste asta. Să-mi folosesc creierul. Când creierul e ocupat cu ceva, îşi păstrează echilibrul. Şi încep din nou să recit şi să compun versuri. Apoi le tot repet, pentru a nu le uita. Şi, lucrul cel mai important, ca să nu aud, să nu mai aud strigătul.

Dar el continuă. Pătrunzător, din străfunduri, aproape ireal. El umple totul din jur, devine perceptibil, alunecos. În comparaţie cu el, urletele unei gravide mi se par o adevărată

1 Vers de A.S. Puşkin (n. tr.).

melodie. În strigătele gravidei care naşte se ascunde speranţa într-un final fericit. Dar aici e totul disperare.

Mă cuprinde o groază cum n-am mai încercat de la începutul peregrinărilor mele prin acest infern. Mi se pare că încă o secundă şi o să încep şi eu să urlu, aşa cum face vecina de carceră necunoscută. Şi după asta urmează doar nebunia.

Dar urletul pe o singură notă începe să fie înlocuit de strigăte. Nu pot să disting cuvintele. Mă scol de pe pat şi, trăgând după mine sandalele uriaşe, mă târăsc spre uşă, lipesc urechea de ea. Trebuie să-mi dau seama ce strigă nefericita asta.

— Ce s-a întâmplat? Ai căzut? se aude de pe coridor.

Iaroslavski întredeschide din nou pentru o clipă ferestruica uşii mele. Împreună cu fâşia de lumină în beciul meu pătrund cuvintele destul de clar rostite într-o limbă străină. Oare nu e Carolla? Nu, nu seamănă cu germana.

Iaroslavski are o faţă dezolată. Of, ce povară grea pentru fiul de ţăran! Sunt convinsă că, dacă nu s-ar fi temut de blestematul de Satrapiuk, ne-ar fi ajutat, şi pe mine, şi pe cea care ţipă.

Se vede că în acest moment Satrapiuk nu se află prin apropiere, pentru că Iaroslavski nu se grăbeşte să trântească ferestruica. O mai ţine cu mâna şi aruncă o şoaptă:

— Mâine se încheie sorocul tău. O să te duci înapoi în celulă. Mai rezistă încă o noapte. Da’ poate că iei pâinea, bine?

Vreau aşa de mult să-i mulţumesc pentru aceste cuvinte şi mai ales pentru expresia feţei lui, dar mă tem să nu-l sperii printr-o familiaritate nepermisă. Dar mă decid să şoptesc:

— Ce zice asta acolo? Ţi-e şi frică să asculţi…

Iaroslavski dă din mână.

— Sunt tare fricoase, străinele astea! Nu are niciun picuţ de răbdare. Abia au băgat-o, şi tare se mai dă peste cap. Ale noastre, rusoaicele, tac. Uite, tu, stai aici deja de cinci

zile, dar taci...

253

Şi în acest moment disting clar cuvintele *„comunista italiana*”, *„comunista italiana*”, care răzbat de acolo cu acelaşi urlet prelung.

Deci asta era! O comunistă italiană. Probabil a fugit din ţara ei, de Mussolini, aşa cum a fugit de Hitler şi Clara, una dintre vecinele mele de la Butârki.

Iaroslavski închide grăbit uşiţa şi tuşeşte sever. Probabil Satrapiuk e la orizont. Nu, se aud mai mulţi paşi. Se trântesc uşi de fier. Acolo, la italiancă... Ce sunet ciudat! Jjjjj... Oare cu ce seamănă asta? De ce mi-am amintit deodată de rondurile de flori? Doamne Dumnezeule! Păi ăsta e un furtun! Deci nu a fost o fantezie a lui Vevers, când m-a ameninţat: „Şi o să vă stropim cu furtunul cu apă ca gheaţa şi o să vă închidem în carceră..

Urletele devin tot mai scurte. Ea se îneacă. A rămas doar un geamăt jalnic. Din nou furtunul. Lovituri. Trântitul uşii de fier. Tăcere.

Din calculele mele, era noaptea spre 5 decembrie. Ziua Constituţiei. Nu mai ţin minte cum am petrecut restul acestei nopţi. Dar vocea subţire a italiencei o aud şi azi în minte, când scriu despre asta la aproape un sfert de secol distanţă.

Iaroslavski a fost înlocuit. Uşa se deschide de perete. Încă înainte să-mi dau seama cine se află în uşă, mă văd cu o precizie nemiloasă pe mine, chircită pe aceste scânduri îngheţate, murdare, acoperită cu o haină murdară, jerpelită. Îmi văd picioarele învineţite, îngheţate, cu sandale uriaşe. Un animal hăituit. Mai poţi oare trăi după aşa ceva?

Se vede că da. În uşă se află gardiana pe care o numesc Bulgăraşul cel rotund. Are gropiţe în obraji şi în barbă. Buclele vesele i se revarsă pe uniforma de penitenciar. Miroase ameţitor a săpun de căpşuni şi a apă de toaletă.

Îmi spune ceva cu o voce blândă. O voce omenească. Îi percep cuvintele ca pe o melodie. O voce omenească. Plăcută, binevoitoare. Oare se poate aşa ceva? Apoi încep să disting sensul cuvintelor.

254

— Acum o să mergeţi în celulă. În curând o să fie cina… Iar mâine o să faceţi duş.

— Cina? Credeam că e dimineaţă…

Mă ajută să-mi dau jos haina mizerabilă şi să-mi pun uniforma Ejov. Uniforma mi se pare acum o rochie confortabilă şi frumoasă. Încep să mă încălzesc: frisoanele care nu se potoliseră cinci zile încetează. Încerc să-mi trag ciorapii, dar nu reuşesc. Ciorapii mi se par ciudat de lungi şi nici nu pot să-mi dau seama pe ce parte îi trag. Bulgăraşul mă ajută cu amabilitate.

— Haideţi…

Ies pe coridorul în care dau uşile câtorva carcere. Lângă fiecare se află nişte încălţăminte. Deci tututor li se dau în carceră sandale. Administraţia nu are suficiente ghete oficiale şi de aceea lângă uşi sunt pantofi scâlciaţi, papuci. Încălţăminte de casă. Dar ce-i asta? Văd o pereche de pantofiori uimitor de eleganţi, micuţi, nu depăşesc mărimea 33, la modă, cu toc înalt. Ea e! Fără îndoială, sunt pantofii Ei! îmi apare imaginea unei mici italience graţioase căreia i s-ar potrivi asemenea încălţăminte. Şi ei… Cu furtunul…

Am fost dusă deja sus, pe aceeaşi scară pe care mergeam zilnic, când coboram la plimbarea din curte. Şi deodată mă opresc cuprinsă de o îndoială chinuitoare. La dreapta sau la stânga? Mi se face frică… Oare chiar m-am scrântit? Doar am mers în fiecare zi pe aici, în fiecare zi… Trei luni şi jumătate… Şi de ce am uitat deodată drumul?

— La dreapta, spune în şoaptă Bulgăraşul şi încerc s-o iau la dreapta, dar îmi pierd brusc puterile şi mă prăbuşesc pe scări.

Se pare că nu sunt totuşi de fier…

Ultimul lucru care-mi răsună în urechi când cad, cufundându-mă în neant, este acelaşi strigăt pătrunzător:

— *Comunista italiana! Comunista italiana!*

Capitolul 39

„Anul viitor să fim la Ierusalim!”

Totul în lumea asta are un sfârşit. S-a terminat, s-a terminat şi blestematul de 1937. A trecut decembrie, care a început pentru noi cu carcera, cu bolile ce i-au urmat. Pleurita Iuliei s-a acutizat repede. Eu mă chinuiam cu picioarele degerate.

Citeam acum în ziare despre primele alegeri pe baza noii Constituţii, a noii legi electorale.

Ziua şi noaptea mă chinuia gândul: oare dispariţia noastră din viaţă nu e observată de nimeni? îmi imaginam cum merg la alegeri ai noştri, cei de la universitate. Oare nu-şi aduce aminte nimeni? Dar redacţia? De fapt, acolo, probabil, nu a mai rămas nimeni dintre cei vechi.

Şi chiar şi azi, după tot ce s-a întâmplat cu noi, oare am fi votat pentru un alt regim în afară de cel sovietic, cu care crescusem, care părea o parte din noi, ca inima noastră şi la fel de firesc ca respiraţia? Tot ce aveam: şi miile de cărţi citite, şi amintirile despre tinereţea minunată, şi uite, chiar şi puterea aceasta de îndurare, care acum mă salvează, toate acestea îmi erau dăruite de ea, de Revoluţia care a transformat lumea încă de când eram copil. Cât de interesantă era viaţa noastră! Ce bine începuse totul! Şi atunci de ce, de ce s-au întâmplat toate astea?

256

— Iulika! Trezeşte-te! Tu nu crezi că EL a înnebunit? Se spune că mania grandorii se leagă de mania persecuţiei… Poate că într-adevăr toată noaptea vede în faţa ochilor copii însângeraţi.

Iulika îngaimă ceva ininteligibil. Şi oare de ce am trezit-o, doar se simte aşa de rău după carceră.

Totuşi boala nu o împiedică să se pregătească de „revelionul” ce se apropie. Strânge zahăr, punând la o parte câte o bucăţică din cele două primite zilnic. Deja de două săptămâni păstrează cu grijă vreo 20 de grame de unt, rămase din cele 200 cumpărate (o dată la trei luni) de la chioşcul închisorii.

— Trebuie să marcăm frumos Anul Nou. Doar aşa se spune: cum întâmpini noaptea noului an, aşa va fi tot anul. Şi neapărat să compui nişte versuri.

— Nu te mai bucura aşa! Poate că la ei revelionul se marchează la fel de solemn ca ziua de 1 decembrie, aniversarea asasinării lui Kirov. Poate că în acest scop s-au pregătit nişte celule speciale.

Anul Nou se apropia şi amândouă îl aşteptam cu nerăbdare. Ni se părea, ca o superstiţie, că toate coşmarurile aduse de 1937 se vor risipi în aerul proaspăt al anului 1938.

Ca mereu în ajunul unei date importante, regimul penitenciar devine mai sever. Vizeta era deschisă tot mai des, se auzea mereu şoapta ca de şarpe: „Gata cu discuţiile”! Bilioteca, nu ştiu de ce, iar nu mai funcţiona şi cărţile pe care le aveam deja de o lună fuseseră citite şi recitite. Ţin minte că una dintre ele era micul volum de Nekrasov pe care Iulia nu voia să-l dea înapoi.

Şi mă gândeam cât de puternică este influenţa literaturii asupra noastră, mai ales în condiţiile închisorii, când sufletul nu este tulburat de nimic exterior.

Nu mi-au plăcut niciodată atât de profund oamenii aşa cum am făcut-o în lunile şi anii când, despărţită de ei prin pereţi de

piatră, aruncată într-un mediu inuman, am interpretat

fiecare rând al unui scriitor ca pe un mesaj primit de pe îndepărtata planetă Pământ, din patria mea, unde trăia mama mea, unde locuiau fraţii mei, oamenii.

Orice rând din cartea lui Nekrasov se transforma acum într-o scrisoare din partea unui prieten îndepărtat. Citeam cu orele pentru vecina mea de celulă *Cavaler pentru o oră* şi *Femeile din Rusia.* Şi, lucru interesant, cel mai mult îmi răsunau în inimă pasajele cele mai neaşteptate, pe lângă care înainte treceam fără să mă opresc. De exemplu, „să doarmă cel ce poate, eu nu pot să dorm. Era vorba de o noapte geroasă, cu lună, când poetul „ar fi vrut să plângă pe un mormânt îndepărtat”... Cândva am învăţat la şcoală pe de rost aceste versuri şi ele s-au amestecat atunci cu zeci de alte versuri ce descriau peisaje, aproape fără să mă impresioneze. Dar acum...

Uite-o, prin deschizătura ferestruicii deschise – noaptea asta geroasă cu lună. De parcă afară nu era ger, eu şi Iulia nu închidem ferestruica. Doar de acolo pătrunde un firişor palid de oxigen, de acolo ne vine raţia noastră săracă de pe masa vieţii. Însă acum nu mai respirăm, ci absorbim cu lăcomie nişte firimituri de oxigen. Şi împreună cu el, cu firişorul acesta, pătrunde în celula noastră noaptea geroasă a lui Nekrasov. Şi mi se pare că până acum nimeni nu a înţeles semnificaţia profundă a acestor versuri: „să doarmă cel ce poate, eu nu pot să dorm...”

În afară de Nekrasov, în aceste zile de dinaintea Anului Nou, pe măsuţa noastră fixată în perete se mai afla şi un volum de poezii ale lui Selvinski1. Şi mi-a căzut privirea pe nişte versuri legate de destinul poporului evreu, de stoicismul şi vitalitatea lui. Era amintit un vechi salut de an nou: „Anul viitor să fim la Ierusalim!”

1 Ilia Selvinski (1899–1968), poet sovietic (n. red.).

Cu acest titlu compun şi eu nişte versuri-urare de Anul

Nou pentru Iulia.

...Şi din nou, ca nişte evrei cărunţi,
Vom exclama, cuprinşi de speranţă,
Şi vocea se va frânge, slăbind:
Anul viitor să fim la Ierusalim!
Apucăm cănile de închisoare,
Le golim, după ce înainte am ciocnit.
Te pricepi cât de cât la vin?
Nu e nimic mai dulce ca vinul speranţei!
Tovarăşul meu! Fii mai vesel!
Mâncând arpacaş, nu gris,
Şi noi, ca nişte evrei cărunţi,
Credem în ţara noastră făgăduită.
Că doar acesta este neamul!
Chinuiţi, săraci, prigoniţi.
Şi totuşi o să spunem în noaptea Anului Nou:
Anul viitor să fim la Ierusalim!

Şi uite, a venit această noapte a noului an. Prima noapte de an nou în închisoare. Dacă am fi ştiut atunci că ne mai aşteptau încă şaptesprezece! Puţin probabil am fi putut să o întâmpinăm aşa de răbdătoare, dacă deodată, pe peretele închisorii, ca pe ecranul unui televizor, ar fi ţâşnit una dintre scenele de viaţă din viitorii noştri şaptesprezece ani. Dar, din fericire, viitorul era închis pentru noi şi speranţa ne minţea cu bâiguiala ei copilărească. În ciuda logicii, în ciuda bunului-simţ, noi eram convinse că „anul viitor vom fi la Ierusalim”!

Stăm culcate pe paturile noastre de închisoare şi încercăm să surprindem mişcarea timpului. Nu este deloc simplu. Nu

degeaba Vera Figner şi-a numit cartea despre detenţia ei în izolator *Când orele s-au oprit.*

Dar aceste minute de trecere, când anul vechi se retrage

în adâncul secolelor şi începe un nou an (căruia noi îi acordasem rolul de judecător drept!), în momentele acestea am devenit capabile să numărăm paşii timpului după numeroase semne imperceptibile: după bătăile inimilor noastre, după respiraţia gardianului care se uita prin vizetă.

Cumva un al şaselea simţ ne-a făcut să scoatem mâinile de sub păturile cenuşii, înţepătoare şi să ne ciocnim cănile de tablă în care fusese pregătită din vreme nişte apă cu zahăr.

Am avut noroc. Gardienii nu au observat acţiunile noastre ilegale şi ne-am băut liniştite băutura, după ce am muşcat înainte o bucăţică de pâine pe care întinsesem puţin unt. Era într-adevăr un ospăţ demn de Lucullus1!

I-am recitat cu solemnitate luâiei versurile de Anul Nou şi am adormit legănate de visuri, cu speranţa unei minuni. Anul viitor să Fim la Ierusalim!

1 Lucius Licinius Lucullus (118–57 I.H.), om politic şi militar roman, renumit pentru mesele copioase şi rafinate pe care le organiza (n. coord.).

Capitolul 40

Zi *după zi, lună după lună*

Dar minunea nu s-a produs. Anul 1938 nu a devenit judecătorul drept al lui 1937. Dimpotrivă, s-a dovedit a fi geamănul fratelui său sângeros şi chiar, în unele privinţe, l-a depăşit.

Anul acesta, petrecut de la începutul până la sfârşitul lui în izolator, li s-a părut o veşnicie deţinuţilor din Iaroslavl şi, în acelaşi timp, o clipită. Fiecare zi, luată separat, dura insuportabil de mult, dar săptămânile, mai ales lunile zburau în galop.

Trezirea. Ferestruica uşii zăngăneşte şi se deschide, precum gura balaurului din poveste.

— Deşteptarea!

Şi se trânteşte la loc. Deşteptarea e la 6 dimineaţa. Iarna e întuneric complet şi bucăţica de cer de la fereastră, de deasupra panoului, se contopeşte cu marginile lui.

Deşteptarea. Asta înseamnă să-ţi dai seama unde te afli, să-ţi dai seama că TOATE ASTEA sunt adevărate, nu un vis. Totul e la locul lui: pereţii de culoare închisă, paturile de fier care scârţâie, duhoarea hârdăului, adâncitura din perete care parcă prinde contuturi omeneşti, aduce cu profilul unui bărbat. Este „Prov Stepanâci", aşa-zisul observator al nostru, în spatele căruia, după cum presupune Iulia, se află un magnetofon.

Sărim repede din pat. E interzis să tragi de timp. Ne întindem hainele de uniformă, micile uniforme Ejov. Tremurând

din cauza umezelii, a mirosului greu, a repulsiei faţă de viaţă, încercăm să glumim pe seama felului cum arătăm în aceste toalete. Gluma noastră favorită. Îi spun Iuliei: „Stăpână, nu aveţi nevoie de o bucătăreasă?" Ea îmi răspunde sever: „Dar ai permis de muncă?" „Uite, stăpână, nu vreau să te înşel, n-am. Să nu mă judeci greşit, dacă nu-i, nu-i..."

Prima dată ne-a amuzat asta şi repetăm jocul, pentru a ne menţine mintea trează, pentru a ne ascunde una de alta disperarea matinală.

Uneori, între deşteptare şi ieşirea la toaletă trec ore lungi. Dar trebuie să fim pregătite în orice moment pentru ca, de îndată ce se deschide uşa, să înşfăcăm hârdăul şi să mergem la toaletă. Trebuie să ne omorâm cumva timpul de aşteptare. Uneori reuşim să moţăim, stând pe taburetul fixat de perete, alteori, ferindu-ne una pe alta din calea vizetei, facem gimnastică de înviorare interzisă, adică ne întindem mâinile şi picioarele umflate de la dormitul pe patul tare de fier.

După zgomotele auzite, după paşi şi chiar după respiraţie, aflăm care dintre gardieni este pe coridor. De asta depind multe, în tura Sfântului Gheorghe, de exemplu, poţi face gimnastică fără să te ascunzi. El se face că nu ne observă. Când e Bulgăraşul, putem să-i cerem un ac şi să ne cârpim ciorapii. Dar dacă pe coridor e Vurm, trebuie să fii cu ochii-n patru! Să încerci numai să ridici mâna în prezenţa lui! Imediat o să deschidă ferestruica uşii şi o să înceapă să orăcăie cu vocea lui de broască:

— Încetaţi! Aici nu e institutul de educaţie fizică!

Iar dacă e Satrapiuk... Ei, el nu va spune nimic, dar va întocmi un proces-verbal de încălcare a regimului şi gata: adio plimbare, adio bibliotecă, adio chioşc...

Ieşirea la toaletă ne aduce noutăţi politice. Bucăţelele de ziar care ni se dau, câte una, în loc de hârtie igienică, se pot dovedi

foarte interesante. Noi primim numai ziarul din Iaroslavl, *Severnâi rabocii.* Dar la closet adesea mai nimerim şi bucăţi din *Pravda* şi *Izvestia.* Le studiem pe toate părţile, din fragmentele de text încercăm să facem tot felul de deducţii.

După ce ne întoarcem de la toaletă, ne spălăm deasupra hârdăului, stropindu-ne una pe alta, şi luăm micul dejun, apă fiartă şi pâine. Iulia lasă o bucăţică de zahăr pentru cină. Eu mănânc amândouă bucăţelele dimineaţa, argumentând de fiecare dată la fel: „Şi dacă o să murim până seara? E păcat să se piardă...”

Apoi începe „ziua de lucru”. Citim şi scriem. Scriem şi citim. Vai, citim adesea aceleaşi cărţi, pentru că biblioteca, din când în când, e „în renovare” şi „în inventar”. Şi scriem numai pentru a şterge totul imediat. Cele două caiete care ne sunt permise într-o lună trebuie ca, la fiecare 30 ale lunii, să fie predate cenzorului închisorii, fără dreptul de a le mai primi înapoi. Eu scriu versuri. O mulţime de versuri.

Scriu, le învăţ pe de rost şi şterg cele scrise cu miez de pâine. Mai mult, scriu un roman despre şcoala sovietică din primii ani de după revoluţie, despre şcoala în care am învăţat. Singurul meu critic, cititor şi evaluator, Iulia, mă încurajează foarte mult.

După fiecare capitol citit, trecem la amintirile fericite din – copilărie. Copilăria noastră a fost aşa cum nu s-a mai întâlnit nici înaintea noastră, nici după noi. O copilărie revoluţionară. Până şi posterul cu un păduche uriaş ce cheamă la lupta cu tifosul ni se pare acum înconjurat de o mare poezie.

Şi prima autogospodărire, când eram elevi! Şi prima demonstraţie, când mergeam cu picioarele ude, în pantofi rupţi, dar căram o lozincă făcută de noi – „Şcoala muncii şi a bucuriei salută Puterea sovietică!”

263

Singurul lucru pe care îl regret este că nu am trăit suficient de activ. Dacă am fi ştiu că toată viaţa noastră se va termina la treizeci de ani, păi am fi muncit la asta cum trebuie! Atunci am fi apucat să lăsăm ceva în urma noastră. Şi copii, nu doi ar fi trebuit să fac, ci cel puţin cinci, să fie cât mai mulţi, să fi rămas în urma mea pe pământul drag. Oh, dacă am avea norocul să luăm viaţa de la capăt, am face mult mai bine totul!

Prânzul. Dacă avem terci de porumb este bine. De ovăz şi de arpacaş aproape că nici nu mă ating. Am ajuns mai subţire decât fusesem la cincisprezece ani.

Plimbarea. Uşa se deschide larg. Mirosul puturos al hârdăului se amestecă cu mirosurile plăcute ce vin dinspre gardian. Sunt obligaţi să recurgă la parfum, pentru a compensa mediul urât mirositor în care trebuie să muncească.

Îmbrăcate în jachetele oribile, monstruoase, străbatem cu grijă curticica de plimbare lungă de cincisprezece metri,

încercând să ne uităm pe furiş la cer. E interzis să-l privim deschis, în timpul plimbării capul trebuie să fie plecat.

Apoi iar citim, scriem, facem exerciţii de algebră şi tragem concluziile vieţii noastre în discuţii interminabile.

Cina. În fiecare zi, la aceeaşi oră, coridorul se umple de mirosul greu al grăsimii fierte de peşte. Mi se face greaţă nu numai de la gustul acestei supe, ci chiar de la acest miros. În principal, supravieţuiesc cu pâine şi apă caldă. Iulia spune că, dintr-o brunetă plinuţă, m-am transformat într-o şatenă subţirică, pentru că, din cauza întunericului permanent în care stăm, părul mi s-a deschis la culoare. Sunt doi ani de când nu mi-am văzut chipul într-o oglindă, sau reflectat într-un geam ori în apă.

Stingerea. Din nou huruitul ferestruicii de la uşă – gura balaurului. Stingerea este un lucru bun. Aproape o fericire. Poţi

să stai culcat, să te întinzi. Poţi să adormi culcat, nu ghemuit pe scaun. Această evadare de şapte ore în nirvana, în binecuvântarea nefiinţei. În loc de „noapte bună” îi citez Iuliei din Nekrasov: „Să dormi… Iar somnul bun a şi venit, iar prizonierul a devenit rege.”

Aşa treceau zilele. Dar era numai o monotonie amăgitoare, gata oricând să fie întreruptă de evenimente neaşteptate. Şi ele chiar se întâmplau. Din când în când, liniştea stătută a coridorului era spartă de ciocăniturі, gemete, lovituri, ţipete, voci sufocate într-un plânset întrerupt. Nu numai noi eram duse la carceră. Probabil că unele opuneau rezistenţă. Dar poate că nu era vorba numai de carceră…

O variaţie a vieţii era adusă de percheziţii şi de baie. Baia era şi ea gândită tot pentru o persoană. O celulă-duş în care ne înghesuiam câte două, dar ne producea o mare plăcere. În ceea ce priveşte percheziţiile, ele cereau din

partea noastră o mare încordare, inventivitate, rapiditate a mişcărilor.

Aveai impresia că nu vei găsi nimic într-o celulă a unor oameni care nu primesc nimic de nicăieri, care nu ies nicăieri, cu excepţia curţii mici a închisorii. Şi astfel de oameni ce să ascundă oare?

Dar aveam ce ascunde. Sutienele care erau interzise, acele din oase de peşte, smulse din supa de ieri, în fine, medicamentele primite de la sora medicală care venea din când în când prin celule. Medicamentele, conform regulilor, trebuiau să fie înghiţite numai în prezenţa surorii medicale şi a gardianului. Dar noi voiam să avem ceva, de exemplu, pentru cazul unei crize de malarie, care ne chinuia îngrozitor. Şi lăsam impresia că înghiţim prafurile în prezenţa surorii medicale, dar, de fapt, ascundeam praful de chinină şi aspirina în sutien, pentru a le lua la nevoie.

265

Toate aceste lucruri interzise le salvam cu abilitate de acrobat în timpul percheziţiilor, folosind faptul că celula era percheziţionată de gardieni bărbaţi, iar aşa-numita percheziţie corporală era făcută de femei.

Bărbaţii se năpusteau în celulă ca o avalanşă. Se vede că în instrucţiunile lor caracterul inopinat al percheziţiei era extrem de important. Răvăşeau saltelele de paie şi pernele, cercetau scrupulos fiecare milimetru al podelei şi pereţilor. În acest timp, noi ţineam asupra noastră toate lucrurile interzise, îp ciorapi sau în sutien.

Cel mai tensionat era momentul când plecau bărbaţii şi intrau femeile. În această clipă, trebuia să muţi rapid tot ce era interzis sub saltea, pentru că femeile nu puneau mâna pe obiecte. Sarcina lor era să ne percheziţioneze pe noi, punându-ne să deschidem gura, să ne eliberăm părul din agrafe, să desfacem degetele de la mâini şi de la picioare ş.a.m.d.

...În tot acest an am avut, probabil, un singur eveniment fericit: la începutul primăverii am reuşit să primim de la bibliotecă un mic volum de Maiakovski. Am citit şi am înţeles acum mai profund versurile lui timpurii din detenţie. Despre celula de la Butârki şi despre raza de lumină. „Iar pentru raza aceea de lumină, galbenă, aş fi dat atunci totul!”

Atât dorea: O rază de soare! Nouă nu ne trec prin minte asemenea gânduri, ne mulţumim cu puţină lumină a zilei, să nu ne doară atât de tare capul după ce citim noaptea!

Câteva săptămâni trăim numai cu Maiakovski şi eu îi compun versuri, stilizate în maniera lui.

...Vladimir Vladimâci! Aţi ştiut foarte bine să găsiţi miezul în orice chestiune importantă...

266

Cred că vă e clar; nu? Aici noi nici nu putem visa Că undeva în lume există o Nisa plină de flori...

În serile lungi, vorbim despre acea abordare dulceagă a lui Maiakovski, pe care am mai apucat s-o găsim în libertate, şi care e acum la modă. Şi eu scriu, iar mai apoi şterg cu miezul de pâine:

...Maiakovski, ascultaţi, dragul nostru!
Dacă o să rămânem în viaţă, fără să ne lenevim,
O să spălăm de tot, cu săpunul,
Această mizerie aşa de poleită cu aur.
Şi atunci, după ce-o să vă scuturaţi repede,
După ce-o să daţi la o parte cu umerii norii,
Frumos, la 22 de ani,
O să păşiţi din nou în veacuri...

Capitolul 41

O *gură de oxigen* într-o zi, la o oră neobişnuită, am auzit neliniştite nişte zgomote ciudate. Celulele se deschideau şi se închideau una după alta. Iar se întâmplase ceva.

Starea noastră de spirit oricum nu era prea bună. O lună întreagă nu avusesem niciun ziar. Fusesem lipsite de dreptul de a primi, susţinându-se că am încălcat regimul închisorii. Era vorba despre ceva de genul „vorbit tare în celulă”. Satrapiuk şi ai lui nu se remarcau printr-o inventivitate prea mare. După ce am primit, după o pauză de o lună, ziarul *Severnâi rabocii,* am găsit imediat informaţii despre procesul lui Buharin şi Râkov. Începuse de curând, iar la Butârki noi credeam că avusese loc demult…

Din nou discursurile epuizante ale lui Vâşinski şi „căinţa” acuzaţilor. Toată ziua ne batem capul cu comportamentul acuzaţilor. Oare s-au speriat aşa de tare de moarte? Ei, chiar dacă de o sută de ori nu au dreptate, oricum, sunt nişte oameni politici mari. De ce în timpul ţarismului nu erau aşa de laşi? Poate că nu sunt în apele lor, cum se zice? Dar atunci s-ar fi comportat asemeni lui Van der Lubbe1 la Leipzig: ar fi stat, ar fi tăcut în banca lui, strigând doar din când în când: „Nu, nu!”

1 Marinus van der Liibbe (1909–1934), acuzat de incendierea Reichstagului în ziua de 27 februarie 1933 (n. tr.).

Dar ăştia ţin discursuri lungi, în stilul lui Buharin şi al altora. Dar poate că nu sunt ei? Sunt nişte actori deghizaţi? La urma urmei, Ghelovani îl joacă pe Stalin aşa de bine, că nici nu-ţi dai seama că nu e el.

Mai mult, în aceste zile am fost zguduite de o veste: moartea văduvei lui Lenin. Pur şi simplu ne-a cutremurat. Ne uităm la mica fotografie apărută în ziar şi plângem cu lacrimi amare. Se pare că plângem pentru prima dată în toată perioada asta din Iaroslavl. Necrologul este foarte rece, sec. „Stăpânul” nu a îndrăgit-o. Ne aducem aminte de o anecdotă: „Dacă nu te potoleşti, o s-o facem pe altă femeie văduva lui Lenin.”

Şi din nou privim ochii blânzi, uşor ieşiţi din orbite, gulerul sobru de descăliţă, şuviţele netede, cenuşii ale părului. În înfăţişarea ei totul este familiar, apropiat. Privim moartea ei ca pe un ultim act al tragediei: ultimii oameni oneşti, nobili, aşa cum era Krupskaia, se duc, mor, sunt distruşi.

Şi din nou aceleaşi întrebări sfredelitoare: oare au mai rămas în libertate oameni precum Krupskaia? Oare îşi dau ei seama de ce se întâmplă? De ce tac?

— Unii ca Postâşev1, de exemplu. De ce nu ia cuvântul?

Iulia îl cunoştea pe Postâşev personal şi-l considera un leninist adevărat. Pe atunci încă nu ştiam că Postâşev împărtăşea soarta multora.

— La ce i-ar fi folosit dacă lua cuvântul? Ce va face cu asta? Vor fi numai atâtea mii de victime, plus Postâşev. În condiţiile unei asemenea terori… Unii ca el trebuie să fie păstraţi pentru vremuri mai bune…

1 Pavel Petrovici Postâşev (1887–1939), om de stat sovietic, ideolog, publicist, unul dintre organizatorii represiunilor staliniste. În 1937, a luat cuvântul împotriva excesului de zel în identificarea duşmanilor poporului (n. tr.).

269

Şi în timp ce noi discutam aşa, am auzit sunetele ritmice de neînţeles. Au ajuns până la noi…

Supraveghetorul responsabil cu corpul nostru de clădire, nu Vituşişnikov cel tinerel, folosit la împărţirea scrisorilor, chemărilor la stomatolog sau la alte proceduri, ci celălalt, Borzoi, înalt, oacheş şi neînfricat, intră în celulă cu un scăunel în mână. Îl pune sub fereastră. Apoi lucrează ceva pe acolo şi… poc! O blochează de tot cu o cheie mare de fier.

Am înlemnit. Eram atât de şocate, încât i-am adresat o întrebare, deşi ştiam foarte bine că între aceste ziduri nu se

răspunde la întrebări şi nu are niciun rost să le pui:

— De ce?

Ce prostie din partea noastră! De parcă nu era clar de ce! Pentru a muri cât mai repede din lipsă de aer. Pentru a fi şi mai mult mucegai pe pereţi, pentru ca, din cauza umezelii, să ne doară şi mai tare articulaţiile.

Sigur, asta se întâmplă ca ecou la procesul lui Buharin. Sistemul de „ecouri" ne este cunoscut doar. Chiar Ilf şi Petrov au compus pentru lucrătorii întreprinderii „Hercule" o rezoluţie cu dus-întors care începea cu cuvintele: „Ca răspuns la..." Deasupra punctelor de suspensie se punea, să zicem, „la uneltirile Antantei", sau „la iniţitiva de producţie a celor de la «Kommunalnik»"... Ei, iar asta era „ca răspuns la procesul celor de dreapta." Câtă ingeniozitate are mintea inventivă a unora!

Supraveghetorul Borzoi, după ce ne-a încuiat, a scuipat printre dinţi:

— O să se deschidă zilnic timp de zece minute.

Aşa am ajuns să cunoaştem şi să apreciem şi mai mult gustul aerului! O gură mică de oxigen. Regula a fost stabilită astfel ca ferestruica să se deschisă în timpul ieşirii noastre la plimbare. Dar dacă fac de serviciu Iaroslavski sau Sfântul Gheorghe,

ei nu o deschid în momentul ieşirii, ci după atenţionarea: „Pregătiţi-vă de plimbare." Astfel mai primim încă vreo cinci minute de aer. Prindem cu aviditate dârele minuscule de aer ce vin pe ferestruica mică, pătrată, la care nu ajunge fără un scaun nici măcar lunganul de Borzoi. Zilele şi nopţile petrecute înainte în această celulă, cu ferestruica mereu deschisă, ni se par acum că au fost un adevărat răsfăţ.

Peste câteva zile petrecute fără aer, umezeala din celula noastră, care dădea spre nord şi care nu văzuse niciodată

nicio mică rază de soare, devine pur şi simplu insuportabilă. Pâinea se acoperă de mucegai încă înainte de prânz. Pereţii sunt verzi. Lenjeria e mereu umedă. Toate articulaţiile ne dor.

Îmi amintesc că visam că stau pe terasa unei case de vacanţă, pe malul Volgăi, la Uslon, vizavi de Kazan. Pânza cu care era drapată terasa se umfla ca o velă sub rafalele de aer proaspăt venite de pe Volga. Respir din adâncul pieptului, dar, nu ştiu de ce, nu mă simt bine. Mă înţeapă inima.

— Deşteptarea! latră gardianul.

Deschid ochii şi văd în primul rând ferestruica blocată cu cheia. Ciorile, curioase, privesc şi ele panoul de lemn, lăsându-şi capul într-o parte.

Capitolul 42

Incendiu în închisoare

— De ce tuşeşti aşa? mă întreabă Iulia.

— Păi şi tu faci la fel.

— Da, eu am pleurezie…

Mi-am dat seama demult că iritaţia din gât, care îmi produce tuşea, e legată de mirosul de ars care pătrunde din ce în ce mai puternic în celulă. Dar nu am spus nimic. Iulika şi aşa, după carceră, e căruntă de tot şi pământie. Ce s-o mai sperii degeaba? Poate că e o întâmplare. O fi ars ceva la bucătărie? De fapt, nu. În acest corp nu există bucătărie! Mâncarea este adusă cu cărucioarele de undeva din afară.

Tuşim din ce în ce mai des, dar continuăm să citim. Respirăm tot mai greu. Ochii ne lăcrimează şi se înceţoşează. Apoi auzim un tropăit, undeva sus, deasupra capului nostru. Cineva aleargă pe acoperiş. Sunete şuierătoare de apă ce ţâşneşte din furtunuri. Şi pe coridor e mare agitaţie. Se aud oameni vorbind destul de tare.

Şi, în fine, un ciocănit încetişor în perete. Este Olia Orlovskaia, vecina. Ne comunică exact cuvântul pe care eu

şi Iulia ne ferim să-l spunem.

— Foc… F-o-c…

— Trebuie să ne scoată de aici, spun eu, răspunzând la întrebarea tăcută care se citeşte din ochii măriţi ai Iulikăi. Sper

că asfixierea în celule a deţinuţilor nu intră în planurile lor. Cel puţin, nu toţi deodată.

Peste câteva minute, celula este învăluită complet într-un fum acru, negru, încât este aproape imposibil să mai respirăm.

— Eu sun! se decide Iulia. Porcii, să deschidă măcar ferestruica!

Şi apasă butonul cu sunet silenţios, pe care avem voie să-l folosim numai în situaţii excepţionale. Când apeşi acest buton, pe coridor, lângă măsuţa gardianului, se aprinde o tastă cu numărul celulei.

Peste un timp, se deschide ferestruica uşii şi pe ea se strecoară mutra buboasă, cu buze subţiri, a lui Vurm.

— Ce vreţi? întreabă el ursuz.

— Deschideţi ferestruica… Ne sufocăm, îl roagă Iulia.

El închide nervos vizeta, cât pe ce s-o nimerească pe Iulika în faţă. Din spatele uşii se aude răspunsul lui şuierător:

— O să fie deschisă dacă va fi nevoie.

Panica din jurul nostru se amplifică. Tropăitul cizmelor pe acoperiş devine şi mai agitat. De pe coridor se aud acum nu numai şoapte, ci şi strigăte ininteligibile. Şi, lucrul cel mai important, a fost tulburată liniştea mormântală a celulelor. Unii deţinuţi, în mod clar disperaţi, apăsau butoanele de alarmă şi băteau cu putere în uşile celulelor.

Olga Orlovskaia ne ciocăneşte în perete aproape fără să se mai ascundă. Acum gardienilor numai de supraveghere nu le arde. Mesajul ei este:

— Se pare... că au decis... să ne lase în celule. O să ne sufocăm...

— O jumătate de kilogram de zahăr! îşi plesneşte deodată mâinile Iulika.

În ajun, ni se adusese de la chioşc, la comandă, o jumătate de kilogram de zahăr.

273

— Nu, este imposibil să-l lăsăm lor, insistă Iulia la modul cel mai serios.

— Hai să-l mâncăm...

— Hai!

Şi am început să-l mâncăm din căuşul palmelor, fără să simţim cât e de dulce, dimpotrivă, primindu-l ca pe o hrană a zeilor. Cu un colţişor de pâine. Ronţăiam zahărul cu înverşunare între dinţi. Mai făceam câte o pauză şi tuşeam din cauza fumului. Ca să nu le rămână lor comoara noastră, am dat gata o jumătate de kilogram de zahăr.

Fumul devenise aşa de gros, că deja nu ne mai vedeam.

— Hai să stăm alături, Jenika, îmi spune Iulia şi plânge. Hai să ne luăm rămas-bun.

Ne îmbrăţişăm şi ne sărutăm. Apoi, pentru a încălca toate regulile – deja nu mai avem ce pierde – ne aşezăm una lângă alta pe patul ei... Ne cuprindem de umeri. Văd cu groază că ochii rotunzi, puţin asimetrici ai Iuliei, încep să-i iasă din orbite. Faţa i se învineţeşte şi venele i se îngroaşă ca nişte funii. Doamne, numai să nu moară prima...

Acum deja în toată închisoarea este un adevărat haos.

— Deschideţi, deschideţi! Ne sufocăm! Nu aveţi dreptul! Deschideţi!

În faţa ochilor îmi joacă scântei multicolore. Nu pot să-mi dau seama dacă sunt adevărate, scântei ale incendiului care se strecoară prin crăpăturile uşii, sau deja încep să-mi pierd cunoştinţa.

Şi deodată disting în vacarmul general zgomotul cheilor

care încep să deschidă uşile. O scutur pe Iulia de umeri.

— Ne scot afară! Iulia, mai rezistă puţin! Auzi? Ne scot acum afară, la aer…

Fumul devine negru. Iulia deja abia mai respiră în braţele mele. Poate ar trebui să sparg ferestruica? Doar acum tot aia e.

274

Vreau să mă ridic din pat şi… nu pot. Gata, se pare că e sfârşitul. Ce groaznic şi neaşteptat! Câte forme de a muri ne-am imaginat în discuţiile noastre din celulă! Dar niciodată nu ne-am gândit la foc…

— Ieşiţi!

Uşa noastră se deschide larg. Supraveghetorul Vurm, cu vestonul boţit şi ud, tot transpirat şi acoperit de praf, mai că nu o scoate de ceafă pe Iulia, leşinată. Eu ies singură.

— Jos!

Koşciunidze şi oamenii lui erau adevăraţi profesionişti. Până şi în panica asta au reuşit să nu încalce izolarea. Nici până acum nu ştiu unde i-au dus pe toţi. Eu şi Iulia am fost scoase amândouă în curticica închisă, pentru plimbare. Nu am fost alături de nimeni, nu am văzut pe nimeni.

Dacă nu a fost să fie norocul, atunci necazul ne-a ajutat, în ziua aceea, am respirat în voie. Plimbarea a durat cel puţin o oră şi jumătate şi Iulika, revenindu-şi, mi-a făcut cu ochiul conspirativ, arătându-mi cu ochii spre cer. Bună treabă că le-am smuls o plimbare aşa de frumoasă!

A doua zi, Olga ne-a transmis, prin perete, că nici ea nu a venit în contact cu altcineva.

Capitolul 43

A doua carceră

La sfârşitul lui mai 1938, am primit o scrisoare de la mama. „Dragă Jenecika! Tatăl tău s-a stins pe 31 mai… Când te gândeşti la toată viaţa lui, la tot ce a realizat, a

muncit, a avut copii, nepoţi... Dar numai două persoane au venit în urma sicriului: eu şi spălătoreasă Klavdia."

Şi exact la o jumătate de oră după primirea scrisorii, uşa s-a deschis şi a apărut Satrapiuk. Mi-a ordonat:

— Veniţi după mine!

Probabil că nici moartea nu ar fi fost aşa de înfricoşătoare, dacă s-ar repeta de două ori. Acum tot coboram, ştiind deja foarte clar unde merg, şi nu mai aveam acea groază de odinioară, din decembrie. Dimpotrivă, mă cuprinsese un fel de indiferenţă. Probabil că într-o asemenea stare nu ar fi fost greu să stau şi cu spatele la perete, să privesc plutonul de execuţie.

Da, aceeaşi carceră. Aceeaşi manta zdrenţuită, şi aceleaşi sandale, acelaşi pat de scânduri, acelaşi întuneric infernal. Dar deja nu mă mai tem, nu mai strig, nu mă mai împotrivesc. Îl ascult aproape indiferentă pe Satrapiuk care-mi citeşte ordinul: „Trei zile şi trei nopţi de carceră pentru încălcarea regimului penitenciar – cântat în celulă." Nici măcar nu-i spun că nimeni nu a cântat niciodată în celulă. Ce rost are?

276

Uşa se trânteşte. Rămân singură în beznă. Singură cu gândul la moartea tatălui meu.

Acum e vară. Pot să-mi dau seama de asta măcar după faptul că, în afara şoarecilor, aici au apărut tot felul de gândaci.

Acum sunt deja o veterană a blocului de pedeapsă. Ştiu deja să urmăresc curgerea timpului. M-am obişnuit să stau întinsă pe cele două scânduri. Numai că de mâncat n-o să mănânc nimic aici.

Este un semn bun. Mi-a rămas sila. E un sentiment omenesc. Pe atunci încă nu ştiam că mă aşteptau ani de lagăr, când periodic şi acest sentiment omenesc ne părăsea, când mâncam în orice fel de mizerie, numai să nu

murim de foame.

Pe pipăite disting în întuneric obiectele din carcera cunoscută în toate detaliile: haina din postav soldăţesc, sandalele, cana metalică ruginită care stătea direct pe podea. Dar, nu ştiu de ce, acum, în sufletul meu pustiit, nu mai există acea receptare monumental-tragică a tuturor acestor detalii pe care am avut-o atunci, iarna. Acum nu mai am chef nici să ţip, nici să mă zbat. Probabil pentru că e a doua oară. M-am obişnuit. Uite aşa, probabil, acolo, în Germania, s-au obişnuit şi cu gazarea, şi cu spânzurătoarea. Te obişnuieşti cu orice... îmi surprind un gând: bine că sunt trei zile, nu cinci.

Şi e bine că e numai carcera de categoria a doua. În aceste luni, am aflat că aici sunt trei categorii de carcere. Olgăi i-a spus asta cealaltă vecină. Se dovedeşte că erau carcere de categoria a treia, mai uşoare decât a mea, unde ardea un bec, nu ţi se luau hainele din celulă. Dar era şi prima categorie, de unde ieşeau numai cei condamnaţi la un final rapid. Din fericire, nu am avut ocazia să le încerc pe cele de „categoria întâi”. Şi erau împărţite pe categorii nu în funcţie de greutatea „infracţiunilor”, ci numai în funcţie de culoarea dungilor de pe coperta dosarului personal. Eu şi Iulia făceam parte din categoria a doua.

277

Aceste trei zile şi trei nopţi le petrec în cea mai mare parte stând în picioare. M-am obişnuit să stau în picioare pe scânduri, cât mai departe de piatra acoperită cu o mâzgă alunecoasă, cenuşie. Stau în picioare cu orele, până la epuizare, şi, când îmi pierd puterile, mă cufund într-un somn scurt, greu.

De regulă, mă trezesc din cauza durerii şi a mâncărimii la degetele degerate ale picioarelor. Durerea aceasta îmi aduce aminte de tot. Da, încă mai sunt eu. Încă o să mai dureze totul.

Mă urc din nou pe scânduri şi îmi apare tata în faţa ochilor. Viu. Mort nu pot să mi-l imaginez. Cum, de fapt, l-am cunoscut prea puţin pe acest om care mi-a dat viaţă. Şi, în acelaşi timp, a existat un fel de legătură de sânge imposibil de rupt. Totul mi s-a strâns în interior într-un ghem de durere. Tata... Tatăl meu, al meu... A murit o părticică din mine. Ce bine că pe atunci încă nu ştiam în ce condiţii a murit. Despre asta mi-au scris abia peste câţiva ani, când eram deja în Kolîma. Nu ştiam că şi bătrânii mei fuseseră „săltaţi". E adevărat, nu pentru multă vreme, pentru două luni. Dar fuseseră suficiente pentru a-l omorî pe tata. Când au ieşit din închisoare, apartamentul lor fusese ocupat de alţii, lucrurile confiscate. Ei au rătăcit în căutarea unui loc de stat prin acest oraş în care tata fusese un tehnician onest şi respectat, unde lucrau fata şi ginerele lui, comunişti. Toţi se dădeau în lături din faţa bătrânilor. Nimeni nu-i primea să doarmă la ei. Numai spălătoreasă Klavdia s-a dovedit a fi mai bună decât ceilalţi.

Totul s-a întâmplat cu ei când eu eram la Butârki. Dar am aflat despre asta abia peste trei ani.

...Mă gândesc la tata şi pe zidurile celulei mele încep să plutească tablouri dragi din primii ani ai copilăriei. Lanţul ceasului pe vesta tatei. Era atât de plăcut să mă joc cu el, când stăteam pe genunchii lui... Când ne plimbam împreună, mă

învăţa cuvinte greceşti ciudate şi-mi povestea despre anii lui de şcoală... Se născuse în secolul trecut, făcuse la liceu atât latină, cât şi greacă... Nu-mi era nimeni mai apropiat şi mai drag până am ajuns la vârsta de opt ani. Au urmat însă ani de înstrăinare, boli, necazuri, supărări. Eram iritată de „originea mea socială", le invidiam pe prietenele al căror tată era „proletar. Nici lui nu-i plăceau multe din viaţa şi comportarea mea.

Şi deodată pe perete încep să plutească lin cuvintele ultimei scrisori de la el primite aici, la Iaroslavl: „Nu-ţi ascund că în ultima vreme nu mă simt prea bine. Dar o să mă lupt pentru viaţă. Acum au nevoie de mine dragii mei nepoţi, Alioşa şi Vasia.”

Voia să trăiască pentru copiii mei… Şi eu nu am putut să-mi iau rămas-bun de la el şi să-i cer iertare…

Cel mai bine e să obosesc stând în picioare şi să mă cufund din nou pentru o vreme în moţăiala care ţine loc de somn. Aşa o să treacă mai repede cele trei zile şi trei nopţi.

Din nou, ca şi iarna, refuz pâinea. Dar de data aceasta Korşunidze nu vine să-mi explice că e interzisă greva foamei. Se vede că şi ei s-au obişnuit cu toate. Dar poate că tocmai de asta e nevoie, zilele de carceră să treacă liniştite, fără niciun scandal. Şi fără mâncare ajungi mai uşor la această linişte produsă de epuizarea ce te cuprinde aproape ca un leşin.

Iarna, când am stat aici, ra-am tot gândit la lumea de afară. Oare oamenii ştiu despre existenţa acestor celule? Despre torturi?

Dar acum aproape nu mai cred în realitatea acestei lumi din afară. E aproape imposibil să crezi, de exemplu, că acum e vară şi că uite, cineva, chiar în acest moment, se scaldă în râu. Compun din nou versuri, despre a doua mea carceră.

Totul se petrece după regulile sfinte inchizitoriale: Picioarele goale pe piatră, sub promoroacă…

279

Sunt acuzată de un pact cu diavolul?

Sau de luptă cu linia generală?

Mileniile, contopindu-se, se topesc în această celulă creată din nou.

Poate că alături de mine se sufocă,

Cuprinsă de chinul morţii, prinţesa Tarakanova?

Poate că mâine o să mă privească pe uşă, Dându-mi cana cu apă ruginită,
Cel care cândva l-a torturat pe Eulenspiegel,
Sau chiar Borgia, cu pocalul otrăvit?
Este mult, mult mai posibil
Decât să crezi deodată uite, în acest beci,
Că acolo, dincolo de peretele închisorii,
Oamenii îi spun omului tovarăş...
Că în cer, alunecând printre nori,
Stelele zboară, împletind hore,
Că adie miresme de miere
Deasupra apelor adormite, merse la culcare.

Capitolul 44

Ne aducem aminte de Giordano Bruno

Caniculă. O caniculă cumplită a fost la Iaroslavl, în vara anului 1938. Ziarul *Severnâi rabocii* confirma zilnic acest lucru. Jurnaliştii locali descriau asfaltul care se topea, dădeau cifrele mediei de temperatură pentru ultimii ani, arătând că asemenea căldură „nu mai fusese”.

Ferestruica celulei noastre continua să rămână închisă. Toate lucrurile se distrugeau din cauza umezelii, a mucegaiului, a aerului stătut. Paiele din perne şi saltele putrezeau, începeau să prindă un miros greu.

După a doua perioadă petrecută în blocul de pedeapsă, ne-am îmbolnăvit grav. Nu mai puteam înghiţi pâinea şi supa. Cerusem deja de trei ori gardianului de serviciu un ac, pentru a-mi strâmta fusta de la uniformă. Mă uit la faţa Iuliei, neagră-vânătă, cu cearcăne galbene, şi-mi dau seama că ne îndreptăm spre un tragic final. Pe lângă toate necazurile, îmi reveniseră crizele de malarie. Se vede că erau provocate de umezeala sufocantă din celulă. După crize, inima refuza să mai funcţioneze normal.

Odată mi-am pierdut cunoştinţa. Iulia a apăsat butonul de alarmă şi a cerut un medic. Probabil că în momentul

acela păream moartă, pentru că gardianul (deşi era Vurm), fără să spună niciun cuvânt, a adus imediat medicul.

281

A fost primul nostru contact cu sistemul medical din penitenciar, cu excepţia vizitelor regulate ale asistentei cu cutia de medicamente, care conţinea aspirină „pentru dureri de cap, chinină pentru malarie, fenilsalicilat „pentru burtă. Valeriana, universală, era bună pentru restul bolilor.

Când mi-am revenit, am văzut faţa doctorului aplecată asupra mea. M-a uimit prin compasiunea arătată. Un doctor adevărat, atent, bun, inteligent. Parcă readucea viaţa lăsată în afara zidurilor închisorii, îmi străpungea inima cu sute de amintiri ce mă răneau de moarte.

Pentru bonomia ce izvora din fiecare rid i-am spus mai apoi acestui doctor din închisoare Andriuşenţia. Simţeam în sinea mea că aşa trebuie să-i fi spus şi colegii săi.

— Iată, a şoptit doctorul tulburat, scoţând siringa din mâna mea subţire ca un băţ. Acum camforul o să-şi facă treaba şi o să vă fie bine. O să vină asistenta şi de două ori pe zi o să vă facă intravenos medicamentul pentru inimă.

— Dar medicamentele o să-şi facă efectul aici? a întrebat Iulia, prinzând curaj şi speriată de moarte de perspectiva de a rămâne fără mine. Doctore, mi se pare că pur şi simplu îi lipseşte oxigenul. Mai ales că afară e aşa caniculă. Poate daţi dispoziţie să nu se mai încuie ferestruica, din moment ce este aşa de grav bolnavă?

Andriuşenţia se face roşu la faţă. Se uită spre supraveghetor, „micuţul Vituşişmkov”, care stătea în spatele lui (medicul nu avea permisiune să intre în celulă neînsoţit de acesta) şi răspunde foarte încet:

— Asta nu intră în competenţele mele…

Vituşişnikov tuşeşte şi rosteşte solemn:

— Aveţi voie să vorbiţi numai despre boală.

282

Au urmat zile lungi, obositoare, când viaţa care abia începe să pâlpâie în mine este susţinută numai de curiozitatea mea imposibil de distrus. Să văd sfârşitul. Inclusiv al meu.

Zbate-te, furtună a mea, învârte-te,
Risipeşte în jur frisoane îngheţate!
Să-mi văd măcar viaţa până la capăt,
Dacă este imposibil s-o trăiesc aşa…

Totuşi, în ciuda acestui catren atât de optimist, observ la mine nişte simptome periculoase. Uite, de exemplu, de câteva ori am refuzat să merg la plimbare. Iar când Iulia, cutremurată de acest lucru, a încercat, şoptind speriată, să mă convingă „să nu-mi pierd şi ultimele picături de oxigen”, am răspuns obosită:

— Nu pot să mai urc înapoi două etaje…

Şi nu este deloc simplu să te plimbi când inima refuză să te ajute.

Îmi e din ce în ce mai greu să şi glumesc. Dar din când în când, totuşi încercăm să apelăm la acest medicament bun pentru toate bolile. Gluma noastră preferată este despre optimistul incurabil. „Ei, dacă e groapă comună, asta e o consolare.” Dar când îţi este extrem de greu să respiri în celulă, la „groapa comună” se mai adaugă şi altele:

— Păi, ia gândeşte-te la Giordano Bruno. Pentru el era şi mai greu. Celula lui era din plumb!

După plecarea medicului, discutăm multă vreme în contradictoriu pe seama medicului care lucrează în închisoare.

— Pun pariu că o să te viseze toată noaptea. E un om bun, Andriuşenţia ăsta!

— Fără îndoială! Dar e cu atât mai ruşinos pentru el că face o treabă ca asta.

283

— Păi ce, ar fi fost mai bine ca în locul lui să fie vreun Satrapiuk cu diplomă de doctor?

Şi Iulia are dreptate. Peste două zile, Andriuşenţia ne demonstrează ce poate face.

— Pregătiţi-vă de plimbare!

— Nu ies. Nu pot să merg.

— Mergeţi. Vi s-a pus acolo un scaun. O să staţi cincisprezece minute la aer. La recomandarea medicului.

Afecţiunea mea pentru Andriuşenţia a crescut când Bulgăraşul, gardiana, după ce a deschis cu o cheie uriaşă, parcă una de butaforie, ferestruica noastră, a şoptit încurajator:

— Pentru dumneavoastră, douăzeci de minute de aerisire, nu zece. La recomandarea medicului.

Şi, deşi nu se simte nicio adiere de afară, doar aerul fierbinte nemişcat în ferestruica pătrată, oricum schimbăm priviri bucuroase.

— Uite, vezi? Giordano Bruno avea o celulă de plumb…

Capitolul 45

Sfârşitul piticului-monstru

Toată perioada din vara anului 1938 până în primăvara anului 1939 poate fi numită cu expresia Verei Figner, *Când orele s-au oprit.* Poate că aceste suferinţe fizice acute – sufocarea permanentă, lupta chinuitoare a organismului pentru fiecare respiraţie – au tras după ele tot acest timp ca o pânză de păianjen. Dar acum îmi amintesc de această perioadă sub forma unei panglici compacte negre, care parcă e în permanentă curgere şi, în acelaşi timp, a rămas împietrită.

Orele vieţilor noastre s-au oprit şi ele nu au putut pune în mişcare acele reflexe palide ale vieţii îndepărtate, străine, aduse zilnic de *Severnâi rabocii* altfel decât sub forma unei pagini corecte, foarte coerente şi, în acelaşi timp extrem de plicticoase. E adevărat, din inerţie o citeam cu aceeaşi

aviditate, noi citeam ziarul acesta cu o atenţie chiar mai mare decât cea a corectorilor. Dar nimic din tot ce transmitea el nu ni se părea că are legătură cu realitatea.

Război în Spania. München. Hitler în Cehoslovacia. Pregătirea pentru al XVII-lea Congres al partidului. Dar astea toate nu sunt un vis? Oare se mai luptă cineva în lumea asta? Oare nu toţi sunt puşi aşa, la pământ, ca noi?… Din zi în zi creştea acest sentiment periculos, care prevestea sfârşitul apropiat, sentiment de înstrăinare totală de tot ce e viu.

285

Mi se părea că, undeva în interior, ne dezvăţasem să protestăm şi să urâm. Mi-am adus aminte cu uimire că în decembrie 1937, când am fost dusă pentru prima oară în carcera de jos, am dat cu pumnii în Satrapiuk. O asemenea explozie sufletească şi fizică mi se părea acum absolut imposibilă.

În ajunul anului nou 1939, care se furişa pe nesimţite spre noi, e adevărat, din nou la rugămintea Iuliei, am compus pentru ea nişte versuri, dar nu mai erau naiv-optimiste, cum fusese *Anul viitor să fim la Ierusalim!* Acum erau pline de temeri…

…Ca *durerea, instalată în jurul ochilor,*
Precum mucegaiul pe fundul unei fântâni,
Să nu ne dezveţe
Să visăm, să ne aprindem, să ne luptăm.
Ca între aceşti pereţi umezi
Unde ni s-au rupt aripile
Să nu ne obişnuim, după ce am gemut puţin,
Cu inerţia neputinţei.
Ca în negura anilor de închisoare,
Prin toată groaza singurătăţii,
Să nu uităm lumina
Constelaţiilor, a înflorescenţelor, a prieteniei…

Ca într-o bună zi de primăvară,
A întoarcerii totuşi posibile,
Să nu ne omoare deodată liliacul Prin năvala miresmei sale.

Ultimul catren era o tentativă de autoconvingere. Ideea „posibilei întoarceri” trebuia să fie susţinută în sinea mea cu orice preţ. Dar, de fapt, speranţele aproape secaseră în primul rând din cauza epuizării noastre fizice. Efectiv, ne prăbuşeam de la o zi la alta.

286

— Jenika! Deschide ochii! Auzi, deschide-i acum... Sau măcar dă din mână.

Iulia mă zgâlţâie şi eu, zâmbind slab, îi răspund:

— Ştiu, ştiu că semăn cu o moartă. Trăiesc, nu te teme... Doar nici tu nu eşti mai brează.

Da, pometii Iuliei s-au ascuţit de tot. În jurul ochilor i-au apărut nişte umbre de moarte. Bine că deja de doi ani nu ne mai vedem reflectarea în oglindă. Dar putem să ne imaginăm cum arătăm şi că ne apropiem invariabil de sfârşit uitându-ne una la alta.

Nu mai avem poftă de mâncare. În fiecare dimineaţă, luăm aproape toată pâinea şi o punem în cutia pentru resturi, care se află la capătul coridorului. Uneori mi se pare că numai cele două bucăţele de zahăr de dimineaţă ne mai susţin existenţa fantomatică.

În martie, am fost din nou pedepsite: am fost private timp de o lună de dreptul de a ne abona la ziar. Pentru nu ştiu ce „semn făcut cu unghia” pe cartea de la bibliotecă. Se vede că nu se hotărâseră să ne bage la carceră în starea asta, dar planul de represiune interpenitenciară trebuia totuşi îndeplinit.

Şi iată că, pe lângă toate astea, am rămas şi fără ziar. S-a rupt şi ultimul fir care ne leagă de lumea celor vii. Acum nu ne-au mai rămas decât mesajele transmise prin perete de

Olga.

— S-a des-chis con-gre-sul par-ti-du-lui…

Nu mă pot abţine să nu-i dau un răspuns sumbru:

— Congresul celor rămaşi în viaţă, da?

— Se spu-ne de a-ba-teri… o să fie re-a-bi-li-taţi…

Iulia începe imediat să-şi facă speranţe.

— Auzi, Jenika? O să fie reabilitări! în sfârşit! Ei, altfel nici nu se putea…

Dar eu sunt cea pesimistă, spre deosebire de Iulia, care este optimistă. Eu nu cred că vor fi reabilitări în masă, că ele vor fi

mai puţin aleatorii ca arestările. Mi-am dat seama mult prea bine în aceşti doi ani şi ceva care sunt particularităţile stilului stalinist. Nu am nicio speranţă că eu personal voi trage un număr norocos la mica loterie care începe.

Şi deodată…

Simt că povestirea mea devine monotonă. Deja a nu ştiu câta oară apelez la acest „deodată”. Dar nu-i nimic. Formula aceasta redă esenţa. Doar chiar aşa a şi fost. În umezeala, mucegaiul, aerul stătut al criptei noastre, din când în când, DEODATĂ se năpusteau gardienii şi noi trebuia să înţelegem că, măcar în câteva privinţe, ne deosebeam totuşi de morţii obişnuiţi, de cadavre. Noi mai puteam fi încă torturaţi. Din punct de vedere fizic şi moral. Rafinat şi grosolan. Noaptea şi ziua. Împreună şi separat.

Aşa că uite, deodată, iar se aud sunetele repetate ale lacătelor descuiate şi încuiate pe rând. Iar ăsta e mereu semnul unei noi acţiuni. Şi uite, acelaşi Borzoi, supraveghetorul corpului de izolare, cel care a încuiat ferestruicile, intră la noi. De data aceasta, faţa lui, care seamănă foarte mult cu cea a unui ogar bătrân, are o expresie ciudată care poate fi numită chiar o urmă de tulburare, dacă nu am fi ştiut dinainte că într-o asemenea

funcţie nu se poate menţine un om care ştie ce înseamnă tulburarea.

Fără să spună niciun cuvânt, ogarul întinde mâna spre peretele din dreapta şi... Este vis sau realitate? Dă jos cartonul cu regulile de detenţie – cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock. Le dă jos şi, după ce se întoarce brusc pe tocuri, cu cizmele strălucind orbitor, iese. Şi ia cu el poruncile. Apoi auzim cum se învârte cheia în uşa vecină, a Olgăi.

De data aceasta nu mai apare nicio dispută între optimistă şi pesimistă. Acum amândouă suntem ferm convinse că un asemenea gest poate duce spre cele mai pesimiste prognoze.

288

O înăsprire a regimului. Deci poruncile sunt considerate mult prea liberale. Poate că a ajuns până la tovarăşul Stalin faptul că, pe patul de moarte, totuşi citim cărţi? Că ni se dau două bucăţele de zahăr pe zi? Păi ăsta e puţin lucru?

Mâine probabil vor aduce porunci noi în care va fi anulată permisiunea de a te abona la ziare, de a comanda cărţi, de a primi scrisori, de a cumpăra câte ceva de la chioşc. Poate şi plimbarea. Ne întrecem multă vreme gândindu-ne ce ni s-ar mai putea lua.

Sau o să fie nişte noutăţi în secţiunea „Pedepse”?

În această zi, nu ne calmează nici măcar plimbarea, mai ales că în timpul ei se simte ceva ciudat pe chipurile şi în comportamentul supraveghetorilor.

Încă vreo câteva ore plictisitoare, neliniştite. În fine, mişcarea de pe coridor se reia. Apare din nou supraveghetorul corpului. Dar de data aceasta nu e Borzoi, ci „micuţul Vituşişnikov”. El pune cartonul cu porunci la locul lui şi iese repede. Pe faţa lui se citeşte un fel de zâmbet, şi el cu o nuanţă de tulburare.

Citim textul poruncilor fără să ratăm nicio literă. Despre

ce este vorba? în mod clar nu e nimic nou! Dar uite…

— Ceee?

Împietrite, ne uităm una la alta, fără să ne credem ochilor.

— Ciupeşte-mă, Iulika! Nu visăm?

În colţul de jos al cartonului era doar rezoluţia: „Aprobat. Comisarul General pentru Securitatea Statului, Ejov”. Doar era şi înainte, nu? Ei, sigur că era! Şi acum? Acum e acoperită cu hârtie albă. Hârtia e lipită aşa de bine, că nici nu observi imediat.

Petrecem câteva ore parcă cuprinse de febră. Oare a căzut, el, piticul-monstru? Doar cultul lui fusese, în ultimii ani, dus până la dimensiuni homerice. Uneori ţi se părea că el chiar poate concura cu cultul lui Stalin. Titlul lui oficial era „fiul iubit al poporului”.

289

Oare aşa să fie?… Nu închidem ochii toată noaptea şi acum, în inimile noastre lipsite de sânge, chiar începe să apară într-adevăr o umbră de speranţă în posibilitatea unor schimbări.

Dimineaţă, Olga, care primeşte ziarul, ne ciocăneşte în perete:

— A fost dat jos… S-a terminat… Se vede că împărtăşeşte soarta noastră.

— Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să moară, ne bucurăm noi.

Umblăm ca nişte tigroaice prin celulă până ce Olga ne ciocăneşte din nou o altă veste senzaţională:

— Be-ri-a… Be-ri-a…

Am înnebunit complet de emoţie şi mi-am găsit linişea numai după ce am început iar să compun versuri. Am scris ca dedicaţie: *„Fiului iubit al poporului.”*

Piticul-monstru (doar era mic de statură, totuşi!)

…Răufăcătorii din trecut, cu privirile plecate,

Te cântă pe nişte voci înalte, pline de respect.
Thiers1 însuşi e uman faţă de tine,
Iar Gallijfet2 e un visător şi un romantic.
Dar uite, priveşte acum: faptele tale
Te vor distruge prin voinţa puternică a destinului!
Vezi, năpârcă? Stânca tarpeiană3 A Capitoliului nu e deloc departe!

1 Adolphe Thiers (1797–1877), om politic, avocat, jurnalist, istoric francez. În timpul Comunei din Paris a reprimat cu brutalitate insurecţia şi a condus represaliile împotriva revoluţionarilor, majoritatea dintre aceştia fiind condamnaţi şi executaţi (n. red.).

2 Gaston Auguste de Galliffet (1830–1909), general şi om politic francez. A reprimat sângeros Comunia din Paris (n. red.).

3 Aflată în spatele Capitoliului, era locul de unde erau aruncaţi trădătorii şi criminalii, spre a fi ucişi (n. red.).

— Este în stil clasic, Iulia! Acum o să fac una despre Beria. Va fi în stilul epigramelor puşkiniene. Dar cine este de fapt Beria ăsta?

Dar Iulia nu ştia nici ea nimic despre el. Şi eu am scris aşa:

Spune, o, Beria,
O să deschid eu uşa?
Răspunde-mi, Beria,
O să-mi recapăt pierderile?
Sau tu, o, Beria,
Eşti o nouă serie De crime, lipsă de credinţă Şi făţărnicie?
O să deschid eu uşa?
Răspunde odată, Beria!

Din momentul acela, ceasul oprit al vieţilor noastre a tresărit şi a pornit din nou. Cu pauze, scârţâit, stângaci, dar totuşi a pornit! Acum aveam ce aştepta!

În exterior, totul rămăsese ca mai înainte. O respectare de neabătut a regulilor, mucegaiul pe pereţi, supa de peşte mirosind urât, hârdăul... Dar în atmosferă, în detaliile imperceptibile ale comportamentului gardienilor, în nuanţele vocilor supraveghetorilor se simţea apropierea unor mari schimbări.

Iar luna următoare, poruncile au fost date jos şi au mai fost puse la loc de două ori. Prima dată, a fost acoperit numele lui Weinstock şi înlocuit cu cel al lui Antonov. A doua oară, l-au acoperit şi pe Antonov, iar în locul lui au scris: Administraţia Generală a Penitenciarelor.

— Aşa e mai sigur, râdeam noi în hohote, nu va mai trebui schimbat.

291

Şi râsul nostru înăbuşit răsuna aşa de vioi, cum nu mai fusese de la închiderea ferestruicii.

Astfel, în deplină concordanţă cu teoria marxistă, evenimentul dării jos a regulilor, care începuse ca o tragedie, s-a mai repetat de trei ori deja ca o farsă.

— Acum maiorul Weinstock să vadă şi el cum se trăieşte pe domeniul lui, a spus într-o seară Iulia şi în ochii ei blânzi a licărit o scânteie dură.

Nu pot să adorm... Mi-i imaginez pe Ejov, Weinstock, Antonov şi mulţi alţii în celula de jos. Deşi celula de jos e numai de categoria a doua, iar ei, probabil, vor trebui s-o încerce pe cea de categoria întâi. Uite cum se aplică, „cu ce măsură veţi judeca, cu aceea veţi fi judecaţi”...

Odată, într-o zi vântoasă de mai, când ne-am întors de la plimbare am observat că ferestruica noastră continua să rămână deschisă.

— Or fi uitat?

— Bulgăraş e de serviciu. Probabil a lăsat-o intenţionat. E o femeie bună...

Dar, a doua zi, s-a repetat. Căderea piticului-monstru ne-

a readus aerul în celulă. Vântuleţul liberal a bătut puţin în primăvara şi vara anului 1939. Ziarul *Severnâi rabocii* a început să publice zilnic articole care-i demascau pe calomniatori.

Capitolul 46

Timpul unor mari aşteptări

Ne venise pofta de mâncare. Am început să mâncăm şi supa mizerabilă. Am reluat şi exerciţiile vechi, demult întrerupte, de gimnastică ilegală. Numai că acum citeam mai puţin. Nu aveam timp.

Ziua şi noaptea vorbeam, făceam presupuneri, ne împărtăşeam bănuielile şi visurile. Rolurile de optimistă şi pesimistă se păstraseră perfect în aceste discuţii. Iulia încerca să mă asigure că, în opinia ei, acum vor fi revizuite toate cazurile. Pe noi, fie ne vor elibera, fie, în cel mai rău caz, ne vor trimite în aşa-numitul exil liber, unde vom putea să trăim alături de soţii noştri.

— În cazul în care nu au fost împuşcaţi, adăuga pesimista.

— Doar nu au fost nişte funcţionari atât de importanţi, ca să fie împuşcaţi, parează optimista.

Ore întregi, Iulia descrie tablourile unei noi vieţi fericite. Poate că asta va fi pe insula Dickson1 sau în Igarka.2. Şi o să lucrăm în specialitatea noastră, o să vezi…

— O să predau?

— Şi de ce nu? Şi o să ne reprimească în partid. O să vezi. Doar Ejov a fost demascat, iar astea au fost numai maşinaţiunile lui.

1 Insulă aflată în Marea Kara (n. red.).

2 Oraş situat în Siberia (n. red.).

Olga ciocănea în perete supoziţii mult mai realiste. Probabil a devenit nerentabil şi dificil pentru buget să

păstreze mii, dar cine ştie, poate şi milioane, de oameni fără serviciu. Hrana costă! Şi cea mai mare parte a deţinuţilor au chiar vârsta de muncă, de la 25 la 50 de ani. Şi probabil o să ne trimită în exil, în lagăre îndepărtate, la munci grele.

Ei bine, ar fi aproape o fericire! Lagărele! Asta înseamnă să călătoreşti în ţinuturi noi. Chiar dacă sunt severe, acolo totuşi e aer, vânt, uneori chiar şi soare, chiar dacă e frig.

Apoi sunt oameni! Sute de oameni noi, alături de care vom trăi şi vom munci. Printre ei mulţi vor fi oameni buni, interesanţi şi o să ne împrietenim cu ei. Păi, pur şi simplu, lagărul înseamnă viaţă! O viaţă îngrozitoare, monstruoasă, dar totuşi e viaţă, nu cripta asta. Gândeşte-te numai, deja a treia primăvară o petrecem de parcă suntem îngropaţi de vii.

Îi recit Iuliei o strofa dintr-o poezie nouă:

A început a treia primăvară.
Ce să spunem! Dacă inima ne va rezista,
Rezultă că Figner e mai puternică de zece ori...
Dar înainte mi se părea că de o mie!

Astfel am început să ne depăşim chinul sufletesc, anxietatea şi neliniştea cu discuţii şi dispute despre soarta noastră viitoare.

Senzaţia unor mari schimbări se simţea şi în comportarea gardienilor. De fapt, ei, probabil, nu numai că simţeau, dar şi ştiau mai multe despre schimbările care urmau să se producă în închisoare. Cei mai cruzi, precum Vurm, Satrapiuk, au încercat până în ultima lor zi să nu slăbească „spiritul” locului. Ţin minte episodul cu floarea.

294

La sfârşitul primăverii, printr-o crăpătură din asfalt, pe locul de plimbare, se strecurase o floricică anemică. Iulia a observat-o prima, mi-a arătat-o din priviri. Am încetinit puţin pasul pentru a admira această minune a naturii.

Totul a durat o secundă. Dar Vurm, care ne escorta, a observat, şi-a dat seama şi, plin de cruzime, a strivit floarea cu cizma. Nu a fost suficient. S-a aplecat, a ridicat tulpiniţa strivită, călcată în picioare, a zdrobit-o între degete şi a aruncat-o într-o parte.

De-a lungul plimbării mi-am înghiţit cu greu lacrimile. Nu puteam să mă abţin.

— Aşa procedează înainte de sfârşit, devin şi mai sadici, mă liniştea în celulă optimista mea colegă.

Prima persoană care a tradus fanteziile noastre în termeni reali a fost magazionerul nostru prietenos, geniul nostru bun din Iaroslavl, aşa-numitul Prăvăliaş. El ne dădea de două ori pe lună formularul pe care se putea citi: „Comandă solicitată de deţinutul… Având în contul personal… ruble, vă rog să cumpăraţi pentru mine…”

Chiar şi după moartea tatălui meu, mama continua să-mi trimită cele 50 de ruble pe lună pe care le puteam primi. Astfel că aveam posibilitatea să-mi cumpăr săpun, pastă de dinţi, caietele care mi se cuveneau şi un creion din plastic, iar uneori chiar şi zahăr. La o zi, două, de la completarea formularului respectiv, Prăvăliaşul ne aducea marfa comandată.

Chiar de la început, i-am simţit amabilitatea, deşi purta o mască de om dur. Acum, spre finalul celui de-al doilea an de şedere în această închisoare, între noi se născuse chiar o prietenie tacită. De fapt, aveam chiar şi micile noastre secrete.

Astfel, în timpul bolii mele, când ferestruicile erau închise şi canicula insuportabilă, în momentul în care i-am transmis formularul de „comandă”, am întrebat în şoaptă:

— În loc de zahăr nu se poate să luăm nişte bomboane? Măcar o sută de grame. Dintre cele mai ieftine. Tare aş mai vrea…

— Este interzis, a răspuns el.

Dar când, peste două zile, mi-a adus comanda şi mi-a întins pe ferestruica uşii castronul de tablă cu zahăr, am văzut că pe fundul castronului se află o mână de bomboane, caramele.

— Mulţumesc, i-am şoptit pe un ton conspirativ, dându-i înapoi castronul gol.

Trebuia să punem totul în vesela din celulă.

— Numai să le mâncaţi imediat, să nu mai rămână în celulă, când mergeţi la plimbare…

I-am zâmbit cu prietenie şi i-am promis solemn:

— N-o să vă dăm de gol niciodată.

De atunci, Prăvăliaşul nu mai era o persoană străină pentru noi, era mai apropiat de noi chiar decât Bulgăraşul, Sfântul Gheorghe sau Iaroslavski. Aceia nu aveau plăcere să ne facă rău, dar el voia efectiv să ne facă bine.

Altă dată, când eram private de ziare, când am simţit, cu cel de-al şaselea simţ al deţinutului, că supraveghetorul de serviciu de pe coridor nu este în apropiere, am îndrăznit să-l întreb pe Prăvăliaş:

— Ce noutăţi mai sunt în lume?

În condiţiile de la Iaroslavl, asta era o obrăznicie uriaşă, o infracţiune de neimaginat, că şi eu m-am speriat de cuvintele care-mi ieşiseră din gură şi mai degrabă m-am mirat decât m-am bucurat când am auzit răspunsul:

— În Spania lucrurile merg deja spre sfârşit…

Şi uite, acum, la sfârşitul lunii mai 1939, tocmai acest om binevoitor ascuns, Prăvăliaşul nostru cel bun, ne-a adus vestea cea bună. S-a întâmplat aşa. La următoarea comandă pentru chioş am scris în formular: „două caiete.” Şi el, după ce a privit ca de obicei în jur, a bombănit încetişor:

— Nu vă trebuie caiete. Nu va fi nevoie. O să plecaţi în

curând de aici.

În acel moment, visul a prins contur. Plecarea nu mai era o supoziţie şi o bănuială. E curios că, în acest stadiu al drumului nostru în bătaia vântului, aproape că nu eram preocupate, cel puţin, nu eram prea tare preocupate de întrebarea unde o să ne ducă. Eram gata să mergem pe jos, în lanţuri, pe drumul Vladimirului, numai să fim cât mai departe de zidurile acestea.

Am aşteptat cu nerăbdare momentul potrivit pentru a transmite prin perete această veste cutremurătoare Olgăi. Dar ea, când a auzit noutatea, nu s-a mirat.

— Am bă-nu-it… Am fost chemată la comisia medicală.

Peste două zile şi noi am fost chemate acolo. S-a dovedit că ambulatoriul se afla jos şi am trecut zilnic pe lângă el, când ieşeam la plimbare, dar nu ştiam că printre celulele de jos se afla şi o instituţie umană.

Comisia era formată din trei medici şi inevitabilul supraveghetor. Ne cântăreau, măsurau, ne pipăiau muşchii.

— Slăbire accentuată, bufni unul dintre medici, cântărindu-mi critic coastele.

— Nu, nu, mă simt sănătoasă, pot să fac orice muncă fizică, îl asigur eu, îngheţând de groază la gândul că eu, aşa slăbită cum eram, aş putea fi lăsată aici.

Au mai trecut câteva zile şi odată, în amurg, supraveghetorul Vituşişnikov mi s-a adresat cu aceeaşi formulă sacramentală:

— Urmaţi-mă!

Dar mutra lui mică, cu gura ca de peşte, arăta aşa de ciudat de veselă, că mi-a trecut prin minte gândul unei noi carcere.

Am mers spre capătul îndepărtat al coridorului nostru, unde nu mai fusesem niciodată, am mai cotit o dată la dreapta şi m-am trezit în faţa unei uşi pe care se afla o tăbliţă:

„Comandantul închisorii.” Am aruncat o privire entuziastă asupra uşii. De lemn! Vopsită în ulei! Ce frumuseţe! Fără vizetă şi ferestruică… Şi, desigur, se închide pe dinăuntru.

Korşunidze-Gadiaşvili stătea sub un portret mare al lui Stalin, la un birou acoperit de dosarelor noastre.

— Luaţi loc!

Nu, probabil chiar este începutul unei noi ere, dacă din gura lui Korşunidze ies asemenea cuvinte. Dar se dovedeşte că trebuia să stau jos numai pentru că era necesar să semnez o mulţime de hârtii pe care mi le împinge în faţă una după alta.

— Sentinţa dumneavoastră s-a schimbat, spune el printre dinţii lungi, galbeni de la fumat. Cei zece ani de detenţie în penitenciar sunt înlocuiţi cu detenţie într-un lagăr de muncă silnică pe aceeaşi perioadă. Semnaţi că vi s-a adus la cunoştinţă.

Îm, i arată cu unghia locul unde trebuie să semnez şi eu, fără să citesc textul hotărârii, sunt interesată mai degrabă de această unghie. E uimitor: vipera asta are o unghie aşa de frumoasă, ovală, mi se pare că e chiar pilită.

— O să plecaţi de la noi, continuă el.

— Unde? îmi scapă mie fără să vreau.

Oh, ce idioată! De câte ori îmi repet că nu trebuie să mai pun întrebări. Nu pot să mă aştept decât la noi umilinţe.

— Lucrurile personale şi banii aflaţi încă în contul curent vă vor urma, continuă el parcă neauzind întrebarea şi împunge din nou cu unghia: semnaţi!

Revin în celulă, iar micuţul Vituşişnikov o conduce pe Iulia, cu care repetă toată ceremonia. Zgomotul cheilor şi mersul pe coridor continuă toată seara şi o parte a nopţii. La Korşunidze, deocamdată oamenii sunt duşi tot unul câte unul, din aceleaşi considerente ferme de izolare severă. Dar asta e deja simplă inerţie.

298

Regimul de izolare a căzut. A fost frânt. Asta e clar şi din vocile puternice ale deţinuţilor care se aud pe coridor, şi de pe chipurile gardienilor pe care citeşti uşor lipsa de concentrare şi gândurile duse departe. Fără îndoială, sunt neliniştiţi de viitoarea reducere de posturi. Până şi ciorile de afară se comportă altfel decât de obicei.

Se apropie sfârşitul perioadei noastre tip Schlusselburg1. În minte, cu nelinişte şi speranţă, îmi răsună cuvintele lui Pasternak: „Ocna! Ce binecuvântare!”

1 închisoarea politică centrală din Petersburg, aflată în fortăreaţa Petru şi Pavel (n. tr.).

Capitolul 47

O *baie! Pur şi simplu o baie obişnuită!*

— Pregătiţi-vă de baie!

În exclamaţia aceasta încă nu era nimic uimitor. Aşa eram preveniţi la fiecare două săptămâni.

— Să vă luaţi cu voi jachetele!

Ei, uite, asta a umplut deja cu un freamăt febril ultimele zile. Jachetele? La baie? în cămăruţa de duş de o persoană, în care cu mare greutate ne strecurăm două persoane în costumul Evei? Şi ce să facem acolo cu jachetele?

Discutăm cu patimă noutatea, aplicăm metoda deductivă a lui Sherlock Holmes şi ajungem la o concluzie cutremurătoare: va fi o baie comună! Jachetele vor merge la dezinfectare. Este ultima măsură înainte de mutare. Actul final al regimului tip Schliisselburg.

Şi se dovedeşte că avem absolută dreptate. Vine un moment uimitor, de neuitat. Suntem duse pe coridor şi…

Ceea ce vedem ne cutremură. Uşile celor două celule vecine sunt date de perete şi lângă ele, în penumbra coridorului, se conturează patru siluete feminine îmbrăcate în uniformele Ejov. La fel ca noi.

Ce jalnice sunt, chinuite, distruse de durere… Tot ca noi.

Trupurile slabe şi-au pierdut rotunjimea feminină, în ochi au o expresie pe care o cunoaştem şi noi prea bine.

300

Deja nu ne mai ascund şi nu ne mai separă. Dimpotrivă, ni se porunceşte să ne aşezăm câte două în rând, şi eu, cu sentimentul unei iubiri frăţeşti îi strâng încetişor mâna celei care se află mai aproape de mine. Iar cea care stă puţin într-o parte, mică, tunsă scurt, face un pas spre mine şi şopteşte:

— Tu eşti Jenia, da? Eu sunt Olga… Corespondentul tău special.

— Corespondentul din perete, glumesc eu, zâmbindu-i Olgăi.

Iată, deci, cum arată. Nu e chiar aşa cum mi-am imaginat-o.

Prin ce cuvinte să redau sentimentul trăit de o persoană care a stat închisă singură, care nu a văzut pe nimeni în afară de gardieni, atunci când îşi întâlneşte tovarăşele de detenţie! Oameni! Voi sunteţi, dragelor! Iar eu credeam că n-o să vă văd niciodată. Ce fericire că sunteţi din nou cu mine. Vreau să vă iubesc şi să vă fiu de folos.

Suntem scoase într-o parte necunoscută a curţii. Acolo sunt încă vreo zece femei. Gardienii încă mai şuieră: „Nu discutaţi”, dar noi deja schimbăm zâmbete, priviri, strângeri de mână. Oare aici nu sunt persoane cunoscute de la Butârki? Nu, nu găsesc. Toate feţele sunt, mai mult sau mai puţin, asemănătoare, din cauza uniformelor hidoase şi a expresiei identice a ochilor.

Da, era o baie obişnuită, cu bănci de lemn ce fumegau din cauza apei fierbinţi turnate peste ele, cu o spumă pufoasă, de săpun, în ligheanele de tablă, cu ecoul surd al vocilor. Dar toate aceste detalii cotidiene erau parcă subliniate de înălţarea sufletească – nu mă tem să spun: de patosul umanităţii de care toate am fost atunci cuprinse.

Asemenea momente nu se întâmplă des în viaţă. O adevărată iubire frăţească domnea între noi în baia aceasta. Inimile noastre încă nu fuseseră afectate de legea sălbatică, separatoare, a lagărelor, care, în anii ce vor urma – trebuie să recunosc! – a distrus multe suflete omeneşti.

301

Dar acum, purificate prin suferinţe, fericite de întâlnirea cu oamenii după o singurătate de doi ani, eram nişte surori adevărate în cel mai profund sens al acestui cuvânt.

Fiecare încerca să-i fie de folos celeilalte, să-şi împartă ultima bucăţică.

Resturile jalnice de săpun care se dădeau pentru „baie”, fuseseră aruncate. Ne spălam toate rând pe rând cu o bucată mare de săpun „de familie” pe care ne-o oferise tuturor Ida Iaroşevskaia. L-o adusese cândva Prăvăliaşul, dar ea, nu se ştie de ce, o păstrase, de parcă simţise că toate vom avea nevoie de ea.

Mie mi-a dat ciorapii ei Nina Gviniaşvili, o pictoriţă de la Teatrul „Rustaveli” din Tbilisi.

— Ia-i, ia-i, eu am două perechi, tu eşti aproape desculţă, spunea Nina, privindu-mi singurii ciorapi, cârpiţi în cruciş şi-n curmeziş cu ajutorul osului de peşte şi al unor fire multicolore, ia-i, ce te ruşinezi aşa? Doar nu-i iei de la o străină.

Ei, sigur că nu de la o străină! Cine a spus că am văzut pentru prima oară în viaţă ochii aceştia uriaşi care străluceau blând, ca două diamante întunecate?

— Mulţumesc, Ninocika!

Vorbim despre toate. Se dovedeşte că aproape toate au fost în carceră. Şi toate la momente aniversare: la revoluţia din Octombrie, la 1 mai, la 1 decembrie. Unele, în timpul incendiului, au luat totuşi legătura cu vecinele în curtea de plimbare. Acum îşi spuneau numele – Galina Serebriakova, Uglanova, Carolla.

Eram aşa de entuziasmate, că nu puteam deloc să terminăm cu îmbrăcatul şi gardiana care avea grijă de baie deja răguşise tot repetând: „Terminaţi, femei! îmbrăcaţi-vă, femei!”

Femei! Acesta va fi de acum termenul de apelare pe care îl vom auzi pentru multă vreme în acea noapte, nimeni nu închide un ochi. Suntem fericite de întoarcerea între oameni, dar toate cele petrecute ne-au

epuizat! Şi undeva trăieşte ascunsă o dorinţă niciodată spusă: fie ca mâine să se înfăptuiască acea schimbare radicală care va trebui să aibă loc. Fiecare, măcar două, trei zile să stăm în această celulă de o persoană, în celula NOASTRĂ. Doar în ea va rămâne o frântură din sufletul nostru. Aici ne-am bucurat de o carte, aici ne-am adus aminte de copilărie. Doar nu se poate să se întâmple totul aşa deodată. Trebuie să ne obişnuim cu gândul. Să ne deschidem sufletul care deja s-a transformat într-un pustnic.

— Mă doare capul, se plânge Iulia. Ce bine e, dar ce greu e când e multă lume…

Dacă am fi stat acolo încă un an, doi, şi dacă nu vom fi murit, atunci ne vom fi transformat într-un erou al lui Jack London care, după ce iese din închisoare, îşi construieşte în munţi o cabană izolată şi trăieşte acolo până la sfârşitul zilelor.

— Iulika, sunt nişte versuri… ale lui Saşa Ciornîi…

Să trăieşti pe o culme pustie, să scrii versuri şi sonete şi să iei din cămara oamenilor pâine, vin şi chiftele… – nu e rău, nu?

Râdem vesele. Ferestruica uşii zăngăneşte şi mârâie vocea lui Satrapiuk:

— Culcarea!

Până în ultima clipă! O face pe răul, desigur, se teme să

nu rămână fără serviciu. De fapt, din păcate, se pare că multă vreme îşi va face treaba, dacă nu aici, în altă parte.

Capitolul 48

Pe ruinele Schlusselburgului nostru

Ce bine că în vremurile noastre toate procesele se desfăşoară repede! Cei care au inspirat şi au pus în practică această campanie din 1937 pur şi simplu nu au avut timpul şi posibilitatea să reţină o asemenea mulţime de oameni câte zece sau douăzeci de ani în închisori. Asta intra în contradicţie cu ritmurile epocii, cu economia ei. Cam de zece ori. În loc de cei douăzeci de ani ai lui Figner, numai doi ani.

Şi uite, a venit momentul „saltului calitativ" din existenţa noastră mizerabilă. Până atunci, în izolatorul din Iaroslavl nu exista o infracţiune mai mare decât tentativa de a intra în orice fel de relaţii cu alţi deţinuţi. Oare nu asta era motivaţia tuturor carcerelor, a tuturor represiunilor din interiorul închisorilor?

Acum, din acea zi de iulie, când am păşit pentru ultima oară pragul celulei noastre, trebuia să fim NUMAI împreună. Munca, somnul, mâncarea, spălatul la baie, nevoile fiziologice, toate acestea erau acum la comun, în colectiv. Nimeni dintre noi nu putea nici să viseze că ar putea rămâne o clipă singur.

„În rânduri de câte cinci!", „Alinierea!", „Cei din spate, strângeţi-vă!", „Mergi în ritm!", „Cei din faţă, pasul mai mic!" – exclamaţiile acestea, când răguşite, când şuierătoare, când pline de furie, când ofensator-indiferente, veneau acum în schimbul

şoaptei abia auzite a gardienilor şi a paşilor lor ce se furişau pe traversele de pe coridor.

— Ca să vezi, câte mijloace s-au cheltuit pentru păstrarea

acestei izolări severe, oftează Iulika. Doar pentru a mă scoate pe mine la plimbare era nevoie de cinci gardieni. Iar acum…

Spune asta privind la cele câteva sute de deţinute de la Iaroslavl, care de dimineaţă se înghesuie în micile curţi de plimbare deschise larg.

Am fost aduse aici pentru desfăşurarea unor pregătiri de tot felul. Ni se iau amprentele, suntem percheziţionate nu „ca la Iaroslavl”, ci ca la Butârki, ni se iau fotografiile copiilor noştri rămase în celule. Marea formaţiune de gardieni, toţi supraveghetorii corpului de izolare şi Korşunidze însuşi sunt foarte ocupaţi. Pur şi simplu au început să transpire…

Obiectul principal al activităţii lor îl constituie acum lupta cu hârtiile. Nicio bucăţică de hârtie nu trebuie să rămână asupra deţinuţilor în timpul transportului. Pentru a nu ne trece prin gând să scriem ceva şi să aruncăm din mersul trenului. Nicio hârtie, niciun carton, nimic pe ce am putea să scriem. Tocmai de aceea probabil ne sunt luate cu atâta cruzime fotografiile.

Văd şi acum grămada uriaşă de fotografii aruncate direct în curte.

Dacă vreunui regizor de film i-ar fi trecut prin minte să arate tot mormanul ăsta în prim-plan, probabil ar fi fost acuzat de utilizarea cu intenţie, pentru un efect forţat, a acestui procedeu. Şi probabil că ar fi fost considerată o presiune lipsită de tact comportarea aceluiaşi regizor dacă i-ar fi trecut prin minte să arate în prim-plan şi cizma uriaşă care calcă muntele de fotografii din care zâmbeau spre mamele lor criminale fetiţe cu fundiţe şi băieţei în pantalonaşi scurţi.

— Asta e prea mult, i-ar spune criticii unui asemenea regizor.

Dar în viaţă chiar aşa stăteau lucrurile.

Unul dintre gardieni trebuia să treacă în colţul opus al curţii şi el, fără să catadicsească să facă un ocol, s-a urcat cu cizmele pe această grămadă de amintiri. Pe feţişoarele copiilor noştri. Şi eu am văzut în prim-plan acest picior, ca la film. Şi ai mei erau acolo. Fotografii făcute în lipsa mea. Ultima dată când fuseseră împreună, înainte să fi fost trimişi în oraşe diferite.

La întrebarea dacă ne vor da înapoi aceste fotografii nu ne răspunde nimeni.

— Hai, hai!

Suntem aranjate câte cinci. Picioarele ca nişte beţe se ridică, se târăsc în mers, ieşind din cizmele uriaşe care ni s-au dat. Mâinile se agaţă febril de vecina de alături. Numai de nu ne-ar separa…

Fiind neobişnuite cu şederea îndelungată în aer curat, suntem ameţite şi slăbite. Totul pare ireal. Încă e bine că suntem duse fără niciun bagaj. Avem numai jacheta în mână. Acum în niciun caz nu ne-am fi descurcat să ne cărăm şi lucrurile.

Am pornit…

— Cele din faţă, pasul mai mic! Cele din spate, apropiaţi-vă!

Vechile cunoştinţe, „corbii negri”, ne aşteaptă deja. Dar acum nu mai suntem închise în celule de o persoană. Izolarea s-a terminat. Acum suntem încărcate de-a valma. Cu cât mai multe în fiecare maşină, cu atât mai bine.

Ieşim pe poarta închisorii. E ora amurgului, exact ca în acea zi de vară în care am venit aici, acum doi ani.

Pe uşile care nu sunt închise bine ale maşinilor arhipline vedem acum toate clădirile izolatorului nostru. Uite-l, Schliisselburg în vedere panoramică! Un mormânt de două etaje, de cărămidă roşie purpurie, cu panouri înalte de lemn în loc de ferestre. Oare chiar am petrecut aici doi ani? Şi ies vie?

306

Doi ani mi se părea pe atunci enorm. Glumele de la Kolîma – „sunt grei numai primit zece ani” – încă nu ne erau cunoscute.

Încă nu ştiam unde suntem duse.

Dar cuvântul de rău augur, „Kolîma”, deja plutea pe deasupra maşinilor, strecurându-se în întrebările neliniştite puse una alteia, în amintirile despre discuţiile de la Butârki din 1937. E adevărat, cuvântul acesta încă nu ne speria în mod deosebit pe atunci. E mare lucru ignoranţa.

Trenul de marfă care ne aştepta în gară nu se deosebea cu nimic de trenurile de marfă obişnuite. Poate numai prin faptul că pe vagoane scrisul mare al cuiva notase „Dispozitiv special”. Cu alb pe roşu.

Apuc să observ că vagonul în care am fost înghesuită are numărul 7. Erau aşa de mulţi oameni înghesuiţi în el, că aveai impresia că nu vei încăpea nici măcar în picioare. Un vagon de vite. Dar asta ne-a înveselit. Doar legea închisorii este „cu cât e mai înghesuială şi mai foame, cu cât mai bădăran e supraveghetorul, cu atât sunt mai mari şansele de supravieţuire”. Până acum asta s-a împlinit.

Aşa că trăiască acest vagon de vite şi supraveghetorii bădărani, care te tutuiesc! Cât mai departe de vagoanele Stolăpin, de celulele de o singură persoană, de carcerele de jos şi de alde Korşunidze politicoşi!

Un huruit. Uşa vagonului a fost încuiată cu un bolţ uriaş. O zdruncinătură… Am plecat…

PARTEA A DOUA

Capitolul 1

Vagonul nr. 7

Înscripţia „Dispozitiv special” de pe vagon am observat-o încă de când m-am urcat. Pentru o clipă, mi-am spus că

asta a rămas de la cursa precedentă. Se poate întâmpla. E un vagon de marfa. Or fi cărat cu el cine ştie ce dispozitiv.

Abia după ce comandantul escortei a anunţat regulile care trebuie respectate pe timpul călătoriei am început să mă îndoiesc. Şi-au dat seama şi alţii.

— Păi noi suntem dispozitivul special, a spus Tania Stankovskaia, căţărându-se pe al treilea rând de priciuri, altfel de ce putem vorbi cât vrem în timpul mersului, iar în gări – tăcere deplină, niciun zgomot? Şi pentru o şoaptă primeşti carceră…

Din spate, Tania părea un adolescent fâşneţ, poznaş. Chiar şi gesturile cu care îşi aşeza la căpătâi pe post de pernă haina de închisoare erau şi ele ca ale unui copil. Şi vocea îi părea tânără când striga de sus:

— Atenţie! M-am urcat de bunăvoie pe priciul de sus! Asta înseamnă conştiinţă! Că oasele mele nici aici n-o să se încălzească…

Nimeni nu i-a răspuns Taniei. Aproape că nimeni dintre noi n-a auzit-o. În vagonul nr. 7 se împingea, se agita şi vorbea nerăbdătoare o masă de oameni: şaptezeci şi şase de femei

în veşminte identice, cenuşiu-murdare, cu nişte dungi ciudate, maronii, pe bluze şi pe fuste.

Niciuna dintre noi nu închidea gura nicio clipă. Nimeni nu asculta, toată lumea vorbea. Nu exista vreo temă comună de discuţie. Din momentul în care trenul s-a pus în mişcare, fiecare vorbea despre ale sale. Unele, care încă nu se instalaseră pe priciuri, începuseră să recite versuri, să cânte, să povestească. Fiecare se îmbăta cu sunetele propriei voci. Pentru prima dată în doi ani eram înconjurate de atâţia oameni. În închisoarea din Iaroslavl deţinutele din izolator au trăit 730 de zile. Timp de doi ani au fost folosite doar aceleaşi cuvinte, zi de zi. Deşteptarea. Apa fiartă.

Plimbarea. Toaleta. Prânzul. Stingerea.

Valul general m-a împins pe priciul de jos. Deocamdată nu aveam nicio posibilitate să mă mişc. Dar, cu experienţa mea în asemenea ipostaze, mi-am dat seama imediat – ce noroc! Era un loc minunat. În primul rând, era la margine, aşa că voi fi împinsă numai dintr-o parte. În al doilea rând, e aproape de fereastra mare acoperită cu gratii pe care se strecoară o dâră subţire de aer. Şi ce aer! După ce am tăcut o clipă, m-am ridicat şi am tras adânc în piept. Da, aşa e. Mirosea a câmp. Afară era un iulie strălucitor. Iulie canicular al anului 1939.

Am început iar să vorbesc cu voce tare. Ca şi celelalte. Cu o voce răguşită, poticnindu-mă, întrerupând pe cineva, povestind despre toate deodată şi făcând un efort de a asculta şi a le înţelege pe celelalte.

Era un vacarm general, fraze disparate îmi ajungeau la ureche din toate părţile, ameţindu-mă.

— Sigur că e o fericire! Unde o fi, numai să scăpăm de aici.

— Zece ani de detenţie şi cinci de privare de drepturi. Toate de aici au aşa…

— Aţi mâncat fiertura aia de aseară? Eu nu… Te apucă greaţa…

— Nu aţi auzit? Se spune că printre noi se află şi Anka, luptătoarea lui Ceapaev1!

— Oare au de gând să ne dea ceva de mâncare?

Picioarele Taniei Stânkovskaia atârnau de pe priciul de sus, nişte picioare incredibil de subţiri, fără urmă de pulpă, încălţate cu nişte cizme enorme, mult prea mari pentru ea. Şi am văzut cu uimire că, dacă o priveşti din faţă pe Tania, nu este nici pe departe o adolescentă. Plete cărunte ciufulite, o faţă osoasă acoperită cu o piele întinsă, scorojită. La întrebarea mea, a răspuns că are 35.

— Vă miraţi? Atâta am, pe calendar. Dar, dacă pe cei doi de la Iaroslavl îi considerăm 20, fac 55. Şi anul de anchetă – cel puţin 10… Uite, înseamnă în total 65 de ani bătuţi pe muche… la dă-te la o parte, vin şi eu să iau o gură de aer…

Tania se aşază pe jos, lângă uşa vagonului. Uşa nu e închisă bine. Prin crăpătura mare, de o palmă, se strecoară o adiere Dar nu reuşeşti să tragi aer. Trenul încetineşte. Gardienii aleargă de-a lungul vagonului, trântesc uşile, răsucind şurubul mare din lemn. Acesta este dat jos numai când gardienii trebuie să intre în vagon.

— O staţie! O staţie!

Şi imediat se lasă o linişte mormântală! De parcă i s-ar fi pus un căluş vagonului. Emoţionate, ciufulite, transpirate, încă temându-ne să credem în schimbarea destinului, tăcem, toate cele şaptezeci şi şase, şi înţelegându-ne doar din priviri. Cele mai nerăbdătoare încearcă să continue discuţia cu ajutorul gesturilor, al mimicii, chiar al alfabetului de închisoare, pe perete.

! Vasili Ivanovici Ceapaev (1887–1919), erou al revoluţiei şi al războiului civil (n. tr.).

Când, peste jumătate de oră, trenul se urneşte din nou, se dovedeşte că toate ne pierduserăm vocea. Toate vorbim într-o şoaptă răguşită.

— Laringită! Laringită acută! ne pune râzând diagnosticul Musia Liubinskaia, doctoriţa Musika, una dintre cele mai tinere din vagon.

Cozile ei negre, zburlite, ne erau familiare multora încă de la Butârki.

Numai 6 fată puternică din Ural, Fisa Korkodinova, de la Comitetul Orăşenesc al comsomolului din Nijni-Taghil, a trecut prin această furtună de cuvinte cu vocea sa metalică de contralto, cu note de bas, total neafectată. Acum, vocea Fisei se auzea solo, ca trompeta pe fundalul unei orchestre

de amatori care-şi stinge acordurile.

Poate de aceea a şi fost aleasă responsabilă de vagon tocmai ea, Fisa, după ce i s-au apreciat şi vocea, şi atitudinea, şi graiul din Ural, şi obrajii rumeni care nu-i păliseră nici la Iaroslavl.

Din mâinile generoase ale Fisei toţi au primit câte o cană de lut fără toartă, câte un castron de tablă şi o lingură de lemn ştirbă.

— Nu ne lasă să fumăm? La Iaroslavl erau multe interdicţii, dar asta ni se permitea, spune Nadia Koroliova, o muncitoare de patruzeci de ani din Leningrad, aproape la fel de slabă ca şi Tania Stankovskaia, dar pieptănată cu grijă.

Din toate părţile au început să curgă explicaţiile. Asta e din cauza hârtiei. Pe hârtia de ţigară ai putea să scrii tot felul de mesaje, iar lor le este teamă să nu începem să scriem şi să aruncăm biletele pe fereastră.

Eu oricum nu m-am apucat de fumat în închisoare. Şi mă bucur pe ascuns de această interdicţie. Ce-aş mai respira atunci, dacă aici s-ar mai şi fuma!

313

A apărut comandantul convoiului. Remarcăm toate bucuroase că nu seamănă cu gardienii de la Iaroslavl, care rostesc şase cuvinte pe zi şi păşesc uşor, silenţios, ca nişte tigri. Comandantul convoiului este voinic, Solovei-Razboinik1, cu un moţ răsucit şmechereşte, şi spune glume pipărate.

— Responsabila de vagon nr. 7! Să apari în faţa mea ca vântul şi ca gândul! bubuie el, aruncându-şi ochii poznaşi peste priciuri şi scrâşneşte de plăcere când Fisa, mare, zdravănă, apare în faţa lui.

— Responsabila de vagon vă ascuuuultă, cetăţene comandant, bubuie Fisa ca în Ural.

El îi repetă, atent şi temeinic, cu mare plăcere, toate

interdicţiile.

— La opriri, prin urmare, gura. Ca şi cum aţi fi murit… Pentru comentarii în staţii se dă carceră… Nu sunt permise cărţi în timpul călătoriei. Se pare că aţi tot citit în aceşti doi ani, da? Acum, gata! Ei, iar legat de povestiri, nu sunt interdicţii. Puteţi să vă povestiţi una alteia ce vreţi. În privinţa mâncăăăăriiii, ei, mâncare, cum se ştie, se dă ceva. Pâine – aceeaşi raţie, dar uite, femeilor, cu apa e o problema! Nu prea avem. Aşa că apă vi se cuvine câte o cană pe zi. Pentru tot. Poţi să bei, poţi s-o verşi, poţi să te speli…

— De ce i-aţi permis să se uite aşa la dumneavoastră? se aude în urma lui Solovei, care pleca, o voce cavernoasă.

Tamara Varazaşvili, regina Tamara, îşi ridică şi mai mult capul mândru. Este închisă din 1935. E fata unui mare critic literar gruzin, acuzat de naţionalism. Şi deşi asta e toată vina ei, Tamara se consideră „o veritabilă deţinută politică” şi dispreţuieşte pe ascuns „promoţia 1937”. Pentru neputinţa de a

1 Solovei-Razboinik, personaj mitic, erou al poemelor epice ruseşti

(n. tr.).

gândi independent, pentru tonul colocvial în discuţiile cu gardienii, pentru faptul că nu se impun cu fermitate.

— Păi cum s-a uitat? se minunează Fisa.

— Cu nişte ochi… lacomi. Chiar nu v-aţi dat seama? Şi cum aţi putut să-i mai şi zâmbiţi? Este umilitor.

Şaptezeci şi şase de voci răguşite încep atunci comentariile. Şi din nou toate discută simultan în contradictoriu, fără să asculte pe nimeni. Apoi învinge vocea Poliei Şvârkova.

— …Păi şi printre ei sunt oameni… Şi că s-a uitat aşa la Fisa, ce-i cu asta? E o fată arătoasă, la mine, de exemplu,

ce să vadă? Prin urmare vede oamenii din noi. Femeile. Nu e mai bine oare să fii o femeie decât un număr, nu-i aşa?

După aceste cuvinte, în vagonul nr. 7 se lasă imediat liniştea. Respiraţia umedă de criptă trece din nou pe deasupra morţilor îngropaţi de vii de ieri. Deasupra celor care abia în dimineaţa aceasta şi-au primit înapoi numele şi prenumele în schimbul numerelor.

— Are dreptate Polia! Orice e mai bine decât un număr!

— Ei, să nu vă supăraţi... Poate că nu am spus ce trebuie... Aici toate sunteţi cu carte, membre de partid, eu în libertate am fost numai o simplă bucătăreasă. Au crezut că eram neam cu cineva. Şi nu ştiu de ce anchetatorul mi-a dat un articol din ăla de intelectual, KRTD1...

...Într-un fel sau altul, s-a încheiat şi această zi. Pe fereastra cu gratii, ca o cobiliţă subţire, atârnă luna nouă. Rumoarea discuţiei comune se mai aude de vreo două, trei ori şi, în fine, amuţeşte de tot.

Mă cuibăresc pe priciul meu. În duhoarea asta e chiar mai bine pe scândurile goale. Mai ales că din haina de închisoare îmi pot face o pernă aproape comodă.

1 Abreviere de la activitate contrarevoluţionară troţkistă (n. tr.).

315

— Eeeeiii! se aude de sus vocea Taniei Stankovskaia. Dacă aş fi regină, toată viaţa aş dormi pe priciul de jos!

Alături de mine stă o cunoscută scriitoare ucraineană, autoare de romane istorice.

— Hai să facem cunoştinţă, îmi şopteşte, sunt scriitoarea Zinaida Tulub. Dumneavoastră?

Nu răspund imediat. Trebuie să-mi adun gândurile înainte de a răspunde fără greş la această întrebare. Până azi am fost „Celula 3, partea de nord”. Îmi spun numele şi profesia. Profesor. Jurnalist.

Îmi ascult cu uimire cuvintele. Parcă e vorba de altcineva.

Profesor? Jurnalist? Oare nu am minţit? Sonika, criminala de drept comun de la Butârki, spunea în asemenea cazuri: „Asta a fost demult şi nu e adevărat.”

Somnul aproape mă doboară, luând cu el emoţia acestei zile incredibile. Când, deodată… Ce-i asta? Ceva păros mi-a trecut peste faţă. Am ajuns înapoi în carceră? Şobolani? Oare vagonul de marfă nr. 7, cu inscripţia mare „Dispozitiv special”, o fi fost doar un vis? „Vă rog să mă iertaţi, tovarăşă, v-am atins cu părul…” aud o voce. Zinaida Tulub are înfăţişarea unei doamne aristocrate din secolul trecut. Are un minunat păr împletit, dar nespălat şi încurcat.

— V-aţi speriat, tovarăşă? Plângeţi?

Nu, nu plâng, numai că inima, nu ştiu de ce, este cuprinsă de o durere dulce. Aş vrea ca vecina să repete, iar şi iar, acest cuvânt. Tovarăşă… Există pe lume şi asemenea cuvinte! Şi aşa mi se adresează mie, cea care am fost doar „Celula 3, partea de nord”! Trenul merge spre răsărit. Spre lagăr. Ocna! Ce binecuvântare!

Capitolul 2

„Tot felul de jivine sunt în menajeria lui Dumnezeu…”

Ăsta este un proverb german. Îmi venea mereu în minte când făceam cunoştinţă cu tovarăşele de drum din jurul meu, călătoarele din vagonul nr. 7. Cine nu era aici!

Dimineaţa în vagon începea foarte devreme. Deprindrile înrădăcinate la Iaroslavka sunt mai puternice decât orice oboseală. Şi când Tania Stankovskaia s-a aşezat pe priciul ei de sus, lovindu-se cu capul cărunt, ciufulit, de tavan, şi a răcnit: „Deşteptarea!”, nimeni deja nu mai dormea.

Agitaţia din ziua precedentă se mai potolise. Toată lumea privea cu atenţie în jur. Cineva recunoştea nişte chipuri pe care le reţinuse la Butârki. Chiar s-au descoperit şi cunoştinţe din libertate. Responsabila de vagon Fisa Korkodinova deja împărţea pâinea cu suplimentele, ataşate

cu grijă de raţia principală. Începea să se formeze o rutină a călătoriei care ne aştepta.

În prima zi, impresionate de toate evenimentele, nu observasem cât de încet se târăşte trenul nostru. Acum am realizat.

— Parcă e un film cu încetinitorul.

— Parcă e trăsura cu decembrişti care se mişcă aşa greu…

Vagonul scârţâia, trăgându-şi cu greu sufletul. Roţile scrâşneau şi, lucrul cel mai important, nu se învârteau ritmic, ci zgâlţâindu-se, fapt pentru care ne vărsăm licoarea preţioasă din căni. Se oprea din când în când în staţii, cantoane, adesea

chiar şi în câmp, pentru ca gardianul să poată trece prin vagoane să împartă mâncarea, pentru a face diverse controale. Deţinutele de ieri din izolatoare îşi aplicau acum aici tehnicile de organizare a vieţii din celulă pe care le ţineau minte chiar de la Butârki. Făcutul de serviciu, curăţenia. Ordinea în care se privea pe ferestruica acoperită cu gratii.

Annei Şilova, agronom din regiunea Voronej, i s-a cedat de multe ori rândul. Las’ să se uite şi ea la ogoare. Ştiţi cât de tare duce dorul cerealelor inimioara ei!

Ania este o femeie zdravănă, mică de statură, vânjoasă, un boţ de energie. Îşi mijeşte ochii zâmbind dispreţuitor.

— Vai, ce mai cereale sunt pe aici! Să fi văzut cum sunt la noi, la Voronej, pe vremea asta!

Iar Tania Krupenik, draga de Tania, o personificare vie a Ucrainei, ochi căprui, sprâncene negre, exclamă:

— Ca să vezi, Anika! în curând o să muncim! Noi două suntem cele mai fericite, suntem agronomi. Numai nouă şi, poate, doctoriţei Musika, ne vor da să lucrăm în specialitate. De umanistele noastre e mai rău…

— De unde scoţi toate informaţiile astea? Doar nimeni dintre noi nu a mai fost în lagăr…

Vorbise Sofia Andreevna Lotte, cercetător ştiinţific de la Leningrad, specialist în istoria Occidentului. Ea se remarcă pe fondul general cenuşiu fiind singura din cele şaptezeci şi şase de femei care nu poartă uniforma Ejov. Are pe ea o bluză jerpelită, dar a ei, de la Leningrad, tricotată, şi o fustă neagră. Toată lumea o priveşte cu suspiciune, deşi nu era clar ce rău ar fi putut face cineva în condiţii de izolare.

— Da, desigur, prinde replica lui Lotte Nina Gviniaşvili, pictoriţa de la Teatrul „Rustaveli” din Tbilisi, desigur, nimeni dintre noi încă nu a fost acolo… Se prea poate ca dumneavoastră,

tovarăşă Lotte, să vi se fi pregătit acolo o catedră. Să le ţineţi urşilor albi lecţii de istorie a mişcării chartiste din Anglia.

Nina Gviniaşvili îi dă de pe prici replica cu aceeaşi plăcere precum Tania Stankovskaia. Dar cuvintele Taniei poartă o notă amară, tristă, în timp ce ale Ninei sunt rostite cu un ton plăcut, uşor, în manieră franceză, astfel că nimeni nu se supără, nici măcar cele către care e îndreptată gluma. Poate pentru că Tania e slabă, neîngrijită, cu pielea distrusă, iar Nina e o femeie elegantă, interesantă, care se ofileşte cu demnitate. Mai ales ochii – de un verde intens, continuă să strălucească şi în întunericul din vagon.

Umanistele, care într-adevăr constituie majoritatea în vagonul nr. 7, deja se înghesuiseră în jurul Zinaidei Tulub, care-şi recita versurile.

Pe faţa ei se citeşte o expresie aproape extatică. Recită după moda veche, cu patos. De fapt, ea chiar este de modă veche. Pasiunea pentru saloanele literare vechi, de dinainte de revoluţiei, se simte în întreaga ei manieră de a recita, de a vorbi. În viaţa de zi cu zi, e neajutorată şi adesea ridicolă.

— I-au rămas în libertate două fiinţe dragi, spune Tania Stankovskaia. Soţul Şurik şi motanul Lirik. L-a rugat pe comandantul de la Iaroslavka să-i transfere din contul său personal 50 de ruble motanului Lirik. El nu poate trăi fără carne...

În izolator, Zinaidei Tulup i-a fost mai uşor. Visa, compunea versuri. Nu a fost băgată niciodată la carceră. Poate din respect pentru literatură? Dar aici, lucrurile s-au schimbat cu atâta lume în jur. Şi este mai în vârstă decât majoritatea dintre noi, media noastră fiind cam de 30 de ani.

Dar poezia ne uneşte pe toate. Când eram la Iaroslavka, credeam că eu sunt singura care a găsit în poezie salvarea, calea de scăpare din cercul închis al vieţii noastre. Că numai la

mine venea Aleksandr Blok, în carcera mea subterană. Numai eu repetam în timpul plimbării singuratice, în ritmul paşilor: „Vreau o singură otravă, numai să beau şi să beau versuri...1”. A fost o aroganţă din partea mea, o rătăcire plină de dispreţ, îmi spuneam acum, ascultând şuvoiul de versuri, ale mele şi ale altora. Inteligente sau simple. Lirice sau denunţătoare. Ania Şilova, lăsând la o parte problema recoltei, aşezată cu picioarele pe priciul al doilea, povestea acum despre un demon trist – spiritul exilului. Învăţase pe de rost pentru prima oară în viaţă un poem aşa de lung. Şi acum în fiecare cuvânt punea nu numai nuanţele sensului, dar şi mândria apropierii ei de o asemenea creaţie.

Polia Şvârkova, bucătăreasa, şi ea îl citise adesea în izolator pe Nekrasov şi începuse şi ea să caute rime pentru „durerea sufletului” şi „acea linişte”. De fapt, Polia, fusese oarecum flatată că anchetatorul o încadrase la un articol precum KRTD, că o introdusese într-o societate în care erau numai persoane membre de partid şi cu studii superioare.

Încă de la Butârki, Polia indusese în lexicul său multe expresii noi, dintre care cel mai mult îi plăcea „starea de lucruri”.

— Ei, Jenia, care e acum starea de lucruri? După Ejov, cred că totul va fi mai bine, nu?

Iubitorilor de poezie i se alătură şi vecina mea de izolator, „corespondentul meu în perete”, Olia Orlovskaia, şi aproape că-mi ţin răsuflarea când aud ce recită – versurile dulcege dedicate lui Stalin, pe care le-am citat deja.

Ea ne spune că i-o dăduse şi lui Korşunidze, comandantul de la Iaroslavka…

Tania Stankovskaia întreabă cu o voce care îţi zgârie auzul:

1 Vers din poemul lui Vladimir Maiakovski, *Flautul vertebrelor* (n. tr.).

— Şi ce-a zis Koşunidze? S-a înduioşat? A lăcrimat?

Subiectul stârneşte multă agitaţie. În ciuda aparenţelor, din cele şaptezeci şi şase de călătoare din vagonul nr. 7, cel puţin douăzeci susţin cu încăpăţânare că Stalin nu ştie nimic despre nelegiuirile care se petrec.

— Numai anchetatorii sunt de vină, jigodiile, ei au scris atâtea… Iar el a avut încredere în Ejov. Uite, acum Beria o să facă ordine. O să-i arate că sunt închişi numai oameni nevinovaţi. Uite, să ţineţi minte cuvintele mele, o să mergem în curând acasă. Trebuie să-i scriem cât mai mulţi lui Iosif Vissarionovici… Ca să ştie adevărul. Şi când o să afle, credeţi că o să permită să se întâmple aşa ceva poporului? Uite, cazul meu, de exemplu… Din copilărie am fost la uzina Putilov…

Pe Nadia Koroliova o întrerupe Hava Maliar, o femeie zveltă, de vreo patruzeci de ani, care parcă e Aida lui Verdi. Are stagiu de partid de dinainte de Octombrie. Albii1 o condamnaseră la moarte prin împuşcare.

— Nu e bine, Nadenika, spune ea zâmbind. Tu eşti proletar din Piter… Mai mult, acum e anul 1939. Iar muncitorii din Piter abia pe 9 ianuarie 1905 s-au gândit că miniştrii cei răi îl ameţesc de cap pe ţarul cel bun. Şi tu parcă eşti la nivelul zubatovilor2, nu?

Asupra Havei se năpustesc Jenia Kociuriner şi Lena Krucinina. Ele sintetizează care mai de care baza teoretico-ştiinţifică a tuturor celor întâmplate în ţară. Deasupra aerului sufocant din

1 Mişcare ce reunea conservatori, liberali şi o serie de socialişti revoluţionari ruşi. Oponenţi ai bolşevicilor, se vor confrunta cu aceştia la finalul Primului Război Mondial şi pe durata războiului civil rus (n. coord.).

2 Serghei Vasilievici Zubatov (1864–1917), funcţionar la Departamentul poliţiei în Rusia imperială, care a aprobat în 1901–1902 înfiinţarea unor organizaţii muncitoreşti legale, cu scopul de a le controla (n. tr.).

vagonul nr. 7, deasupra cănilor de lut tremurătoare cu resturi de apă tulbure, călduţă, deasupra jachetelor de la Iaroslavka plutesc cuvinte uimitoare referitoare la acutizarea contradicţiilor de clasă pe măsură ce se avansează spre socialism, despre complicitatea obiectivă şi subiectivă cu duşmanul… Despre cum, în fine, atunci când tai pădurea, sar şi aşchii.

Şi Jenia, şi Lena fuseseră în libertate profesoare la catedre de marxism în diferite universităţi.

— Ei, şoarecilor de bibliotecă! Ce tot vorbiţi acolo? strigă enervată de pe priciul al treilea Tania Stankovskaia. Ce tot spuneţi că faceţi parte din rândurile clasei muncitoare, domnişoarelor din capitală?

— Ce ciudat vă comportaţi, o întrerupe sec Lena, e greu de crezut că aţi lucrat în aparatul de partid.

— Dar voi, cei din aparatul de partid, i-aţi văzut, să

zicem, pe cei din Donbass? Păi voi, în afară de Arbat şi Petrovka, ce-aţi mai văzut, de fapt? Bine, pe scurt, gata cu flecăreala! Hai mai bine să cântăm! Bine că măcar aici nu ne interzice asta…

Şi Tania, cu o voce răguşită de beţivan, începe o parodie a cunoscutului marş „Anul de luptă 1918”.

Pe drumul Siberiei

Mergea cuprinsă de nelinişte

O mare mulţime de oameni nefericiţi, de deţinuţi…

Pentru troţkism, pentru terorism, pentru comploturi politice,

Dar, de fapt, dracu ştie pentru ce erau închişi!

— Mai bine unul trist, propune Tania Krupenik, haideţi să cântăm despre bărbaţii noştri, fetelor… Oare or mai trăi?

Din gâturile uscate porneşte un alt cântec:

Prieteni, noi, prietenele voastre, soţiile,

Vă trimitem cântecul nostru…

Pe drumul îndepărtat al Siberiei Venim pe urmele voastre…

Soţii… Unele ştiu precis că soţii lor sunt deja morţi. Altele nu ştiu nimic. Dar absolut toate speră să se întâlnească. Şi în locul cântecului încep să se audă şoapte de speranţă.

— O să ne întâlnim… în lagăr nu există izolare…

— Şi acolo poate o să ni se permită să trăim împreună… Uite, doar Liusia spunea…

Subiectul acesta le aduce imediat în prim-plan pe menşevice şi esere. Ele au experienţă de închisoare. Ele ştiu cum se întâmplă şi cum nu se întâmplă.

Liusia Ogandjanian, scundă, cu nasul lung, cu nişte ochi inteligenţi, ironici, semănând uimitor cu Roza Luxemburg, povesteşte cu plăcere despre cele mai frumoase momente ale vieţii sale, Ele au fost la izolatorul politic din Verhneuralsk, unde, la începutul anilor ’30, „liberalismul”

ajunsese până acolo încât erau admise carcere familiale.

— Voi aţi cunoscut iubirea pură, dezinteresată, din literatură, spune Liusia şi se face mai frumoasă când îi apare rumeneala în obraji. Dar eu am cunoscut-o aievea. Nu mă plâng de soartă, mi-am primit partea de fericire. Acel izolator minunat, o adevărată contopire a două suflete, care pot lupta împreună cu ostilitatea lumii din exterior…

Esera Katia Oliţkaia este o femeie trecută de patruzeci de ani, cu un nas aproape masculin, acvilin, cu şuviţe drepte de păr care-i cad pe frunte, de parcă e conducătorul indienilor, Montigomo Gheară-de-Şoim1. Ea asigură că îşi vor întâlni soţii

1 Personaj inventat de A.P. Cehov, în povestirea *Băieţii* (n. tr.).

în lagărul de tranzit. E adevărat, deocamdată nu ştim unde ne duc. Dar, dacă la Vladivostok, atunci neapărat o să ne întâlnim cu bărbaţii.

— Să nu le asculţi, îmi şopteşte la ureche Nadia Koroliova, ce înţeleg ele? Sunt de pe vremea lui Papură-vodă. Uite, ce tot trăncăneşte asta? îşi spune socialistă, iar nouă ne zic… Ţin minte, am învăţat despre ele la învăţământul politic, credeam că au murit demult… Şi deodată sunt alături de noi… Ce mai companie! Să-l ia dracu’ pe anchetatorul ăla!

De la cântecul despre soţi, discuţia se îndreaptă spre o temă interzisă. Cu toate că, încă de la Butârki, hotărâserăm că nu trebuie să vorbim despre asta… Dar se găseşte mereu una care nu se poate abţine.

— Ţin minte, avea patru ani. Cumpărasem un pui şi îl tăiasem, şi el a zis că nu poate mânca fiindcă este un prieten de-al nostru.

Zoia Maznina, soţia unuia dintre organizatorii comsomolului din Leningrad, din cei trei copii ai săi îşi

aduce aminte cel mai des de cel mic, Dimka. Şi nu plânge când îşi aduce aminte, dimpotrivă, zâmbeşte. Îi tot vin în minte întâmplări amuzante.

S-a spart zăgazul. Acum toată lumea este răscolită de amintiri. În prenumbra vagonului nr. 7 pătrund zâmbetele şi lacrimile pentru copii. Şi vocile lui Iurka, Slavka, Irocika, care tot întreabă: „Unde eşti, mami?”

Unele sunt norocoase. Ele au primit scrisori la Iaroslavka. Ştiu că sunt în viaţă copiii lor, au grijă de ei bătrânii. Altele, aşa cum e Zoia Maznina, nu au avut parte de asemenea bucurie. Deja de trei ani nu mai ştie nimic despre copii. N-are cui să-i scrie. Soţul ei şi fratele sunt arestaţi. Nu are părinţi. Şi străinii nu încearcă să scrie. E periculos... Şi, după regulile de la Iaroslavka, nici nu i s-ar fi transmis scrisoarea de la nişte

străini. Poţi să corespondezi numai cu una dintre rudele cele mai apropiate, şi asta cu mare greutate.

Sunt aproape fericită, deoarece ştiam din scrisorile mamei că unul dintre fiii mei e la Leningrad, celălalt în Kazan. La rude. O să le fie bine. Mama mi-a copiat nişte rânduri din scrisoarea lui Alioşa: „Dragă bunică! În bancă cu mine stă un băiat a cărui mamă se află la aceeaşi adresă ca şi mama” (adresa de la Iaroslavka...).

Îmi frământ mâinile de durere, încercând să mă stăpânesc. Dar, în cele din urmă, tensiunea acumulată explodează în vagonul nr. 7. Ţin minte cum se întâmpla şi la Butârki. Odată ce se deschide subiectul, nu mai poate fi stăvilit. Se produce o explozie de disperare în masă. Plânsete în cor, strigăte: „Băieţaşul meu! Fetiţa mea!” Iar după asemenea izbucniri, apare gândul obsesiv al morţii. Mai bine un sfârşit groaznic, decât o asemenea suferinţă fără limite.

Nu, nu se poate să-mi dau şi eu frâu liber sentimentelor.

Sunt de o mie de ori mai fericită decât Zoia. Eu ştiu unde se află copiii mei. Sunt mai fericită decât Milda Krumin, care a primit la Iaroslavka o scrisoare de la Jan al său. O scrisoare în doi ani. De la casa de copii specială, unde se aflau copiii deţinuţilor. Jan scria: „Dragă mamă! Trăiesc bine. De 1 mai am avut un spectacol de amatori.” Iar jos, cu nişte litere strâmbe, grăbite, adăugase: „Mămico! Am uitat literele letone, să mi le scrii şi atunci o să-ţi scriu în letonă, e greu aici fără tine.”

Trebuie să înveţi, uite aşa, ca Zoia Maznina, să vorbeşti şi să te gândeşti la copii fără lacrimi, zâmbind. Le povestesc şi eu despre Vasika. Atunci când avea trei ani, a încercat să compună nişte versuri…

De data aceasta însă, tensiunea ce pluteşte în aer nu se încheie cu plânsetele generale, ci cu un scandal neaşteptat. Scriitoarea

325

Zinaida Tulub a scăpat din greşeală un cuvânt nepotrivit despre motanul ei Lirik. Şi era cât pe ce să se arunce cu pumnii asupra ei aceeaşi Lena Krucinina, care explicase „ştiinţific” evenimentele anului 1937.

— Cum de îndrăzniţi? striga Lena cu o voce complet schimbată, nu cea prin care lămurise problemele teoretice. Cum de îndrăzniţi să veniţi aici cu aerele dumneavoastră de mare doamnă? Aici sunt mame, înţelegeţi, mame? Copiii lor sunt despărţiţi cu forţa de ele şi sunt aruncaţi în voia sorţii. Iar dumneavoastră îndrăzniţi să le jigniţi pe mame! Să comparaţi copiii noştri cu motanii şi pudelii dumneavoastră!

Din fericire totul s-a terminat repede. Larma nebunească ce se stârnise se întrerupe ca prin farmec. „Dispozitivul special” iar nu mai scoate un sunet. Numai Nina Gviniaşvili îndrăzneşte să facă o remarcă în şoaptă.

— Bine le mai ziceţi, Lenocika! Cuvintele cele mai potrivite! Dar cum se pune problema copiilor, din punctul

de vedere al acutizării luptei de clasă, pe măsură ce avansăm spre socialism?

...Prin ferestruică se strecoară seara de vară. Se apropie ora când la Iaroslavka se dădea stingerea. Acum tuturor ne este clar: nu vom avea apă. Şi am speram până în ultimul moment. Şi Fisa Korkodinova, responsabila de vagon, şi ea a sperat.

— Credeam că doar ne ameninţă că primim o singură cană pe zi. De fapt, dacă e să măsurăm cu un pahar normal, nu va fi mai mult de jumătate de pahar. Şi cum o să ne spălăm?

Tamara Yarazaşvili îşi ridică din nou capul şi spune în şoaptă:

— Niciodată nu ar îndrăzni să-i chinuie pe oameni cu setea, dacă noi am cere mai insistent apă. Dar noi doar îi rugăm... îi implorăm...

326

Iar începe disputa. Sara Krieger, cu toată durerea de gât, explică tuturor cu răbdare că totul s-ar fi petrecut altfel dacă situaţia ar fi avut loc, să spunem, într-o închisoare ţaristă. Dar în a noastră...

— Ce, dumneavoastră aveţi închisoare personală? întreabă extrem de liniştită Nina Gviniaşvili.

Nadia Koroliova, împăciuitoare, înţelegătoare şi paşnică de obicei, acum intervine:

— Ia lăsaţi-ne să dormim! Ajunge! Ce nenorocire că am nimerit cu din astea deştepte. Se tot împung aşa una pe alta. Ei, e greu cu apa. Şi ce să facem acum? O să îndurăm... Lucrul cel mai important e că mergem să muncim, nu să stăm închise între patru pereţi de piatră...

(Vor trece patru ani şi Nadia Koroliova, când se întorcea, într-un amurg violet specific pentru Kolîma, de la locul de muncă, se va prăbuşi pe pământul îngheţat şi, în felul acesta, va bloca întreaga coloană. Cele patru care mergeau

cu ea în rând erau nervoase, iar gardianul tot lovea cu patul armei trupul Nadiei, spunând: „Gata cu prosteala! Hai, sus!” El repetă asta de câteva ori, până ce una dintre deţinute va înţelege: „Păi doar ea… Nu vedeţi?”)

…Aproape toate au adormit deja. Eu mă chinui multă vreme, temându-mă să mă întorc, ca să n-o trezesc pe Zinaida Tulub. Sărmana a plâns aşa de neajutorată, când Krucinina s-a năpustit asupra ei. Lasă să doarmă puţin.

Nu dorm nici cele de pe priciul al doilea. Acolo discută în şoaptă femeile caucaziene şi două nemţoaice din Comintern. Tamara, probabil, e tare mulţumită că Maria Zacher, membru al PCG, fostă angajată la un ziar comunist german, era

interesată de Georgia, îi tot punea diverse întrebări. În sunetul roţilor de tren, Tamara povesteşte melancolică:

— O cultură veche… Creştini din secolul al V-lea… Şota Rustaveli1, poetul. Poporul meu. Mândru, neînfricat… Puţin epicurieni…

— Mai pe scurt, nişte leneşi în toată regula, intervine Nina

Gviniaşvili.

Un chicotit uşor. Râde Liusia Petrosian, armeanca, sora bună a legendarului Kamo2. Despre asta Liusia evită să vorbească. Să nu facă cumva rău… Dar când Nina o provoacă cu voce tare să nu ascundă un asemenea frate, ci să se mândrească cu el, Liusia rosteşte cu o umilinţă prefăcută:

— Sunt o fată simplă, de la munte, neştiutoare.

Da, Liusia este foarte precaută, pentru că îl cunoscuse personal cândva chiar pe marele Stalin. Şi fiecare dimineaţă începe pentru Liusia cu o speranţă: o să se deschidă uşa, o să intre comandantul şi o să-i spună să-şi strângă lucrurile. Libertate… Şi aşteaptă aşa deja de trei ani.

Tamara e nemulţumită că Nina, cu replicile ei, îi întrerupe povestirea.

— Eşti o renegată… de poporul tău… Şi oricum se vede după ochii tăi că eşti gruzină. Uite ce mai strălucesc…

(Peste şase ani iată ce se va întâmpla cu ochii verzi, strălucitori, ai Ninei Gviniaşvili, pictoriţă elegantă, inteligentă: în sovhozul Elghen din Kolîma, în urma unei defecţiuni la o cositoare, o tulpină ascuţită îi va scoate Ninei ochiul drept.

Iar când eu şi Pava Samoilova ne vom strecura în spitalul lagărului pentru a-i duce Ninei o bucăţică de zahăr şi vom tăcea

1 Şota Rustaveli (cca 1160–1216), poet şi umanist gruzin (n. red.).

2 Pe numele său adevărat Simon Arşakovici Ter-Petrosian (1882–1922), revoluţionar armean (n. red.).

îndurerate lângă patul ei, Nina o va mângâia blând pe Pava pe mână şi va spune: „Fetelor, nu vă mai chinuiţi! Pentru o viaţă din asta ca a noastră, e suficient să priveşti şi cu un singur ochi”)

…Noapte. Nu pot să adorm. Stau aşa culcată încă multă vreme după ce Maria Zacher a încheiat discuţia despre Gruzia cu o serie de propoziţii ruseşti, construite după regulile limbii germane, cu verbul la final.

— Mulţumesc, Tamara. Sunt informaţii care pentru mine vor avea mare importanţă…

A doua zi dimineaţă, toate se simt stinghere după discuţia de aseară.

— Ca să vedeţi, fetelor! Cât am mai visat noi în Iaroslavka să aflăm cine este în celula alăturată de noi. Ce fericire ar fi fost să putem vorbi cu vecina. Şi acum ne certăm, ne jignim una pe alta. De ce să aruncăm asupra altora durerea noastră?

Toate ascultăm cuvintele, mai ales că Pavocika e cea care le rosteşte.

Pavei toţi îi spun numai Pavocika. Are nişte ochi rotunzi, curaţi, căprui, părul tuns băieţeşte. A nimerit în acest malaxor din cauza fratelui ei. Pentru că ea e sora lui Vania Samoilov, cel care participase cândva la o operaţiune comsomolistă. Pavocika îşi împarte viaţa în două capitole: şcoală şi închisoare.

— Haideţi mai bine să nu pierdem timpul degeaba. Fiecare să povestească câte ceva din specialitatea lui. Ania, din agricultură. Musia – lecţii de medicină. Sofia Andreevna – de istorie. Iar tu, Jenina, să ne reciţi Puşkin. Tu ştii să spui orice pe de rost…

— Bravo! Haideţi să-i ascultăm pe clasici. O să ne prindă bine, ne liniştesc.

329

În acest domeniu, mă evidenţiez rapid în faţa deţinutelor de la Iaroslavka. Mai mult, este foarte avantajos să declami. Uite, de exemplu, *Prea multă minte strică1.* După fiecare act, mi se dă să beau o gură de apă din cana cuiva. Pentru „servicii aduse comunităţii”. Iar cana mea stă acoperită cu castronelul şi eu mă gândesc cu plăcere la faptul că în ea a rămas destulă apă pentru seară. Cam un sfert de pahar sigur o să fie.

Dar uite, a venit rândul *Femeilor ruse.* De câte ori, chiar şi la Iaroslavka, gândurile mi s-au îndreptat spre decembriste. Recit despre întâlnirea dintre Volkonskaia şi soţul ei.

Involuntar în faţa lui mi-am îndoit genunchii Şi, înainte de a-mi îmbrăţişa soţul,

Am dus la gură lanţurile!…

Nu, pentru noi acum nu sunt nişte versuri antologice! Este chiar acel vis pe care-l are fiecare dintre cele şaptezeci şi şase de femei de aici. Recit şi văd zeci de ochi plini de

suferinţă. Iar decembristele… Le simţim ca pe nişte colege de suferinţă. Nimeni nu s-ar mira dacă alături de Pava Samoilova şi Nadia Koroliova s-ar afla aici Maşa Volkonskaia şi Katia Trubeţkaia.

— Fetelor, aş merge pe jos până în Kolîma dacă aş şti că e acolo Kolia… oftează de sus Tania Stankovskaia.

Da, Maşa Volkonskaia a avut mare noroc! Uite, s-a întâlnit cu Serghei al ei la mină…

Ce linişte sfântă, sfântă era!
Plină de un fel de tristeţe profundă,
Plină de un gând tainic… 1

1 Comedie clasică în versuri aparţinând scriitorului rus Aleksandr

Sergheievici Griboiedov (n. red.).

Recit mai departe şi mai departe şi deodată se lasă o tăcere deplină. Pe fondul acestei noi linişti îmi aud ciudat de tare vocea. Şi în fine îmi dau seama despre ce este vorba. Nu se mai aude zgomotul roţilor. E staţie!

— Ce-am făcut? Am uitat… Tăcere deplină în staţii. Ce se va întâmpla acum?

Hârâitul şurubului tras la o parte şi exclamaţia tăioasă a conducătorului de escortă:

— Daţi cartea!

De data aceasta, viteazul Solovei-Razboinik nu mai zâmbeşte şi n-o mai caută din priviri pe Fisa Korkodinova. Acum seamănă foarte bine cu cei mai violenţi gardieni de la Iaroslavka, chiar cu Satrapiuk, care ne băgase pe toate la carceră.

— Hai, vi se spune să daţi cartea! Responsabila de vagon nr. 7! Ce stai aşa? îţi spun s-o dai! Că o să vă facem o asemenea percheziţie, încât n-o s-o uitaţi niciodată! Hei, Mişcenko! Ia, caută cartea şi dă-o! Şi toate intră în dispoziţie de carceră! O să le învăţ eu să încalce regimul în

timpul transportului, să ducă de nas escorta!

— Hai, treceţi toate într-o jumătate a vagonului! comandă Mişcenko cel cu nasul gros, împingându-ne pe toate la stânga şi începând, cu nişte mişcări precise, profesioniste, să scuture jachetele de la Iaroslavka, cele cu dungile maronii.

Tamara Varazaşvili, pe care Mişcenko o împinge cu violenţă, spune indignată, fără să ridice vocea:

— Protestez. Nimeni nu a încălcat niciun regim. Nu există nicio carte în vagon. O tovarăşă recita versurile pe de rost.

Protestul îl scoate din minţi pe Solovei-Razboinik.

— Ce, mă luaţi de prost, da? Nu e nicio carte? Păi chiar eu am stat o oră întreagă lângă vagon şi am ascultat cum se citeşte din carte cu voce tare.

— Este din memorie…

— Ei, ca să vezi! Ei, pentru asemenea cuvinte, pentru minciuna asta obraznică o să-mi mergeţi aşa, în dispozitiv de carceră, până la Vladivostok, dacă e aşa! O să vă arăt eu cum să faceţi ironii cu comandantul escortei! Vă spun pentru ultima oară, daţi cartea! Că altfel o să vedeţi voi!

Ne salvează aceeaşi Fisa, chibzuită şi isteaţă, responsabila vagonului, fost şef de secţie organizatorică a Comitetului Orăşenesc al comsomolului din Nijni-Taghil.

— Permiteţi-mi să mă adresez, cetăţene comandant, spune ea cântându-i în strună, reţinându-şi pe cât posibil bubuiturile vocii de bas. Verificaţi chiar dumneavoastră! Puneţi-o să recite în prezenţa dumneavoastră. Şi o să vedeţi că poate recita fără carte. Are memorie, cetăţene comandant… Pur şi simplu o să vă minunaţi şi dumneavoastră… E un număr tare. Chiar aşa, puneţi-o să recite. Să recite…

Pe faţa lui Solovei se citeşte lupta interioară. Îi e şi teamă, să nu se facă de râs, iar, pe de altă parte, bine a

mai zis şi Fisa, e un număr tare. Să recite fără carte! Cine dracu' le mai ştie pe drăcoaicele astea învăţate! Poate că aşa o fi...

Învinge curiozitatea.

— Bine, decide Solovei, hai, Mişcenko, să verificăm dacă e aşa. Care din voi poate asta? Uite, asta? Bruneta? Ei, hai, dă-i drumul! Uite, ai grijă, ţin socoteala după ceas: dacă reciţi fără carte o jumătate de oră, dar aşa, şnur, fără oprire, o să te cred! Dacă nu reuşeşti, tot vagonul intră la carceră. Chiar până la Vladivostok!

Toate murmură bucuroase. Tuturor le-a căzut o povară de pe inimă. În primul rând, în febra scandalului, s-a aflat în fine direcţia transportului – Vladivostok! Asta e deja ceva sigur. De acolo, probabil mergem spre Kolîma. Iar acolo e ţinutul cu oportunităţile sale pentru o muncă eroică şi eliberarea înainte

de termen. În al doilea rând, nimeni nu se îndoieşte de succesul numărului. Doar e verificat.

— Începe! comandă Solovei.

— Dar luaţi loc, cetăţene comandant, se agită Fisa, ca o gospodină, nu puteţi s-o ascultaţi aşa în picioare, o să obosiţi.

— Bine! Ia stai jos, Mişcenko... Să vedem...

Nu, sigur, nu le voi recita *Femeile ruse.* Ceva neutru: *Evgheni Oneghin.* Roman în versuri. Operă de Aleksandr Sergheevici Puşkin.

Recit şi nu-mi iau ochii de la supraveghetori. Pe faţa lui Solovei, se citeşte mai întâi o ameninţare surdă: dacă acum te împotmoleşti, uite, îţi arăt eu ţie. Apoi o mirare din ce în ce mai mare. După care, pur şi simplu, o curiozitate bonomă. Şi, în fine, încântare.

— Ia uite dracii, troţkiştii-buharinişti ăştia! Uite ce deştepţi sunt diavolii ăştia! Ei, spune şi tu, Mişcenko, chiar

fără carte turuie! Ia stai puţin, dar ce ai tăcut aşa? Poate că numai până aici ştii? A? Ei, hai, mai departe, hai, mai departe!

Recit mai departe. Trenul a pornit deja şi sunetul roţilor acompaniază opera lui Puşkin. Cineva îmi aduce un dar nepreţuit – o cană de lut cu apă tulbure, caldă.

— Ia o gură din a mea, că-ţi piere vocea…

Pe Mişcenko cel cu nasul gros l-a luat somnul. Moţăie, din când în când tresare şi se scutură. Dar Solovei-Razboinik, curios şi poznaş, îl savurează pe Puşkin – râde unde trebuie, se întristează unde trebuie. Este entuziasmat de descrierea oaspeţilor familiei Larin:

Cuplul cărunt al Skotininilor,
Cu copii de toate vârstele,
De la treizeci până la doi ani...

— Ca să vezi! hohoteşte el ironic, întrerupând recitarea şi mijindu-şi ochii spre Fisa. De la treizeci la doi ani! Au făcut ceva eforturi! Atâţia copilaşi!

Despre dispozitivul de carceră nu se mai aminteşte nimic. La plecare, Solovei promite:

— La Sverdlovsk o să aveţi baie. E un punct sanitar legal… Să te tot scalzi în apă! Acolo o să vă spălaţi cât poftiţi şi o să beţi până nu mai puteţi. În curând ajungem…

…În curând ajungem… Cu aceste cuvinte începea acum fiecare dimineaţă. Dar nu. Era încă departe acel curând…

— Sincer vorbind, mi se pare că suntem tot undeva în zona Iaroslavl, spune disperată Ania Şilova, plecând de la ferestruică. Ia uitaţi-vă, Mina, aşa, ca fost geograf.

Mina Malskaia se strecoară cu greutate pe priciul al doilea. Are cam 50 de ani. Un stagiu de partid uriaş. În anii de închisoare Mina s-a micşorat de tot, s-a cocoşat, a devenit galbenă ca lămâia. Adesea se plânge de boli, iar în vagonul nr. 7 nimănui nu-i place asta. Fiecare le are pe ale

lui. Uite, Tania Stankovskaia. Ţi-e şi frică să te uiţi la ea, e numai piele şi os, dar niciodată nu scoate o vorbă de boli.

Deci nimeni nu i-a acordat atenţie când Mina Malskaia, urcată pe rândul doi de priciuri, şi-a dus mâna la inimă. Întreabă numai:

— Ei, încotro ne îndreptăm? Pe unde suntem?

— Hm... Judecând după floră... E greu de spus... Dacă ţinem cont de arşiţa puternică...

Alături de Mina Malskaia, Ania Şilova arată aşa de tânără, energică, plină de putere. O atrage perspectiva de a munci. Puţin îi pasă, fie şi la dracu-n praznic, numai să fie în domeniul ei de pregătire.

334

— Fetelor! O să scormonesc cu mâinile în îngheţul veşnic, ei, Doamne! Doar oricum şi acolo e pământul nostru! Numai să nu stau degeaba. Dacă m-ar mai fi ţinut la izolator încă un an, m-aş fi dat cu capul de pereţi... O să îndur orice, numai să nu stau degeaba...

(în 1944, drumurile vieţii acestor femei atât de deosebite una de alta, două membre fidele ale partidului comunist, se vor încheia aproape identic. Ania Şilova va muri în spitalul lagărului din cauza unei boli de rinichi provocate de munca fizică peste măsură. Va muri după ce va trece, înainte de moarte, prin tragedia orbirii.

Mina Malskaia va muri de infarct peste o lună. A treia zi de la moartea ei, va veni pe numele comandantului lagărului o telegramă: „Vă rog să acordaţi ajutorul necesar pentru salvarea vieţii mamei mele. Corespondent de război al ziarului *Izvestia,* Boris Malski")

...Acum ştiam: mergem la Vladivostok. Acolo e un lagăr de tranzit. Asta ştiu foarte bine menşevicele şi eserele. De acolo, spun ele, cel mai probabil mergem în Kolîma. Dar asta e încă departe, la asta putem să nu ne gândim deja. Numai să terminăm cu vagonul nr. 7. Numai să bem apă pe

săturate!

Emoţia primelor zile de după ieşirea din izolator dispăruse. S-au terminat disputele pe teme abstracte. S-au terminat şi versurile. Toate realizează sumbrul adevăr: peste o lună ajungem la Vladivostok, dacă mergem în ritmul acesta.

Este o căldură sufocantă. Praf. Sudoare. Înghesuială. Dar, lucrul ce mai groaznic – setea.

— Fetelor! ni se adresează Pavocika Samoilova, cu faţa ei de copil, îndurerată şi uimită. De ce se spune: „Nu e erou cel care nu a învins somnul”? în opinia mea, mai corect ar fi: „Nu e martir cel care nu a îndurat setea.

335

Aproape nimeni nu mănâncă fiertura sărată. Chiar dacă e lichidă, după ea îţi vine să bei şi mai multă apă. Supraveghetorii iau zeama aproape neatinsă.

— Cetăţene comandant, i se adresează Fisa Korkodinova, responsabila de vagon, lui Solovei-Razboinik, uite, am din partea întregului vagon o rugăminte la dumneavoastră. Apa care se foloseşte pentru fiertură mai bine daţi-ne-o nouă simplă. Măcar să ne spălăm! Nu avem cu ce să ne spălăm pe ochi, cetăţene comandant. Ce înseamnă o cană pe zi! Nici aia nu e plină! Ne dăm duhul de tot... Dar fiertura oricum n-o mănâncă nimeni. Degeaba se consumă pe ea două vedre de apă. Şi ne-am spăla şi noi, ne-am dăţi puţin... Doar suntem femei, cetăţene comandant.

Solovei-Razboinik se supără.

— Uite ce-i, nimeni nu ne dă dreptul să schimbăm hrana aşa cum vrem noi. S-a ordonat mâncare caldă o dată pe zi, ei bine, o asigurăm. Iar dacă vă dăm vouă apă în loc de fiertură, după aceea o să începeţi să faceţi reclamaţii. Cică apa ne-au dat-o nouă, iar mâncarea au ţinut-o pentru ei... Mai ales că toate sunteţi tare culte, meştere la scris. Aşa că nu se va schimba nimic.

Ţi-e şi frică să te uiţi la Tania Stankovskaia. Pielea i se cojeşte din ce în ce mai mult. Dinţii parcă i s-au lungit, îi ies printre buzele crăpate şi se iţesc ca nişte pari într-un gard vechi. Şi deşi Tania, ca de obicei, nu scoate o vorbă despre suferinţa ei, toţi văd că are o diaree groaznică. De douăzeci de ori pe zi ea coboară de pe priciul al treilea şi se strecoară, târşâindu-şi cizmele, căruntă, înfricoşătoare, ciufulită, spre colţul vagonului unde se vede gaura uriaşă ce ţine loc de hârdău.

— Musia! Doctore Musika! Ia uită-te la Tania! Doar eşti medic!

Doctoriţa Musika ridică din umeri şi-şi scutură codiţele.

336

— Mare necaz cu filoloagele astea! Sunt un simplu medic, nu magician! Păi ce poate să facă un medic în vagonul nr. 7? Să presupunem că-i prescriu bolnavei Stankovskaia o doză mă rită de vitamine, perfuzii cu glucoză şi acid ascorbic, să stea la pat... şi, desigur, o mâncare consistentă... Ascultă, Jenecika, Tatiana are pelagră, iar pelagra înseamnă trei D. Musia îşi mişcă buzele, încercând să-şi amintească. Aici uiţi tot ce-ai ştiut! Trei D. Un D îl ţin minte precis, dermatită. Vezi cum se cojeşte de tot? Al doilea... Al doilea D mi se pare că e diaree. Stricare la stomac. Vezi şi tu. Şi n-ai cum să opreşti această diaree provocată de avitaminoză.

— Şi al treilea D?

— Al treilea? Ei, al treilea, în opinia mea, încă nu se manifestă la Tanika, este dementă... Te lasă mintea... Cedează psihicul.

Nu, în mod clar, al treilea nu era. Ştiam asta foarte bine, pentru că seara Tania mă chema adesea la ea, pe priciul de sus, şi acolo îmi împărtăşea gândurile deloc nebuneşti.

— Urăsc ipocriţii, Jenika! Uite, ţie îţi place Olga Orlovskaia... Iar eu nu pot s-o văd! îmi aduc mereu aminte

de poezia ei: „Stalin, soarele meu de aur!” Dacă acolo, în libertate, hai, mai poţi să te înşeli, atunci aici, în vagonul nr. 7, în cercul al şaptelea al iadului lui Dante, ce fel de om trebuie să fii ca să continui să te rogi pentru tată, conducător, creator? Fie un idiot patentat, fie un făţarnic, un ipocrit!

— Tania, Tania! Hai să-i spunem lui Solovei că eşti foarte bolnavă. Vrei? Poate că au vreun amărât de vagon sanitar, ce zici?

— Ce amuzantă eşti tu, Jenika!

— Nu, vorbesc serios… Doar la Iaroslavka am avut medic, chiar unul omenos. Eu i-am spus Andriuşenţia. Mai ţii minte când anul trecut închiseseră ferestruicile cu cheia?

— Îmi aduc aminte vag. Atunci am ajuns aşa cum mă vezi acum. Lipsa de oxigen…

— Ei, uite, şi eu atunci am bolit. Cu inima… Şi Andriuşenţia m-a ajutat. La dispoziţia lui mi s-a mărit timpul de aerisire a camerei de la zece minute la douăzeci. Hai să întrebăm de vagonul sanitar, Tania. Poate există aşa ceva.

— Ultimul vagon e destinat pentru carceră, asta spunea Fisa. Iar în privinţa vagonului sanitar, astea sunt numai visurile tale! Fata mea, te iubesc pentru credulitatea ta. Tu şi Paşa Samoilova! Nişte ciudate… Aţi ieşit de la Iaroslavka ca nişte copii mari. Bine! Gata cu discuţiile despre trupul ăsta suferind. Totul e terminat în privinţa lui. Vreau să-ţi spun gândul meu ascuns. Cred că o să înţelegi. Ascultă, nu pot să mă uit la Nadia Koroliova. Mă chinuie conştiinţa. Parcă eu am închis-o. O proletară adevărată din Piter. De parcă nu sunt închisă alături de ea…

Am înţeles asta imediat, fără explicaţii suplimentare. Acelaşi sentiment ciudat de ruşine şi răspundere personală l-am încercat în vara anului 1937 la Butârki, când am nimerit în celulă cu comunistele străine.

O mângâi pe Tania pe umărul descărnat, şi-i şoptesc încetişor:

— Înţeleg, Taniuşa. Şi mie, la Butârki, mi-a fost o ruşine de moarte în faţa Klarei. O comunistă germană... Scăpase ca prin minune de Gestapo. Mi se părea mereu că eu sunt responsabilă că se află la Butârki.

Duhoarea se condensează, devine alunecoasă. Poate fi pipăită. Ca un făcut, iulie e din ce în ce mai fierbinte. Acoperişul vagonului nr. 7 este încins, nici nu apucă să se răcorească noaptea, nu ajută nici faptul că, în timpul mersului, uşile trenului nu sunt închise prea bine şi pe crăpătura mare, cât o palmă, se strecoară o adiere.

Înaintea fiecărei opriri în gări, când trenul îşi încetineşte şi mai mult mersul de broască ţestoasă, supraveghetorii merg

de-a lungul vagoanelor (de două ori mai repede decât trenul), trântesc uşile până la refuz, fixează bolţurile de la uşă. Apoi, după ce pleacă din staţie, trenul se opreşte din nou în câmp şi supraveghetorii refac crăpătura salvatoare din uşă. Poţi să stai lângă această crăpătură numai într-o ordine strictă.

Cele cărora nu le-a venit rândul să stea nici la fereastră, nici la crăpătura uşii stau culcate, neputincioase, pe priciuri, mişcându-şi buzele crăpate cât mai puţin posibil.

Gândul fiecăreia era la cana grosolană de lut, care ne crea mari emoţii. Cum să ai grijă ca apa să nu se verse? Când vagonul se legăna. Când vecinele făceau mişcări bruşte.

Unele preferă să-şi bea toată porţia zilnică de dimineaţă. Cele care păstrează apa însă, pentru a tot lua din ea câte o înghiţitură până seara, nu au nicio clipă de linişte. Se tot uită la cană, tremură pentru ea. Din când în când, apar conflicte ce ameninţă cu ruperea totală a relaţiilor dintre

prietenii de ieri.

Teoreticienele din vagonul nr. 7, Sara Krieger şi Lena Krucinina, stau acum una cu spatele la cealaltă. Nu mai discută. Supărare mare. Sara şi-a băgat mâna în buzunarul jachetei pentru a scoate de acolo un bandaj pe care îl ceruse de la sora medicală de la Iaroslavka. Sara are picioarele pline de răni sângerânde din cauza cizmelor mult prea mari. Ea e mică, poartă numărul 33, dar i-au dat cizme bărbăteşti 44. S-a întins şi a lovit cu cotul cana Lenei. A vărsat o parte din apă. Nu multă, cam o lingură. Lena, impulsivă, era cât pe ce s-o lovească pe Sara. Aceasta a făcut ochii mari, a început să bâiguie cu vocea ei guturală, tot rostogolind în gură un „rrrr” peltic:

— O să ţi-o dau, mâine o să ţi-o dau… Nu trebuie să faci o scenă! Aici sunt şi nemembre de partid…

Dar Lena nu e în stare să-şi înfrâneze criza de furie. Obrajii i se făcuseră roşii.

— Nu numai nemembre de partid! Ci şi menşevice şi esere! Şi asta nu înseamnă că trebuie să te învârţi ca un hipopotam şi să verşi apa altuia.

(Lena Krucinina va face carieră în lagăre. Va reuşi să găsească drumul spre inima durei Zimmerman, comandanta lagărului de femei. Şi Zimmerman va face o excepţie pentru Lena, o va numi în serviciul administrativ al lagărului, unde se cuvine să fie numiţi numai cei mai de încredere deţinuţi de drept comun şi criminali, în niciun caz „duşmani ai poporului”. De Lena va depinde care dintre tovarăşe să fie trimise la munci periculoase, mortale, şi care să fie păstrate în zonă.

Lena se va împrieteni cu responsabila lagărului, criminala Lidka-uşuratica, şi amândouă se vor ţine numai de maşinaţiuni, alături de ofiţerul cu paza şi regimul. Ele vor purta pufoaice îngrijite, pâslari de calitatea întâi, iar pe

mâini, mănuşi călduroase împletite de nişte femei în vârstă din baraca germană.

Deja peste un an, multe dintre fostele vecine din vagonul nr. 7 o vor numi pe Lena „descurcăreaţă dracului”, iar cele care preferă o exprimare intelectuală, „curtean viclean”.)

…Cum de s-a întâmplat ca într-o noapte gardianul să fie neatent, să lase deschisă crăpătura de la vagonul nr. 7 în timpul staţionării? Omeneşte vorbind, se poate înţelege asta. Şi gardianul avea o mulţime de treburi, numai dacă te gândeşti că „dispozitivul special” trebuia numărat de două ori pe zi, deşi acesta nici nu avea unde să dispară din vagonul bine sigilat, plus alte sarcini de îndeplinit.

Şi s-a produs o minune. Prin crăpătura din vagonul nr. 7 au început să pătrundă sunete ale vieţii omeneşti obişnuite: râsete, voci de copii, clipocitul apei. Era aproape insuportabil.

Cel puţin douăzeci de deţinute s-au lipit de crăpătură, încălecate una peste alta. Era o staţie neînsemnată, pierdută în

sălbăticia din Ural. Băieţei desculţi vindeau ouă pe care le ţineau în căciuli. Pe o plăcuţă ruginită, fixată pe o construcţie din lemn, era scris: „Apă caldă.”

Pentru prima dată mi-am apărat cu disperare „locul sub soare”. Şi am reuşit să ocup o poziţie avantajoasă, chiar jos de tot. Cu toată fiinţa mea trăiam acum viaţa acestei gări mici, repetându-mi: „Doamne, fă o minune! Fă-mă să fiu deodată cea mai săracă şi mai nearătoasă dintre aceste femei care stau ghemuite de-a lungul peronului cu căldăruşele şi cu oalele lor în aşteptarea trenului de pasageri. Nu m-aş plânge niciodată de soartă, niciodată, până la moarte. Sau fă-mă măcar, uite, acea babă care pipăie cu bâţul plăcile murdare, jupuite, ale pavajului de lemn. Probabil că nu i-a mai rămas nimic, poate numai

câteva săptămâni sau zile de trăit. Oricum, e om. Nu un «dispozitiv special»…”

Lucrul cel mai chinuitor era să vezi robinetul întredeschis de la cişmea şi apa care curgea din el. A venit un băiat gol până la mijloc şi, aplecându-se, şi-a băgat spinarea arsă de soare sub şuvoi.

Şi cineva din vagonul nr. 7 n-a mai rezistat. A întins mâna, cu o cană de lut, prin crăpătura uşii vagonului.

— Apă!

Apoi, când totul s-a terminat, multe spuneau că tot ce se întâmplase amintea de o scenă din *învierea* lui Tolstoi.

— Aoleo, e un tren cu condamnaţi! spunea una dintre femeile care stăteau pe vine lângă căldăruşele lor cu castraveţi.

— Unde? Unde?

— Păi trebuie să le dăm şi lor ceva de pomană! Ei, Daşa!

— Nişte ouă, dă încoa’ nişte ouă!

— Uite, cer de băut… Dă-le nişte lapte, Manika!

Mâini arse de soare, scorojite, au început să se strecoare prin crăpătura vagonului nr. 7 oferind castraveţi muraţi, bucăţi

de pâine, plăcinţele cu brânză, ouă. De sub basmalele coborâte pe sprâncene se uitau la deţinute nişte ochi plini de lacrimi nobile şi milă, de femei de la ţară. Cineva turna în cănile întinse lapte, iar el se vărsa pe pământul reavăn.

— Numai femei, ia te uită…

— Da, poate că în alte vagoane sunt şi bărbaţi. Cine să mai ştie?

— Doamne, poate şi Vaniatko al Gavrilovilor o fi pe-aici pe undeva?

— Şi de ce nu le dau apă, diavolii? Anka, ia du-te, adu căldarea!

— Păi doar nu intră căldarea…

— Ia uită-te, au rămas acasă copilaşii. Câţi copii au lăsat orfani...

Pentru o clipă, mi s-a părut că nu suntem în 1939, ci ne-am întors în 1909. Dar contemporaneitatea a dat curând de ştire prin vocea unei femei tinere care strecura repede prin crăpătura vagonului o legătură de ceapă verde.

— Na, luaţi nişte vitamine! Mâncaţi vitamine! Sunt cele mai importante!

Toate astea au durat câteva minute. Printr-o minune, supraveghetorii, ocupaţi cu rezerva de apă, nu au observat nimic. Trenul s-a pus în mişcare. Responsabila de vagon, Fisa, şi o comisie special aleasă, formată din Pava Samoilova şi Zoia Maznina, au început să numere firişoarele de ceapă verde pentru a le împărţi corect tuturor.

Dar nici măcar împărţirea cepei nu putea stinge agitaţia stârnită. Urma protestul apei. Prima a dat tonul Tamara Varazaşvili.

— Tovarăşi! Vreau să spun câteva cuvinte, a zis ea încet, dar cu intonaţie de orator, ridicându-se în mijlocul vagonului. Trebuie să cerem o alimentare normală cu apă. Rămânem fără puteri. Fiecare avem în spate doi, chiar trei ani de închisoare. Şi ce închisoare! Toate suntem bolnave de scorbut, pelagră, distrofie

alimentară. Cine le-a dat acestor oameni dreptul să ne tortureze astfel prin sete?

— Aşa e, Tamara! a aprobat Hava Maliar, care a ridicat vocea pentru prima dată de la începutul călătoriei.

— Nu vorbiţi în numele tuturor, s-a auzit de pe priciurile de sus.

— Desigur, nu le am în vedere pe cele care sunt gata nu numai să se supună la tot, dar să şi justifice tot, a continuat Tamara.

— Şi să mai şi vină cu argumente teoretice! a spus Hava

şi s-a ridicat în picioare alături de Tamara, subliniindu-şi sprijinul.

— Apoi, despre ce este vorba? Unde s-a dus apa? Oare drumul nostru trece prin Sahara? De ce nu pot să ia apă din gări de trei ori pe zi?

— Şi ce propuneţi? Greva foamei? se aude din colţul în care stau eserele.

— Încetaţi agitaţia antisovietică! Nu-i măsuraţi pe toţi cu măsura voastră!

Asta e Lena Krucinina.

— Tocmai, nu mă adresez tuturor, ci numai acelor tovarăşe care nu şi-au pierdut demnitatea umană şi respectul faţă de sine.

— Bravo, bravo, Tamara! Deja sunt multe, foarte multe acum.

În acest timp, s-a strecurat spre uşă, târşâindu-şi cizmele, Tania Stankovskaia.

— Hai să cerem! a declarat ea şi, fără să mai aştepte încuviinţarea acţiunilor sale, a început să bată cu pumnii săi mici, vineţi, în uşa vagonului.

Trenul deja îşi încetinise din nou mersul, apropiindu-se de alt canton.

— Apăăăă!

Şi altcineva:

— Nemernicilor! Torţionarilor! Nu aveţi dreptul! Nu trăiţi sub puterea sovietică?

Şi urletul disperat al cuiva:

— O să facem praf vagonul! Trageţi! Oricum acesta este sfârşitul! Apăăăă!

Tropăit de picioare pe peron. O bufnitură. Uşa e de perete! Cinci supraveghetori, în frunte cu Solovei-Razboinik.

— Gura! strigă el şi ochii i se injectează de sânge. Ce-i, v-aţi scrântit? Vă răsculaţi? Ei, hai, spune, care e iniţiatorul?

Şi pentru că, desigur, nimeni nu răspunde la această întrebare, o apucă pe Tania Stankovskaia, aflată mai aproape de uşă, şi pe tăcuta Valia Strelţova, total nesemnificativă. Ordonă să fie duse la carceră, ca iniţiatoare ale protestului. Atunci iese în faţă Tamara.

— Cerem apă, spune ea liniştită. Toate cerem. Iar cele pe care le-aţi luat nu sunt vinovate de nimic. Mai mult, Stankovskaia este foarte bolnavă, nu va rezista la carceră.

Hava vorbeşte şi mai liniştit şi mai încet decât Tamara:

— Nu credem că în ţara sovietelor oamenii pot fi chinuiţi prin sete. Considerăm asta un abuz din partea gardienilor şi cerem o raţie normală de apă.

— O să vă arăt eu să cereţi! bubuie Solovei-Razboinik sufocându-se nu numai de furie, dar şi de uimire.

Acum nu are nimic în comun cu acel Solovei care trăia textul lui Puşkin.

— Mişcenko! Să le pui pe toate pe raţii scurte! Şi când o să ajungem, o să le arăt eu pe mama dracului! O să vedeţi voi pe dracu!

Face o mişcare indecisă spre Tamara şi Hava, dar, după o ezitare de o clipă, întâlnindu-le privirile liniştite, se întoarce, lăsând impresia că într-adevăr le consideră iniţiatoare ale revoltei pe Tania, care abia se ţine pe picioare, şi pe tăcuta Valia Strelţova.

Supraveghetorii pleacă, luându-le pe cele două prizoniere. Dar vagonul nu s-a potolit. În urma supraveghetorilor se aud

loviturile a zeci de pumni în pereţii vagonului, în uşă. Pluteşte peste tot acelaşi urlet furios:

— Apăăă!

Acum nimeni nu se mai ridică de pe priciuri. Crăpătura uşii e acoperită. Bolţul e închis etanş. Raţiile de pâine sunt reduse aproape la jumătate. Fiertura nu se mai aduce. Stare

de carceră.

Dar asta nu deranjează aproape pe nimeni. Mai bine zis, aproape nimeni nu observă aceste vicleşuguri ale lui Solovei-Razboinik. Nu de asta le arde. Toate se gândesc la acelaşi lucru, Tania nu va ieşi de acolo în viaţă.

Tamara era foarte abătută. Aproape a încetat să-şi mai dea capul pe spate cu gestul ei obişnuit. E a treia zi de când îi repetă lui Mişcenko, cel care ne împarte pâinea, că s-a produs o greşeală: nu Stankovskaia, ci chiar ea, Tamara Varazaşvili, a fost prima care a cerut o alimentare normală cu apă.

— Iar a doua am fost eu, nu Strelţova. Pot confirma martorele, spune cu o voce liniştită Hava Maliar, cu chipul acum palid.

Dar lui Mişcenko nu-i place deloc când aceste femei „educate” încep să trăncănească în limba lor deşteaptă.

— N-am văzut nimic! N-am auzit nimic! pufneşte el flegmatic. Hai, ia raţiile!

Dar Fisa Korkodinova, care nu degeaba era considerată încă de la Comitetul Orăşenesc al comsomolului din Nijni-Taghil o minunată propagandistă, găseşte tonul potrivit de abordare a lui Mişcenko.

— Cetăţene comandant, îi cântă ea în strună. Îmi permiteţi să vă adresez o întrebare…

Mişcenko e măgulit peste măsură: „Hm… ce fată respectuoasă, n-ai ce zice…”

— Ei, hai, acceptă el, dar mai pe scurt…

— Permiteţi-mi, cetăţene comandant, ca eu, în calitate de responsabilă de vagon, să aflu pentru câte zile e pusă la carceră deţinuta Stankovskaia? Ca să ţin socoteala… Care e termenul ei?

— Ei, dacă e pentru socoteală, pot să spun. Pentru cinci… Poimâine o să fie aicişa…

Dar au adus-o la finalul aceleiaşi zile. Solovei-Razboinik şi-a dat seama că va fi mare agitaţie în legătură cu întocmirea actului constatator al decesului. Aşa că mai bine să o predea la destinaţie pe picioare, iar de acolo n-au decât să se descurce ei.

Valia Strelţova, eterna tăcută, nici acum nu se dezminte, se urcă tăcută pe priciul al doilea, la locul ei. Nici măcar nu a întrebat unde e cana ei. Nici măcar nu i-a mulţumit Nadiei Koroliova că a avut grijă şi i-a păstrat întreagă cana. A păstrat-o, să nu i-o spargă cineva.

(Abia peste opt ani, când Valia Strelţova se va îmbolnăvi de moarte, după ce răcise la cositul fânului, în taiga, unde, până în noiembrie, acolo, în Kolîma, se doarme în simple colibe, toţi vor afla motivului tăcerii ei încăpăţânate, izolarea ei de oameni.

Cu o zi înainte să moară, Valia va povesti vecinei ei, Nataşa Arsenieva, o femeie religioasă, că în timpul anchetei ea, Valia, şi-a pus semnătura pe zeci de condamnări la moarte. În libertate, Valia era asistent tehnic al primului secretar dintr-un comitet regional de partid. Şi au convins-o să-l denunţe pe secretar, întreg biroul, şi mulţi alţii din activul comitetului.

Nataşa Arsenieva, o adventistă de ziua a şaptea, a simţit că este datoria ei ca după moartea Valiei să povestească asta tuturor din lagăr. Pentru ca oamenii să ştie că răposata roabă a lui Dumnezeu Valentina a suferit, s-a căit şi înainte de moarte a cerut iertare lui Dumnezeu şi oamenilor. Aşa îşi va găsi şi sufletul ei odihna.)

346

— Tania, Taniuşa, te rog, culcă-te pe priciul de jos, o imploră Pavocika Samoilova. Mie nu-mi este deloc greu să urc. Eu sunt tânără, sănătoasă, dar tu? Unde să te urci în starea asta?

— E în regulă, spune răguşit Tania, vreau numai să-mi

întind picioarele. La carceră am stat tot timpul cu genunchii îndoiţi… Acolo nici măcar oasele mele n-au unde să intre. Carcera asta e o mare realizare a tehnicii moderne.

I se scot Taniei cizmele din picioare. I se jertfesc câteva picături de apă pe marginea ştergarului din Iaroslavka, pentru a-şi şterge murdăria de pe faţă. Doctoriţa Musika îi ia pulsul.

— De ce ai mâinile aşa de reci? întreb eu speriată, ducându-mă sus, în vizită la Tania. E o căldură aşa de mare, te sufoci aici, şi tu ai mâinile de gheaţă! În carceră au găsit o metodă de a face frig?

— Nu. Acolo te sufoci şi mai tare decât aici. Nu ai aer deloc. Nici eu nu ştiu ce se întâmplă cu mâinile mele.

Tania îşi priveşte mâinile care seamănă cu ghearele strânse ale unui cocoş bătrân jumulit ce se află pe tejgheaua unei măcelării.

(Abia peste câţiva ani, când lucram ca asistentă medicală în barăcile spitalului de lagăr, îmi voi da seama că mâinile acestea îngheţate sunt un semn clar al sfârşitului apropiat al celor care mor de distrofie. M-am obişnuit apoi aşa de mult cu asta, încât, după ce simţeam răceala unei alte gheare de cocoş, pregăteam deja formularul „certificatului constatator al decesului”, pentru a-l transmite mai apoi la personal pentru arhivă.)

— Ei, nu te teme, Jenika, n-o să mor pe drum. Neapărat trebuie să ajung până în tranzit. Ai înţeles? Deşi, îţi spun ca o prietenă, tare aş vrea să mor în regulă… după tranzit o să vedem…

— Din cauza soţului tău?

— Nu. Nu sunt una dintre prostuţele alea optimiste. Ştiu că a fost împuşcat. Nu. Dar într-adevăr trebuie să iau legătura cu un bărbat. Ivan Lukici, înţelegi… Al nostru, din Donbass. În

1935, a ajuns secretar al Comitetului Raional, iar până atunci a lucrat în mină. Un om deosebit.

— Îl iubeşti?

— Ei, şi tu! Are 62 de ani.

Tania tuşeşte mult, răguşită, înainte de a începe să povestească. Doctoriţa Musika a spus deja de câteva ori că la Tania începuseră să se formeze depuneri în plămâni, şi, zicând asta, dădea din cap aşa de îngrijorată, încât codiţele ei negre, legate cu nişte cârpe, le tot atingeau pe vecine.

Când Tania a fost arestată – şi înainte de arest a fost instructor cu propaganda culturală la Comitetul Regional – muncitorii din mina în care lucraseră şi tatăl Taniei şi doi fraţi ai ei au semnat o declaraţie colectivă în apărarea ei. Spuneau că familia din care face parte este cunoscută de toţi, sunt muncitori, mineri din tată-n fiu. Tatiana a primit totul de la puterea sovietică: educaţie, loc de muncă, apartament, tot. Deci nu putea să aibă niciun motiv să intre în legătură cu contrarevoluţionarii. Şi-ar fi făcut singură rău. Pentru ea nu exista nici zi, nici noapte, dacă era vorba de serviciu. Au adunat peste 50 de semnături. Şi s-au dus la Ivan Lukici. Iar el în acest timp era deja secretarul Comitetului Raional.

— A semnat şi el. Nu s-a uitat la nimic. Doar era naşul meu, el m-a recomandat în partid în 1922. A luat cererea asta, a semnat şi a mai şi adăugat într-o parte: „Aşa cum am garantat în 1922, aşa garantez şi acum.”

— Prieteni adevăraţi! Şi după aceea?

— După aceea i-au băgat la închisoare pe toţi care semnaseră, fără nicio excepţie. Şi pe Ivan Lukici. Asta am aflat eu mai târziu, în tranzit, de la unele noi. Uite, îţi dai seama, nu pot să mor înainte să ajung în tranzitul ăla. Eserele spun că acolo neapărat o să întâlnim bărbaţi. Ele ştiu cum stau lucrurile.

— Vrei să-i mulţumeşti?

— Ce să-i mulţumesc? Ştie şi el că aş fi făcut totul pentru el. Aici e vorba de altceva. Vreau să-i spun că degeaba a făcut asta. Nu are sens. Ascultă la ce mă gândesc. Înţelegi, eu cred că de-alde Ivan Lukici sunt mulţi în partidul nostru, printre cei care au rămas în libertate. Dar deocamdată ei nu pot să facă nimic.

— De ce?

— Nu ştiu. O să ne spună istoria. Dar dacă acum ei se vor ridica împotriva lui Stalin, n-o să iasă nimic de aici, în afară de câteva mii de morţi, o să fie o mare aiureală. Dar o să vină vremea când o să poată să-şi ridice vocea. Şi trebuie să se păstreze până atunci. Şi aşa deja ne iau rând pe rând. Ce să mai intre şi ei cu gâtul în ştreang? Nu foloseşte cu nimic cauzei noastre…

Discuţia din acea noapte se întrerupe de apariţia neaşteptată pe priciul de sus a Havei Maliar. Are părul despletit şi Tania, când o vede, îşi întinde gheara de cocoş şi cântă (da, cântă!) în şoaptă:

— „Cum de îndrăzneşti, Aida, să concurezi cu mine?”

— Mai încet, Tania… V-am adus…

Hava se adresează tuturor cu „dumneavoastră”, dar la ea sună foarte normal. Mă şterg la ochi. Oare nu e un miraj? în palma deschisă a Havei văd cinci bucăţele de zahăr tăiat. Este încă de la Iaroslavka. Acolo ni se dădeau câte două bucăţele pe zi. Dar în timpul transportului zahărul nu era prevăzut. Cum de i-a trecut prin minte să-l păstreze? Iar după ce am fost chemate la comisia medicală, a pus deoparte câte o bucăţică pe zi, pentru că, atunci când ţi-e rău de la inimă, nu e nimic mai bun decât să sugi o bucăţică de zahăr. Imediat ţi se normalizează pulsul. Şi Tania trebuia să mănânce chiar acum două bucăţele, iar restul în următoarele zile. Imediat o să-i fie mai bine.

(Hava Maliar, în ciuda inimii bolnave, va apuca vremuri fericite. Va ajunge să citească materialele de la congresele

al XX-lea şi al XXII-lea. Cu pas lent, privind în jur cu ochi etiopieni neîncrezători, va urca pe scara casei mari din Piaţa Staraia.

349

Va cunoaşte luxul de a avea apă caldă într-unul din noile apartamente moscovite. Şi abia în primăvara anului 1962, o mână dintre fostele deţinute transportate în vagonul nr. 7, care au scăpat, o vor conduce pe drumul spre crematoriu.)

Uneori, trenul se oprea pentru o zi întreagă, din nu se ştie ce considerente superioare. Erau zilele cele mai chinuitoare. Aerul era inert, fierbinte, urât mirositor. Uşa era închisă bine. Iar ordinul era să tăcem toate, chiar dacă stăm în câmp.

În cele din urmă am ajuns! Sverdlovsk. O să avem baie. Menşevica Liusia Ogandjanian fusese deja aici. Şi ea, iar şi iar, ca o Şeherezadă, repetă basmul despre punctul sanitar de la Sverdlovsk. Ce curat e, mare, spaţios! Nu e cu nimic mai prisos decât baia Sandunovskie1. La vestiar este o oglindă uriaşă. Toată lumea primeşte prosop. Poţi să te speli în voie. Şi să bei pe săturate...

— Numai să nu ne grăbească prea tare. Probabil o să se răzbune pe noi Solovei-Razboinik, pentru protestul cu apa.

Dar Solovei-Razboinik e impulsiv pe moment, îi trece repede, acum zâmbeşte din nou.

— Responsabila de vagon nr. 7! rosteşte el bubuitor. Ieşiţi! în rânduri câte cinci!

Calea ferată secundară unde s-a oprit vagonul nu are peron. Mina Malskaia, Sofia Andreevna Lotte şi alte câteva nu pot sări. E prea sus. Pavocika Samoilova şi Zoia Maznina îşi încrucişează mâinile sub picioarele lor, le dau cumva jos. Dar scriitoarea Zinaida Tulub se teme să sară chiar şi aşa. Stă pe marginea vagonului şi povesteşte în detaliu gardienilor însoţiţi de câini cum s-a declanşat la Iaroslavka vechiul ei reumatism şi ce sportivă remarcabilă fusese ea în

tinereţe. Atunci un asemenea salt, desigur, nu-i punea nicio problemă, dar acum…

1 Baie publică celebră din Moscova, care funcţiona din anul 1808 (n.tr.).

350

— Hai, sari odată! Ţii în loc toată formaţia! răcneşte Solovei. Mişcenko, hai, dă-o jos cum ştii!

Mişcenko îşi oferă supus gâtul de taur şi de el se agaţă fosta femeie minunată, e adevărat cam de modă veche, autoare a unor romane istorice reuşite.

— Să ştiţi, vă sunt foarte obligată, zice ea, îndreptându-şi uniforma Ejov când Mişcenko, gâfâind, o lasă jos.

O mulţime de umbre cenuşiu-maronii se agită lângă fiecare vagon.

— Aliniaţi-vă câte cinci! Sus piciorul!

Solovei-Razboinik aleargă de la un vagon la altul, schimbând din mers cu gardienii mostre de folclor. Câinii ciobăneşti germani se smulg din zgărzile lor şi latră nervoşi. Au tot umblat şi arată jigăriţi, slabi.

— Interesant de ştiut, care e norma de apă care le este alocată lor pe timpul călătoriei? aruncă scurt în aer Nina Gviniaşvili.

Şi Mişcenko, care era în apropiere, care nu ştie să sesizeze sarcasmul, răspunde nevinovat:

— Beau cât îi ţine burta. Cât le intră…

Cei din vagoane s-au aliniat în rânduri de câte cinci. Se formează un şir lung, de vreo şaptezeci de metri, cenuşiu-maroniu, mobil. Cine a fost cuprins de ameţeală de la aerul proaspăt, s-a lăsat jos.

— Ţineţi-vă, ţineţi-vă! Ţineţi-vă una pe alta. Nu lăsaţi pe nimeni să cadă…

Supraveghetorii aleargă împreună cu câinii, iritaţi de faptul că, în ciuda interdicţiei lor categorice, unele femei leşină.

— Câte cinci, câte cinci! Nu încurcaţi rândurile!

— Coada, strânge coada! Cele din faţă, sus piciorul! Cele din spate, ţineţi-vă după ele! Mai la stânga, mai la stânga!

Tania Stankovskaia face glume cu vocea ei răguşită, chinuită.

351

— Şi dacă e să mergem la stânga, ne pune câte încă zece ani pentru deviere de stânga?

— Spirituală mai e răposata, îmi şopteşte la ureche Nina Gviniaşvili.

În strălucirea dimineţii timpurii de vară, Tania chiar arată ca un cadavru. Capul i se leagănă neputincios pe gâtul întins, ca un fruct ofilit pe o tulpină.

— Un pas la stânga, unul la dreapta, se va folosi arma, ne previn supraveghetorii.

Vestiarul punctului sanitar depăşeşte cele mai optimiste speranţe. Spaţiu mare. Curăţenie. Şi oglinda! Jumătate de perete! Dar oricum nu cuprinde atâtea sute de femei goale cu ligheane în mâini, înghesuite îp faţa ei. Plutesc, plutesc în sticla albăstruie sute de feţe triste, neliniştite, care-şi caută reflexia.

Mă recunosc numai după asemănarea cu mama mea.

— Pavocika, o strig eu pe Pava Samoilova, ca să vezi: m-am recunoscut doar fiindcă semăn cu mama. Acum semăn mai mult cu ea decât cu mine. Dar tu?

— Păi aşa tunsă am început să semăn mai mult cu Vania.

Chiar şi aici, în momentul tulburător al întâlnirii cu oglinda, după o despărţire de trei ani, Pava nu uită nicio clipă de fratele său. Îi leagă o mare iubire şi prietenie.

(La Vladivostok, pe Pava o va aştepta un noroc rar. Doar ei, din tot grupul, îi va fi scris să-l întâlnească în punctul de tranzit pe cel la care visase. Fratele ei Vania se va afla în zona vecină, a bărbaţilor, separată de un gard. Şi ei se vor întâlni lângă acest gard. Şi Vania îi va da ca amintire

surioarei o pernuţă, păstrată tot timpul la el. Şi va repeta: „Iartă-mă, iartă-mă, Pavocika, te-am distrus…” „Cu ce eşti tu vinovat, Vaniuşa?”, întreabă Pava. „Păi numai prin faptul că sunt fratele tău.”

352

Iar înainte de a ne urca pe vaporul *Djurma,* care va duce grupul femeilor în Kolîma, Pava îi va arunca înapoi fratelui acea pernuţă, pentru că ea nu avea altceva ce să-i dea.

Şi astfel se încheie totul pentru ei, pentru că, în 1944, conform informării unui corespondent secret despre „nişte mici discuţii”, Vania va fi împuşcat şi sora lui va afla abia în anii ’50, după reabilitarea ei şi a lui Vania, post-mortem.)

…Solovei! A înnebunit? Ce-i cu el?

Da, comandantul escortei, cu o detaşare de invidiat, se plimba de colo-colo printre sutele de femei goale. Ele nici n-au apucat să reacţioneze în vreun fel, când au observat că lângă toate uşile ce duceau de la vestiar la duş se află câte doi soldaţi în uniformă şi cu puşti în mâini.

— Ce-i asta, tăicuţă! a început să bocească ţărăneşte Polia Şvârkova. Sau nu mai suntem deloc oameni, că ne duc pe noi, în pielea goală, pe lângă nişte bărbaţi. Se vede că s-au scrântit…

— Anchetatorii dumneavoastră, în 1937, nu v-au lămurit că nu contează sexul atunci când este vorba de spioni, sabotori, trădători?

— Ei, ce să spun, atunci, dacă e aşa, nici pentru noi nu sunt bărbaţi.

Şi Nina Gviniaşvili a păşit curajoasă peste prag, printre soldaţi.

— Nu, nu, fetelor, începu să şoptească pătimaş Tania Krupenik. Nu, soldaţii ăştia văd în noi femei şi fiinţe umane. Uitaţi-vă la feţele lor.

Tania spunea adevărul adevărat. Privirile tuturor supraveghetorilor care stăteau lângă uşi erau aţintite într-

un singur loc, undeva jos, lângă picioare. Niciunul, absolut niciunul nu a ridicat vreo privire curioasă.

Cu Solovei-Razboinik era altceva. El nu şi-a refuzat plăcerea de a o chema în faţa lui pe responsabila vagonului nr. 7.

353

— Responsabila vagonului nr. 7! Vino în faţa mea ca vântul şi ca gândul! a răcnit el, aruncându-şi în jur ochii poznaşi, anticipând cu plăcere apariţia Fisei în pielea goală.

Şi ea s-a prezentat în faţa lui. O rumoare generală de entuziasm a trecut prin mulţimea de femei. În vagon nimeni nu remarcase părul Fisei. Pieptănat neted în spatele urechilor şi strâns într-un coc la ceafă, el nu atrăgea în niciun fel atenţia. Acum, despletit, lăsat liber, se revărsa de-a lungul trupului Fisei, acoperind-o până la genunchi. Ea stătea cu lighenaşul în mână şi părea în acelaşi timp şi o Lorelei din Ural, şi Sfânta Varvara, cea căreia îi crescuse prin minune părul pentru a-i acoperi goliciunea în faţa torţionarilor păgâni.

— Responsabila vagonului nr. 7 vă ascuuuultă, cetăţene-şef, a spus cu o voce de bas Fisa, ţinându-şi părul la piept, aşa cum ţii un şal aruncat pe umeri.

Solovei, cu o dezamăgire pe care nu putea să o ascundă, şi-a transmis ordinele, iar deţinutele din vagonul nr. 7 şi-au înconjurat responsabila inteligentă şi isteaţă cu multă dragoste.

Plăcerea a durat o oră întreagă. Gardienii, ocupaţi cu agitaţia din camera de dezinfecţie, nu ne grăbeau. Toate parcă prinseseră viaţă. Plescăitul apei se împletea cu valurile de râs. Tania Krupenik, în timp ce îşi spăla lenjeria cu mişcări iuţi, a început să fredoneze un cântec despre malul Niprului. Rezerva de dragoste de viaţă şi bunătate era inepuizabilă la Tania. Nicio clipă nu se simţea respinsă pentru faptul că doar ea, din tot vagonul, avea o pedeapsă

nu de zece, ci de douăzeci de ani. Chiar Tania spunea că i-au trântit atâţia ani pentru că procesul ei avusese loc pe 5 octombrie 1937. Tocmai intrase atunci în vigoare o nouă lege care stabilise noul termen maxim de detenţie, 25 în loc de 10. Dar multe femei din vagon comentau că asta s-a întâmplat pentru că Tania era rudă apropiată cu fostul preşedinte al Sovnarkomului din Ucraina, Liubcenko. Şi

doar se ştie: cu cât eşti mai aproape de comuniştii cunoscuţi, cu atât pedeapsa e mai mare…

— Ce-i zece, ce-i douăzeci, totuna e, dădea Tania din mână când era întrebată. Nimeni nu va sta atât. Partidul o să vadă. Nu se poate aşa ceva. Uite, a zburat şi Ejov! Va veni sorocul şi altor duşmani. Este clar că au pătruns duşmanii în NKVD. O să fie demascaţi… Şi o să ieşim! Deja acum se poartă mai bine cu noi decât în timpul lui Ejov. El ne-a ţinut doi ani la izolator, în fortăreaţă. Iar acum mergem la muncă. Să cucerim Nordul extrem… Deci cred că vom munci conştiincios.

(Prin ce se deosebeşte o pedeapsă de zece ani de una de douăzeci Tania va simţi în 1947, când tovarăşele ei, cele care au supravieţuit, vor ieşi una după alta din lagăr. În locul lor, o să apară oameni noi – persoane arestate în timpul războiului. Printre ele, neînfrânte, nedistruse de închisoare sau de lagăr, Tania, cu apucăturile ei de membru de partid din anii ’20-’30, se va simţi singură. Iar în 1948, va avea loc un incendiu la baza agricolă de la sovhozul Elghen din Kolîma. Şi Tania, care lucra acolo ca deţinut agronom, va fi ameninţată de o nouă pedeapsă, de un nou proces, cu acuzaţia de sabotaj şi incendiere.

Şi într-o noapte albă a scurtei veri din Kolîma, Tania Krupenik – ochi căprui, sprâncene negre – va fi găsită legănându-se în laţ, într-una din serele în care se cultivau castraveţi şi roşii pentru şefii din lagăr şi sovhoz. Deasupra

capului moartei Tania se vor învârti şi vor bâzâi o mulţime de ţânţari din Kolîma, graşi, respingători, semănând cu nişte mici lilieci.)

...Primele zile după Sverdlovsk au adus un aflux de vioiciune. Se reiau recitarea versurilor, discuţii din domeniul de specialitate al fiecăreia. Zinaida Tulub recită în franceză din Maupassant. Toate se entuziasmează de prestaţia ei, nici măcar Lena Krucinina nu mai aduce aminte de motanul Lirik al Zinaidei.

355

Mina Malskaia îşi duce mai rar mâna la inimă şi a fost de acord să prezinte (nu, nu o prelegere! Ce rost are, în această stare, să îngreunăm atenţia tovarăşelor!) un scurt rezumat despre geografia Nordului extrem.

A treia zi, toate observă că, după adevărata desfătare de la punctul sanitar din Sverdlovsk, raţia de apă pare şi mai mizeră. Din nou încep certurile, ciorovăielile.

— Ooof, oftează Polia Şvârkova, burta nu ţine minte binele de odinioară! Ca să vezi, am băut la Sverdlovsk o juma de vadră, şi acum din nou... Ce situaţie...

— Gata cu plânsul, nu mai faceţi gălăgie! o întrerupe una dintre cele care pot să doarmă fără probleme.

— Nu mai fiţi rele, fetelor! Şi de unde o veni tot răul ăsta din oameni? oftează greu Nadia Koroliova.

— Cum de unde? Năvodul a fost aruncat adânc. Ei, şi a prins tot felul de peşti...

Asta e Tania Stankovskaia care vorbeşte răguşit de sus.

Acum nu se mai ridică deloc, iar la întrebările mele despre sănătate răspunde:

— Oricum o să ajung până la punctul de tranzit!

Odată, în zori, când ajunsesem deja aproape de Irkutsk, toate ne-am trezit din cauza unei smucituri puternice.

— E vreun accident?

— Ar fi ceva... Să se facă praf vagonul nr. 7. Atunci,

vrând, nevrând, ar trebui să ne ţină în câmp. Am respira şi noi pe săturate!

— Nu mai visaţi. Uitaţi-vă, zboară cănile. Ăsta necaz neaşteptat. Nu accidentul de tren. Fără căni, încearcă să ajungi până la Vladivostok. Şi mai avem mult de tras.

Trenul s-a oprit. Afară se aude tropăitul gardienilor, care aleargă de la un vagon la altul, strigăte întrerupte, înjurături.

356

— Ce credeţi, ce s-ar fi putut întâmpla? repetă politicoasă a suta oară Zinaida Tulub şi-şi aruncă rugător prin vagon o privire languroasă, demnă mai degrabă de Anna Kern1, decât de deţinutele vagonului nr. 7.

Toate tac. În cele din urmă, se aude de sus vocea Taniei Stankovskaia.

— Una din două: o erupţie neaşteptată a Vezuviului, sau s-a primit răspunsul lui Stalin la versurile Olei Orlovskaia.

Smucitura vagonului i-a produs o mare pierdere Nadiei Koroliova – i s-a spart în două cana şi acum plânge lângă ea ca după fiica moartă.

Dintr-odată uşa se deschide violent. S-a simţit imediat că nu este vorba despre o vizită obişnuită a gardienilor. Toate au sărit în sus. Ce mai e şi asta? în urma lui Solovei-Razboinik, împinse din spate de doi soldaţi, în vagonul nr. 7 urcă una după alta câteva femei. Sunt atât de slăbite, încât trebuie să se sprijine de pereţi. Poartă aceleaşi uniforme Ejov cenuşii. Şi sunt multe, cam cincisprezece.

— Responsabila vagonului nr. 7! Ia în primire completarea! comandă Solovei. Haideţi, mişcaţi-vă puţin pe priciuri, faceţi loc, că uite, se prăbuşesc. Asta-i situaţia…

— Şi unde să le punem, cetăţene-şef? Şi aşa ne întoarcem toate la comandă pe partea cealaltă, începu să protesteze de data aceasta chiar şi Fisa.

— Păi ce vă mai întoarceţi? Rămâneţi aşa! E mai linişte!

glumeşte sumbru Solovei.

— Hai, hai! Culcaţi-vă, nu vă mai învârtiţi atâta! adaugă Mişcenko.

1 Anna Petrovna Kern (1800–1879), memorialistă a societăţii ruseşti, cunoscută îndeosebi prin faptul că marele Puşkin i-a dedicat, în anul 1825, unul dintre cele mai cunoscute poeme de dragoste scrise în limba rusă (n. red.).

357

Nadia Koroliova, plângând în hohote, vine la Solovei să-i explice că ea nu e vinovată că a fost un accident. Dar ce să facă acum fără cană?

— Alta nu-ţi dăm. Ce credeţi? Eu trebuie să dau socoteală pentru ele sau cum? La Vladivostok se face inventarul complet. Şi adaugă moralizator: Trebuie să aveţi grijă de bunurile statului.

Unul după altul, supraveghetorii şi Solovei sar jos din vagon. Se închide bolţul de la uşă. Cele noi stau grămadă în mijlocul vagonului, chiar lângă deschiderea closetului, strângându-şi la piept jachetele. Minute în şir este linişte. Câteva deţinute vechi aruncă priviri ostile. Ca să vezi! Şi aşa abia o ducem, n-avem ce bea, n-avem ce respira, şi acum… Unde să le punem?

— Cine v-a tuns în halul ăsta?

Polia Şvârkova a observat prima că înfăţişarea celor noi este cumva deosebită de a noastră, cele obişnuite. E ceva mai degradant.

— Părul!

— Da, ne-au tuns. Nu suntem de la Iaroslavka. Noi suntem de la Suzdal. Am fost aduse la Iaroslavl numai în ziua transferului. Am călătorit în vagonul nr. 12. Dar s-a stricat. Un accident. Am fost împărţite în trei grupe şi am fost duse în alte vagoane. Dar se vede că e mare aglomeraţie.

Suzdal. Al doilea izolator de femei de importanţă

unională. La Butârki multe visau la el. Este o fostă mănăstire. Iar chiliile sunt mai uscate decât celulele... Şi uite...

Da, spre deosebire de deţinutele din Iaroslavl, cele din Suzdal sunt tunse la zero. Cele din Iaroslavl se uită cu groază la capetele rase ale musafirelor lor nepoftite. Iar acestea, la rândul lor, aruncă priviri pline de invidie spre cozile, buclele, bretoanele noastre ciufulite, prăfuite, încărunţite.

358

— Oh, dragelor, oftează Polia Şvârkova.

Şi acesta este semnalul. Semnalul ca toate să vadă în cele nou-venite nu nişte poveri cu care trebuie să împartă raţia de apă şi aer, ci nişte surori adevărate, care fuseseră umilite şi suferiseră chiar mai mult decât noi. Părul! Să razi părul!

— Veniţi aici, tovarăşă! Puteţi să vă aşezaţi aici.

— Puneţi-vă jacheta lângă a mea...

— Daţi-vă jos cizmele şi urcaţi cu picioarele aici. O să ne înghesuim, acum a mai rămas puţin. Mergem prin Siberia.

Una dintre cele noi m-a recunoscut. Se strecoară spre mine.

— Jenia!

Dar eu n-o recunosc imediat pe cunoştinţa mea din libertate, de la Moscova, Lena Soloviova. E greu să recunosc o Lena cochetă, care râdea mereu, în silueta aproape asexuată din faţa mea, parcă abia ridicată din pat în urma unei febre tifoide. Părul blond, scurt, care i-a rămas se ridică ţepos, aiurea, pe craniul lung. Pe umerii ascuţiţi, uniforma Ejov atârnă parcă agăţată de cuier.

Din felul în care o privesc multă vreme cu ochi străini, din intonaţia cu care exclam în cele din urmă „Lenocika!”, poate că pentru prima oară în perioada detenţiei şi-a dat seama că a ajuns de nerecunoscut.

Cu mişcări febrile scoate din buzunar o basma boţită, murdară, şi şi-o pune pe cap.

— Dar aşa? Aşa măcar semăn puţin? mă întreabă ea şi îşi întinde mâna osoasă, noduroasă, spre părul meu. Ce fericită eşti! Ai bucle! Aceleaşi… ca la Moscova…

Mă copleşeşte un sentiment profund de milă.

(Este abia 1939. Şi în ciuda anchetei prin care am trecut, a procesului, a închisorilor Butârki, Lefortovo, Iaroslavka, încă mai am multe de învăţat despre cum poate fi tratată o fiinţă umană. Faptul că deţinutele de la Suzdal, printre care s-a aflat

şi cunoştinţa mea Lena Soloviova, au fost tunse astfel, îl interpretez ca pe o limită a batjocurii asupra unei femei. Peste doi-trei ani, pur şi simplu nici nu voi mai observa cum arată capul vreunei femei care poartă o ciudată căciulă de lagăr care seamănă cu acoperămintele de cap ale pecenegilor migratori.)

…O să crească… Lenocika, draga mea, o să crească! O să fii din nou frumoasă. Să nu ne invidiezi. Doar şi noi suntem la fel ca tine. Şi nouă ne pot face aşa ceva… îmi ating părul. Nu, mă rog, nu ştiu cum aş putea îndura asta…

— Lena, unde e Ivan? Unde sunt fetele?

Pe faţa împietrită ca o mască a Lenei se simte o tresărire:

— Fetiţele? Nu ştiu, nu ştiu nimic. Nu mi-au permis să corespondez cu ele. Şi Ivan e acolo unde sunt toţi oamenii decenţi.

Lena vorbeşte cu o voce aproape indiferentă. Se vede că deja nu se mai teme de nimic. Îi este indiferent dacă vreuna dintre stalinistele fanatice din vagon o vor turna supraveghetorilor.

Printre deţinutele din Suzdal, există totuşi una care nu are capul ras.

— Nu m-am lăsat! explică ea cu o voce puternică şi cu o

dicţie foarte clară, în care ghicesc fără greş pedagogul.

Este Lilia Its, Elizaveta Ivanovna. Directoare la o şcoală medie din Stalingrad. Înaltă, atrăgătoare, cu bucle mari de păr blond care-i atârnă pe umeri. Cândva fetiţele o adorau, dar îi spuneau totuşi Elizaveta cea Groaznică.

— Am smuls foarfecele. L-am lovit pe frizer, i-am muşcat mâinile, continuă Lilia Its cu aceleaşi intonaţii profesorale, de parcă explică o lecţie. Mi-am salvat părul, dar mi-am mutilat piciorul. Nu-i nimic! Asta este mai puţin traumatizant.

Genunchiul drept al Liliei are o culoare ciudată, vineţiu-purpurie.

360

— M-au aruncat în carceră cu toată puterea şi m-am lovit de patul de fier. Dar nu au apucat să mă tundă. S-a nimerit la fix plecarea convoiului... Erau grăbiţi... N-au mai avut când să se răfuiască cu mine.

Tamara Varazaşvili îi strânge cu căldură mâna Liliei.

— Vă respect curajul, tovarăşă.

Din colţul în care se instalaseră marxistele noastre (şi fără să aibă de gând să cedeze niciun centimetru din spaţiul lor vital) se aude o întrebare:

— Dar nu v-a trecut prin minte că tunsoarea putea fi cerută de considerente pur igienice? Poate că apăruseră păduchii? întreabă Lena Krucinina.

Toate deţinutele din Suzdal resping această teorie. Deja o discutaseră de multe ori.

— De unde păduchi în izolatoare? Acolo era gol şi curat. Piatră, fier şi un om în uniforma Ejov. De două ori pe lună mergeam la duş. Igiena era respectată. Pur şi simplu a fost o bătaie de joc.

— Ei, puţin probabil că o tunsoare obişnuită poate fi considerată bătaie de joc. Uite, când în închisorile ţariste te râdeau pe cap...

Tania Stankovskaia nu se mai poate abţine. Nici nu-ţi dai seama de unde mai are forţă pentru a striga în tot vagonul:

— Fetelor! Haideţi să facem o scrisoare de recunoştinţă adresată tovarăşului Stalin. Cum că viaţa a devenit mai bună, mai veselă. Deja nu ne mai radem jumătate de cap, ci tot. Mulţumesc, adică, ţie, tată, conducător, creator pentru viaţa noastră fericită.

— Stankovskaia! Când auzi propaganda asta antisovietică, pur şi simplu nu-ţi vine să crezi că aţi fost membru al Comitetului Orăşenesc de partid.

— Când vă ascult, pur şi simplu nu-mi vine să cred că nu faceţi parte din personalul închisorii. Apropo, de ce nu chemaţi acum

supraveghetorul să-i raportaţi despre această discuţie? Poate că în schimb v-ar da nişte lenjerie curată. Că puţiţi rău de tot…

— Ei, fetelor, ce-i asta? imploră naiva Nadia Koroliova. Oare e bine să vă jigniţi aşa una pe alta? Uite ce necaz am eu, mi s-a spart cana, şi tot nu mă arunc pe oameni. Ce să faci, trebuie să înduri. Închisoarea-i închisoare. Nu e staţiune… cum se spune în cântec. „Boierule, asta e clădire de staaaaat…”

— „Aleksandrovski Ţentraaaaal” 1, continuă altcineva prelung.

Roţile huruie întruna, lent şi neregulat. Cred că pe jos am fi ajuns deja la Vladivostok.

Vagonul nr. 7 a obosit. L-au chinuit, l-au supraîncărcat. Şi totuşi merge mai departe, se târâie, pătrunde din ce în ce mai adânc în depărtările siberiene. Acoperind huruitul roţilor, din vagon se face auzit un cântec vechi al deţinuţilor:

…Pentru ce criiiime,

Tribunalul m-a trimis la ocnă?

Printre deţinutele de la Suzdal se află femei cu oarecare faimă. Lina Holodova, care luptase cu Sciors2 în războiul civil. Zvonul despre ea circulase în rândul deţinutelor. Femeile spuneau: printre noi se află Anka lui Ceapaev. Se dovedise că nu era Anka, ci Lina, cea care luptase cu Şciors. Anchetatorii îi spuneau: „Nu ţi-au ajuns bărbaţii din satul tău, aşa că te-ai dus pe front, să-ţi faci de cap în voie!”

Cunoscuta paraşutistă Klava Şaht. Chiar după doi ani de Suzdal, în uniforma Ejov, îşi păstrase eleganţa mişcărilor, a

1 Una din vechile închisori din Rusia imperială, aflată în regiunea Irkutsk (n. tr.).

2 Nikolai Aleksandrovici Sciors (1895–1919), celebru comandat al Armatei Roşii în timpul Războiului Civil (n. red.).

manierelor. Numai degetele mâinilor îi erau deformate. În timpul ultimului salt se agăţase de nişte cabluri.

Felia Olszewskaia, membru de partid din 1917, lucrase mulţi ani în mişcarea revoluţionară ilegală poloneză. Sora ei era căsătorită cu Bierut1.

O celebră preşedintă de colhoz din Uzbekistan, Tadjihon Şadieva. Multora chipul ei li se părea cunoscut, pentru că în anii 30 apărea frecvent în filme documentare şi pe coperţile unor reviste precum *Ogotiiok* şi *Projektor.* În trei ani de închisoare, Tadjihon încă nu se obişnuise cu ideea că nu mai era treaba ei să-şi facă griji cu privire la economia ţării. Cu entuziasm, dar şi cu frecvente greşeli de exprimare în limba rusă, tot povesteşte despre nişte adunări de demult la care reuşise să-l facă de ruşine pe nu ştiu care Biktaghirov în problema termenelor de culegere a bumbacului. Tania Krupenik şi Ania Şilova discută cu ea planuri în domeniul agronomiei pentru regiunea Kolâmei.

Nu mă mai satur s-o privesc pe Lena Soloviova. O

cunoştinţă din libertate este o mare bucurie. Ea îl cunoştea pe băiatul meu cel mare. Le ştiam pe fetiţele ei. Am stat cu ea alături în 1936, pe bulevardul Tverskoi, în timpul consfătuirii traducătorilor. Cu ea îmi pot aminti ce luări de cuvânt interesante au avut atunci Pasternak, Babei, Anna Radlova. O mângâi pe cap şi mă rup cu greu de discuţie pentru a urca pe priciul de sus, să văd ce face Stankovskaia.

— Sunt vie, încă sunt vie, nu te teme, spune de fiecare dată Tania.

(Da, într-adevăr, va muri numai în punctul de tranzit. Dar nu va avea norocul să-l găsească printre bărbaţii deţinuţi pe

1 Boleslaw Bierut (1892–1956), lider comunist polonez şi agent NKVD, a ocupat şi funcţia de preşedinte al Poloniei (1947–1952) (n. red.).

naşul ei de partid, Ivan Lukici, pentru că acolo va fi dusă pe sus, pe nişte priciuri de pe care nu se va mai ridica.

Va sta aşa, culcată, aproape imaterială, nu un om, ci umbra unei fiinţe umane. N-o vor atinge nici ploşniţele care urmează tranzitul de la Vladivostok, în mod organizat, aproape ca nişte fiinţe raţionale, şi atacă fiecare nou lot de prizonieri.

Pentru ca lucrurile să meargă şi mai rău, Tania va orbi brusc, nu va mai putea nici să mă vadă, o să mă ţină numai de mână.

În ziua morţii Taniei, printre deţinuţi se răspândise zvonul că undeva aici murise Bruno Jasienski1, de distrofie. Îi spun despre asta Taniei, iar ea, rânjindu-şi dinţii mari, hidoşi, deviaţi în toate direcţiile din cauza scorbutului, începe să râdă şi spune clar cu vocea ei obişnuită, răguşită: „Am noroc. Când o să-ţi aminteşti de mine, o să spui: a murit în aceeaşi zi cu Bruno Jasienski, de aceeaşi boală.”

Vor fi ultimele cuvinte ale fetei dintr-o familie veche de mineri, „fina” de partid a lui Ivan Lukici, cea mai curajoasă pasageră din vagonul nr. 7, Tania Stankovskaia.)

...Pe măsură ce ne apropiam de Vladivostok toate vorbeau din ce în ce mai mult despre încălţăminte. Ni se spunea că trenul nu va opri chiar în oraş, ci în nu ştiu ce loc. Ciornaia Recika2. Va trebui să mergem pe jos câţiva kilometri până la tabăra de tranzit.

— Şi cum să mergem aşa, cu cizmele astea? O să facem bătături de ne dă sângele...

— Hai să-i cerem nişte obiele lui Solovei... Măcar să stea bine pe picioare.

1 Bruno Jasienski (1901–1938), scriitor polonez, iniţiator al mişcării literare futuriste în Polonia (n. red.).

2 Pârâul Negru (n. red.).

— Şi de unde să le ia el?

— Să dea Domnul ca Korşunidze ăla de la Iaroslavka să meargă în aşa cizme până la sfârşitul vieţii!

Uneori în izolatoare lipseau chiar şi cizmele. De aceea unele deţinute purtau încălţămintea proprie, chiar cea în care erau când fuseseră arestate. Cu tălpi care cădeau, legate cu sfoară, cu tocuri rupte.

...În comportamentul gardienilor se simţea finalul apropiat al călătoriei. În fiecare zi, ne numărau de mai multe ori, tot scriau şi iar scriau. Mişcenko era extrem de epuizat. Primise sarcina peste măsură de grea de a le trece pe deţinutele de la Suzdal, mutate în vagonul nr. 7, într-o listă separată. Se apucase de trei ori de treaba asta, de fiecare dată amânând încheirea ei pentru a doua zi.

— Care-i porecla dumneavoastră? o întreabă el pe Tadjihon Şadieva.

— Eu nu sunt criminală de drept comun ca să am şi poreclă! îi dă replica fosta preşedintă a colhozului uzbek.

Pentru mine numele este suficient.

— Bine, numele!

— Şadieva.

— Şi naţionala?

— Uzbekă.

— Asta nu… Nu naţia, ci naţionala…

— Îl interesează iniţialele tale, şopteşte isteaţa doctoriţă Musika.

— Aha, iniţialele? T.A.

— În întregime, în întregime iniţialele, cere Mişcenko.

Cu nemţoaicele are şi mai multe probleme.

— Gat-zen-buhl-ler…

— Tau-ben-ber-ger…

365

Mişcenko îşi şterge sudoarea rece de pe frunte.

— Iniţialele dumneavoastră?

— Charlotte Ferdinandovna…

Cu fiecare oră e tot mai greu… Ei, ar trebui o leafă mai mare pentru o asemenea muncă!

…La Vladivostok am ajuns exact peste o lună din ziua plecării de la Iaroslavl. La drept vorbind, încă nu la Vladivostok, ci undeva în apropierea lui. Poate la Ciornaia Recika sau cum s-o numi localitatea asta. Era noapte când s-a oprit trenul. Lângă vagoane aştepta deja o escortă întărită care trebuia să preia grupul de la Solovei-Razboinik. Ciobăneştii germani lătrau asurzitor, smucindu-şi lesele.

— Ieşiţi câte cinci! Hai, în formaţie!

Se simţea după miros apropierea mării. Mă copleşea dorinţa aproape irezistibilă de a mă culca cu faţa în jos pe pământ, de a întinde mâinile şi de a dispărea, de a mă evapora în spaţiul de un albastru-închis cu miros de iod.

Atunci au început să se audă voci disperate.

— Nu văd! Nu văd nimic! Ce se întâmplă cu ochii?

— Fetelor! Daţi-mi mâinile! Nu văd nimic… Ce-i asta?

Era orbul găinilor. Fuseseră afectate cam o treime din pasagerele vagonului nr. 7 imediat ce au ajuns pe pământul Orientului îndepărtat. Orbiseră, rătăceau cu mâinile întinse şi chemându-şi tovarăşele în ajutor.

Panica celor care se îmbolnăviseră, disperarea lor se transmisese tuturor. Supraveghetorii nu-şi mai vedeau capul de treabă, încercând să impună liniştea necesară procesului de predare-primire a deţinuţilor şi efectuarea inventarului.

Ce bine au prins atunci cunoştinţele medicale ale doctoriţei Musika.

366

— Fetelor, nu vă fie frică! striga doctoriţa Musika scuturându-şi codiţele şi ştergând cu mâneca lacrimile ce curgeau şiroaie. Ascultaţi-mă, fetelor, nu aţi orbit, ăsta e numai orbul găinilor, din cauza lipsei de vitamine şi scăderea rezistenţei organismului. De asemenea, schimbarea mediului şi trecerea bruscă la altfel de climă. Se poate trata. O să treacă, auziţi? Asta se întâmplă numai de la apusul soarelui până în zori. E nevoie de untură de peşte. Trei linguri e suficient. Nu vă fie frică, dragele mele!

…Procedura predării-primirii durează toată noaptea. Zorii zilei adună nuanţe de mov şi roşu la orizont. Apoi apare soarele strălucitor, galben, care pare desenat de mâna unui artist.

— Acum o să înţeleg cu adevărat pictura japoneză, spune Nina Gviniaşvili privind cerul şi înfâşurându-şi în jurul picioarelor prosopul de la Iaroslavka, rupt în două, pentru a putea ajunge cu cizmele mari şi grele până la tabăra de tranzit.

…Din nou panglica lungă, cenuşiu-maronie, mişcătoare.

— Hai, porniţi! Cele din faţă, pasul mai mic! Vă previn: un pas la stânga, un pas la dreapta şi folosim arma…

Cizmele se pun în mişcare, cufundându-se în nisip. Am

aruncat o privire în urmă. Acolo, sub razele minunate ale soarelui, zăcea, deformat şi murdar, vechiul vagon de marfă. Pe el, pieziş, din colţul stâng până în cel din dreapta sus, scria mare cu cretă: „Dispozitiv special.”

Capitolul 3

Tabăra de tranzit

Şi s-a făcut dimineaţă. Dimineaţa zilei de 7 iulie 1939. Tot mergeam şi mergeam. Se anunţa o zi caniculară. Dar deocamdată ne lovea în faţă un aer plăcut, mirosind a rufe proaspăt spălate. Îl înghiţeam cu aviditate. Parcă ştergea de pe noi murdăria din vagonul nr. 7. Drumul când urca, când cobora şi pe toată durata lui nu am întâlnit pe nimeni: niciun om, nicio maşină, niciun cal. De parcă murise toată lumea. Şi numai pe noi, ultimii supravieţuitoti, ne chinuie până la capăt viaţa care ne secătuieşte.

Mi se părea că dorm în mers. Că dorm şi visez mirosul de mare şi drumul pustiu. Numai gemetele şi strigătele mă readuceau la realitate. Strigătele, oricât de ciudat ar părea, erau de bucurie. Oarbele de aseară ţipau bucuroase: „Pot să văd!” Încă nu toate înţeleseseră că, odată cu lăsarea serii, vor orbi din nou.

Cele din Suzdal sunt mult mai slabe decât noi, cele din Iaroslavl. Cu capetele lor rase păreau toate identice, ca ieşite de pe nişte benzi rulante care produceau grozăvenii.

Drumul e infinit. Nici până acum nu ştiu câţi kilometri erau. Gardienii care ne escortau răguşiseră de tot din cauza strigătelor, ciobăneştii lătrau alene, ca nişte câini paşnici, de curte. Se face din ce în ce mai cald. Trebuie să rezistăm cu orice preţ, să nu cădem… Doar ne aşteaptă punctul de tranzit, mult visatul punct de tranzit, unde zona bărbătească este separată de cea a

femeilor numai prin sârmă ghimpată, unde putem să ne

întâlnim cu bărbaţii, cu soţii NOŞTRI. Deci există şansa de a ne întâlni cu soţii… Credem supuse în această legendă născută din experienţa de penitenciar şi lagăr a eserelor şi menşevicelor noastre. Speranţa aceasta nebunească conduce acum nişte umbre pe jumătate vii prin urcuşurile şi coborâşurile drumului nostru sub soarele din ce în ce mai fierbinte.

În cele din urmă am ajuns la porţile taberei de tranzit. Sunt consolidate din belşug cu sârmă ghimpată.

Câinii încep să latre mai vesel, simţind că misiunea lor plină de răspundere se apropie de final.

— Intraţi pe poartă câte cinci, câte cinci! strigă neobosiţi gardienii, împingându-le înainte pe femeile care sunt gata să se prăbuşească.

În interiorul gardului de sârmă ghimpată se află femei, o mulţime de femei. Au rochii şi bluze decolorate, peticite, rupte. Femeile sunt slabe, epuizate, cu feţele arse de soare. Şi ele sunt tot deţinute, dar din lagăr. Nu au simţit răsuflarea de moarte a celulelor din Iaroslavl şi Suzdal. Femeile acestea seamănă cu un grup de cerşetoare, refugiate, femei rămase fără adăpost. Dar noi… noi am venit din nişte adevărate coşmaruri.

Şi gândul acesta se citeşte clar pe feţele deţinutelor din lagăr care ne privesc. Groază. O milă pătrunzătoare. Disponibilitatea frăţească de a împărţi cu noi ultima cârpă. Multe dintre ele plâng pur şi simplu când se uită la noi, văzând cum ne târâm pe poartă ca o panglică cenuşie. Se aud comentarii şoptite:

— Uniforma Ejov…

— Câte doi ani, şi mai mult în izolator…

— Deţinute din penitenciar…

Deţinut din penitenciar… Un animal groaznic care se numeşte deţinut de penitenciar… Cuvinte de rău augur cărora

le va fi scris să atârne de gâturile noastre ca o ghiulea grea. Deţinuţi din penitenciar…

Eram cele mai rele dintre cei răi. Cele mai criminale dintre criminale. Cele mai nefericite dintre nefericite. Într-un cuvânt, am fost cele mai, cele mai…

Nu ne-am dat seama imediat de oroarea deplină a situaţiei noastre. Abia mai târziu ne-a fost clar că, spre deosebire de Iaroslavl, unde toate eram relativ egale, în acest nou cerc al infernului lui Dante nu exista egalitate. Se dovedeşte că populaţia lagărelor se împărţea în numeroase „clase” create de fantezia diabolică a torţionarilor.

Am auzit aici pentru prima oară sintagma „deţinuţi de drept comun”. Aceasta este aristocraţia lagărului – persoane care nu au săvârşit crime politice, ci de serviciu. Nu sunt duşmani ai poporului. Pur şi simplu nişte indivizi care au delapidat, au luat mită, au cheltuit banul public (cu penalii care se ascundeau sub aceeaşi denumire delicată vom face cunoştinţă puţin mai târziu. În tranzit ei încă nu sunt prezenţi).

Cei de drept comun sunt mândri că nu sunt duşmani ai poporului. Ei sunt oameni care-şi răscumpără greşeala prin muncă asiduă. Au în mână toate funcţiile de comandă care le sunt permise deţinuţilor. Cei care împărţeau muncile, brigadieri, şefi de echipă, şefi de barăci – în marea lor majoritate toţi sunt deţinuţi de drept comun.

Apoi venea ierarhia complicată a politicilor – „58”. Articolul cel maj uşor era 58/10. Cei care spuneau bancuri, „flecarii”, erau, conform terminologiei oficiale, „agitatorii antisovietici”. Lor li se adăugau şi posesorii articolului format din litere, KRD (activitate contrarevoluţionară). În marea majoritate a cazurilor nu erau membri de partid. Conform legilor din lagăr, categoria aceasta primea munca cea mai uşoară şi uneori chiar participa la serviciile administrative formate din deţinuţi.

Mai înainte intrau aici deţinuţi condamnaţi pe baza articolului PEŞA (suspiciune de spionaj). Cele mai „groaznice” înainte de sosirea noastră erau aşa-numitele KRTD (activitate contrarevoluţionară troţkistă). Erau paria din lagăr, ţinuţi la muncile cele mai grele, nu le era permis accesul la „funcţii”, iar uneori, în zilele de sărbătoare, erau izolaţi în carceră.

Sosirea noastră a adus puţină consolare în rândul KRTD-iştilor. În comparaţie cu deţinuţii din închisoare, care veniseră din izolatoarele politice, condamnaţi de Colegiul Militar pe baza unor articole de terorism, „crimele” KRTD-iştilor au pălit. A venit un schimb puternic pentru a munci la tăiatul lemnelor, la defrişare de terenuri, la cositul fânului din Kolîma.

De fapt, deosebirea dintre noi şi KRTD consta în termenele arestărilor noastre. Ei – ca şi noi, sunt în cea mai mare parte comunişti – fuseseră arestaţi înaintea noastră, când încă se dădea cel mai adesea pentru KRTD 5 ani. Noi însă, victimele lui Ejov şi Beria, am primit deja câte zece ani, iar mai apoi şi câte douăzeci-douăzeci şi cinci de ani de detenţie în penitenciar. Şi rezulta un paradox original: pentru că înainte erau luaţi cei legaţi de opoziţie, în componenţa KRTD-iştilor apăreau oameni care votaseră cândva greşit sau se abţinuseră de la vot. Iar printre noi, în ciuda pedepselor mari şi a regimului sever care a fost creat datorită particularităţilor vremurilor când am fost arestate, predominau comuniştii ortodocşi, activişti din aparatele de partid, intelectualitate de partid care nu făcuse parte din nicio opoziţie. Dar cine lua seama la neconcordanţa asta?

— Nemţoaicele patriarhale trebuiau să pună la baza vieţii trei sau chiar patru K – *Kinder, Kuche, Kirche, Kleider1*

1 Copii, bucătărie, biserică, îmbrăcăminte (lb. germ.) (n. red.).

glumeau ale noastre în tranzit, dar acum viaţa noastră este formată din patru T – troţkism, terorism, muncă grea1.

Şi mai glumeam în legătură cu controalele medicale pe care ni le făceau în tranzit:

— Respiraţi, spunea medicul, lipindu-şi urechea, şi întreba: Ce articol?

— Detenţie în penitenciar… zece ani…

— Nu mai respiraţi…

Da, era cam greu să mai respiri. Cu un cinism care nu mai mira pe nimeni, medicina de lagăr făcea comisii în strictă conformitate cu articolele şi punctele. Celor condamnaţi la închisoare li se cuvenea „muncă grea”, categoria întâi de sănătate. Şi o dădeau. E suficient să spunem că, cu patru ore înainte de a muri, primise „categoria întâi de sănătate” şi Tania Stankovskaia.

Pentru prima dată ne-am ciocnit aici cu medicina de lagăr şi ne-a învăţat ceva nou despre profesia de medic. În primul rând, profesia asta îl poate salva pe deţinătorul ei de la moarte pentru că de el aproape mereu este nevoie în calitate de medic, chiar dacă este condamnat la închisoare. În al doilea rând, pentru un medic e mai greu în lagăr decât pentru alţi muritori simpli să-şi păstreze sufletul viu, să nu-şi vândă, pentru o zeamă de linte, conştiinţa, viaţa a mii de tovarăşi. El este ispitit la tot pasul şi prin colţişorul cald în „blocul de serviciu”, şi prin bucăţelele de carne din supă, şi prin pufoaica de calitate. Încă nu ştiam care dintre tovarăşii medici vor rezista în faţa ispitelor, care va ceda (asta se va vedea deja în Kolîma). Dar toţi au observat imediat că, după ce a ajuns membră a comisiei medicale şi şi-a acoperit uniforma de la Iaroslavka cu un halat alb, 1

1 în limba rusă, *tiajolâi trud* (n. tr.).

iar pe cap şi-a pus un baticuţ cu o cruce roşie, Ania Ponizovskaia, de la închisoarea din Suzdal, a încetat imediat să mai stea cocoşată, iar în voce i-au răsunat mici accente metalice, la început destul de melodioase.

Tabăra de tranzit era o curte uriaşă, înconjurată cu sârmă ghimpată, murdară, plină de mirosuri de amoniac şi clorură de var (era turnată din belşug în latrine). Deja am menţionat o specie deosebită de ploşniţe care populau baraca enormă, de lemn, cu ieşiri în fiecare capăt, cu trei niveluri de priciuri, în care am fost instalate. Am văzut pentru prima oară în viaţă cum aceste insecte, asemeni unor furnici, acţionau în colectiv şi aproape conştient. În ciuda lentorii lor obişnuite, ele se deplasau vioi în detaşamente puternice, după ce se hrăniseră cu deţinuţii de dinainte, obraznice şi pricepute. Pe priciuri era imposibil nu numai să dormi, dar şi să şezi. Şi astfel, chiar din prima noapte, a început marea migraţie sub cerul liber. Cele mai norocoase au reuşit să facă rost de undeva de scânduri, bucăţi de cuşti rupte, rogojini. Cele care nu reuşiseră să se orienteze aşa de repede în noua conjunctură, întindeau pe pământ aceeaşi jachetă credincioasă de la Iaroslavka.

Nu voi uita niciodată prima noapte petrecută în tabără sub cerul liber. După doi ani de închisoare, am văzut pentru prima oară stelele deasupra capului. Dinspre mare venea o adiere de prospeţime şi aducea cu ea un sentiment iluzoriu de libertate. Constelaţiile pluteau deasupra capului meu. Mi-am amintit din nou cuvintele lui Pasternak...

Vântul mângâia stelele Pătimaş şi jertfelnic,
Cu ceva veşnic al său,
Etern şi creativ...

Melodia acestor versuri părea să se repete în firele de telegraf. Valurile de aer dinspre mare au învins în cele din urmă mirosul acru de clor. Fac un efort şi reuşesc să mă

simt aproape fericită. Până dimineaţă, când va trebui să începem din nou chinul, mai e încă mult timp. Dar acum am versurile şi stelele, şi marea extrem de aproape. Îmi amintesc din nou că Vladivostok este port, că de aici pleacă zilnic, în ţinuturi străine, îndepărtate, vapoare. Şi poate că „Tabăra de tranzit” este doar un astfel de vapor cu care mergem noi…

Închid ochii lăsându-mă pradă întâlnirii ameţitoare cu natura după o despărţire aşa de îndelungată. Plutesc, plutesc… Unde este oare Arca lui Noe a noastră? Licăresc stelele deasupra noastră, licăresc vieţile noastre – luminiţe în vânt, fragile, înşelătoare…

Dimineaţă, când, din întuneric s-au ivit tot felul de culori şi nuanţe ale zorilor, am descoperit plină de extaz, în colţurile curţii tufe de urzică şi nişte brusturi uriaşi, prăfuiţi. M-au fermecat cu măreţia lor verde. Uitasem de tot de firea otrăvitoare a urzicii, admirându-i frumuseţea. Iar credulii brusturi bonomi… Doar au ajuns aici din ţara îndepărtată a copilăriei mele, au nimerit la o asemenea depărtare din curticica din spate de pe străduţa noastră din Arbat.

— Deşteptarea! Micul dejun!

Mânacarea a fost adusă în bucătării de campanie şi ne-am aşezat imediat la nişte cozi uriaşe. Ne-au dat o fiertură foarte fierbinte şi chiar nişte „plăcinţele” mortale de la care s-a dublat imediat numărul celor cu probleme intestinale.

În primele trei zile, cât timp a avut loc controlul medical, seria noastră nu a fost trimisă la muncă. Ne-am petrecut timpul făcând noi cunoştinţe. Cu aviditatea unor persoane care scăpaseră nu demult de izolator, vorbeam şi nu ne mai săturam

să trăncănim cu femeile din lagăr, un grup mare care se afla aici, în tranzit, de peste o lună. Şi din nou destine, destine… Poveşti de viaţă incredibile, şi totuşi adevărate,

autentice. Tragice în esenţă, dar adesea formate dintr-o serie de episoade comice datorită absurdităţii lor.

— Tovarăşă, în mod clar m-am mai întâlnit cu dumneavoastră, spunea emoţionată Sofia Mejlauk, soţia adjunctului lui Molotov, privind spre Tania Krupenik a noastră.

— Da, şi mie mi se pare cunoscută faţa dumneavoastră… Există două posibilităţi. Sau ne-am văzut la casa de odihnă guvernamentală, sau la închisoarea din Butârki…

Toate încercam să desfacem stăruitor ghemul timpului în sens invers. Fiecare începea cu momentul arestării şi a mia oară auzeam variante ale aceluiaşi basm despre marele Căpcăun. Femeile din lagăr ştiau mult mai multe decât noi. În primul rând, marea lor majoritate fuseseră arestate mai târziu, în al doilea rând, regimul lor era mult mai puţin dur în comparaţie cu al nostru, permitea o anumită comunicare cu angajaţii liberi din afara taberei.

În ziua în care stăteam retrasă, cutremurată de moartea Tanici Stankovskaia, a venit la mine o tinerică drăguţă şi mi-a spus încet:

— Nu vă întristaţi aşa în legătură cu prietena. Aici se moare mult prea des pentru a-ţi permite să reacţionezi aşa la moarte. Gândiţi-vă la altceva. De exemplu, la familia dumneavoastră, acolo, în libertate. A mai rămas cineva?

— Copiii… Părinţii… Soţul meu a fost arestat.

— Uitaţi cum facem. Eu lucrez în afara zonei. Scrieţi o scrisoare. O s-o pun la poştă. O s-o primească.

Posibilitatea de a-i trimite mamei o scrisoare fără a avea în calitate de coautor cenzorul din Iaroslavl! Asta înseamnă deja

ceva… Şi umplu două foi minuscule de notes cu nişte litere microscopice, pentru a încăpea cât mai mult. Notesul din care a rupt fata aceste două foi, după care l-a băgat

înapoi în buzunar cu mişcări lente, mi se pare un adevărat miracol, de parcă ea scosese din buzunar o mână de diamante. Şi să te comporţi atât de nepăsător cu un asemenea lucru! încântarea mea şi uimirea nu cunosc limite atunci când binefăcătoarea mea îmi dă cu aceeaşi nonşalanţă un plic… Un plic adevărat, cu timbru!

Încă nu pot să cred ce fericire trăiesc. Îi dau scrisoarea pregătită cu acelaşi sentiment pe care îl are probabil şi un marinar naufragiat atunci când lansează în mare o sticlă cu un mesaj disperat de a primi ajutor.

Fata aceasta de 22 ani, Allocika Tokareva (articolul KRD, pedeapsă de zece ani), care a simţit simpatie faţă de mine, a fost geniul meu cel bun în perioada petrecută în tabăra de tranzit de la Vladivostok. Ea m-a introdus, cu tact şi bunăvoinţă, într-o lume nouă pentru mine, m-a învăţat acel *savoir vivre* din lagăr.

— Când o să completeze pentru dumneavoastră tot felul de documente, mă învăţa ea, să spuneţi că înainte de Filologie aţi făcut câţiva ani de Medicină.

— De ce? întrebam eu uimită.

— Dacă în Kolîma va fi nevoie de asistente medicale, pregătirea asta vă poate ajuta. O să lucraţi astfel într-o clădire. Nu la carieră, nici la tăiatul lemnelor…

— Păi asta este o minciună! Oricum nu pot să lucrez ca asistentă medicală…

— De ce să nu puteţi? Important pentru oameni e ca o asemenea muncă să fie făcută de cineva serios. O să-i salvaţi pe muribunzi. N-o să luaţi mită de la ei…

— Dar de tratat?

— Nu mă faceţi să râd… în lagăr un singur lucru te tratează – eliberarea de muncă pentru o zi, două…

— Nu pot să mint…

— Trebuie să învăţaţi…

Asemenea cuvinte în gura unei fete tinere cu o faţă rotundă de copil mi se păreau o continuare a marii nebunii.

Dar la început nu am fost o elevă prea sârguincioasă şi am stricat imediat relaţiile cu o anumită Tamara, o persoană puternică, impunătoare, care purta înaltul titlu de „comandant al coloanei”.

Tamara era prima dintre „şmecherii” adevăraţi din lagăr de care m-a apropiat destinul. Oricât de ciudat ar fi, ea era deţinut politic „58”. Mi se pare chiar că avea KRTD. Şi dacă ea, în ciuda acestui articol, a îndrăznit să ocupe o asemenea funcţie, atunci înseamnă... Dar abia mai târziu am înţeles asta. Iar atunci, după ce am aflat că Tamara e fost activist de comsomol la Odessa, pur şi simplu m-am dus la ea s-o întreb cu inocenţă dacă sosiseră cumva lucrurile noastre de la Iaroslavka. Chestiunea era extrem de importantă pentru mine, pentru că papucii de casă roşii, cu care măsurasem sute de kilometri în celula mea, se stricaseră de tot, nu primisem nimic de încălţat şi rămăsesem practic desculţă. În lucrurile mele se aflau pantofii mei vechi, negri, dar încă destul de solizi, şi mi-i doream atât de tare încât ajunsesem să-i visez.

Am pus întrebarea, desigur, în forma cea mai politicoasă, adresându-mă Tamarei cu „tovarăşă”, aşa cum se obişnuia la noi, cei din închisoare.

— Ai văzut-o pe nefericita asta? i s-a adresat Tamara adjunctei sale, o deţinută de drept comun care o urmărea peste tot.

Faţa frumoasă a Tamarei, care avea de obicei o culoare plăcută şi care se remarca astfel printre feţele noastre galben-cenuşii, s-a făcut roşie de mânie. Cum am aflat după aceea, ea făcea

parte din categoria de „şmecheri” care se află mereu în stare de alertă şi aşteaptă doar o ocazie să se năpustească

asupra cuiva.

— Valizele dumneavoastră încă n-au sosit, madam turist, îmi aruncă ea ironic în faţă. Şi să nu-mi spui „tovarăşă”! Nu am păscut porcii împreună... Iar în problemele delicate, adresează-te responsabilei tale, nu mie...

Toate astea mi le-a comunicat strigând, lovind cu pumnul în masă, atrăgând tuturor atenţia asupra noastră. Mânia ei împotriva mea ţinu cel puţin cinci minute. Eu am agravat incidentul, spunând:

— Vă rog să mă scuzaţi, într-adevăr nu sunteţi tovarăşă, am greşit.

Şi mi-am făcut astfel un duşman de moarte extrem de puternic. Am simţit concret consecinţele deja în a treia zi, când eu, care abia mă ţineam pe picioare de epuizare, scorbut, diaree distrofică, am fost trimisă să muncesc într-o carieră de piatră.

Între timp, câteva femei din Odessa care o ştiau pe Tamara din libertate spuneau că, înainte de a fi arestată, fusese o fată foarte frumoasă, o comsomolistă activă, binevoitoare şi deschisă faţă de oameni. În timp, am întâlnit adesea asemenea schimbări totale de personalitate în condiţiile luptei pentru supravieţuire din lagăr. Pentru unele trecutul fusese eliminat total. Apărea astfel un om nou, înspăimântător. Un monstru, un robot fără suflet, fără sentimente umane şi, mai presus de toate, fără memorie.

Asemenea oameni nu-şi aduceau niciodată aminte de libertate, de perioada umană din viaţa lor. Amintirile acestea îi împovărau.

Femeile din Odessa care se aflau în tranzit ştiau asta foarte bine şi nu o tratau niciodată pe Tamara ca pe o cunoştinţă veche. Aceasta, după ce ajunsese la închisoare, parcă îşi uitase şi toate rudele, sau poate astfel se ferea de condamnarea

faptelor sale şi a evenimentelor cărora le căzuse victimă. Starea ei permanentă de aşa-numită „iritare”, adică disponibilitatea de a face scandal şi de a-i jigni pe cei care se aflau subordonaţi ei, se explica prin dispreţul faţă de oameni şi printr-o spaimă ascunsă faţă de ei. Pe numeroşii săi lingăi şi persoane servile Tamara îi dispreţuia. Iar pe cei care, prin tăcere şi privire, arătau că înţeleg mecanismul activităţii ei, îi ura puternic şi-i persecuta.

Eu, prin adresarea mea naivă de „tovarăşă”, i-am stârnit amintiri despre acel trecut pe care ea îl considera inexistent, care o împiedica în cariera de azi. De aceea mi-a şi răspuns aşa de exploziv. După ciocnirea cu ea, am început să mă gândesc mai bine la esenţa acestui tip psihologic scos la lumină de condiţiile din lagăre. Şi de câte ori mă întâlneam cu Tamara îmi aduceam aminte de versurile lui Blok:

Ce groază pentr-un mort ca, printre oameni,
Să se prefacă viu şi pătimaş!
Dar trebuie să se strecoare-n lume,
Acoperind al oaselor geamăt.

Mai apoi, pe drumul meu de lagăr, am întâlnit mulţi asemenea oameni, morţi spiritual. În închisoare nu existau. Închisoarea, mai ales izolatorul, dimpotrivă, îi înălţa pe oameni, îi purifica moral, descoperea toate diamantele de profunzime şi reflexele de aur ale sufletului.

…La cariera de piatră am reuşit să aflu ce înseamnă munca de ocnă. Era deja canicula de iulie. Raze ultraviolete nemiloase, specifice Orientului îndepărtat. Chiar şi piatra emană o căldură infernală. Şi, lucrul cel mai important, noi, care nu mai văzusem de peste doi ani nicio rază mică de soare, ne dezobişnuiserăm în celulele noastre de orice muncă fizică, eram bolnave de scorbut şi pelagră… Iar vagonul nr. 7 ne

pusese capac. Tocmai noi trebuia să facem faţă acestor munci cu pământul şi piatra, care cereau chiar şi din partea bărbaţilor o mare forţă şi rezistenţă.

Lucru uimitor cât de rare erau în arşiţa aceasta insolaţiile! îmi aduc aminte numai de două cazuri. Prima a fost Liza Şeveliova, secretara personală a Elenei Stasova în problemele activităţii Cominternului, care a murit în spitalul pentru deţinuţi din Magadan. A doua a fost Veriko Dumbadze, o fetiţă de 16 ani arestată din cauza tatălui. Au fost duse la spital pe aceleaşi tărgi cu care noi căram pietre, dar, deja peste două zile, amândouă au fost din nou considerate apte de muncă.

Îmi veneau mereu în minte tot felul de asociaţii livreşti. Noua Caledonie. Jean Valjean la ocnă... Ca să vezi, în cele din urmă, cum arată toate astea în viaţă.

„Şmecherii" din tranzit nu încetau să ne repete că munca asta este un adevărat paradis având în vedere data arestării noastre şi articolele din lege conform cărora am fost condamnate. Mai ales că deocamdată nu ni se cere nicio normă şi ni s-a dat raţia întreagă de alimente. Uite, în Kolîma o să fie altceva. Acolo trebuie îndeplinită norma! Dar aici, pur şi simplu este un loc de odihnă în aşteptarea plecării. În ciuda unui asemenea „liberalism", multe dintre noi s-au umplut de răni grave pe picioare. Noaptea, deşi o petreceam sub cerul liber, era greu să adormi din cauza respiraţiei obosite, a gemetelor şi strigătelor scoase de sute de voci. În dinţi îţi scrâşnea tot timpul praf de piatră.

Multora începuse deja să le apară abrutizarea specifică lagărului. Începuseră să-i privească cu indiferenţă şi detaşare pe muribunzi, pe cei bolnavi de orbul găinilor care bântuiau seara, cu mâinile tremurătoare întinse înainte, alături de însoţitorii care îi călăuzeau, dar şi mulţimile de ploşniţe care colcăiau pe priciuri. Unii dintre ei, asemenea cerşetorilor, îşi expuneau ostentativ parcă rănile deschise şi zdrenţele fostei uniforme Ejov.

Dar aceştia reprezentau doar o mică parte. Cei mai mulţi se agăţau de viaţă. Încă se mai minunau de negura trecătoare de dimineaţă şi de amurgurile scăldate în culoare care apăreau la ora când ne întorceam de la cariera de piatră. Şi mai era poezia... încă ne mai recitam una alteia în timpul nopţilor, încă mai trăiam în acea lume dulce-amară a sentimentelor pe care ne-o dăruise cu atâta dărnicie izolarea de la Iaroslavka. Simţeam instinctiv: câtă vreme mă vor emoţiona briza mării, strălucirea stelelor şi versurile, atâta vreme o să fiu vie, oricât de tare mi-ar tremura picioarele, oricât de tare s-ar îndoi şira spinării sub greutatea tărgilor cu pietre încinse. Rezistenţa în faţa lumii îngrozitoare care venea asupra noastră consta tocmai în păstrarea în suflet a tuturor acestor ultime comori.

Unele dintre noi începuseră deja să ducă dorul celulelor solitare.

— Pe cuvânt de onoare, era mai bine. Era curat. Aveam cărţi. Şi nu eram folosite ca animale de povară.

— Dacă nu am fi fost scoase de acolo, am fi murit în maximum un an de scorbut...

— Dar acum? Credeţi că o să mai trăim până la anu'?

...Odată, în zori, când printre spărturile de nori încă mai fremătau stele palide, toată tabăra a fost trezită de Nadia Lobiţina. Nadia era eseră şi, în ciuda vârstei de 30 de ani, ni se părea un anacronism viu. Ochelari, coafură de modă veche şi modul de a vorbi – aminteau de o studentă la începutul anilor 1900. Dar, în acest moment, Nadia se comporta ca un căutător de urme din taiga sau ca un conducător al pieilor roşii din cartea lui Mayne Reid1. A pus urechea la pământ şi a ascultat,

1 Thomas Mayne Reid (1818–1883), scriitor american de origine irlandeză, cunoscut pentru povestirile sale inspirate din cultura amerindiană (n. red.).

cu un deget ridicat. Apoi a sărit în sus de pe scândura pe care dormea şi, cu o şoaptă şuierătoare, a declarat:

— Vin! Vine un convoi... uriaş... Probabil bărbaţi! Doar v-am spus...

Multe o priveau cu milă pe Nadia. Halucinaţie? Psihoză? Nu e de mirare...

Dar fantezia asta s-a dovedit a fi adevărul adevărat. A sosit un convoi de bărbaţi. Tot deţinuţi din penitenciare, de la izolatorul politic din Verhneuralsk. Tot de la izolatoare. Tot comunişti, în principal. Bărbaţi, bărbaţii NOŞTRI!

Aşa s-a împlinit în parte o prezicere a eserelor. Numai că acum, din cauza numărului uriaş de deţinuţi, întâlnirea cu rudele devenise aproape imposibilă. Am scris deja că numai Pavocika Samoilova a avut fericirea să-şi întâlnească fratele.

Nu suntem gonite de lângă sârma ghimpată care separă zona noastră de cea a bărbaţilor. Şi privim şirul imens de bărbaţi care trece prin faţa noastră. Merg în tăcere, cu capetele plecate, târându-şi greu picioarele încălţate cu cizme asemănătoare cu ale noastre. Poartă aceleaşi uniforme Ejov, numai că pantalonii cu dunga cenuşie arată şi mai jalnic decât fustele noastre. Şi, deşi bărbaţii, s-ar părea, sunt mai puternici decât noi, totuşi nouă tuturor ne e milă de ei, o milă maternă. Ni se par şi mai neajutoraţi decât noi. Ei suportă aşa de greu durerea (asta era impresia noastră generală!), niciunul dintre ei nu se pricepe să-şi spele aşa de repede lenjeria cum o facem noi, sau să cârpească ceva... Erau soţii şi fraţii noştri, lipsiţi de ocrotirea noastră în acest loc teribil.

— Sărmanul, n-are cine să-i coasă un nasture... şi-a amintit cineva această formulă a iubirii feminine dintr-un roman de tinereţe al lui Ehrenburg1.

1 Ilia Ehrenburg (1891–1967), scriitor şi jurnalist sovietic,

laureat al Premiilor Stalin şi Lenin în 1942, 1944 şi 1948 (n. coord.).

382

Fiecare mi se pare că seamănă cu soţul meu. Îmi pocnesc tâmplele de atâta încordare. În jurul meu la fel se uită şi celelalte femei. Şi deodată…

Deodată unul dintre bărbaţi, în sfârşit, ne-a observat:

— Femei! Femeile NOASTRE!

Nu găsesc cuvinte să descriu ce s-a întâmplat după aceea. Parcă un curent electric puternic ne-a pătruns pe toţi, de o parte şi de alta a sârmei ghimpate. În acel moment s-a demonstrat cu claritate că, în adâncul lor, toţi oamenii gândesc şi simt la fel! Tot ce fusese înăbuşit în decursul celor doi ani lungi de închisoare, tot ce fiecare purtase în sine în celulă răzbătuse la suprafaţă şi fierbea acum în jurul nostru, în noi, se părea că şi în aer. Acum, şi noi, şi ei strigam şi întindeam mâinile unii spre alţii. Aproape toţi plângeau în hohote.

— Dragilor, scumpilor, iubiţilor, sărmanilor!

— Rezistaţi! Fruntea sus! Fiţi curajoşi!

Se pare că asemenea cuvinte se strigau din ambele părţi.

După prima izbucnire, fiecare a încercat să-şi caute perechea. S-a apelat la criteriul geografic şi de partid. Pentru că marea majoritate a deţinuţilor bărbaţilor erau comunişti, schimbul de informaţii decurgea astfel:

— Leningrad, Comitetul Regional de partid!

— Este cineva din Comitetul Regional al comsomolului din Dnepropetrovsk?

— Comitetul Orăşenesc din Ufa! Aici e prim-secretarul vostru!

Următoarea etapă a fost aruncarea de „cadouri”. Tensiunea emoţională avea nevoie să se manifeste cumva în acţiune. Fiecare, de o parte şi de alta, voia să ofere ceva de-al lui. Dar nimeni nu avea nimic. Şi atunci s-a rezolvat

problema astfel:

— Luaţi, uite, prosopul ăsta! încă nu e prea rupt!

383

— Fetelor! Cine are nevoie de un ceaun? Chiar eu ham făcut, dintr-o cană furată de la închisoare…

— Pâine, luaţi pâine! După atâta drum aţi slăbit de tot…

Imediat au început şi poveştile de dragoste la prima vedere.

Ca prin magie, fiinţele acestea umane, numai piele şi os, şi-au regăsit sensibilitatea, dorinţa de a recepta lumea, încercând să lase în urmă suferinţele crude şi nemăsurate. Mâine, cu toţii vor fi duşi în părţi diferite şi nu se vor mai vedea vreodată. Dar azi, se privesc emoţionaţi prin sârma ghimpată ruginită şi vorbesc, vorbesc…

Niciodată în viaţa mea nu am întâlnit o iubire mai sublimă, mai plină de abnegaţie ca în aceste poveşti de dragoste de o zi ale unor oameni necunoscuţi. Poate pentru că aici iubirea înflorea la un pas de moarte.

În fiecare zi, primeam de la bărbaţii noştri scrisori lungi. Colective şi individuale. În versuri şi în proză. Pe foi slinoase de hârtie şi chiar pe frânturi de cârpe. În tandreţea febrilă a acestor scrisori se revărsa bărbăţia lor umilită. Eram pentru ei o imagine colectivă a feminităţii. Ei împietriseră de dor şi durere numai la gândul că noi, femeile LOR, am fost nevoite să trecem prin acelaşi calvar şi prin care au trecut şi ei.

Ţin minte începutul primei scrisori colective: „Dragele noastre! Soţii, surori, prietene, iubite! Spuneţi-ne cum putem lua asupra noastră întreaga voastră durere?…”

În ciuda numărului mare de bărbaţi şi de femei, s-au întâlnit foarte puţini cunoscuţi din viaţa în libertate. Cei care-şi întâlniseră măcar nişte compatrioţi se considerau fericiţi. În acest grup de bărbaţi se afla un poet tătar din Kazan, tinerel, ridicol, de la orfelinat, care-şi alesese un pseudonim atrăgător – Geniul republican. Dar pentru faptul

că era din Kazan i-am iertat până şi acest pseudonim. Stăteam cu orele aproape de el, lângă

gardul se sârmă ce ne despărţea, amintindu-ne nume de familii din Kazan. Pur şi simplu nume. Ca o incantaţie. Ca o confirmare a faptului că ei nu mi-au apărut în vis, toţi aceşti oameni de ştiinţă, poeţi, activişti de partid. Că în lume trăiesc nu numai jandarmi, „şmecheri”, supraveghetori şi muribunzi.

Soarta acestui mare grup de bărbaţi a fost tragică. Foarte repede, fără să-i lase măcar să-şi revină după călătoria cu trenul, au început să-i încarce pe vapor, pentru a-i trimite în Kolîma. De la tabăra de tranzit până în port trebuiau să meargă pe jos nu ştiu câţi kilometri, dar nu puţini. În ziua plecării, a avut loc o întârziere la eliberarea pâinii şi bărbaţii au fost trimişi de acolo flămânzi. După ce au parcurs câţiva kilometri prin arşiţă, au început să cadă din picioare, iar unii chiar să moară. Restul s-au aşezat aşezat atunci pe jos şi au declarat că, până nu vor primi pâinea, nu vor merge mai departe.

Proteste organizate aveau loc destul de rar printre deţinuţii obişnuiţi cu disciplina – doar erau foşti comunişti. Gardienii au intrat în panică. Au început să-i lovească cu cizmele pe cei morţi, după metoda doctorilor bravului soldat Svejk. („Duceţi-l la morgă pe simulantul ăsta!”) Au omorât chiar câţiva oameni care abia îşi târau picioarele pentru „tentativă de evadare”. Iar pe restul au trebuit totuşi să-i aducă înapoi în tabăra de tranzit pentru încă o săptămână.

Aşa cum se întâmplă mereu după represiuni, au început să ne dea cât de cât de mâncare. Primeam mai des acele „plăcinţele” mortale, fiertura devenise mai consistentă. Plăcinţelele astea, ca nişte mingiuţe de tenis, zburau peste sârma ghimpată, pentru că tovarăşii noştri dragi tot voiau

să ni le dea nouă, iar noi nu le acceptam, le aruncam înapoi, asigurându-i că suntem sătule.

Allocika Tokareva, care începuse o idilă înflăcărată cu un băiat din Harkov, a stat lângă sârma ghimpată nopţi la rând. Ochii îi

ardeau cu o strălucire fanatică. Nu mai rămăsese nici urmă din nebunia ei din lagăr. Era gata, dacă trebuia, să sară cu pumnii pe „comandantul coloanei”, autocrata Tamara. Dar aceasta privea extrem de dispreţuitoare la „romantismul” ăsta. Nu vedea nimic serios în efluviile platonice de lângă gardul de sârmă.

— Lasă-i, numai să iasă numărul la verificare... Că de aia e punct de tranzit...

...Brigada noastră de descărcare de la cariera de piatră se micşora de la o zi la alta. Diareea produsă de avitaminoză îi secera pe oameni, transformându-i în umbre. La spital, de regulă, ajungeau numai muribunzii aflaţi vizibil în ultima fază, şi nici aceştia toţi. Restul stăteau culcaţi de-a valma pe pământ sau pe priciuri, sărind în sus în fiece clipă pentru a da fuga la latrină. Cei care încă se mai ţineau pe picioare, când veneau de la muncă, le dădeau bolnavilor apă galbenă, ce mirosea a putregai, din butoaie, iar uneori, cuprinşi de disperare, dădeau fuga după felcer, care, cu nişte degete murdare, băga în gurile deschise, uscate, tablete de fenilsalicilat.

Termenele de şedere în tranzitul din Vladivostok erau foarte diferite şi pentru anumiţi deţinuţi, şi pentru convoaie întregi. Pentru unii era numai un punct de trecere de care se despărţeau peste câteva zile. Alţii rămâneau aici cu lunile. Iar anumiţi „şmecheri”, care ştiuseră să se adapteze la cerinţele şefilor de aici, trăiau cu anii.

Din tranzit, drumurile duceau în diverse părţi. Direcţia lagărelor de reeducare şi muncă din Nord-Est era un moşier

bogat. Domeniile acestei direcţii se întindeau în spaţiile uriaşe ale acestui ţinut. Dar pentru un deţinut condamnat la închisoare calea mergea numai în Kolîma. Ce mister psihologic – cuvântul acesta, care în libertate îi speria pe toţi, pe noi,

cei care ne aflam în tranzit, nu numai că nu ne speria, dar chiar ne dădea speranţe noi.

— Numai de-am pleca mai repede de aici!

— Măcar în Kolîma o să fim sătui!

— Orice ger e mai bun ca arşiţa asta!

În astfel de comentarii ieşea la suprafaţă nevoia sfântă de speranţă a sufletului omenesc. Zvonurile despre Kolîma, răspândite în tranzit de unii recidivişti de drept comun care fuseseră deja acolo, influenţau profund starea de spirit. Povestirile lor, e adevărat, proveneau din perioada anilor 1934–1935, dar oricum erau ascultate cu aviditate. Îmbogăţite cu o doză bună de minciună şi lăudăroşenie, aceste povestiri creau imaginea unui Klondike sovietic, unde un om cu iniţiativă (chiar deţinut!) nu va pieri niciodată, unde bogăţii de basm, cum ar fi bucăţi uriaşe de carne de ren, icre de somon, ulei de ficat de cod readuc în scurtă vreme la viaţă orice muribund. Ca să nu mai vorbim de aur, pe care poţi obţine tutun şi tot ce doreşti.

— Lucrul cel mai important, fetelor, să aveţi curaj! Kolîma îi primeşte pe toţi, le dă de mâncare şi-i îmbracă! aşa povestea un tânăr „şmecher”, blond, cunoscut cu numele de „Vasiok-delapidatorul”.

Vasiok ştia mereu o mulţime de noutăţi şi le împărtăşea cu plăcere. El fusese deja de două ori în Kolîma, iar acum făcea a treia pedeapsă pentru o delapidare în Magadan. Patriotismul pentru Kolîma al lui Vasiok nu avea margini.

— Ce, e cald? se interesa el cu părere de rău când trecea pe lângă brigada pietrarilor, epuizată de arşiţă. Nu-i nimic,

o să plecaţi în curând în Kolîma. Acolo e răcoare.

Şi Vasiok începea să cânte cu o voce pătrunzătoare:

Kolîma, tu Kolîma, planetă îndepărtată,
Douăsprezece luni de iarnă, restul este vară...

387

Prin firea sa, Vasiok-delapidatorul semăna cu Luka al lui Gorki. El nu pierdea nicio ocazie să-şi liniştească aproapele aflat în suferinţă. Chiar pentru cele bolnave de orbul găinilor avea un cuvânt de îmbărbătare. Şi era ascultat cu aviditate.

— Nu-i nimic, fetelor, numai să ajungeţi în Kolîma! Acolo ştiţi cum o să mâncaţi carne de morsă? Cu kilogramele! Se găsesc chiar în zonă, în butoaie, uite, cum e apa aici! Vitamina A vie, numai să-l întrebi pe felcer! Pentru ochi, în principal, nu e nimic mai bun. Cum mănânci două, trei bucăţi, gata, uiţi de orbul găinilor!

Şi pentru femeile mai în vârstă care se aflau acolo, e adevărat, mai puţine, dar care sufereau mai mult decât noi, cele tinere, Vasiok-delapidatorul găsea perspective vesele.

— Mămică, nu-ţi pierde curajul, lucrul cel mai important e să nu-ţi pierzi curajul! în Kolîma n-o să fii bătrână. Ştii cum se spune acolo? Patruzeci de grade nu e vodcă, o mie de verste nu e drum, o mie de ruble nu sunt bani; şaizeci de grade nu e ger, iar şaizeci de ani – nu e bătrână! Mămică, o să te şi măritǎm, o să vezi!

Şi deşi tuturor le era clar că povestirile lui Vasiok, aşa cum spuneau anchetatorii noştri, trebuiau „traduse în limbajul anului 1937”, totuşi vorbele lui despre Ţara Făgăduinţei, Kolîma, ca o otravă dulce, pătrundea în conştiinţa multora.

Din ce în ce mai des, în nopţile noastre delirante, pe lângă gemete şi scrâşnete de dinţi, începuseră să se audă şi exclamaţii:

— Măcar de-am ajunge mai repede în Kolîma!

Şi Vasiok-delapidatorul, care ştia tot ce se întâmplă, a început să ne facă des semne cu ochiul, şoptind cu vocea lui liniştitoare:

— Gata, în curând!

Capitolul 4
Vaporul Djurma

Era un vapor vechi, care văzuse multe. Părţile lui din aramă – mânerele, toartele trapelor, portavocea căpitanului – totul era opac, cu o tentă verzuie. Sarcina lui era transportarea deţinuţilor şi despre el circulau zvonuri de rău augur: despre ce se petrecea pe traseu, despre faptul că deţinuţii morţi erau aruncaţi la rechini, chiar şi fără saci.

Nu ştiu care a fost motivul, dar multă vreme nu am fost primite la bord şi ne-am legănat în nişte bărci uriaşe de lemn care stăteau acostate la chei. Echipajul de pe *Djurma* pregătea cu greu nava pentru cursă. Vedeam marinarii care spălau puntea cu mopul, i-am văzut pe căpitan şi pe timonier care se uitau deloc politicos la noi prin binoclu.

Ziua plecării a fost mohorâtă, cu nori grei, nemişcaţi deasupra capului. Numai din când în când soarele arunca printre ei raze de lumină. O spumă de un gri murdar stropea hublourile. O nelinişte plutea în aer, parcă urma să se întâmple o nenorocire. Şi totuşi, la această stare se adăuga şi curiozitatea. Cum-necum, mă aflam în faţa primei mele călătorii pe mare.

Era foarte incomod şi obositor să stăm în barcă. În înghesuială ne amorţeau picioarele, de la frig şi aerul mării ne lua ameţeala şi tot timpul ne venea rău. Dar lucrul cel mai îngrozitor era cântatul. Până şi acum, la peste douăzeci şi cinci de ani,

roşesc de ruşine când îmi aduc aminte de această „activitate artistică”, deşi personal nu sunt răspunzătoare

de ea. Doar nu mie sau prietenelor mele ne-a trecut prin minte să fredonăm cântece comsomoliste vesele.

Ira Muhina fusese balerină, era închisă pentru punctul 6, pentru că luase cina cu nişte admiratori străini. Întinderea de apă din faţa noastră i-a adus aminte de Volga. A început să cânte:

Frumoasă din popor, ca marea cea mai adâncă...

Câteva voci au continuat şi ele:

Liberă ca patria...

— Tăceţi, tăceţi imediat, striga Tamara Varazaşvili, unde este demnitatea voastră de oameni?

— La ce vă aşteptaţi de la un grup de nebuni incurabili? a întrerupt-o cu o grimasă de dispreţ total Nina Gviniaşvili.

Coristele supărate au trecut demonstrativ la fortissimo. Degeaba Ania Atabaeva, fost secretar al Comitetului Raional de partid din Krasnodar, a încercat cu vocea ei de bas să le acopere strigând, încercând să le convingă că în situaţia prezentă un asemenea cântec despre patria liberă poate fi interpretat ca bătaie de joc şi provocare.

De unde provocare? Mi s-a părut mai degrabă un servilism neruşinat. Îmi aduc aminte şi acum, tremurând, cum începuseră să zâmbească căpitanul de pe *Djurma* şi timonierul, cum începuseră să vorbească în şoaptă şi să-şi dea unul altuia binoclul pentru a vedea mai bine amatoarele originale de cor.

În cele din urmă ne-am îmbarcat... Pasarele, scări vechi şi şubrede, coborâri şi urcări. Mi se pare că mă ţin pe picioare numai pentru că nu am unde să cad. Ne mişcăm într-o masă

compactă, curg ca o picătură a acestui val cenuşiu. Sunt bolnavă. Sunt foarte bolnavă. Încă de dimineaţă, în ziua plecării, am avut febră mare şi o diaree intermitentă provocată de scorbut. Am ascuns asta ca să nu fiu lăsată în

urmă şi despărţită de prietenii mei. Şi acum, după îmbarcarea pe *Djurma,* am stări de leşin şi trăiesc parcă într-o lume fragmentară, nu mereu coerentă.

În fine, ajungem în cală. Aici e o duhoare densă, sufocantă. Suntem multe, foarte multe. Stăm atât de înghesuite, încât nici nu putem respira. Stăm în şezut sau culcate direct pe podeaua murdară, una peste alta. Stăm cu picioarele desfăcute, pentru ca între picioarele noastre să se mai poate instala altcineva. Ah, tânjeam după vagonul nr. 7 al nostru! Se dovedeşte că fusese foarte confortabil! Acolo erau priciuri.

Dar măcar să plecăm cât mai repede. Ni se pare că vaporul este gata să se răstoarne. Auzim cum corpul lui se freacă de promontoriu, scârţâie. Auzim cum se agită pe lângă vapor oameni, bărci, şalupe. Se pare că a fost îmbarcată toată lumea. Au adus şi bărbaţii în partea învecinată a calei.

Dar nu, lucrurile cele mai groaznice de acum începeau. Prima întâlnire cu adevăratele deţinute penale. Cu cele printre care va trebui să trăim în Kolîma.

Ni se părea că în cala în care ne aflam nu mai putea fi băgat nici măcar un pisoi, dar în ea au mai adus încă vreo câteva sute de femei, dacă le putem numi aşa. Nu erau nişte penale obişnuite, ci chiar crema lumii interlope. Aşa-numitele „jigodii” – recidiviste, criminale, sadice, experte în perversiuni sexuale. Şi acum sunt convinsă că asemenea persoane trebuie izolate nu în închisori şi lagăre, ci în spitale de psihiatrie. Iar atunci când în cala noastră a năvălit amestecul ăsta de trupuri aproape goale, tatuate, mutre care făceau tot felul de grimase, ca nişte maimuţe, primul gând pe care l-am avut a fost că ne-au abandonat pe mâna unor nebune.

391

Duhoarea groasă a început să vibreze de ţipete, de

obscenităţi, de înjurături, de hohote sălbatice de râs şi cântece. Cântau şi dansau, bătând step chiar acolo unde nici nu aveai unde să pui piciorul. Imediat s-au apucat să le terorizeze pe „fraiere”, pe alde „contra” 1. Erau încântate la culme de faptul că există pe lume oameni şi mai dispreţuiţi, şi mai respinşi decât ele, şi anume duşmanii poporului!

Timp de cinci minute, ne-au fost demonstrate legile junglei. Ne-au luat pâinea, ne-au smuls ultimele zdrenţe din boccele, ne-au împins de pe locurile pe care le ocupasem. A început panica. Unele dintre ale noastre plângeau pur şi simplu, altele încercau să le convingă pe fete, adresându-li-se cu „dumneavoastră”, altele i-au chemat pe cei de gardă. Degeaba! Pe toată durata călătoriei pe mare nu am văzut niciun reprezentant al autorităţilor în afară de un marinar care a adus lângă trapa noastră un cărucior cu pâine şi care ne-a aruncat jos aceste „raţii”, aşa cum se aruncă mâncarea în cuşca animalelor sălbatice.

Ne-a salvat Ania Atabaeva, secretar al Comitetului Raional de partid din Krasnodar, o femeie solidă, oacheşă, de vreo 35 de ani, cu voce gravă, autoritară şi braţe de docher. Ea şi-a luat avânt şi cu toată forţa de care era în stare a pocnit-o peste faţă pe una dintre fete. Aceasta s-a prăbuşit la podea şi în cală, pentru o clipă, s-a lăsat o linişte adâncă. Ania s-a folosit de moment şi, sărind pe un balot, ridicându-se astfel deasupra mulţimii, a dat drumul, cu vocea ei bubuitoare, unei rafale ca de mitralieră de înjurături care mai de care mai deocheate. Toată gaşca a înlemnit. Jalnice creaturi, erau aşa de fricoase, aşa de josnice! Ania a fost prima dintre noi care şi-a dat seama că la ele se referă proverbul: „Laş cu cei voinici şi brav cu cei fugari.”

1 În rusă, *kontrik*, formă scurtă, peiorativă, de la „contrarevoluţionar” (n. tr.).

Forţa care iradia din întreaga personalitate a Anei le-a hipnotizat. Mai mult, şi forma prin care se manifestase această forţă se dovedise a fi accesibilă înţelegerii lor.

— Cine-i asta? se întrebau una pe alta, privind-o cu teamă şi respect pe originala „fraieră”.

Din toate colţurile calei a venit răspunsul dat de câteva dintre noi:

— Responsabila noastră! Responsabila!

Asta au înţeles. Responsabila. Ea poate să şi dea peste bot, şi chiar să te arunce în „carceră”.

— Daţi înapoi pâinea şi boarfele! a ordonat Ania cu o voce înfricoşătoare.

Şi le-au dat. Desigur, înjurăturile au continuat să plutească în aer, au continuat şi ţipetele, şi cântecele murdarei dar agresiunea împotriva „politicilor” a fost stopată.

…Navigăm. Mi se pare *că* de trei zile şi trei nopţi. Zilele şi nopţile s-au contopit. Deschid ochii şi văd ciorchinele de feţe omeneşti. Ochi inflamaţi, obraji palizi, murdari. Un miros greu, acru. Marea este destul de calmă, dar cele care au slăbit mult continuă să vomite. Chiar pe vecine, pe grămada de boccele murdare. Pentru prima dată în drumul nostru dureros de aproape trei ani apar păduchii. Penalele i-au adus. Nişte păduchi graşi, albi, se târăsc la vedere, fără să facă nici cel mai mic efort să se ascundă în cusăturile hainelor.

Din fericire pentru noi, călătoria a fost una dintre cele mai lipsite de evenimente de pe *Djurma.* Am avut noroc. Nu s-a întâmplat nimic rău cu noi. Nici incendiu, nici furtună, nici inundaţie, nici să se tragă cu arma după fugari. Uite, Iulia mea, care rămăsese din cauza bolii în tabăra de tranzit încă două săptămâni după plecarea noastră, a venit mai apoi cu aceeaşi

Djurma şi a avut loc un incendiu la bord. Penalele au vrut să profite de panică pentru a evada. Au fost blocate într-un colţ al calei. Ele s-au revoltat, au fost stropite cu furtunul cu apă pentru a fi potolite. Apoi au uitat de ele. Iar apa asta, din cauza incendiului, a început să fiarbă. Şi peste *Djurma* multă vreme după aceea a plutit un miros greţos de carne fiartă.

Cu noi nu s-a întâmplat o asemenea grozăvie. Pur şi simplu a fost o călătorie normală cu *Djurma.* Am fost tratate chiar cu oarecare înţelegere şi umanitate. Uneori trapa era lăsată deschisă şi vedeam deasupra noastră o bucată de cer. Am plutit aşa, dar el tot stătea deasupra noastră. Iar mai târziu, când numărul celor cu diaree era tot mai mare, ni s-a permis chiar să folosim latrina de pe puntea inferioară a vasului.

Odată, urcând pe scară, am leşinat şi m-am prăbuşit. M-am trezit peste câteva secunde, după ce am auzit lângă mine nişte cuvinte fermecate:

— Vă e rău, tovarăşa?

O voce de bărbat. Intonaţie de intelectual. Este medic, un deţinut medic. Mergea în Kolîma cu acelaşi transport. Era folosit ca medic în izolatorul închisorii. Chiar există şi un salon pentru bolnavi pe vas? Pe cine bagă acolo? Printre deţinuţi nu cred că există şi oameni sănătoşi. Aha… îi internează pe cei cu temperatură mare. Şi se pare că eu chiar fac parte din această categorie, pentru că doctorul zice că am cel puţin 39 de grade.

După ce schimbăm câteva vorbe, aflu că în libertate noul meu prieten, al cărui nume este Kriviţki, nu a fost de fapt doctor, ci adjunct al Comisarului Poporului pentru industria aviatică. Dar medicina o studiase încă înainte de revoluţie, când era emigrant politic, la Zürich. I-am spus că eu sunt din Kazan. Acum trei ani fusese şi el acolo, la deschiderea unei fabrici de avioane. L-am întrebat dacă îşi aminteşte de Aksionov.

394

Preşedintele Comitetului Orăşenesc? Ei, cum să nu, îl ştie... A făcut chiar cunoştinţă cu soţia lui! O doamnă fermecătoare... Aaaa... dumneavoastră eraţi?

...Într-adevăr, Kriviţki nu a minţit. Exista un punct sanitar pe vas. Pe priciuri, lipiţi unul de altul, săteau de-a valma toţi bolnavii. TOŢI! Bărbaţi şi femei. Politici şi penali. Cu diaree şi sifilitici. Vii, dar şi morţi pe care încă nu apucaseră să-i scoată de acolo. Într-un colţ se afla un hârdău uriaş pe care TOŢI – şi bărbaţi, şi femei – îl foloseau sub privirile tuturor.

S-a dovedit că aveam peste 40 de grade. Am fost înghesuită între un bărbat şi o femeie, pe priciul de jos. Prin protecţia doctorului Kriviţki. Vecinul din stânga s-a dovedit a fi un criminal voinic. Era aproape gol, în delir striga lucruri înspăimântătoare şi mi se părea că vulturul uriaş, tatuat pe pieptul lui, o să mă lovească cu ciocul care se afla chiar la nivelul nasului meu. În dreapta, gemea Sofia Petrovna Mejlauk, soţia adjunctului lui Molotov.

— Dacă o să mor, să transmiteţi fiicei mele că nu sunt vinovată cu nimic, a repetat ea tot timpul, apucându-mă de mâini.

Cred că era o seară de sâmbătă şi sus, în cabina căpitanului, oamenii se distrau. Se auzea muzică şi se dansa. Iar melodia repeta acelaşi lucru:

Amurgul se lasă încet,

Stelele se împletesc într-un dans... în restaurantul mare, zgomotos,

Cathy dansează foxtrot...

Tra-la-la...

Din nou am senzaţia că tot ce se întâmplă în jurul meu este doar un film. Acum apar în prim-plan picioarele dansatorilor.

395

Apoi, tot în prim-plan, pulpele goale ale acestui bătr în care stă pe hârdău. Tremurânde, extrem de slabe, ca ale unui cocoş jumulit, acoperite de o piele vânătă… Nu, probabil asta nu putem filma, ar fi interpretat ca un naturalism grosolan.

Râsetele de sus se aud din ce în ce mai tare. Se vede că au băut serios. Şi din nou: „Cathy dansează foxtrot. Tra-la-la…” Acesta este singurul disc pe care îl au?

Trebuie să mă duc la toaletă. Nu, nu, nu pot aici. Or fi toţi aproape morţi, dar sunt bărbaţi. O să mă duc sus…

Cu un efort supraomenesc, mă ridic de pe prici şi mă strecor afară printre vecinii mei. Kriviţki doarme într-un colţişor destinat special medicului. Ce bine e să fii medic! Doarme pe două scaune puse unul lângă altul… Bine că doarme. Pentru nimic în lume nu mi-ar fi permis să merg sus, m-a prevenit în mod special să nu îndrăznesc, că pot să mor pe drum.

Urc pe scara abruptă a vaporului aproape în patru labe. Urc multă vreme. Probabil o oră. În fine văd deasupra capului stelele ce strălucesc pe cerul ca de plumb. Întunericul e străpuns de fuioarele de fum ale vaporului. Uite şi puntea. Văd apa. Pe ea dansează luminile *Djurmei.*

Şi brusc îmi dau seam că m-am rătăcit. Ştiu că toaleta e undeva alături, dar nu-mi dau seama cum să ajung la ea. Mi s-a mai întâmplată o dată la Iaroslavka, după ce am fost la carcera de jos. Este groaznic. Omul care şi-a pierdut simţul direcţiei deja nu mai este om. Pipăi pereţii ca o oarbă. Mi se pare că fumul vaporului îmi acoperă ochii. Aproape nu mai pot să văd nimic. Nu trebuie să mor aici, în mijlocul mării. O să mă arunce peste bord, la rechini. Şi fără sac. Doamne, mai aşteaptă până la Magadan! Te rog, Doamne, te implor! … Vreau să-mi dorm somnul veşnic în pământ, nu în apă. Sunt om. Doar chiar TU ai spus: „Din ţărână ai venit şi în ţărână…”

396

(Nu cu mult timp în urmă, în 1964, am citit într-o povestire a lui Saint-Exupery cuvintele rostite de un pilot pierdut într-o furtună în Anzi: „Jur că niciun animal nu ar putea îndura ceea ce am îndurat eu.”)

Am socotit că asta era a şasea zi petrecută pe mare. M-a găsit acelaşi Kriviţki, care s-a trezit şi a remarcat absenţa mea. Dar asta am aflat mult mai târziu, pentru că mi-am recăpătat cunoştinţa abia peste două zile şi două nopţi, în ziua când sirena *Djurmei* anunţa veselă apropierea de golful Nagaevo.

Muribunzii au fost scoşi pe rând, pe targă, şi aşezaţi pe mal în rânduri ordonate, pentru ca gardienii să-i poată număra cum trebuie, să nu fie nicio încurcătură cu certificatele de deces. Am stat aşa culcaţi chiar pe pietrele de lângă mal şi am privit în urma convoiului nostru care pornise în direcţia oraşului, unde urmau să treacă prin torturile băii colective şi ale camerei de dezinfecţie.

Şi am stat aşa culcaţi până noaptea târziu, şi gardienii rămaşi cu noi au început să-i blesteme pe şefii care uitaseră, se vede, de muribunzii abandonaţi. S-a aflat mai târziu că nu erau maşini disponibile, toate fiind folosite pentru a transporta în acea zi un număr mare de deţinuţi în taiga.

Deşi era luna august, Marea Ohotsk avea o nuanţă plumburie. Tot încercam să-mi întorc capul pentru a vedea o bucată liberă de orizont. Dar nu am reuşit. Colinele liliachii se ridicau în jur ca nişte ziduri de închisoare. Încă nu ştiam că aceasta este o caracteristică a Kolâmei. În toţi anii trăiţi acolo, niciodată nu am reuşit să surprind cu privirea un orizont deschis…

Gardienii, îngheţaţi de frig şi enervaţi, au făcut un foc. Deasupra focului făcea rotocoale un fum negru, ca de smoală, străbătut de reflexele purpurii ale focului.

— Aţi văzut vreodată pe hartă acest loc? a întrebat

deodată cu o voce calmă Maria Zacher, nemţoaica de la Comintern, care stătea alături de mine.

397

Nu, nu ştiam unde se află pe hartă. De fapt, înainte eram cumplit de ignorantă. Nu studiasem nici harta Kolâmei, nu auzisem de Cathy care dansa în restaurantul mare şi gălăgios. Nu ştiam că oamenii pot fi aruncaţi la rechini chiar aşa, fără niciun sac... Acum ştiu toate astea.

Cerul a început să fie brăzdat de nişte nuanţe minunate de violet. Se apropia primul meu răsărit de soare din Kolîma. Am simţit brusc o stare de uşurare şi o împăcare cu soarta. Da, este un pământ străin şi crud. Nici mama mea, nici fiii meu nu vor găsi calea spre mormântul meu. Dar totuşi e pământ. Am ajuns până la el şi nu mă mai ameninţă rechinii care colcăie în apele plumburii ale Oceanului Pacific.

Capitolul 5

„Astăzi nu aţi avut noroc, dragă doamnă Moarte!”

Nu, nu este un vis, chiar stau într-o cadă. Îi ating interiorul lunecos de un alb orbitor. Ce invenţie a geniului omenesc! Apa caldă emană un miros ameţitor de pin. Pentru că medicul mi-a prescris nu o baie obişnuită, ci una de conifere. Da, în privinţa căzii nu am nicio îndoială, e adevărată. Numai că trupul osos care se vede prin apă este al meu?

De două săptămâni mă aflu în ţara minunilor, cunoscută sub numele de spitalul de lagăr din Magadan. Eu şi alţii de-ai noştri suntem îngrijiţi aici, salvaţi de la moarte. Şi asta după ce mă obişnuisem cu gândul că toţi oamenii cu care am intrat în contact în ultimii trei ani, dacă nu sunt deţinuţi, vor un singur lucru: să te tortureze şi să te omoare.

Primele zile petrecute aici s-au contopit într-un vârtej confuz de amnezie, durere, căderi în abisul nefiinţei. Dar

într-o zi, după ce am deschis ochii, am văzut aplecat asupra mea chipul unui înger. Da, era cel mai adevărat înger al lui Rafael, care stătea pe nori la picioarele Madonei Sixtine. Numai că buclele aurii ale îngerului erau atent coafate, iar bărbia delicată începuse puţin, puţin de tot, să se îngreuneze, aşa cum îi stătea bine unei femei care se apropie de vârsta de 40 de ani. Îngerul avea un nume potrivit – Anghelina Vasilievna. Doctor Klimenko,

399

Anghelina Vasilievna, soţia unui anchetator NKVD, conducea secţia de femei a spitalului pentru deţinuţi din Magadan.

— Uite, v-aţi revenit, a început să răsune vocea îngerului, cu notele ei cereşti de flaut. Acum trebuie numai să mâncaţi mai mult… Fără să ţinem cont de diaree…

Îndemnul de a „mânca mai mult”, în condiţiile noastre, putea fi luat drept cea mai rafinată ironie, dacă îngerul, în acelaşi timp, nu ar fi pus pe noptiera de lângă patul meu o tavă plină cu mâncare.

— Puteţi să mâncaţi tot, nu vă faceţi griji, a adăugat îngerul, îndreptându-se apoi spre alţi bolnavi.

Nu am aşteptat să fiu invitată a doua oară. Am rupt cu dinţii carnea fiartă de pui adusă de înger, la fel de lacom cum, probabil, o făcuse şi strămoşul meu în amurgul nopţii neanderthaliene, când înfuleca vreun bizon.

— Ce faceţi? Mâncaţi carne când aveţi asemenea diaree? a şoptit atunci Sofia Petrovna Mejlauk, care îmi era şi aici vecină.

Ea considera că numai o dietă severă este singura modalitate de a scăpa de diareea noastră chinuitoare.

Dar eu am avut încredere în îngerul care mi-a spus: „E o diaree produsă de scorbut. Trebuie să mâncaţi tot.” Aveam încredere şi mai mult în vocea trupului meu epuizat, dar, în esenţă, sănătos şi tânăr. Iar el urla, ţipa cu disperare, cerea

mâncare!!!

Nu ştiu ce a făcut-o pe doctoriţa Klimenko să mă ţină în închisoare peste o lună, lăsându-mă să mă odihnesc după călătorie, dar şi să-mi aducă aproape zilnic de acasă produse cu multe calorii. Poate că ea, ca medic, studia procesul de vindecare a unei persoane aflate pe punctul de a muri? Doar mai târziu a spus de câteva ori:

— Când a sosit convoiul cu *Djurma,* dintre toţi muribunzii cea mai lipsită de speranţă eraţi dumneavoastră. Nu credeam

niciodată că Zacher, Mejlauk, Antonova vor muri, iar dumneavoastră o să vă reveniţi...

Da, poate că medicul era mânat de un interes profesional. Dar nu e vorba numai de asta. În jurul îngerului-medic circulau tot felul de zvonuri ciudate. Se spunea că salvase viaţa a zeci de oameni, ba ţinându-i mai mult în spital, ba nelăsându-i să se ducă la munci grele, ba prescriind hrană suplimentară. Am simţit şi simpatia ei personală pentru mine.

Indiferent cum o fi, totul a mers ca în Dickens. Printre oamenii răi se afla un înger şi îngerul acesta m-a salvat de la moarte. Dar uneori, în profunzimea ochilor albaştri liniştiţi ai doctoriţei se citea o umbră de suferinţă. Şi atunci mi se părea că aici nu e vorba atât de Dickens, cât de Dostoievski şi că, printr-o asemenea comportare, Anghelina probabil încearcă să ispăşească crimele soţului ei pe care-l iubeşte.

Zilele treceau. În curând a murit Sofia Petrovna. Pur şi simplu de foame. Refuza să asculte sfaturile doctoriţei şi să mănânce.

— Prostii! spunea era fără să-şi piardă, nici pe patul de moarte, aplombul femeii care era obişnuită să dea ordine. Ce spuneţi! Eu m-am tratat la Oslo, la profesorul X, la Paris,

la profesorul Y, şi ştiu că numai o dietă mă poate salva.

Anghelina, cu o răbdare cu adevărat îngerească, îi explica faptul că aici, la Kolîma, apar nişte boli deosebite de cele tratate de obicei la Oslo şi Paris. Dar Sofia Petrovna doar zâmbea condescendent.

A murit liniştită. Nu s-a mai trezit din somn. Apoi ne-a părăsit Maria Zacher. Înainte de a muri, a uitat brusc toate cuvintele ruseşti pe care nici înainte nu le ştia prea bine. Dar acum nici nu putea să-şi aducă aminte cum se spune la „apă". Pe atunci eu începusem deja să mă dau jos din pat şi, pentru că în

salon nimeni n-o înţelegea pe Maria, s-a întâmplat să fiu lângă ea când şi-a dat ultima suflare.

Sfârşitul ei a fost atât de „literar", încât critica l-ar fi condamnat pe autorul care ar fi descris o asemenea moarte, ca fiind exagerată. Totuşi chiar aşa s-a întâmplat. Maria culcată pe pat, numai piele şi os, abia înălţându-se deasupra nivelului saltelei. Faţa ei, în general ascuţită, tipic „ariană", devenise acum de nerecunoscut. Nasul, bărbia, conturul buzelor vinete erau trasate cu un font gotic. Dar pe acest chip fantomatic încă străluceau ochii uriaşi, căprui, aprinşi, plini de gânduri şi suferinţă. Maria, până în ultima clipă, a fost activă mental.

— Oare o să pot să mai citesc ruseşte? Ce crezi, de ce am uitat deodată toate cuvintele ruseşti?

— Probabil este vorba de o proastă irigare a creierului. O să-ţi aduci aminte mai târziu…

Cu câteva minute înainte de a muri, a început să recite nişte versuri antifasciste, mi se pare ale lui Erich Weinert1. Ţin minte că se repeta refrenul: *„Der Marxismus ist nicht* fot." 2Mi-a atins apoi mâna cu degetele ei osoase, reci ca gheaţa, şi a rostit cu ultima suflare:

— *Aber wir sind tot.3*

Şi a murit.

Se murea zilnic – şi dintre ai noştri, şi din rândurile grupurilor anterioare. Dar asta nu-ţi putea înăbuşi sentimentul

1 Erich Bernhard Gustav Weinert (1890–1953), scriitor german. A fost membru al Partidului Comunist German (KPD). Propagandist în slujba URSS, devine în 1943 preşedintele Comitetului Naţional „Germania Liberă”, grup creat de sovietici şi compus din comunişti germani exilaţi după 1933 şi prizonieri de război. Grupul avea misiunea de a întreţine propaganda antinazistă (n. coord.).

2 „Marxismul nu este mort” (lb. germ.) (n. red.).

3 „Dar noi suntem morţi” (lb. germ.) (n. red.).

puternic al revenirii la viaţă, care ne cuprinsese pe toţi ceilalţi care ne însănătoşisem. Trebuia să trăim cu orice preţ… Şi fiecare zi ne aducea acum ceva pentru care merita să fim recunoscători. Diareea trecuse de tot. Luasem în greutate două kilograme. Nu mai aveam obrajii palizi şi îmi creştea pofta de mâncare. Am aflat că aici puteai să obţii şi raţii suplimentare de hrană.

— Ştii să brodezi? m-a întrebat misterios numita Sonia-asiriana, o asistentă din rândurile deţinuţilor de drept comun.

— Sigur, răspund eu convinsă, readucându-mi în minte din negura timpului imaginea cruciuliţelor pe canava şi lecţiile de lucru manual de la liceu.

— Uite, brodează modelul ăsta pe o pernă. Şi o să te răsplătesc aşa cum se cuvine…

Era un buchet de trandafiri imperiali în jurul cărora se încolăcea o inscripţie multicoloră: „Dormi liniştit, Grişa, Sonia te iubeşte.”

Acum zilele mele de convalescenţă erau folositoare. Trandafirii ieşiseră tare bine. Sonia a fost mulţumită şi-mi

punea zilnic în noptieră ceva de mâncare. La întrebările de unde avea toate astea, Sonia râdea în hohote şi spunea:

— Of, proastele astea de contrarevoluţionare! Stai în banca ta, ai grijă de tine şi nu te mai agita, lucrează în continuare!

Dar s-a dovedit că Grişa nu avea suficiente temeiuri pentru un somn prea liniştit, pentru că într-o bună zi Sonia mi-a propus să-i şterg numele de deasupra trandafirilor.

— Să apară aici în loc de „Grişa” „Vasiok”, ai înţeles? mi-a cerut Sonia, punându-mi pe noptieră o bucată de salam cracovian.

Astfel, din cauza hachiţelor inimii Soniei, încă două zile am avut parte de lucru.

Deţinutele turbulente care se aflau alături de noi în spital erau aici în minoritate şi se comportau mult mai bine decât pe

403

Djurma. Atmosfera te îndemna la o stare de spirit mai sentimentală şi ele îşi povesteau seara istoriile vieţii, variind aventurile amoroase şi tâlhăreşti care, de fapt, dovedeau o imaginaţie foarte limitată. Nouă ne cereau mereu să le povestim „vreun roman” sau să recităm din Esenin.

Iar la una dintre fete, obraznica şi frumoasa Tamara, venea pe ascuns la întâlnire un adevărat Ostap Bender1 în carne şi oase. Odată, s-a întâmplat să ne întâlnim pe coridor.

— Ce tot înjuri aşa? îi spunea cu blândeţe Tamarka. Ce, nu vezi că avem aici o femeie educată, are articolul 58!

— Îmi cer scuze, madam, a spus Ostap Bender cu accent de Odessa, dezvelindu-şi în zâmbetul său o mulţime de dinţi de aur, îmi cer scuze. Îi respect tare mult pe cei învăţaţi. Mă credeţi sau nu, şi eu ar fi trebuit să fiu membru corespondent al Academiei de Ştiinţe. Numai că acolo nu

pot lucra în specialitatea mea.

— Şi ce specialitate aveţi?

— Seifurile rezistente la foc. Calificare înaltă. Poate aţi auzit de mine? La noi se spune deschizător…

— Cine nu-l ştia la Leningrad! a adăugat cu mândrie Tamarka.

…Anghelina mi-a prescris un tratament injectabil, iar eu mă refac rapid.

— Un viţel numai bun de sacrificat, glumeşte acru Liza Şeveliova, în libertate secretar personal al Stasovei, cine are nevoie de vindecarea asta? Cum ieşiţi de aici imediat mergeţi la munci comune. Într-o săptămână o să ajungeţi din nou acelaşi cadavru de pe *Djurma*… Nu merită nici două parale binefacerea asta a Anghelinei. Speranţe false…

1 Ostap Bender, personajul principal al romanelor *Douăsprezece scaune* şi *Viţelul de aur,* de Ilf şi Petrov, escroc sentimental, dornic de îmbogăţire (n. red.).

— Noi, bandiţii, ştiţi ce proverb avem? se amestecă Tamarka. Să mori tu azi, că eu mor mâine!

— Adevărul este undeva la mijloc, trage împăciuitor concluziile isteaţa Liusia Ogandjanian, nu trebuie să fim nici egoişti, nici pesimişti. Ştiţi, Selvinski1 are nişte versuri, în care spune: „Astăzi nu aţi avut noroc, dragă doamnă Moarte! Adio, doamnă, ne revedem data viitoare!” Iar data viitoare poate că se amestecă din nou doamna Mare întâmplare. Aşa că totuşi am câştigat o amânare. Iar asta nu e aşa puţin…

…Când m-am întors de la infirmerie în zona din lagăr alocată femeilor, aşa-numitul JENOLP2, când am intrat în baraca nr. 8, a deţinutelor venite de la închisoare, primul sentiment a fost cel de ruşine. Îmi era ruşine să mă uit la feţele livide, la nasurile, obrajii, degetele degerate, la ochii flămânzi ai tovarăşelor mele întoarse în această seară

târzie de noiembrie de la muncă. Astăzi, după cele două luni de spital, mă deosebesc atât de tare de ele, de cele „apte de muncă” din lagăr. Eu mă simţeam bine, mă îngrăşasem puţin, eram bine hrănită, proaspătă. Am simţit că le-am trădat.

După spital, cu paturile lui separate, cu podelele curate, încăperile aerisite, baraca noastră, nr. 8, pare cu adevărat bârlogul unui animal sălbatic. E şubredă, există numai priciuri duble, are colţurile îngheţate, cu o sobă uriaşă de fier în mijloc, în jurul sobei, emanând un miros greu, se usucă mereu cizmele, pâslarii şi obielele.

— Veniţi de la staţiune? îmi aruncă acru Nadia Fiodorovici.

Muncile comune, la care ajung şi eu din dimineaţa următoare, sunt numite cu un cuvânt ce sună frumos, „amenajări funciare”.

1 Ilia Selvinski (1899–1968), poet rus (n. red.).

2 Abreviere pentru Secţia de femei a punctului de lagăr (n. tr.).

405

Ieşim din zonă în prima tură, într-o beznă totală. Mergem vreo cinci kilometri pe jos, în formaţie, câte cinci pe rând, însoţite de strigătele gardienilor şi de ocările borfaşelor, care, pentru cine ştie ce mânării, au nimerit ca pedeapsă în brigada noastră. După ce parcurgem distanţa asta, ajungem în câmp deschis, în bătaia tuturor vânturilor, unde brigadierul – un criminal, Senika, un tip dezgustător, care îţi propune deschis nişte pantaloni vătuiţi de categoria întâi pentru „o oră de distracţie” – ne dă târnăcoapele şi lopeţile de fier. După care, până la ora 1 după-amiază atacăm cu târnăcoapele astea pământul îngheţat al Kolâmei.

Nu mai ţin minte, dar poate că nici nu am ştiut niciodată, ce scop raţional se afla în spatele acestei „ameliorări”. Ţin minte numai vântul feroce la un ger de minus patruzeci de

grade, greutatea monstruoasă a târnăcopului, bătăile neregulate ale inimii. La ora 1, mergem undeva în zonă, la prânz.

Din nou paşii grei prin nămeţi, din nou strigătele şi ameninţările gardienilor pentru faptul că ieşim din ritm. Acolo ne aşteaptă bucata de pâine râvnită şi fiertura, iar mai apoi o „odihnă” de o jumătate de oră, în timpul căreia ne înghesuim lângă soba de fier, încercând să luăm de la ea căldură să ne ajungă măcar pentru jumătate din drum. Apoi „măsurarea” pământului lucrat şi înjurătura lui Senika, brigadierul. „Ce să recepţionezi aici, când femeile astea nu pot să facă nici măcar treizeci la sută din normă?” Şi, în fine, noaptea, plină de coşmaruri şi aşteptarea chinuitoare a ciocanului care loveşte o şină de fier şi dă deşteptarea.

Este iarna anului 1939–1940. Una dintre noi a făcut rost de undeva de un număr destul de recent din *Pravda.* Seara, înainte de stingere, e senzaţie în baracă. În *Pravda* e tipărit textul integral al unui discurs al lui Hitler. Cu comentarii neutre. Iar pe prima pagină, o fotografie: primirea lui Joachim von Ribbentrop la V.M. Molotov.

406

— Ce portret minunat de familie! spune Katia Rotmistrovskaia, urcând pe rândul doi de priciuri.

Katia nu ştie ce înseamnă să fii precaută. I s-a spus deja de multe ori că, din nefericire, printre noi au apărut oameni care ascultă mult prea atent ce se vorbeşte în baracă seara.

O să treacă o jumătate de an şi această lipsă de precauţie va fi plătită de Katia cu preţul vieţii. Katia va fi împuşcată pentru „propagandă antisovietică în baracă”.

…După zece zile de „amenajări funciare”, rana de la picior mi s-a deschis din nou. M-am transformat iar, cu o viteză uimitoare, în muribund. Acum nu mă mai deosebesc deloc de celelalte deţinute şi nu mai am motive pentru

mustrări de conştiinţă. Degeaba s-a străduit Anghelina.

Duminica nu lucrăm. Spălăm, ne cârpim hainele şi mergem în vizită în alte barăci, unde locuiesc persoane care au săvârşit infracţiuni minore şi deci cu pedepse mai mici. Nu sunt deţinute din închisoare. În acele barăci se simte miros de locuinţă umană, pe sobele de fier se prăjesc peşti cumpăraţi din afara zonei. Acolo, unele priciuri sunt acoperite cu pături în carouri, iar pernele sunt acoperite cu feţe de pernă de tifon, au broderii. Cele care locuiesc în aceste barăci lucrează, în marea lor majoritate, în clădiri – la spălătorii, băi, spitale. Au un ten sănătos şi sunt pline de viaţă.

Am făcut cunoştinţă cu locuitoarele barăcii nr. 7, merg la ele duminica. Acolo locuiesc cele care participă la activitatea de amatori din lagăr. Cântăreaţa Vengherova cântă solo. Fostele balerine îşi dau jos cizmele şi pâslarii şi-şi pun fustele de balet, pentru a-şi demonstra talentul. Există şi un cor. Într-o duminică, nimeresc la un asemenea concert. Ascult cum treizeci de femei, despărţite brutal de copiii lor, care nu ştiu nimic de soarta orfanilor lor, cântă cu mult suflet, de parcă îşi leagănă copilul:

407

Dormi, bucuria mea, dormi, micuţa mea...
Am învins amurgul şi noaptea...
Duşmanul nu-ţi va lua bucuria,
Nani, nani, nani, nani...

Comandantul KVC (Secţia cultural-educativă) le-a lăudat pentru interpretare.

În mijlocul barăcii nr. 7, pe un pat de lemn lângă sobă, îşi duce zilele o deţinută de 80 de ani, „o supravieţuitoare a imperiului”, prinţesa Urusova. După acest concert, ea spune:

— Când vechii iudei au ajuns prizonieri în Babilon, li s-a poruncit să cânte la harpă. Dar ei şi-au agăţat harpele pe

pereţi şi au zis: „O să muncim în sclavie, dar de cântat, niciodată…”

Îşi scutură capul aproape chel şi adaugă: „Nu existau pe atunci ofiţeri responsabili pentru cultură… Erau oameni cu totul diferiţi…”

În baraca nr. 7 am auzit tot felul de noutăţi, aşa-numitele „bombe” de lagăr, adică zvonuri neverificate. În baraca nr. 8, a deţinutelor de la închisoare, numai de veşti nu îţi ardea.

— În curând o să fie o mişcare mare în taiga… La Elghen… E un sovhoz… Un punct de pedeapsă…

— Zilele astea va veni un transport mare din Tomsk. Până acum au fost închişi fără să lucreze, ca la închisoare. Acum o să muncească.

— Probabil deţinuţii din închisori o să meargă în taiga…

Tot timpul trebuie să ţii minte că, oricât de grea a fost ziua de azi, de la cea de mâine trebuie să te aştepţi la şi mai rău. În fiecare seară, când te duci la culcare, trebuie să-i mulţumeşti destinului că azi încă eşti în viaţă. „Azi nu aţi avut noroc, dragă doamnă Moarte!”

Capitolul 6

La munci uşoare

Când în Secţia de femei a punctului de lagăr din Magadan a venit un nou grup, o compatrioată din Kazan, medicul Maria Nemţeviţkaia, cutremurată de starea mea mizerabilă, mi-a dăruit o jachetă tricotată, frumuşică, pe care avusese dreptul să o păstreze în bagaj datorită profesiei salvatoare de medic.

Stăteam pe priciul de jos în baraca deţinutelor, revărsând una asupra celeilalte nume de cunoştinţe şi prieteni. Numele se amestecau cu exclamaţii cunoscute: împuşcat… zece ani… dispărut fără urmă…

Din când în când, doctoriţa, cu lacrimi în ochi, mă mângâia pe păr, iar eu, ca fermecată, mângâiam jacheta

dăruită. Nasturii ei strălucitori şi culorile îndrăzneţe mă hipnotizau.

— Am slăbit foarte mult. O să-mi fie mare, spuneam eu, fără să mă gândesc la cum se va „integra” asemenea jachetă în ansamblul general: pâslarii de cârpă, legaţi cu funii de picioare, fusta cenuşie, cu dungi maronii, de la închisoarea din Iaroslavl, pufoaica jerpelită, cârpită.

Un freamăt uşor şi vocile şoptite ale deţinutelor au anunţat apariţia în baracă a Verkăi, brigadiera-şefa. Privirea ei ageră a descoperit imediat jacheta din mâinile mele.

— Sigur că e mare de tine! Şi unde să porţi tu aşa ceva? La spartul pietrelor, da?

Mâinile experimentate ale Verkăi au început să frământe uşor lâna subţire.

— E naturală. Dă s-o probez…

— Sigur, sigur, Verocika, vă rog, probaţi-o, repeta doctoriţa Maria, strângându-mă puternic de mână.

Ea cunoştea foarte bine puterea brigadierei-şefe.

Verka, cu un gest nepăsător, şi-a băgat jacheta sub şalul gros şi a dispărut.

— Să nu vă pară rău, Jenecika, încerca doctoriţa să mă convingă tulburată. Probabil că jacheta asta o să vă salveze viaţa. Sigur, sunt printre brigadieri şi din ăştia, care iau şi nu fac nimic, dar despre Verka am auzit că pentru fiecare lucru te trimite la muncă uşoară măcar două săptămâni. Iar pentru dumneavoastră acum, după spital, şi în starea asta, e aşa de important să nu mai mergeţi la munca aia blestemată. Şi poate că gerul se va mai muia între timp.

Cuvintele doctoriţei Maria s-au adeverit chiar din dimineaţa următoare, la împărţirea muncilor. Ca de obicei, stăteam îngheţate de tot, câte cinci, aşteptând să fim chemate. Era 5 dimineaţa. Nimic pe cerul întunecat şi în aerul dens nu prevestea apropierea răsăritului. Intrând

grăbită în ritm, am pornit în rândul meu de cinci spre poartă şi deodată am surprins asupra mea privirea atentă a Verkăi, brigadiera. Stătea cu lista în mână, în scurta bine vătuită, cu şalul de puf, înconjurată de un pluton întreg de escortă.

— Hai, hai, striga ea la fiecare două, trei secunde, printre zâmbetele cochete adresate celor din escortă.

De fapt, uneori Verka oprea respectivul şir de cinci persoane şi „reţinea" din el vreo siluetă asexuată înfofolită în cârpe.

— În stânga! într-o parte! striga atunci Verka şi inima tuturor îngheţa.

410

Pentru că „reţinuta" putea fi oprită şi pentru ceva bun, dar şi pentru ceva rău. Te puteau opri pentru o altă etapă în taiga, în comparaţie cu care viaţa din Magadan ţi se părea un rai. Dar te puteau opri şi pentru a fi trimisă la o muncă mai uşoară, în interior, unde măcar pentru câteva zile ţi se vor dezumfla picioarele chinuite, unde vei întâlni personal liber şi, odată cu asta, şi posibilitatea de a transmite ilegal scrisori, câştigarea „pe sub mână" a unor raţii de pâine, chiar a unui castron cu supă.

— Într-o parte! în stânga! a spus Verka pe când şontâcăiam pe lângă ea.

Astfel că jacheta mea din Kazan, dăruită fără voie, în acest moment se dovedise pentru mine cojocelul de iepure al lui Griniov1.

Pur şi simplu nu puteam să-mi cred auzului când, la finalul împărţirii sarcinilor, Verka mi-a aruncat nepăsătoare:

— O să mergi la hotel… Brigadier e Anika Polozova.

Hotelul pentru oameni liberi. Este locul de basm unde sunt trimise numai deţinutele de drept comun, unde noi, contrarevoluţionarele, nu avem acces. Este acea Arcadie fericită unde, după ce termini de spălat pe jos, deţinutele-femei de serviciu puteau lua de la musafiri comenzi pentru

spălat şi primeau pentru asta bucăţi mari de pâine ş i chiar zahăr.

Cu adevărat, Verka, după ce lua ceva, plătea cinstit. Nu ca mulţi alţii.

Hotelul din Magadan în anul 1940 era amplasat într-o clădire mare, cenuşie. Numai în două camere locuiau familişti: nişte şefi de rang mijlociu, ale căror apartamente încă se construiau. Restul erau locuitori din Kolîma: lucrători de la exploatările miniere abrutizaţi de băutură, borfaşi care-şi făceau de lucru în Magadan în intervalele dintre pedeapsa ispăşită şi cea nouă,

1 Trimitere la povestirea lui A.S. Puşkin, *Fata căpitanului* (n. tr.).

411

Încă neprimită, şi chiar câţiva aventurieri care au putut, aflându-se „în ţara îngheţului”, să-şi fabrice nişte documente false.

Camerele erau arhipline. Şi coridoarele la fel. Aici, de-a valma, câte doi în fiecare pat de fier, iar, din loc în loc, pe saltele puse direct pe jos, trăiau oameni obişnuiţi, „de pe continent”. Erau, în cea mai mare parte, geologi, care, din anul 1937, după ce stătuseră în „garaninşcina” 1 câte doi, trei ani, în casa Vasikov2, acum, după „primăvara liberală” din 1939, au fost puşi în libertate. Aici, în hotel, aşteptau primăvara, începutul navigaţiei, întoarcerea pe continent.

— Fetelor! Până la ora 3 după-amiază e curăţenia oficială. De la 3, e treaba voastră… Până la stingere… Numai să nu trageţi la măsea! Dacă o să trageţi la măsea, o să răspundeţi singure, eu nu ştiu nimic, a comunicat brigadiera Anka Polozova adresându-se brigadei sale formate din cinci hoaţe selectate şi mine.

Anka, la rândul ei, avea un articol serios, bun – SVE3. Element social-periculos. Intermediar între politică şi interlopi. Cu un asemenea articol poţi pe bună dreptate să

ocupi un post important de brigadier pentru femeile de serviciu de la hotel.

— Ei, mă duc să completez normele! a continuat Anka.

— Hai, du-te şi le completează! a pufnit răguşită Marusika. Mai bine să zică că ăla moare de nerăbdare! Ia te uită cum îşi aruncă galoşii… A turbat de când aşteaptă…

Într-adevăr, administratorul clădirii, un caucazian tânăr, posesorul unei bărbii ascuţite şi al unor ochi ieşiţi din orbite,

1 Perioadă de mari represiuni în Kolîma (1937–1938), legată de numele comandantului Sewostlag (Lagărul de reeducare şi muncă din Nord-Est), colonelul S.N. Garanin (n. tr.).

2 Nume familiar dat închisorii din Magadan, de la cel al comandantului ei (n. tr.).

3 Abreviere pentru „element social-dăunător” (n. tr.).

cu care Anka deja de o lună „completa normele”, o aştepta în uşa camerei lui.

— Acum, Aşotik, vin, drăguţule, i se adresă Anka neaşteptat de tandru administratorului. Fetelor, încă ceva! Azi a venit una nouă de tot, 58… E tare slăbită… ce să spun, deţinută de la închisoare… Aşa că uite, n-o faceţi pe şacalii cu ea… Arătaţi-i ce şi cum. Cum îţi zice? Jenia? Ei, foarte bine! Uite, mergi cu Marusia-uşuratica. Spune-i despre ce este vorba, Maria. Da? Că mi-au rămas normele necompletate. Vin, Aşotik, puişor.

— Şi-i mai spune şi puişor! pufni din nou Marusika-uşuratica, dându-şi ochii albaştri peste cap. E mai uşor să-l îngropi decât să-i dai de mâncare. Bagă în el ca un şarpe… Jumătate muncim pentru ei…

Spre seară am văzut cum, supunându-se unei legi nescrise, brigada privilegiată aduce obrocul – jumătate din veniturile obţinute în urma muncilor la negru – pentru hrana

şarpelui Aşotik şi a iubitei sale, brigadiera Anka Polozova.

Munca noastră consta în spălarea podelelor nevopsite, pe care se umbla mult. Cu o cârpă şi o găleată m-am pus la coadă la boilerul din care un deţinut bătrân ne turna cu grijă fiecăreia o jumătate de căldare de apă fiartă. Restul trebuia să completăm cu zăpadă.

Bătrânul mi-a aruncat de câteva ori o privire piezişă pe sub sprâncenele stufoase şi a stabilit imediat articolul şi durata pedepsei.

— Deţinut de la închisoare, da? Aşaaaa… Trebuie să-ţi dai jos pâslarii. O să se strice de la apă. Ei, astea vesele, să-i fi dat fetei ceva de încălţat pentru treabă. Doar aveţi, ştiu eu…

— O să-i dăm, moşule, nu ne mai certa aşa! Ei, Jenika, dă-ţi jos pâslarii! Ia, uite nişte galoşi potriviţi! a spus Elvirka, o femeie tatuată din cap până-n picioare, aruncându-mi nişte

galoşi bărbăteşti cu care ea mersese prin încăperea în care se afla boilerul.

— Mulţumesc, Elvirka! Dar dumneavoastră ce-o să faceţi?

— Vai, fraţilor, mor de râs! îmi spune „dumneavoastră”! Cum staţi cu sănătatea, Maria Ivanovna? Treceţi pe la mine, pe la priciul doi, după stingere… O să bem ceva, schimbăm şi noi câte o vorbă la o carte… Ce minunaţi mai sunt ăştia condamnaţi politic… Să nu te iei de mine! O să iau ceva de încălţat de la orice fraier din cameră, doar n-o să merg desculţă, a continuat Elvirka.

Cu mişcări de maimuţă şi-a scărpinat apoi talpa dreaptă pe care era tatuat: „N-o să-mi uit bătrâna mamă.”

Bătrânul care ne dădea apa m-a oprit la ieşire. Eram ultima.

— Haideţi să facem cunoştinţă. Văd că sunteţi politic. Cum de v-a trimis aici? Se vede că din cauza sănătăţii,

sunteţi scutită de munci grele, da? Şi eu sunt tot agitator antisovietic. 58/10. Sunt leningrădean de la Kirovski. Mi se deschid măruntaiele. Am fost operat în timpul războiului civil. Iar după lucrul la şosea şi la minele de aur mi s-au rupt cusăturile pe dinăuntru. Uite, şi li s-a făcut milă de mine, m-au pus aici, la căldură. Ei, am şi o vârstă, şaizeci şi ceva de ani. Dar nu de mine e vorba. Vreau să vă previn. Sunteţi fată tânără, iar aici e un loc al desfrâului.

— Am înţeles. Am deja peste treizeci de ani. Din cauza faptului că am slăbit am întinerit aşa, că vi se par o fată tânără.

— Oricum, tot tânără sunteţi. Şi nici nu sunteţi genul celor de aici. Îi cunosc eu pe oameni. Aşa că uite, să nu intraţi deloc la nimeni în cameră. Să nu puneţi piciorul. Mai ales de Aşotka să vă feriţi. Şi dacă este să câştigaţi ceva, atunci doar de la femei. Aici trăiesc două familii. Imediat ce terminaţi cu podelele, să veniţi la mine. O să văd duc chiar eu la Solodiha. Ieri au întrebat de o fată pentru spălat. E adevărat, e lacomă drăcoaica, dar

le dă de mâncare la toţi. Ei, şi mai puteţi să-i serviţi pe cei care se află pe coridor. Sunt de-ai noştri, reabilitaţi. E adevărat, şi ei de-abia o duc de azi pe mâine, sunt daţi peste cap, au fost şi ei închişi câte doi, trei ani... Dar o să împartă cu dumneavoastră şi ultima bucăţică. Şi ei au mare nevoie de spălat.

Toate celelalte au terminat munca oficială cu două ore înaintea mea. Acum, îmbrăcate cu nişte şalvari lungi, cu baticele trase pe ochi, legate cu un nod special, tot hoţesc, cu rochii de culori şi modele fantastice, umblau acum prin clădire umplând-o de strigăte, râsete şi înjurături.

De fapt, nici nu erau înjurături. Starea de spirit a fetelor era paşnică, chiar prietenoasă. Dar orice idee sau comentariu era însoţit de un cuvânt obscen format din

patru litere.

— O formă de viaţă neevoluată! a comentat bătrânul aproape tandru, dându-mi o altă porţie de apă fiartă. În afară de aceste cuvinte nu ştiu nimic. E adevărat, sunt monocelulare… Dar există şi fete bune printre ele. Dar trebuie să te ocupi de ele din copilărie. Da, am trăit noi pe continent şi nu am ştiut câta mizerie din asta e la noi în ţară.

Spălatul podelelor nu era o muncă prea grea, deşi, de foame şi din cauza poziţiei aplecate mă lua ameţeala. Îmi era extrem de uşor când îmi aduceam aminte de muncile comune, de exemplu de „îmbunătăţirile funciare”: un târnăcop de fier de un pud1 care lovea fără speranţă pământul îngheţat, şi arsurile groaznice din cauza gerului care se strecura pe sub pufoaica uzată. Iar asta era o muncă într-adevăr uşoară, pentru borfaşi. Un acoperiş deasupra capului, la căldură. Şi mai ai şi apă fierbinte. Mâinile umflate ţi se înmoaie. Cu toate acestea, îţi vine să plângi de necaz când cei care locuiesc aici, care tot umblă pe hol, lasă urme murdare pe bucata de podea pe care tocmai ai spălat-o.

1 Unitate de măsură egală cu 16,38 kg (n. tr.).

415

— Ei, tu, Maria Ivanovna! Ce, ţi-ai ieşit din minţi? îmi spune şi se uită cu o uimire neprefăcută la munca mea Elvirka, schimbată într-un halat mic cu flori şi puternic machiată. Ia uitaţi-vă, fetelor, la nefericita asta! Ce mai zgândăre! Păi ce, ai venit la soacră, vrei să arăţi că eşti cea mai tare muncitoare?

— Da’ nu mai urla aşa, mai bine arată-i omului cum se face! Doar e deţinut politic…

Marusika-uşuratica vorbea cu o voce de bas de alcoolică, dar ochii albaştri te uimeau în continuare cu o expresie visătoare.

— Jenika, uite ce e, ascultă la mine.

Mă apucase de mânecă.

— În primul rând: un câine negru nu-l poţi spăla până-l faci alb, asta e una! în al doilea rând: mai trebuie să munceşti şi pentru tine, iar tu faci totul numai pentru şef. Asta e a doua. Iar în al treilea rând, uite cum trebuie să faci…

Marusika, cu nişte mişcări abile, toarnă toată apa pe jos şi rapid o întinde peste podeaua murdară.

— Să fie măcar umed, să vadă Aşotka aşa, că e spălat. Hai în sala boilerului, să bem ceai! Din raţia mea! Mi-a dat un fraier nişte pâine albişoară.

O fericire de nedescris, paradisiacă – să stai lângă boilerul cald, să iei din cana bătrânului apă fierbinte, să muşti din când în când din bucăţica de zahăr tăiată şi să ciuguleşti câte puţin din raţia Marusikăi.

…Solodiha s-a dovedit a fi o femeie extrem de impulsivă.

— Asta? Păi abia de se ţine pe picioare… E un mort viu… Unde să spele ea un morman de rufe? Deja de o lună nu am nimic spălat.

— Pe oricine ai pune la târnăcop fără să-i dai să mănânce ajunge aşa, slăbănog, a comentat bătrânul. Dar e liniştită. Şi nici nu cere mult.

416

Luam la mână aproape cu iubire lenjeria Solodihăi, sortând-o în grămezi. Acest moment mi se părea unul de cotitură, solemn, pe drumul meu de lagăr şi închisoare. În primul rând, pentru prima dată în ultimii trei ani trebuia să-mi câştig singură, din proprie iniţiativă, pâinea. În al doilea rând, mă atrăgea finalitatea viitoarei munci. Era un scop deloc rău, să îmbraci cu haine curate aceşti copii murdari care se agitau într-o colţ al camerei plin de vase murdare şi de lucruri în dezordine.

— Dar nu cumva eşti vreuna contagioasă? s-a interesat

Solodiha privindu-mă critic. Că tare slabă mai eşti…

— Nu. Scorbutul nu e contagios. Asta e din cauza foamei.

— Bine! Uite, acum o să mă duc la magazin, apoi o să stăm la masă.

Înainte de a pleca la magazin, Solodiha a şoptit multă vreme ceva băiatului cel mare, un puşti de zece ani care, din când în când, ridica privirea spre mine. La scurtă vreme de la plecarea mamei, băieţaşul s-a strecurat pe coridor, aruncându-i din mers surorii de şase ani:

— Ai şi tu grijă să nu şutească asta ceva! Că eu m-am săturat deja…

…Avea dreptate Iulia, tovarăşa mea de celulă de la Iaroslavka, când spunea în glumă că dintr-o sută de grame de mâncare pun imediat pe mine un kilogram. Deja după o săptămână de muncă la hotel devin de nerecunoscut.

— Iote ce repede a crescut pe pâinea mea carnea ei, spune Solodiha aproape binevoitoare, mai punându-mi nişte caşă de grâu cu multă grăsime.

Într-o săptămână am făcut ordine în toate cotloanele din casă şi a apreciat asta, mai ales după ce s-a convins că bunurile sunt la locul lor.

— Păi se vede că eşti de treabă. Aşa ochioasă… Ca să ştii, la mine menajerele nu au stat multă vreme în slujbă. În Magadan sunt puţine femei. Iar aici, la hotel, sunt numai nişte şacali.

Încerc să o fac să înţeleagă că sunt o persoană cinstită.

— Ei, ce să zic, asta e bine, mă îmbărbătează ea, atunci uite, mai întăreşte-te puţin şi o să-ţi găsim şi un bărbat. Că doar aici sunt până şi expeditori de la exploatările miniere. Cum se cuvine! Şi o să-ţi dea şi bani…

Seara mă întorc în baraca nr. 8 şi imit în faţa deţinutelor noastre personajele din hotel. Toate râd în hohote, iar eu sunt amuzată de grija Solodihăi de a mă vinde cât mai

avantajos vreunui bărbat.

Într-o zi, când spălam podelele pe coridor (de data asta repede, după metoda Marusiei, ca să-mi rămână mai mult timp pentru Solodiha), simt deodată o palmă zdravănă pe spate: vocea răguşită, plină de aburii alcoolului şi ai ceaiului tare, spune şuietător:

— Să mergem… Să ne iubim un pic… îţi dau o sută!

Până atunci, fusesem nevoită să cunosc problema prostituţiei fie în calitate de aspect social (în legătură cu creşterea şomajului în SUA), fie ca subiect de film (cu Alisa Koonen în prim-plan). Nici în viziunile nocturne cele mai sinistre de la Butârki şi Iaroslavka nu mi se puteau arăta asemenea cuvinte şi gesturi adresate mie… mie!

Indignarea e aşa de puternică, încât uit imediat sfaturile detaliate ale bătrânului de la boiler referitoare la cum să mă comport în asemenea cazuri („drept cu cârpa pe faţă şi trimite-l la plimbare pe limba lui”). În loc să fac asta, din adâncurile subconştientului izbucnesc:

— Nemernicule! Cum de îndrăzneşti?

Un rânjet îi schimonoseşte faţa arsă de ger. Îşi împinge căciula într-o parte.

418

— Io-te-te! Ce ochişori. Frumoaso… Ce, 58? Haide, îţi dau 200…

Labele lui degerate, cu degetele strâmbe, se întind din nou spre mine.

— Plecaţi, strig eu punând mâna pe căldare, o s-o arunc…

Şi deodată mâna cuiva (cu mănuşă de piele) îl ridică de chică pe pitecantropul meu, ca pe un pisoi amărât, şi în urma unei lovituri puternice a piciorului cuiva (nişte pâslari de bună calitate) acesta zboară în colţul îndepărtat al coridorului, umplând aerul cu o salvă de blesteme.

Bărbatul care-mi luase apărarea era Rudolf Kruminş, unul

dintre locatarii reabilitaţi care locuia aici şi care ieşise din casa Vasikov după o şedere de doi ani.

De la acest episod a început prietenia mea cu locatarii de pe coridor care aşteptau prima corabie pentru a pleca pe continent. Am început să mă grăbesc şi la Solodiha, pentru a apuca, înainte de plecarea în lagăr, să stau măcar o oră în acest sector al coridorului. Să spăl pe fugă şi lenjeria băieţilor. Să le cos nişte nasturi. Să spăl cănile şi castroanele.

O oază în deşert. Feţe omeneşti. Discuţii despre lucrurile dragi, care ne tulbură pe toţi. Încredere totală. Niciunul dintre ei nu se temea să rişte să-mi trimită în libertate corespondenţa.

— Jenia, nu mai coaseţi aşa de tare nasturii la paltonul ăsta de piele, spune geologul Ţehanovski, amuzant, oacheş, care în timpul anchetei fusese bătut aşa de tare, că rămăsese cu o tuse netratabilă, vă rog, nu mai faceţi eforturi aşa de mari, oricum în fiecare seară îl taie cu un cuţitaş.

Vorbea despre haina de piele a apărătorului meu, Rudolf Kruminş. Fusese luat la administraţie să lucreze până la primăvară şi e îmbrăcat bine, nu ca restul.

419

Dragul de Rudolf! Iar eu mă tot gândeam de ce se rup aşa nasturii. Asta pentru că, sub pretextul recunoştinţei pentru munca mea, să-mi bage în buzunar bomboane şi bucăţi de zahăr.

Obrajii lui Rudolf se înroşesc.

— Ticălosule! mârâie el spre Ţehanovski.

Acum, sar dimineaţa de pe priciul meu plină de energie. Chiar aşteptam cu nerăbdare împărţirea sarcinilor, simţind de fiecare dată o uşurare când porţile lagărului rămâneau în urmă. Fără a rămâne prea mult în urma celor două, Elvirka şi Mariuska-uşuratica, mergeam pe străzile

Magadanului îngheţat, înainte de venirea zorilor, acoperit de o ceaţă cenuşie, încercând să ajung cât mai repede la hotelul meu. În menajeria de acolo – în care totul se reducea la alcool, hoţii, dezmăţ, vorbe urâte, în care se complăceau bandiţi, expeditori, fete şi „şefi” mărunţi din Kolîma – mă aşteptau privirile amabile ale unor tovarăşi care avuseseră norocul să se smulgă din gura balaurului care mă chinuise şi pe mine. Datorită grijii lor dezinteresate eram acum nu numai bine hrănită şi sătulă, dar şi cu sufletul încălzit.

Îmi alungam teama ascunsă că această viaţă fericită s-ar putea sfârşi cât de curând. Şi pentru mine a fost o grea lovitură atunci când, în acea dimineaţă geroasă de decembrie, când, după ce am trecut câte cinci pe lângă formaţiunea supraveghetorilor, am auzit exclamaţia Verkăi, brigadiera, îndreptată spre mine:

— La o parte! La stânga!

Gata. Deci asta a fost: o lună de lucru la hotel este un preţ destul de bun pentru o jachetă de lână cu nasturi strălucitori.

— Deocamdată în baracă! Mâine o să mergi la muncile comune…

420

Până seara am stat nemişcată, culcată, în baraca pustie. Durerea acută, sfredelitoare din inimă, nu era provocată nici de gândul la târnăcopul ruginit şi nici la gerul cumplit de la muncile comune. Mai groaznic era gândul că n-o să-i mai văd pe noii mei prieteni reabilitaţi de la hotel, că n-o să mai aud glumele întrerupte de tuse ale lui Ţehanovski, că n-o să mai cos cu grijă nasturii de la haina de piele a lui Rudolf, tăiaţi cu briceagul.

Seara, înainte de a se întoarce deţinutele noastre politice, uşa barăcii s-a deschis şi în aburii aerului alb, compact, care a pătruns în baracă, am distins imediat

pâslarii albi, de fetru, şmecheroşi, ai brigadierei femeilor de serviciu, Anka Polozova.

— Stttt… a spus Anka apropiindu-se de mine şi uitându-se în jur conspirativ. Lucrul cel mai important e să nu fii tristă. Nu te-au părăsit ăia, fraierii tăi… în primul rând, uite, un pachet de la ăla în haina de piele. Totul cum se cuvine… Şi bani, na… Lucrul cel mai important, uite…

Anka scoate din buzunarul noii sale pufoaice cochete o grămadă de bancnote mototolite.

— Pentru Verka… Să nu te mai trimită la munci comune… Desigur, înapoi la hotel nu mai ajungi. A primit o muştruluială de la URC1 că te-a trimis acolo, la oameni care sunt în libertate. Dar ea o să găsească ceva, să nu te trimită totuşi la muncile comune…

— De unde sunt banii?

— De la fraierii tăi… Mai întâi s-au certat două ore cum să te salveze, că, uite, ce e etic, ce nu e etic… Apoi au adunat ăştia, banii… Şi ţi-au poruncit să nu refuzi. Cum că într-o asemenea situaţie toate mijloacele sunt bune. Că altfel, pur şi simplu o să dai ortu’ popii.

1 Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

421

Verka, brigadiera – un adevărat geniu al strategiei şi tacticii din lagăr – de data aceasta „m-a lăsat în urmă” la împărţirea sarcinilor, pentru a mă trimite la muncă în OLP1 al bărbaţilor, care se numea „delegaţia administraţiei locale orăşeneşti”. După ce a primit de la URC o săpunealã că eu, o fiară periculoasă din rândurile deţinuţilor politici, am stat o lună întreagă, în ciuda tuturor regulilor, la o muncă nesupravegheată, m-a aranjat acum ca dintr-o zonă să ajung în cealaltă. Dar totuşi era o muncă pentru „bandiţi”. Trebuia să spăl vasele la cantina zonei bărbăteşti a lagărului. Să fiu sătulă. Să am un acoperiş deasupra capului. Nu am avut niciun fel de îndoială referitor la

caracterul etic sau nu al acestei mite. Anka s-a dus singură şi i-a dat banii brigadierei.

Unitatea aceasta a bărbaţilor se numea administraţie locală orăşenească pentru că în ea erau păstraţi muribunzii, cei care rămăseseră în urma mutărilor pe motiv de boală. Scheletele acestea vii lucrau la întreprinderile administraţiei locale orăşeneşti, fie curăţând zăpada de pe străzile Madaganului, fie ocupându-se de ghenele de gunoi.

...Cantina acestei zone era condusă de un tătar din Crimeea pe nume Ahmet. Chipul lui plăcut, cu ochii ca nişte măsline, iradia o viclenie veselă şi şmecherie. Prin comportament, mişcări, maniera de a vorbi semăna cu un servitor viclean dintr-o comedie clasică cu şmecheri. În libertate fusese tot bucătar, sau, aşa cum spunea el, *„chef* bucătar". Toată ziua vocea lui de bas plutea deasupra bucătăriei, tot cântând şi acompaniindu-se cu lovituri de cuţit. Din raţia de lagăr, acest tip descurcăreţ reuşea să asigure, pentru sine şi anturajul apropiat, o hrană destul de bună, furându-i pe cei grav bolnavi în modul cel mai neruşinat.

1 Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

Problema femeilor în acest punct de lagăr pentru bărbaţi se punea şi foarte acut pentru „şmecherii" bine hrăniţi, sătui şi obraznici din rândurile bandiţilor. Cele două, trei hoaţe care spălau pe jos erau depăşite de situaţie, nu se mai descurcau cu sarcinile, deşi băgau în ele bucăţi uriaşe de carne furată.

Combinaţia de „şmecheri" prădători şi siluetele care abia se mai deplasau, ca nişte arătări, din jurul lor, conferea acestui loc o impresie de rău augur şi în prima zi a venirii mele abia mi-am ţinut lacrimile, când am văzut de ce fel de creaturi sunt înconjurată aici, ca un animal hăituit, că puţin probabil că voi reuşit să rezist măcar câteva zile.

Apariţia mea (o femeie dintre deţinuţii politici!) a fost acolo o senzaţie. Când am venit cu primul schimb, la ora 6 dimineaţa, am rămas câtva timp şocată şi speriată, aşteptând să iasă din spaţiul său privilegiat Ahmet, Luminăţia Sa, stăpânul mâncării. Baraca aflată pe post de cantină şi bucătăria erau pline de un miros rânced de zeamă de ovăz şi de frunze verzi de varză. Stăteam acolo de parcă eram condamnată, iar în jurul meu alaiul de brigadieri, tot felul de responsabili şi femei de serviciu discutau în contradictoriu, cu ironii mizerabile, chiar în prezenţa mea. Mă uitam pe mâna cui o să ajung…

Nu, va trebui să fug din această vizuină de lupi, chiar dacă ajungeam din nou la muncile comune. Priveam în urmă cu melancolie, în speranţa că voi găsi şi aici vreun apărător de genul lui Rudolf. Dar aici se află toată pătura privilegiată a deţinuţilor, toţi „şmecherii” – bandiţi, hoţi, criminali renumiţi.

— Haide, faceţi paşi! se aude vocea asurzitoare a lui Ahmet. Unde au trimis-o pe muiere? La cantină… Păi este vreun şefia cantină, au ba? Ce-aţi dat fuga aşa?

Ahmet e indignat. Mă priveşte ca pe proprietatea sa legitimă. Îmi aruncă o privire evaluatoare. Apoi, începând să

danseze şi să cânte din mers o melodie interlopă, îmi pune la picioare ceva fabulos – un castron plin cu gogoşi. Conform reglementărilor, acestea trebuiau să se acorde ca o recompensă celor mai harnici din rândurile muribunzilor. De fapt, ele erau devorate de alaiurile de „şmecheri”.

Trebuie să fii viclean în lupta cu lupii. Fac o încercare… Folosesc o armă de autoapărare total neaşteptată pentru Ahmet. Cu un efort de memorie, reuşesc să încropesc câteva fraze în limba lui, în care îi spun că sunt din Kazan. Aproape tătară. Să mă trateze ca pe o soră, să nu lase să

fiu jignită. Sunt deţinut politic. Chinuită, epuizată. Sunt sigură că Ahmet-aga îi va alunga pe toţi aceşti…

Ahmet nu mai auzise de multă vreme sunetele limbii lui materne. O umbră de omenie îi trece prin ochii măslinii. „La dracu’! Uite ce mai noroc! Zici să eşti slăbită? O să te hrănim cum nu se poate mai bine. Bine, mă rog! Ahmet-aga va aştepta o săptămână întreagă. Munceşte liniştită, mănâncă pe săturate, n-o să te atingă nimeni. Sări pe gogoşi! Nici lui Ahmet-aga nu-i plac slăbănoagele…”

O săptămână… Ei, ce să zic, e bună şi asta! Poate că într-o săptămână îmi va trece durerea permanentă, înţepătoare din inimă. Şi atunci o să mă întorc la muncile comune.

— Mănâncă, fa-te bine.

Ahmet îmi dă o bucată mare de carne fiartă.

— Mănâncă pe săturate, şi nu te chinui prea tare cu munca. Doar nu e urs, nu fuge în pădure. Uite, n-are decât să tragă partenerul tău. E puternic ca un cal…

Întorc capul. Chiuveta de fier e împărţită în două. Lângă ea lucrează repede şi precis, ca un automat, un bărbat de vârstă mijlocie cu o faţă inteligentă, acoperită de o barbă de culoare închisă, cu buze strânse, cu o căciulă de blană trasă jos pe

frunte. Gamele, gamele de tablă, uşoare şi sonore, zboară ca o ploaie în chiuvetă pe ferestruica făcută în perete. Mai întâi în secţiunea murdară a chiuvetei, unde sunt vărsate resturile de fiertură, apoi în cea curată, unde sunt clătite. După care gamelele, aşezate în mormane curate, sunt date pe ferestruica din perete şi zboară pe masa de servire, unde sunt umplute cu fiertură. Sigur că nu e apă curentă. La fiecare zece, cincisprezece minute, spălătorul îşi părăseşte lucrul, ia două căldări şi iese în curte pentru a aduce de la boiler apă caldă curată.

Imediat îţi sare în ochi cât de sârguincios, nu ca în lagăr,

îşi face treaba acest bărbat posac. Cu nişte mişcări cunoscute, iuţi, ca pe bandă rulantă, învârteşte gamelele nesfârşite. E ciudat că spălătorul de vase nu e un om bolnav grav. E chiar bine făcut. În ce fel a scăpat el de mină şi se află aici la o muncă tipic feminină?

— E surd! îmi explică Ahmet când îmi observă privirea. E surd de-a binelea. Poţi să tragi şi cu tunul... E scutit de munci. A trecut prin toate comisiile. E german din regiunea Volgăi. Uite, las' să muncească el cât pentru doi. Iar tu, uite, stai aici la chiuveta curată, să clăteşti! Să nu-ţi treacă prin minte să cari apă, las' s-o aducă el. Iar tu să mănânci, să te faci bine, apoi o să stau de vorbă cu tine... Să nu-ţi fie frică de nimeni!

Şi-mi face cu ochiul semnificativ.

— E surdo-mut?

— Ei, nu, numai surd. Iar de vorbit, bolboroseşte ceva în limba lui...

Ascult bolboroseala surdului şi în mod clar disting cuvântul *verfluchte1* adresat lui Ahmet. Îmi iau locul la cea de-a doua chiuvetă şi mă apuc de treabă. Nu e o muncă aşa de uşoară pe cât pare. Gamelele parcă sunt vii, aterizează în apă fără cea mai

Blestemat (lb. germ.) (n. tr.).

mică pauză şi eu repet şi repet, ca un robot, aceeaşi mişcare cu mâna. Peste două ore, îmi înţepenesc gâtul şi umerii. Desigur, nu vreau să mă folosesc de favorurile pe care mi le-a oferit Ahmet şi încerc să dau fuga după apă. Dar colegul meu, cu un gest insistent, ferm, îmi ia căldarea, bolborosind încetişor câteva cuvinte în germană.

— Ce curcan blestemat... Şi mai chinuie şi femeile... bombăne el şi aruncă spre bucătarul-şef al nostru priviri pline de mânie.

Şi zilele trec. Până şi în somn văd mereu cum zboară spre

mine gamelele murdare. Muribunzii de la administraţia orăşenească locală munceau şi, prin urmare, şi mâncau la ore diferite. Cantina funcţiona aproape neîntrerupt. Dar în orele de vârf tensiunea devenea maximă. Nici nu puteai să te întinzi puţin, darmite să-ţi iei ochii pentru o clipă de la chiuvetă. Mirosul greu, pătrunzător de fiertură, de la care-ţi venea să vomiţi, emana acum şi de la mine, de la mâinile mele, de la hainele şi pufoaica mea. De la apa fierbinte transpiram mereu, iar pe uşa din spatele meu, care se deschidea din când în când, pătrundea aer rece. Tuşea mă chinuia, împiedicându-mă să mă odihnesc noaptea.

Dacă uneori Ahmet, care se milostivea de mine, îmi dădea un înlocuitor, iar pe mine mă trimitea în cantină să adun gamelele, eu sufeream şi mai mult. Aspectul cantinei şi al clienţilor ei era insuportabil. Mâncau îmbrăcaţi în jachete, scoţând lingurile din turetcile pâslarilor de lagăr. Nu erau locuri suficiente şi mulţi mâncau în picioare, stând în jurul unei sobe mari, rotunde, de fier. Mâinile cu care ţineau gamelele tremurau. Mirosul greţos ce venea de la pâslarii ce abureau, uscându-se de la căldura puternică, depăşea chiar şi mirosul de fiertură.

426

Ah, cum tremurau degetele osoase, negre, degerate, înfipte în gamele... Baraca mare vuia. Înjurăturile alternau cu tuşea persistentă, cu hârâitul, zăngănitul lingurilor. Cel mai rău era să asculţi cum glumeau lugubru între ei muribunzii.

— În sănătatea voastră! Să dea Domnul să nu fie ultimul! glumeau de regulă ei înainte de a da peste gât păhărelul cu extras de plante care se dădea într-un colţ al cantinei, pentru a preveni scorbutul.

Ahmet-aga lupta cu înverşunare pentru respectarea regulilor sanitare, igienă şi ordine. De aceea, deasupra ferestrelor complet îngheţate ale cantinei se lăfâiau nişte

draperii de hârtie cu desen perforat, iar la un moment dat Ahmet, împreună cu secţia sanitară, a avut chiar ideea de a instala un lavoar, cu un prosop, deasupra căruia era atârnată o pancartă executată artistic: „Spălaţi-vă mâinile înainte de mâncare şi nu vă veţi îmbolnăvi de scorbut.” La scurtă vreme însă nu au mai turnat apă în lavoar, aşa că tentativele de spălare a mâinilor deveniseră inutile. Dar pancarta a rămas.

„Şmecherii” mâncau la bucătărie, într-o cămăruţă special delimitată pentru ei, de unde ajungeau până în colţul spălătoriei noastre mirosurile fermecate ale supei de carne adevărată şi ale celebrelor gogoşi prăjite în ulei de floarea-soarelui. În prima mea zi de lucru, Ahmet a încercat să mă aşeze alături de ei, dar eu, cu lacrimi în ochi, l-am implorat să mă lase să stau lângă surd.

— Mi-e frică de ei, spuneam eu foarte sinceră, pentru că într-adevăr chiar simţeam că sunt îngrozită în această lume populată de pitecantropi.

Ahmet a interpretat comportarea mea ca un semn de pudoare a femeii musulmane şi chiar a explicat celor din jur că muierea din Kazan nu va putea deveni niciodată prostituată, aşa cum se întâmplă cu cele din Moscova.

427

Desigur, dacă era să fiu cu adevărat principială şi onestă, nu ar fi trebui să mănânc din gogoşile făcute cu făină de furat, dată pentru a fi dreasă fiertura. Dar îmi era prea foame ca să mă ridic la un asemenea nivel de virtute. Liniştindu-mă prin nişte sofisme destul de sforăitoare referitoare la faptul că oricum muribunzii nu vor primi aşa ceva în vecii vecilor din mâinile lui Ahmet, duceam mâncarea lângă chiuveta noastră, o puneam pe o ladă întoarsă cu fundul în sus, pe care se aflau deja bucăţi mari de pâine tăiate de colegul meu.

Apoi ne aşezam unul în faţa altuia pe nişte taburete şi

mâncam cu lingura din acelaşi vas, respectând cu stricteţe ordinea de pescuire a bucăţelelor de carne de ren. Despre silă sau chiar despre o teamă raţională – de a nu ne molipsi de ceva de la o persoană necunoscută – uitasem amândoi în totalitate.

De fapt, simţeam că este un om curat din toate punctele de vedere. Între noi, deja de a doua zi, s-a stabilit o înţegere tacită. Mi se părea amuzantă şi emoţionantă maniera lui de a mă trata în această junglă ca pe o doamnă. Îmi oferea jacheta ca şi cum ar fi fost un mantou cochet. Se ridica dacă eu stăteam în picioare, mă lăsa să trec prima pe uşă.

Surdul rostea multe vorbe, încetişor, singur. Desigur, în germană. După ce s-a obişnuit cu faptul că cei din jur tratau spusele lui ca pe o bolboroseală fără sens, nu se mai jena să-şi expună gândurile cu voce tare. Ascultându-i cuvintele, mi-am dat repede seama că am de-a face cu un catolic ortodox dintr-o familie patriarhală de fermieri. Cu mine comunica prin gesturi şi mimică, fără să-şi dea seama că înţeleg germana.

De aceea mă simţeam puţin ciudat. De parcă trăgeam cu urechea la secretele cuiva. Dacă ar fi ştiut că îl înţeleg, probabil s-ar fi abţinut de la multe dintre cele spuse. La un moment dat,

după ce am rupt o bucată de ziar, am scris pe margine în germană: „Înţeleg tot ce spuneţi, ţineţi cont de asta.”

Helmut (atunci mi-a spus numele său) s-a tulburat groaznic. S-a uitat mult timp fix la mine, cu nişte ochi umezi, apoi mi-a sărutat mâna umflată de la apa din chiuvetă, mirosind a supă, şi şi-a exprimat convingerea c*ăgnădige Frâu*1 nu va folosi vorbele lui pentru a-i face rău. El vede asta pe faţa mea.

La scurtă vreme, a avut loc un episod care l-a făcut pe

Helmut să se apropie şi mai mult de mine. A fost un episod dramatic pentru mine, care mi-a redat pentru un timp fosta acuitate de a recepta viaţa şi marea Oroare, acuitate atenuată de lupta zilnică pentru supravieţuire din lagăr.

Într-o dimineaţă, a sosit din taiga un grup de oameni care munciseră la exploatările miniere, nişte epave umane vii care nu mai erau bune pentru a munci în abataj. În timpul transportului, ei mureau ca... Era cât pe ce să scriu „ca muştele”, dar m-am oprit. Ar fi mai corect să spun că muştele cad precum muribunzii din Kolîma. Cei care rezistau erau sortaţi la Magadan, o parte fiind lăsaţi aici, dar, în principal, erau trimişi în locuri precum combinatul alimentar de la Taskan, unde mai apucau, până la plecarea într-o lume mai bună, să slujească nobila cauză a cuceririi Nordului extrem, la „munci uşoare”. Mai târziu am aflat că aceste munci uşoare constau în 12 ore de stat zilnic într-un ger de minus 50 de grade în taiga, unde muribunzii tăiau crengi de pin siberian, materie primă pentru producerea extractului antiscorbutic în combinatul alimentar.

Cum se întâmpla mereu în astfel de situaţii, în bucătăria noastră începea o nebunie curată. Trebuia să dai de mâncare la timp acestor oameni – fiertură, pâine, să speli mormanele de gamele peste plan. Eu, aplecată deasupra chiuvetei, lucram de

1 Doamna (lb. germ.) (n. red.).

zor, în momentul în care pe ferestruică s-a strecurat un cap care purta peste căciulă un bandaj făcut dintr-un prosop murdar.

— Cine e aici din Kazan? a întrebat bărbatul.

Am tresărit. Mi-au trecut prin minte tot felul de gânduri sinistre. Poate că soţul meu se află în grupul acesta şi este pe moarte? Dar poate că omul a fost trimis de unul dintre prieteni? Şi de cine anume?

— Avem cu noi un muribund, unul de-al vostru, din Kazan… îşi dă duhul de tot. Probabil că la noapte o să dea ortu popii. Uite, a auzit el că e aici o femeie din Kazan care lucrează la cantină şi m-a trimis pe mine. Cere nişte pâine. Măcar să mănânce pe săturate şi el înainte de moarte. Puteţi să-i daţi o raţie? Doar aici sunteţi lângă mâncare…

Vocea îi tremura, se simţea în ea sentimentul amestecat de invidie şi, în acelaşi timp, un fel de supunere plină de umilinţă faţă de cei care reuşiseră să ocupe o asemenea poziţie în viaţă. Lângă mâncare!

— Mi-a promis o jumătate de raţie pentru efort, a continuat el ştergându-şi cu mâneca jachetei, scorţoasă de la mizeria seculară adunată în ea, transpiraţia de pe frunte şi obraji produsă de apa fierbinte din chiuveta mea.

— Uite, luaţi, am spus eu întinzându-i raţia mea. Să-i transmiteţi salutări. Dar staţi puţin, cine este? Cum îl cheamă?

— Numele? Maiorul Elîşin. A lucrat la NKVD în Kazan.

Am scăpat totul din mână. Maiorul Elîşin! în faţa mea, ca pe un ecran, a plutit cabinetul plăcut, cu fereastra mare ce dădea în bulevard. În urechi a început să-mi răsune vocea catifelată, baritonală a maiorului. „Recunoaşteţi în faţa partidului!… Sunteţi o fire romantică… V-a atras ilegalitatea…” El! El a fost cel care a încadrat „crimele” mele în punctul 8, în articolul despre terorism, care se pedepseşte cu moartea. El m-a

făcut să ajung la izolator, să fiu „deţinut politic”. Bine, chiar dacă nu putea să-mi dea drumul, ca să nu intre chiar el în dinţii acestei „roţi a istoriei”, dar ar fi putut măcar, doar asta stătea în puterea lui, să-mi dea nu zece ani, ci cinci… Putea să nu-mi pună stigmatul de „terorist”, ci să se limiteze măcar la „propagandă antisovietică”, care încă îţi mai dădea nişte şanse de supravieţuire. Dar sandvişurile?

Oare pot uita feliile de franzelă franţuzească acoperite cu şunca de un roz delicat, mirosind frumos? El punea în faţa mea farfuria cu aceste sandvişuri – în faţa unei deţinute flămânde, din beci – şi mă ispitea: „Semnaţi procesele-verbale şi mâncaţi sănătoasă”!

— Ce s-a întâmplat, l-aţi cunoscut? Se spune că nu a fost rău. Alţi NKVD-işti au păţit-o rău, lucrează acum în mine. Dar pe ăsta nu s-a răzbunat nimeni. Toţi spun că nu e periculos. Ei, dar acum totuna e: în noaptea asta o să dea oricum ortu’ popii. Ştiu sigur, l-am văzut eu bine. Când dinţii sunt dezgoliţi şi ies aşa din gură, gata, e sfârşitul…

În adâncul orbitelor căzute ale bărbatului licări o umbră întunecată de teamă – oare îi va scăpa din mână raţia asta, aşa de apropiată, din care i se promisese jumătate?

Dinţii dezgoliţi… Era chiar detaliul care lipsea pentru a-mi depăşi ezitările. Dinţii ieşiţi din gingii, din cauza scorbutului, acoperiţi de o piele subţire şi ieşiţi înainte… I-am văzut la muribunda Tania, în lagărul de tranzit.

— Uite pâinea… Staţi puţin! Numai să-i spuneţi că este de la mine. Reţineţi numele meu şi…

Deodată picioarele au refuzat să mă mai asculte. M-am aşezat pe lada aşezată cu fundul în sus, care slujea drept masă pentru noi.

— *Was ist los*J? întreabă neliniştit Helmut surdul, dându-mi hârtie şi creion pentru a răspunde.

1 Ce s-a întâmplat? (lb. germ.) (n. tr.).

— Cel care a venit după pâine este anchetatorul meu.

— *Ach so! 1…*

În zilele care au urmat am suferit cumplit. Convoiul a plecat, nu am aflat dacă Elîşin a murit sau nu, fostul maior strălucit a cărui funcţie era să ispitească victimele cu turtă dulce, în timp ce alţii le şfkhiuiau cu biciul. Dar mă chinuia mai ales propriul meu comportament. Cum am putut să mă

cobor până la această răzbunare măruntă! De ce am cerut să i se comunice numele meu, de ce am încercat să otrăvesc cu fiere această ultimă bucată de pâine din viaţa lui? Ce josnicie! Oare în iadul acesta nu suntem oare chit, nu ne-am plătit unul altuia pentru tot? Socoteala e închisă. E închisă prin moarte, prin ASEMENEA moarte.

Dar în timp ce eu mă chinuiam cu asemenea gânduri, surdul meu, dimpotrivă, comenta povestea raţiei de pâine pe care am oferit-o călăului meu.

— O să rămâneţi în viaţă, auziţi? îmi şoptea el tot timpul în germană. O să fiţi eliberată. Pentru că i-aţi dat pâinea duşmanului... Rămân pentru totdeauna prietenul dumneavoastră. Sunt gata să-mi dau viaţa...

Din nefericire, foarte curând, Helmut a trebuit să pună în practică aceste asigurări.

Problema e că se apropiase sfârşitul acestei săptămâni pe care mi-o dăduse Ahmet-aga pentru a mânca pe săturate şi a prinde puteri. Surprindeam tot mai adesea asupra mea nişte priviri lacome. Iar într-o dimineaţă, după ce a păşit ca un păun mândru în faţa mea, mi-a oferit o eşarfa mare de lână („şmecherii” făceau uşor rost de asemenea lucruri din centrele de dezinfectare), mi-am dat seama că a venit sfârşitul momentului de acalmie. Va trebui din nou să plec la „muncile comune”.

1 înţeleg! (lb. germ.) (n. tr.).

— Nu, nu, mulţumesc, nu-mi trebuie şalul ăsta... Am unul, e călduros...

Ahmet a strâns din buze, gura îi semăna acum cu o capcană care se închisese.

— Ştiu că tu eşti o doamnă, eşti cultă... Mi s-a spus că, în cazul tău, nu se poate aşa, dintr-odată. Ahmet a aşteptat. Te-a hrănit. Azi, cultă, mâine, cultă... Cât timp poţi să fii cultă?

A plecat foarte iritat. Dar, peste o oră, a cerut să mă duc în magazia lui.

— O să iei cârpele să speli pe jos...

Îl rugasem demult pe Ahmet să-mi dea o cârpă nouă de spălat pe jos. Era un pretext bun. Dar totuşi îmi era frică să mă duc în magazia întunecată. Ei, nu, nu va îndrăzni. Aici e un loc strâmt, se aude tot, o să strig, dacă el... Dar, pentru orice eventualitate, i-am scris repede lui Helmut un bileţel: „Ahmet m-a chemat la magazie. Aveţi grijă.” El a dat din cap liniştitor şi în ochii lui cufundaţi în orbite s-a aprins o luminiţă fanatică.

Sub tavanul magaziei, ardea cu o lumină roşietică un bec mic. Ahmet, în poziţia unui padişah sătul, zăcea tolănit pe sacii cu cârpe.

— Dacă nu vrei şalul, na, ia asta!

Un colier lung din mărgele de sticlă ieftine zăngăneau victorios în mâinile lui. Se vede că gestul reflecta întreaga lui măreţie de bucătar-şef, apogeul dorinţei sale şi acum considera afacerea ca încheiată. Refuzul meu de a accepta darul a trezit neanderthalianul din el. Uşa spre care m-am năpustit s-a dovedit a fi închisă cu cheia. Am început să strig. Se apropia de mine cu ochii strălucitori.

Atunci uşa şubredă a magaziei a început să se mişte, să scârţâie... să sară din balamale. O bufnitură şi... L-am văzut pe Helmut, prăbuşit pe jos, cu uşa ruptă sub el. Părea că fusese aruncat

de un val de mare. Mânia i se citea pe chip. Arăta ca un gladiator rănit sau un vânător medieval care învinsese un mistreţ...

O clipă de tăcere. Urmată de o explozie reciprocă de blesteme în germană şi tătară. De fapt, Ahmet a trecut repede la rusă:

— O să vă arăt eu, jigodiilor! V-aţi înţeles, da? Surdul e

mai bun ca Ahmet, da? Acum o să mă duc la brigadier… Pe amândoi vă trimit de-aici! Amândoi să mergeţi la muncă grea… că nu vă mai adunaţi voi oasele!

Dar bucătarul-şef a fost nevoit să-şi amâne câteva ore „răzbunarea sângeroasă”. Brigadierul, venit în fugă, a anunţat sosirea pe teritoriul nostru a unui alt convoi uriaş care se întorcea de la munca în mină.

— Repede! Pregătiţi rapid mâncarea! O să moară pe drum şi tu o să răspunzi pentru ei! Ceee? Să-i trimiţi de aici? Ţi-ai şi găsit momentul! Hai, dă comanda! în jumătate de oră să le dai tuturor de mâncare!

Ahmet a început să se agite.

— Surdul să spele singur! a comandat el. N-au de ce să mai vrăjească acolo amândoi! Iar tu, marş, la servire! Distrează-te şi tu pentru ultima oară!

Stau la fereastra de servire, băgând automat polonicul în marmita cu fiertură, dau gamelele pline creaturilor ciudate care stau la coadă în faţa mea, înfofolite, peste jachete, cu saci, cârpe, cu obraji şi nasuri negre degerate, cu gingii însângerate, fără dinţi. De unde au venit? Din noaptea primordială? Din coşmarurile lui Goya?

O groază apocaliptică îmi împietreşte fiinţa. Dar continui să amestec cu furie fiertura din marmită, pentru a le turna ceva mai consistent, mai săţios.

Tot vin mereu. Rândul parcă nu are sfârşit. Iau cu degete rigide castronul, îl pun pe marginea mesei lungi de scândură şi

mănâncă… Mănâncă fiertura ca pe împărtăşanie. De parcă în ea se află misterul păstrării vieţii.

Unul dintre ei se apleacă spre mine pe ferestuică şi mă roagă:

— Nu s-ar putea şi mai fierbinte? Să ne încălzim maţele…

— E foarte fierbinte! Mâncaţi sănătos, tovarăşe, îi

răspund eu aproape plângând.

Şi deodată îi aud vocea lui puternică:

— Fraţilor! Păi aici e o muiere! Mitika! Ia vino încoa, aici e o muiere, pe bune! Doamne! De trei ani nu am mâncat fiertură servită de mână de muiere…

Nu, ăsta nu e Ahmet, nu e bucătarul-şef din Crimeea… Este un ţăran, un ţăran simplu, tată de familie, care deja de trei ani duce în groaznica exploatare minieră din Kolîma viaţa unui animal asexuat de transport. În tot acest timp, nu a văzut femei. Şi gamela din mâinile mele a trezit în acest om ceva omenesc, ceva ce fusese stins de tot.

— Ia mai toarnă ceva în plus, porumbiţo! mă roagă el peste câteva momente, venind pe partea cealaltă a ferestuicii. Draga mea muieruşcă! Ia spune ceva cu vocea ta blândă de muieruşcă, să ascult puţin măcar cum era înainte…

Îmi întinde gamela cu mâna lui uriaşă, odinioară puternică. O mână de agricultor, o mână de spărgător de piatră cu unghii mari, negre.

— Mulţumesc, draga mea, să-ţi dea Dumnezeu să-ţi vezi copilaşii.

Atunci m-am aplecat pe ferestruică, i-am tras spre mine capul şi l-am sărutat pe gura fără dinţi, simţindu-i pielea nerasă, înţepătoare.

…În dimineaţa următoare, Verka, brigadiera, repeta foarte des comanda neliniştitoare: „La stânga! La o parte!” Se forma

un grup mare pentru munca în taiga, din deţinutele noastre de la închisoare. Eu am fost trasă la o parte printre primele. Nu ştiu dacă aici a fost şi mâna răzbunătoare a lui Ahmet-aga. Cel mai probabil, pur şi simplu am ajuns pe lista comună a celor trimişi la celebrul colhoz din taiga, Elghen, unde toate ale noastre se temeau cel mai mult să

nu nimerească şi unde aproape toate, mai devreme sau mai târziu, oricum ajungeau.

Am apucat să-i scriu un bileţel lui Helmut şi să-l strecor celor care mergeau la cantină. Dar nu am aflat dacă el l-a primit şi care a fost soarta acestui cavaler-spălător de vase, care şi-a sacrificat pentru mine locşorul călduţ.

Capitolul 7

Elghen înseamnă „mort” în iakută

I-am scris în tot acest timp mamei scrisori optimiste. „Doar ştii cât îmi place să călătoresc. Uite, şi acum sunt bucuroasă că o să plecăm mai departe de la Vladivostok...” Aşa începea scrisoarea mea trimisă din tabăra de tranzit, pe cale neoficială. Şi de la Magadan i-am trimis, prin intermediul prietenilor mei din hotel, nişte descrieri amănunţite ale naturii din Nord, care se încheiau invariabil cu ideea că, probabil, în curând, o să mergem mai departe.

Iar ea, sărmana, îmi scria ca răspuns: „Mă tot uit pe hartă şi mă minunez: unde aţi putea merge mai departe.

Aceste cuvinte ale ei mi le-am amintit mereu în timpul drumului de la Magadan la Elghen. Într-adevăr, se părea că nu avem unde să ajungem mai departe, dar noi tot mergeam şi mergeam. Eram îngheţate şi înghesuite ca oile, de parcă mergeam la tăiere, ne tot cărau în camioane deschise. Şi se părea că aceste pustiuri acoperite de zăpadă, aceste movile ca nişte căpăţâni de zahăr nu au capăt.

Ca de obicei, la începutul drumului, unii încă mai făceau asocieri literare. Se auzeau exclamaţiile cuiva despre Jack London şi Colţ-Alb, despre Alaska. Dar în scurtă vreme, toţi au tăcut, împietriţi de frig şi conştienţi de faptul că uite, s-a întâmplat, s-a întâmplat lucrul de care se temeau toţi, vom fi duşi

chiar în acel Elghen care atârnase deasupra noastră precum sabia lui Damocles în toate cele opt luni petrecute la Magadan.

Era 4 aprilie, gerul de aproape minus 40 de grade, bătea puţin vântul. Apropierea primăverii se vedea numai în albul orbitor al zăpezii curate şi strălucirea pe întinsul ei a razelor de soare. De la această privelişte nu-ţi puteai lua privirea. Vai, pe atunci încă nu ştiam că „orbitor”, în acest caz, e un cuvânt ce trebuie să fie înţeles literal, că această frumuseţe de basm e înşelătoare, iar razele ultraviolete reflectate pe această zăpadă orbesc cu adevărat. Ne aşteptau conjunctivitele cumplite, acute, şi inflamaţii ale ochilor.

Senzaţia de „capăt de lume” şi de rupere de civilizaţia omenească nu ne-a părăsit tot drumul.

— Ştiţi, nu m-ar surprinde să văd ieşind un mamut din spatele dealului, îmi şopteşte vecina mea de maşină, clănţănind din dinţi şi făcându-se ghem.

Am fost de acord cu ea. Şi mie mi se părea că mergem nu numai departe de oraşele noastre, dar ne îndepărtăm şi de epoca noastră, ajungem în curând în neolitic.

Peste Elghen plutea o ceaţă groasă când maşinile noastre au intrat pe strada principală, unde se afla o clădire scundă, de lemn – administraţia colhozului. Era ora pauzei de masă şi pe lângă noi, în direcţia lagărului, treceau şiruri lungi de muncitori înconjuraţi de gardieni. Scurtele albe, vătuite, ale celor care ne păzeau apăreau ca nişte pete de lumină pe fundalul cenuşiu. Toţi muncitorii, ca la o comandă, au întors capul în direcţia transportului nostru. Şi noi, încercând să ne dezmorţim după greaua călătorie, priveam încordaţi spre feţele noilor noştri tovarăşi.

— Se spunea că la Elghen sunt numai femei. Dar ăştia… Ce crezi, oare nu sunt bărbaţi?

— Hm… Parcă… De fapt…

La început râdeam unii de alţii. Am trăit s-o vedem şi pe asta: nu mai ştim să distingem bărbaţii de femei... O, e femeie! O, nu! Cum spunea Cicikov despre Pliuşkin1... Dar cu cât te uitai mai atent la şirurile de muncitori, nu-ţi mai ardea deloc de glume. Da, sunt asexuaţi, roboţii ăştia în pantaloni vătuiţi, pâslari, cu căciulile trase mult peste ochi, cu feţe cărămizii muşcate de ger, înfofoliţi cu tot felul de zdrenţe.

Descoperirea asta ne doboară. În mulţi ochi, care păreau demult secaţi, pentru totdeauna, apar din nou lacrimi. Ochii ni s-au umplut de lacrimi. Uite ce ne aşteaptă aici! în acest Elghen, noi, care deja ne-am pierdut profesia, apartenenţa de partid, cetăţenia, familia, ne vom pierde şi sexul. Mâine o să ne contopim în marşul fantomatic al acestor făpturi ciudate care trec acum pe lângă maşinile noastre, pe zăpada împietrită ce le trosneşte sub picioare.

— Elghen înseamnă „mort” în iakută, explică o femeie din batalionul de pedeapsă care ni s-a alăturat acum.

Ea mai fusese aici, ajunsese ca prin minune înapoi la Magadan, iar acum uite, a încasat-o din nou pentru legături cu cei aflaţi în libertate. Ea ne arată baza agricolă, grajdurile, ferma zootehnică ce se zărea în depărtare. Dar cuvintele vesele, energice, nu se leagă deloc cu peisajul general, astfel încât totul trece pe lângă urechile noastre. Dar „Elghen care în iakută înseamnă mort” ni se va întipări adânc în conştiinţă. Bine i-au zis iakuţii.

Am ajuns la lagărul de femei. Sârmă ghimpată, turnuri de pază simetrice, o poartă care scârţâie şi-şi deschide lacom botul pentru a ne înghiţi. Şiruri de barăci scunde, acoperite cu carton gudronat jerpelit. O latrină comună, din scânduri, în care creşte grămada de excremente împietrite de ger.

1 Personaje ale lui N.V. Gogol din romanul *Suflete moarte* (n. tr.).

Şi totuşi suntem bucuroase că am ajuns. Cum, necum, e un loc de stat. Fumul nemişcat care se vede deasupra barăcilor dovedeşte că acolo există viaţă. Şi treptat, treptat, începe să dispară sentimentul de dezarmare şi durere care ne cuprinsese pe toate, prinse în menghina taigalei orbitoare preistorice.

Stăm deja, înghesuite, lângă un cazan în care apa clocoteşte liniştit. Miroase a obiele ce se usucă şi a bucăţi de pâine prăjite pe sobă. E o locuinţă… încet, încet, ne desfacem cârpele şi, cu degetele înţepenite, parcă de sticlă, înşfacăm raţiile de pâine primite.

În acest moment greu, soarta ne-a trimis unul dintre acei oameni care probabil se nasc pe lume tocmai pentru a fi o alinare pentru cei din jur. Era şefa de baracă. Maria Sergheevna Dogadkina. O femeie simplă, fâşneaţă, oacheşă, de 50 de ani, vorbind cu acele intonaţii de prescurărească moscovită care îl impresionaseră şi pe Puşkin. Nu, nu avea de gând să ne spună cuvinte blânde. Dimpotrivă, tot timpul ocăra pe cineva.

— Aşa se închide uşa? striga ea cufundându-se în norul dens de ceaţă îngheţată ce se formase în jurul intrării în baracă.

Şi după intervenţia ei energică, uşa îngheţată, strâmbă a barăcii se închidea aşa cum trebuie, păzind căldura din interior.

— Cum vrei să se usuce aşa? Le-ai pus strânse grămadă… Rău te-a mai învăţat mama ta… reproşa ea cuiva şi, după ce lua cârpele, le îndrepta cu o mişcare abilă şi le atârna lângă sobă pe sfoară.

— De ce înfuleci pâinea cu îmbucături aşa de mari, ca un pescăruş? Aşa o să te saturi mai bine? Iote ce s-a aruncat asupra ei, de parcă îi ia raţia cineva. Ia dă-o-ncoa, o s-o prăjesc eu puţin…

Şi Maria Sergheevna înfigea cu abilitate o bucăţică din raţia cuiva pe o ţepuşă de fier special făcută, o părpălea

puţin lângă

cazanul încins şi dădea posesoarei o bucăţică fierbinte ce răspândea aroma sfântă de pâine coaptă.

— Uite, aşa o să fie mai săţioasă…

Alerga ca un vârtej prin baracă, împărtăşind fiecăreia din experienţa sa, din munca sa, din cuvintele sale exigente şi binevoitoare, materne. Şi deja ni se pare că noi toate suntem musafirele Mariei Sergheevna. Desigur, locuinţa dragei noastre gazde nu este luxoasă, şi masa e săracă. Dar tuturor ne e clar că „suntem bogaţi cu ceea ce ne face bucurie”. Şi ea parcă nici nu e o deţinută (deşi are şi ea articolul său, propagandă antisovietică), se uită şi se comportă ca o gospodină, face totul pentru a fi cuiva mai uşor, mai suportabil.

— De dimineaţă v-am tot aşteptat, am topit mai multă zăpadă. O apă fiartă foarte gustoasă. Beţi cât vreţi, încălziţi-vă. Care nu are cană, uite, luaţi de acolo de pe poliţă cutii. Şi să nu vă faceţi grijă de latrină, să nu daţi noaptea fuga afară. Gata, aţi îngheţat destul. Uite, am pus într-un colţişor o căldare mare. O s-o scot pe ascuns dimineaţa, supraveghetorii nici n-o să bage de seamă. Şi să nu vă întristaţi prea tare… Elghen şi Elghen… Dracul nu e aşa de negru cum se spune. Uite, eu sunt de trei ani aici şi încă trăiesc. Dormiţi liniştite. Noaptea e un sfetnic bun. E târziu acum. Umblă Somnul prin prăvălie, iar Moţăiala prin casă…

Tresar de bucurie. Sunt cuvintele unui cântecel pe care doica noastră Fima îl cânta micuţului Vasika. Şi adorm pe priciul de sus cu o senzaţie ciudată de pace şi ocrotire a căminului. Aud prin somn cum Maria Sergheevna mătură pe jos, zăngăne din căldări, transformând ca prin minune baraca de la Elghen într-o casă ţărănească. Chiar dacă e una murdară, sărăcăcioasă, unde foşgăie gândaci negri,

totuşi miroase a gospodărie şi a pâine prăjită, unde spre seară Moţăiala începe să

umble prin casă. Somnul mă cuprinde dulce. Aud vocea doicii Fima care-l leagănă pe băieţelul meu cel mic:

Unde o să-l găsească,

Acolo o să-i aştearnă de dormit...

În dimineaţa următoare, realitatea groaznică va rânji din nou la noi. Apare din nou cuvântul „convoi”. Cum? Deci şi de aici mai ai unde să te duci? Păi cum să nu! Dar Mâlga? Ea e considerată zona de pedeapsă pentru Elghen. Şi mai este şi Izvestkovaia. Aceea e zona de pedeapsă pentru Mâlga. Dar tăiatul copacilor? Câte puncte sunt în taiga, în comparaţie cu care baraca asta ţi se va părea un palat! Iar când o să vină vara, începe cositul fânului. Ei, dar să trăim noi până atunci...

Maria Sergheevna nu este dintre cei cărora le place să spună poveşti. Lucrurile sunt aşa cum sunt. Nu ai de ce să-ţi acoperi ochii, trebuie să ştii adevărul. Şi oricum nu ai de ce să te sperii. Peste tot sunt oameni. Trăiesc şi la tăiatul copacilor... Nu toţi brigadierii sunt nişte animale. Sunt şi unii mai buni...

— Aţi primit sentinţe grele. Doar sunteţi deţinuţi politici... Mai răi decât cei cu KRTD, se spune. Nu-i nimic, totul o să fie în ordine... O să se obişnuiască şefii. Mai întâi nici pe ăştia cu KRTD nu-i lăsa să-şi tragă sufletul, dar acum, uite, pe una a pus-o responsabilă cu baia.

Da, am nimerit la Elghen, la o zonă de pedeapsă, dar nu din vreo vină, ci pur şi simplu „din cauza articolelor la care am fost încadrate”, în calitate de deţinuţi politici de închisoare. Iar aici cel mai adesea ajung recidiviştii cei mai învederaţi, „ticăloşii”. Şi mai sunt şi „doicile”.

— Nu se ştie de ce le-a trecut prin cap şefilor că aici e locul cel mai potrivit pentru prunci. E adevărat... Au

construit un

centru pentru copii… E zonă pentru copiii deţinuţilor. Ei> şi aici sunt multe „doici”. Care dintre copii vor scăpa, nu le poţi veni de hac nici cu puşca…

„Doici – prin acest substantiv erau numite toate femeile deţinute prinse cu legături amoroase sau „suspectate” de a fi însărcinate. În privinţa lor, măsurile severe represive cunoşteau un oarecare umanism, dacă se poate spune aşa.

De câteva ori pe zi, se aude comanda: „La hrănire!”

Şi aceleaşi siluete asexuate înfofolite în cârpe, în şiruri de cinci, tropăie repede sub supravegherea aceloraşi scurte vătuite către centrul pentru copii, unde fiecare primeşte în braţe câte un bebeluş. Pruncul este pus în faţa unei sarcini complicate – să sugă câteva picături de lapte din sânul celei care se hrăneşte cu raţia din Elghen, dar lucrează la „îmbunătăţiri funciare”. De regulă, deja peste câteva săptămâni, medicii din lagăr constată „întreruperea lactaţiei” şi mama e trimisă la tăiat de copaci sau cositul fânului, iar pruncul trebuie să-şi apere dreptul la viaţă cu ajutorul alimentelor disponibile în lagăr. Acest contingent de doici e foarte variabil, se înnoieşte continuu cu păcătoase care vin din toată Kolîma.

— Uite cum se face paza maternităţii şi a pruncilor! exclamă Nina Gviniaşvili când vede pentru prima dată plutonul de mame înconjurate de soldaţi înarmaţi…

Dar toate detaliile referitoare la idilicul centru pentru copii şi bucuriile maternităţii de la Elghen o să le aflăm mai târziu. Dar acum din nou, după ce ne-am tras puţin sufletul în baraca Mariei Sergheevna, suntem tulburate la maximum de zvonurile legate despre mutări care parvin de la URC (Sectorul de evidenţă şi repartizare). Acolo, se spune, se pregătesc deja din plin listele de convoaie pentru tăiatul lemnelor. Zvonurile despre locurile unde este cel mai rău

sunt diferite. Din unele

informaţii, la kilometrul 7 poţi să rezişti mai mult decât, să spunem, la kilometrul 14, la Zmeika, pentru că gardienii nu sunt aşa de ticăloşi. Din altele, dimpotrivă, la 7 poţi să dai mai repede ortul popii, acolo s-a dus numai vestea că sunt barăci, dar e o frigăraie în ele ca în pădure…

Galia Stadnikova îndrăzneşte să pună o întrebare ofiţerului cu paza şi regimul.

— Spuneţi-mi, vă rog, nu aş putea să contez pe lucru în specialitate? Sunt felcer-mamoş…

Ofiţerul zâmbeşte şi spune apăsat:

Pentru articolele dumneavoastră avem două specialităţi: tăiatul copacilor şi îmbunătăţiri funciare.

…Eu am primit kilometrul 7. Lista e amestecată. E o grupă de-a noastră, deţinutele de la închisoare, dar sunt şi vechi locuitoare de la Elghen. Printre noi sunt şi dintre cele „care dansează şi cântă”, adică borfaşe, şi câteva „creştini ortodocşi” – nişte colhoznice religioase din regiunea Voronej. Ele sunt duse la kilometru 7 ca pedeapsă, pentru că au refuzat să muncească duminica.

Stăm o oră întreagă la poartă, cât timp au loc schimburi de cuvinte între gardieni şi conducere. La poartă se află şeful unităţii sanitare, Kucerenko, un om vânjos, cu o faţă arămie, de parcă e pompierul Kuzma1. Gardienii i se adresează cu respect, folosind apelativul „doctor”, deşi el, aşa cum am văzut mai târziu, este un felcer de companie.

— Şi dacă încep să moară pe capete pe drum? rosteşte el tare, astfel încât auzim şi noi. Ia uitaţi cum sunt îmbrăcate deţinutele politice…

1 Personaj din poezia omonimă pentru copii a lui Samuil Marsak (n.tr.).

Da, din nou arătăm cel mai rău dintre toţi. Colhoznicele au şaluri groase, pufoase, scăpate prin minune. Unele hoaţe au chiar cojocele. Iar noi suntem îmbrăcate numai în uniforma oficială, fără niciun lucru de-al nostru, încălţămintea găurită prin care intră zăpada.

Mai târziu am aflat că există totuşi o formulă de umanism oficial: „Îmbrăcat şi încălţat conform sezonului”… Şi în anumite perioade, când „mortalitatea deţinuţilor depăşea normele admise”, funcţionarii de la unitatea sanitară începeau să tragă de timp din acest motiv. În acest caz, reprezentantul instituţiei se doveşte că a avut neplăceri tocmai din cauza unei asemenea probleme, de aceea protesta acum…

Am stat peste o oră la poartă, lângă gheretă, îngheţând, aşteptând sfârşitul discuţiei şefilor şi ascultând cântecele borfaşilor. Dansau şi urlau:

Ştii şi tu că sâmbătă Nu mergem la muncă,
Iar pentru noi e o zi importantă…
Ha, ha!

În fine, intenţia umană a triumfat. Kucerenko a reuşit să demonstreze un lucru evident: într-adevăr nu suntem îmbrăcate şi transportate conform sezonului. Şi acum suntem cărate, hurducate în remorci de tractoare, pentru că nici un alt mijloc de transport nu se poate strecura până la kilometrul 7, aflat la distanţă de şosea, în taigaua aproape neumblată.

Mergem… Prin văioage şi şanţuri prin pădure, în blestemele supraveghetorilor şi înjurăturile criminalelor. Şi kilometrul 7, se vede, e numit destul de convenţional. Mai are ceva în plus… Fără îndoială, mai are ceva în plus, şi destul de mult. În faţa noastră nu apare niciun om, niciun animal. Şi e iarnă, iarnă… Deşi e aprilie. Luna aprilie a anului 1941.

Capitolul 8

La tăiatul copacilor

Brigadierul nostru, borfaşul Kostik, poreclit Actorul, e o fiinţă destul de educată. Într-o anumită perioadă a vieţii sale furtunoase a lucrat în efectivul auxiliar al unui teatru din provincie. De aceea ştie nişte cuvinte aşa de sofisticate, precum „bufonadă”, „culminaţie”, „travesti”. Asta îi conferă înjurăturii lui o nuanţă irepetabilă, originală.

La eşalonul nostru se uită absolut fără nicio încredere. Merge de-a lungul formaţiunii noastre ca un comandant de oşti înainte de luptă şi, cu o mare durere, examinează aceste individe jerpelite înarmate cu fierăstraie şi topoare. Mda. Se vede că va trebui să se care la Elghen ca să se poată distra puţin. Ce să aleagă de aici? Pe borfaşe nu le suportă. E un om curat, se teme de tot felul de boli venerice. Alea credincioase, ei, doar se ştie, alea sunt scrântite. Iar deţinutele astea de la închisoare… Poate or fi fost şi ele cândva muieri. Dar azi nu prea arată, sunt nişte muribunde… pur şi simplu o parodie de femei…

Kostik îşi îndreaptă moţul de pe frunte şi începe să fredoneze:

La naiba, sunt o parodie,
N-ai cu cine să-ţi petreci timpul…

Dar când îl vede pe şeful lucrărilor forestiere din sovhoz care se apropia, schimbă tonul şi începe să vorbească despre planul de producţie.

— Cu asemenea muribunde pot eu să fac norma? Aici e numai „arhiva A”.

Pavel Vasilievici Keizin, şeful lucrărilor forestiere, se uită şi el la fel de trist la fierăstraiele noastre – proaste, ruginite, tocite, şi la noi. Asta da completare! Deşi slujba de aici nu l-a transformat într-un sadic, omul e realist când evaluează deţinuţii şi reuşeşte să stăpânească la perfecţiune arta de a se uita la oameni ca la o anexă a fierăstraielor şi topoarelor.

De la colibele noastre până la locul de muncă sunt cam patru kilometri. Mergem în şir indian pe pământul nedesţelenit, prin zăpada din ce în ce mai afânată. Încă de la primit paşi, picioarele ni se udă complet, iar când, după-amiaza, începe din nou gerul cumplit, pâslarii îngheaţă, durerile din picioarele degerate nu te lasă să mergi.

Kostik, imediat ce rămâne singur cu noi, fără Keizin care venise numai pentru o zi, fără supraveghetorii care adesea fumau strânşi lângă foc, începe să-şi neglijeze obligaţiile. Instructajul în privinţa tăierii copacilor îl face cam aşa:

— Aţi mai văzut un copac ca ăsta? Nu? Hei, dumneavoastră, Maria Ivanovna! Este în nămeţi, l-aţi văzut? Ei, prin urmare, înainte de a-l tăia cu fierăstrăul, trebuie să călcaţi cu picioarele în jurul lui… Uite aşa…

Pentru el nu este o problemă când calcă zăpada în picioare, cu cizmele lui înalte de fetru cu turetci îndoite, cu pantalonii băgaţi în cizme, după moda interlopă. Iar eu şi Galia Stadnikova, perechea mea, încercăm să repetăm mişcările lui şi imediat ne trezim cu pâslarii plini de zăpadă.

— Acum cu toporul taie puţin din faţă. Iar acum continuă din ambele părţi. Păi ce naiba, Maria Ivanovna, ce, n-aţi ţinut niciodată în mână un fierăstrău? Doamne Dumnezeule!

— Oare dumneavoastră chiar credeţi serios că eu şi Galia putem să tăiem un asemenea copac?

— Nu un singur asemenea copac, ci 8 metri cubi la două persoane, asta e norma voastră, auzim noi un răspuns sec, profesionist.

Se înţelege, nu Kostik ne răspunde aşa, ci Keizin, şeful lucrărilor forestiere, care se apropiase. Iar Kostik, care tocmai ce arătase că puţin îi pasă de noi şi de copaci, cu o voce mizerabilă, de lingău, adaugă şi el:

— Aveţi trei zile să vă faceţi norma. Trei zile raţia merge

oricum. Dar din ziua a patra, vă rog să mă scuzaţi, îmi pare rău… După categorii, în funcţie de îndeplinirea normei… Cum îţi aşterni, aşa o să dormi…

Trei zile, eu şi Galia am încercat să facem imposibilul. Sărmanii copaci! Ce-au mai suferit ei probabil când mureau din cauza mâinilor noastre nepricepute. Noi, fără experienţă şi mai mult moarte decât vii, puteam doar să doborâm pe altcineva. Toporul ne cădea din mâini, aruncându-ne în faţă aşchii mărunte. Tăiam febril cu fierăstrăul, acuzându-ne în sinea noastră una pe asta de stângăcie, deşi cu voce tare nu ne făceam niciun reproş, dându-ne seama că o ceartă era un lux pe care nu ni-l puteam permite. Din când în când, fierăstrăul patina. Dar lucrul cel mai groaznic era momentul când copacul chinuit de noi se pregătea în fine să cadă, iar noi nu ştiam în ce parte se va prăbuşi. Odată Galia a fost lovită tare la cap, dar infirmierul a refuzat până şi să-i şteargă vânătaia cu iod, declarând:

— E un truc vechi! A vrut chiar din prima zi să fie scutită de muncă!

448

Urmăream cu atenţie lucrul bigotelor din Voronej. Ceea ce făceau ele ni se părea o magie neagră. Ce rapid lucrau! Cu ce mişcări ample, ritmice, puneau în mişcare fierăstrăul! Cu câtă supunere cădea copacul în direcţia corectă la picioarele celor care din copilărie cunoşteau munca fizică!

Dacă am fi fost lăsate să ne revenim puţin şi am fi primit de mâncare pe săturate, cine ştie, poate că am fi îndeplinit şi noi cândva norma. Dar între timp, comandantul punctului nostru, după părerea generală nu prea ticălos, a fost mutat la kilometrul 14, iar aici a fost adus cel de acolo. Nemernicul a venit cu câţiva subalterni la fel de monstruoşi ca şi el. Şi a început un regim de teroare.

— Aici nu e staţiune! şi-a început el domnia cu această formulă deja cunoscută. Norma! Mâncarea e în funcţie de

îndeplinirea ei! Pentru sabotaj primiţi carceră!…

Mi-a amintit puţin de Koşciunidze din Iaroslavl. E adevărat, nu avea nimic caucazian în trăsături, era blond, cu faţa ciupită de vărsat. Dar făcea aceeaşi grimasă când vorbea cu noi, îşi strângea buzele, conferindu-i o vizibilă asemănare. Toate au observat.

— Pur şi simplu e fratele lui Korşunidze. Ei, nu fratele lui bun, dar văr tot e…

Şi am început să-i spunem Văru’.

…Dimineaţa ne sculam devreme, pe la ora 5. Şalele ne dureau. Locurile de dormit nu erau făcute din scânduri, ci din bârne. Cioturile nefinisate îţi intrau în trup. Fiecare dimineaţă începea cu o senzaţie de gol interior. Printr-un efort colosal trebuia să fie depăşit, pentru a te scula şi a face prima mişcare – să te duci la soba de fier şi să-ţi găseşti în mormanul de cârpe urât mirositoare aruncate în jurul sobei obielele şi mănuşile tale. Nu era aşa de uşor. Pentru prima oară după

călătoria cu *Djurma* ne aflam în aceeaşi încăpere cu penalele, iar asta ne complica fiecare pas. Pe fete nu le costa nimic să ia nişte obiele sau pâslari străini, mai rezistenţi, să dea la o parte de lângă sobă lucrurile altora, să-ţi smulgă din mână un fierăstrău mai ascuţit. Şi Văru’ nostru nu accepta nicio reclamaţie.

El era întors în totalitate, ca să zic aşa, cu faţa spre producţie şi ne explica foarte clar la începutul zilei şi la verificare că nu poate fi vorba de nicio scuză şi că nu intenţionează să arunce pâinea poporului pe trădătorii şi sabotorii care nu-şi îndeplinesc norma. Dar la toate întrebările legate de subzistenţa noastră avea în repertoriu o grimasă extrem de expresivă şi aceeaşi formulă scurtă. „Aici nu e staţiune!”

Astfel a intrat în viaţa noastră din pădure Marea

Foamete. Cine ştie, poate că actorul nostru, Kostik, s-ar fi milostivit de noi şi ne-ar fi adăugat nişte procente. Dar Văru' proceda mereu ştiinţific. Chiar el îi controla pe nemernicii săi subalterni, ca aceştia să ne alunge de la foc şi să verifice lucrul brigăzii. Şi când Kostik venea să ne măsoare rezultatele de peste zi, în spatele lui se afla un gardian înarmat, astfel că, chiar dacă voia, Kostik nu putea să facă nimic pentru noi.

— 18 procente pe ziua de azi, ăsta e tot punctul vostru culminant, spunea posac Kostik şi, aruncând o privire spre gardian, punea cifra în dreptul numelui meu şi al Galinei.

După ce primeam, „conform randamentului", o bucăţică de pâine, mergeam în pădure şi, încă înainte să ajungem la locul de lucru, literalmente cădeam din picioare de slăbiciune. Totuşi împărţeam în două bucăţica asta. Prima o mâncam dimineaţa, cu apă fiartă, iar a doua în pădure, punând zăpadă peste ea.

— E adevărat, Galia, sandvişul cu zăpadă e mai săţios decât pâinea simplă?

— Ei, măcar de-ar fi aşa…

În prima săptămână a regimului de înfometare, am mai glumit din când în când. De exemplu, se practica un fel de joc. Abia târându-ne picioarele, plecăm cu greu de la muncă. Gârbovite, cu feţele chinuite de ger, îmbrăcate în nişte zdrenţe de neimaginat. Şi atunci începeam crearea imaginară a „unei cronici a lumii bune". Ca şi cum o foaie bulevardieră din lumea capitalistă ar descrie pitoresc distracţiile dintr-o înaltă societate.

— Într-o cavalcadă veselă, doamnele se întorceau de la picnicul lor minunat din pădure, unde au plecat în această dimineaţă de la castelul Elghen în valea Taskanului. (Elghen făcea parte din raionul Taskan.) Vocile sonore ale doamnelor au început să anime colţişoarele umbroase ale

parcului. Prinţesa Zatmilova i-a uimit pe toţi prin eleganţa deosebită a costumului de amazoană (peticele de pe pantalonii vătuiţi ai Galiei Zatmilova chiar că depăşeau orice eleganţă prin înfăţişarea lor uimitoare)… Acoperământul de cap al baronesei von Aksenburg (este un amestec al celor două nume de familie ale mele), copiat după cele mai bune modele ale lui Paquin, se pare că va deveni un etalon al modei acestui sezon de primăvară… La castel, pe doamne le aştepta un rafinat prânz cu homari proaspeţi, serviţi sub îndrumarea atentă a experimentatului majordom Cousin de Korşunidze…

Oricâd de ciudat ar părea, asemenea flecăreală în primele zile ale regimului nostru de înfometare ne mai susţinea cât de cât, ne liniştea, ne ajuta să ne menţinem spiritul treaz şi să nu uităm că suntem oameni.

Dar în curând nu ne-a mai ars de glume. Văru’ a început să folosească a doua armă a sa. Acum neîmplinirea normei era considerată drept sabotaj şi se pedepsea nu numai cu înfometarea, dar şi cu carcera. Noi, cele care nu îndeplineam norma

(şi fizic vorbind, nu putea s-o îndeplinească niciuna dintre deţinutele politice de la noi), eram duse direct din pădure nu în baracă, ci la carceră.

E greu de descris ce însemna asta. Un bordei neîncălzit care semăna cel mai probabil cu un closet comun, pentru că, pentru rezolvarea necesităţilor naturale, nimeni nu era scos afară, şi nu erau nici hârdaie. Aproape toată noaptea trebuia să stăm acolo în picioare, pentru că pentru a te aşeza pe cei trei buşteni ce ţineau loc de prici trebuia să stai la rând. Eram trimise acolo direct din pădure, ude, îngheţate de frig, flămânde, cam pe la 8 seara, şi eram eliberate la 5 dimineaţa, chiar la apel, şi plecam din nou în pădure.

De data aceasta, se părea că nu mai puteam scăpa de ea, de Moartea care ne însoţea permanent. Încă puţin şi o să ne ajungă… Iar noi deja eram epuizate, tot încercând să fugim de ea. Cel puţin eu, când mi-am văzut chipul reflectat într-o bucată de sticlă spartă găsită de Galia, am citat vorbele Marinei Ţvetaeva1:

În felul acesta nu mă pot iubi,

Cu una ca aceasta nu pot trăi. Nu sunt eu…

Nici măcar Galia nu a încercat să mă mângâie în vreun fel, sau să protesteze… S-a uitat doar la mine cu ochii ei seci şi a spus:

— Măcar el să nu abandoneze băiatul!

Se referea la soţul ei. El scăpase cumva, rămăsese în viaţă în libertate.

1 Marina Ivanovna Ţvetaeva (1892–1941), poetă rusă, a cărei fiică a stat închisă în Gulag timp de 16 ani (n. red.).

Capitolul 9

Se salvează cine poate

Mai întâi am încercat să ne salvăm singure. Adică, la drept vorbind, ideea ne-a dat-o Kostik Actorul, care totuşi nu avea o inimă rea.

— Vreţi să vă daţi sufletul? Ne-a întrebat el, pe mine şi pe Galia, profitând de absenţa supraveghetorului. Deci plutiţi încetişor şi gata, labele sus? Şi asta e toată mizanscena voastră, da?

— Păi ce mai putem face, tovarăşe brigadier? Spuneţi-ne…

— Trebuie să vă imaginaţi şi voi, folosiţi-vă creierul. Fiindcă în Kolîma doar trei lucruri contează: înjurătura, hoţia şi înşelătoria. Uite, alegeţi care vi se potriveşte, a spus enigmatic Kostik.

Dar asta era numai o pregătire teoretică. Lecţia practică am primit-o tot de la o deţinută politică de-a noastră, Polina Melnikova. Ea era printre puţinii care îşi îndeplineau printr-o

adevărată minune norma. Muncea singură, fără pereche, având un fierăstrău cu un singur mâner. Odată sectoarele noastre au fost alături.

— Uite, mi-a atras atenţia Galia arătând spre Polina, o adevărată statuie închinată lui Gogol.

Da, semăna foarte mult. Gârbovită şi înfofolită în cârpele sale, stătea de peste o jumătate de oră pe o buturugă îngheţată, lăsând la o parte fierăstrăul şi toporul.

— Păi când îşi îndeplineşte norma, dacă stă aşa?

Când am întrebat-o, ne-a răspuns că deja îşi terminase norma. Am insistat până când, privind în jur să vadă dacă nu e cumva vreun gardian în apropiere, ne-a explicat cum stă treaba.

— Peste tot în jur sunt numai stive. Stive vechi, tăiate de loturile de dinainte. Aici sunt o mulţime, nimeni nu le-a numărat…

— Ei, şi ce? Doar imediat se vede că sunt vechi, nu sunt proaspăt tăiate…

— Păi ce le deosebeşte, de fapt? Numai faptul că au capetele mai întunecate. Iar dacă de la fiecare bârnă tai capătul, atunci tăietura va arăta proaspătă. Şi apoi muţi stiva… Şi gata norma…

Operaţiunea aceasta a primit la noi în continuare denumirea de „împrospătare a sandvişurilor”. Ea ne-a permis să ne tragem sufletul. Am schimbat puţin metoda Polinei: baza stivei era făcută din lemnele „noastre”, tăiate de noi, apoi lăsam vreo două din lemnele căzute, dar încă netăiate, pentru a se vedea că suntem în toiul muncii. Iar mai apoi ne apucam să tragem lemnele din stivele vechi, tăindu-le capetele şi făcându-ne propria stivă. În felul acesta, din cele trei lucruri care contau în Kolîma, l-am ales pe ultimul. Şi pentru a nu ceda de la principiul deplinului adevăr, mai adaug că nu ne chinuia deloc conştiinţa. E greu

de spus dacă Kostik a ghicit care este sursa noilor realizări, dar de tăcut, a tăcut.

Din păcate, răgazul acesta a fost de scurtă durată. Nici nu am apucat să ne revenim puţin în urma raţiei întregi, să ne tragem sufletul după carceră, că la kilometrul 7 al nostru au năvălit tractoarele pentru a ridica lemnele tăiate. În trei zile, „rezervele” noastre de îndeplinire a normei au dispărut.

Pe Văru’ l-a cuprins nebunia când a aflat că performanţele noastre au scăzut din nou lai8–20% din normă. Acum înşelătoria se întorsese împotriva noastră.

454

— Doar aţi putut, când aţi vrut, să faceţi 100%! Şi acum iar v-aţi luat de sabotaj! Vă trimit la carceră…

De multe ori, în cei 18 ani lungi de „patimi”, m-am trezit faţă în faţă cu Moartea. Dar oricum, nu devenise obişnuinţă. De fiecare dată, am simţit aceeaşi groază care mă împietrea şi aceeaşi căutare febrilă a unei soluţii. Şi de fiecare dată, organismul meu sănătos, imposibil de distrus, găsea în mod miraculos resurse de a susţine viaţa care abia mai pâlpâia. Şi, lucrul cel mai important, de fiecare dată apărea o circumstanţă salvatoare, la prima vedere total întâmplătoare, dar, de fapt, o manifestare firească a acelui Bine Suprem care, în ciuda a orice, guvernează lumea.

De data aceasta, salvarea de la moartea inevitabilă, la tăiat de copaci în Elghen, a început să ne-o aducă… merişorul. Da, chiar el, fructul acru care creşte în Nord, ce-ţi strepezeşte dinţii. Şi nu era vorba de acel merişor care apare, într-un climat normal, la sfârşitul verii, ci merişorul de sub zăpadă, rămas din recolta de anul trecut, care dormise în nămeţi de-a lungul iernii de zece luni din taiga şi care acum era scos din tainiţe de mâna precaută, palidă, a primăverii din Kolîma.

Era deja luna mai când eu, tăind crengile de pe un

trunchi căzut la pământ şi stând aplecată, am remarcat pentru prima dată pe un loc în care se topise zăpada, lângă o buturugă proaspătă, această minune a naturii, această creaţie perfectă, o crenguţă de merişor care scăpase de sub zăpadă. Cinci-şase fructe, aşa de roşii, că ziceai că sunt negre, aşa de delicate, încât inima ţi se frângea de durere când te uitai la ele. Ca oricare altă frumuseţe coaptă din plin, se risipeau la cea mai mică atingere. Nu puteai să le rupi, îşi scurgeau sub degete sucul ca de coral. Dar puteai să te culci pe burtă şi să le iei direct de pe crenguţă cu buzele extrem de uscate, spuzite, strivindu-le cu grijă cu

limba de cerul gurii, delectându-te cu fiecare în parte. Gustul lor era imposibil de descris. Ca un vin vechi adevărat care, „cu cât e mai vechi, cu atât e mai puternic”. Oare poţi compara gustul acesta cu acreala merişoarelor obişnuite? Aici era dulceaţa şi aroma suferinţelor îndurate, salvarea din iarnă! Ce descoperire! Primele câteva crenguţe le-am mâncat singură şi abia după ce am descoperit-o pe a treia m-am gândit şi la alţii.

— Galia, Galia, am început eu să strig cu o voce cutremurată, lasă toporul, vino repede aici! Uite… Aici sunt „struguri negri, din visele aurii”…

Da, ţin minte foarte bine, tocmai cu aceste „rafinamente” din Severianin1 mi-am caracterizat descoperirea.

Acum mergeam dimineaţa în pădure nu cu disperare, ci cu speranţă. Observasem deja că merişorul creşte mai mult în jurul buturugilor, pe lemnele acoperite de muşchi. Şi îl găseam aproape zilnic. Consideram foarte serios şi ne asiguram una pe alta că mâna asta zilnică de „vitamină vie” ne-a întărit serios sănătatea. Parcă nici ameţeală nu mai aveam aşa de des de la foame, şi gingiile distruse de scorbut începuseră să sângereze mai puţin.

Ne-a susţinut foarte mult în acea primăvară periculoasă

de moarte pentru noi şi tăria de caracter pe care ne-au demonstrat-o femeile noastre semianalfabete din Voronej, cele cu credinţă în suflet. La sfârşitul lui aprilie al aceluiaşi an era Paştele. În ciuda faptului că tocmai cele din Voronej, în mod real, fără nicio înşelătorie, îşi îndeplineau norma, că pe ele în principal se baza planul de producţie al kilometrului 7 al nostru, Văru’ nici n-a vrut să audă când l-au rugat să le elibereze de la muncă în prima zi de sărbătoare.

— Noi vom îndeplini de trei ori norma, numai să ţineţi cont… 1

1 Igor Severianin (1887–1941), poet, eseist şi traducător rus (n. red.).

— Nu recunoaştem nicio sărbătoare religioasă şi aici mie să nu-mi faceţi agitaţie! Din zori mergeţi în pădure! Şi să încercaţi numai să nu munciţi… Acolo, în zonă, se poartă cu mănuşi cu voi, dar aici trebuie să mă descurc singur… Muncitoreşte…

Şi acest nemernic a dat subalternilor lui ordine concrete. Am văzut toate astea. Din baraca de unde ele refuzaseră să iasă, repetând: „Azi e Pastele, Pastele, e păcat să muncim”, ele au fost scoase cu patul armei. Dar, când au venit la locul de muncă din pădure, şi-au pus grămadă, cu grijă, fierăstraiele şi topoarele, s-au aşezat liniştite pe nişte buturugi îngheţate şi au început să cânte rugăciuni. Atunci paznicii, în mod evident, îndeplinind instrucţiunile Vărului, le-au ordonat să se descalţe şi să stea cu picioarele goale pe stratul de gheaţă, în apa rece ce ieşea la suprafaţa micului lac din pădure.

Ţin minte cât de neînfricată a luat atunci partea ţărăncilor vechea bolşevică Maşa Mino.

— Ce faceţi, a strigat ea la gardienii înarmaţi, şi vocea ei se sugruma de mânie, sunt nişte simple ţărănci. Cum de

îndrăzniţi să le aţâţaţi împotriva Puterii sovietice? O să facem plângere! O să găsim ac şi de cojocul vostru…

Ca răspuns au urmat ameninţări şi chiar s-au tras câteva focuri de armă în aer. Nu mai ţin minte acum câte ore a durat tortura asta, pentru credincioase – una fizică, pentru noi – una morală. Ele au stat desculţe pe gheaţă şi au continuat să cânte rugăciuni, iar noi alergam de la un gardian la altul, implorându-i şi încercând să-i convingem, plângând şi strigând.

În acea noapte carcera era aşa de plină, că era greu şi de stat în picioare. Şi cu toate acestea noaptea a trecut pe neobservate. Totul timpul au fost certuri. Cum să apreciem comportamentul femeilor din Voronej? Fanatism sau rezistenţă omenească adevărată pentru apărarea libertăţii de conştiinţă? Să le numim

nebune sau să le admirăm? Şi, lucrul cel mai important: noi am putea să facem aşa ceva?…

Ne certam cu atâta patimă, încât aproape uitasem de foame, de epuizare, de umezeala urât mirositoare a carcerei.

Lucrul cel mai interesant este că niciuna dintre femeile care stătuseră cu orele pe gheaţă nu s-a îmbolnăvit. Şi a doua zi şi-au făcut norma 120%.

…Uneori, în tentativele de a se salva de moartea care ne dădea târcoale, unele dintre deţinutele noastre au căutat ajutor la medicul local. Legătura lui cu medicina era cuprinsă foarte bine în cuvintele „vraci pentru cai”, şi nu în sensul figurat, ci în cel mai propriu sens: în libertate, el lucrase ca sanitar la un punct veterinar la un sovhoz, dar asemenea situaţii erau frecvente în medicina de lagăr.

Felcerul nostru locuia într-o coşmelie confortabilă, lipită de unul dintre pereţii casei din bârne în care locuiau cei de la interne. Coşmelia se numea „ambulator”, dar cei ca noi

nu aveau voie să intre acolo. După ce auzea ciocănitul în uşă, felcerul ieşea pe scară şi băga termometrul în gura bolnavului. Astfel lua el temperatura, stând pe o bancă lângă „ambulator”. Felcerul avea aceleaşi idei ca Văru’ în privinţa deţinuţilor politici. Nici el nu se purta „cu mănuşi” cu noi, ci „muncitoreşte”. Scutirea de muncă o dădea începând de la 38 de grade în sus. Restul bolilor erau numite „prefăcătorie” şi „automutilare”. Limita de scutiri care i se permitea o consuma exclusiv cu cele din lumea interlopă, care îi plăteau fie cu alimente obţinute de la militari, fie în natură, pentru că felcerul, deşi avea vreo 50 de ani, încă mai era un bărbat robust.

Şi totuşi, salvarea adevărată a venit pentru mine de la adevărata medicină. Mai precis, m-a salvat un chirurg deţinut,

458

leningrădeanul Vasili Ionovici Petuhov, care a venit la noi la kilometrul 7, împreună cu şeful unităţii sanitare din Elghen, Kucerenko, în iunie 1940, pentru o inspecţie.

— Comisia sanitară! Comisia sanitară! se repeta în jur ca un clopot ce aducea o veste bună în acea zi.

Comisia sanitară înseamnă pentru unii trecerea la o râvnită muncă în interior, pentru alţii, trecerea la OPZ, adică la punctul de însănătoşire, de convalescenţă, iar asta înseamnă să te întorci în zona din Elghen care, în comparaţie cu tăiatul copacilor, ţi se pare Pământul Făgăduinţei, şi vreo două săptămâni, poate chiar trei, să primeşti, fără să munceşti, raţia şi o fiertură „întăritoare”. Dar, chiar şi pentru cele care rămân să muncească în pădure, există perspectiva unor scutiri. Se ştia că astfel de comisii nu apar aşa, din senin, ci doar atunci când „pierderile” în rândul deţinuţilor depăşeau anumite norme, când, în interesul producţiei, animalele de muncă trebuiau să fie hrănite, cât de cât.

Şi iar am avut noroc: Kucerenko, şeful secţiei medicale, care se vedea că ştie meserie, după ce mi-a pipăit „oasele”, a ieşit din „ambulatoriu” şi eu am rămas singură cu doctorul deţinut Petuhov. Câteva minute, ne-am uitat în tăcere unul la altul. În această infirmerie improvizată, spaţiul de lucru al felcerului, cu un pat de lemn acoperit cu pernuţe brodate, cu evantaie cu „vederi artistice” pe pereţi, am văzut o faţă inteligentă, de intelectual, a unui medic adevărat. Am primit-o ca pe un semnal dintr-o lume civilizată pe care crezusem că am lăsat-o în urma mea pentru totdeauna.

— Nu sunteţi din Leningrad? m-a întrebat el cu o voce calmă.

— Nu. Dar acolo, la Leningrad, se află acum fiul meu cel mare. La rude.

459

Peste câteva momente, se dovedeşte că mda mea din Leningrad, doctorul Fiodorov, şi el chirurg, este bine cunoscut de Petuhov.

— Daţi-mi voie… Un băiat? De vreo 12–13 ani? Alioşa, da? Păi l-am văzut cu Fiodorov. La începutul anului 1938… Chiar înainte de arestarea mea. Da, într-adevăr, are ochii dumneavoastră…

Râd şi plâng, şi-l iau de mâini pe acest om necunoscut. Acum mi-e mai aproape decât oricine pe lume. El l-a văzut pe Alioşa al meu. Numai acum doi ani. Iar eu nu mi-am văzut copiii de peste trei ani…

— O să vă salvez, spune ferm doctorul. Desigur, pe onoarea mea. Puteţi să faceţi multe lucruri bune pentru oamenii de aici. Oamenii dumneavoastră. Cunoaşteţi limba latină, nu? Ei, asta e bine, îi va face o impresie extraordinară lui Kucerenko. Aşteptaţi să fiţi transferată în lagăr.

Mi-a dat scutire de muncă pentru trei zile, cu diagnosticul

„distrofie alimentară”. Am fost cuprinsă de o adevărată fericire să stau întinsă în baraca pustie, pe prici, cu o carte în mână. Da, cu o carte! Mi-o dăduse o criminală, Lelika, Făcuse rost de ea de la supraveghetori. Ea mă simpatiza şi ştia cum să-mi facă o bucurie. Era un manual de şcoală, Istoria de clasa a cincea. Probabil că unii dintre gardieni făceau cursuri prin corespondenţă.

„Zeii trăiau în Qlimp”, citeam şi reciteam eu. „Ei beau nectar şi mâncau ambrozie”… Ce fericire să stai culcată! Să nu tai cu fierăstrăul! Să vezi că din litere se formează în continuare cuvinte. Beau nectar. Desigur, semăna cu merişoarele de sub zăpadă. Dar uite, ambrozia? Oare cum era la gust? Probabil un fel de cartof prăjit…

Spre finalul celei de-a doua zile a beatitudinii mele, am auzit huruitul unui tractor venit din zonă.

460

— Ieşiţi cu lucrurile!

De data aceasta, cuvintele de rău augur au sunat ca o veste bună. Noi, cei chemaţi, ştiam că plecăm de la punctul forestier de la kilometrul 7, de la Văr…

— O să mergi la centrul pentru copii. Soră medicală la copii… m-a anunţat binevoitor tânărul venit să mă conducă acolo, iar eu eram gata să-l sărut.

Pe drum, remorca noastră s-a dezlegat de tractor şi ne-a răsturnat într-un ochi mare de zăpadă. Deşi era luna iunie, mai exista zăpadă. Dar avea asta vreo importanţă? Doar fugisem din nou, norocoasă, de Moarte.

Evghenia Ghinzburg

Destin în bătaia vântului

Anexă

1

Lev Kopelev:

Ea a murit pe 25 mai 1977, la ora 7 dimineaţa.

A fost înmormântată a doua zi.

Nu a existat niciun ferpar. Numai puţini au putut fi anunţaţi.

Noaptea începuse să plouă – o ploaie cenuşie, rece, de toamnă, care se oprea şi pornea din nou. Pe la prânz, mica ei garsonieră era plină. În holul îngust, în colţuri şi de-a lungul pereţilor erau mormane de pelerine, pardesie, umbrele.

Sicriul este în cameră, pe masă.

Ea e de nerecunoscut. O bătrânică, galbenă ca şofranul. Şi doar niciodată nu ni se păruse bătrână, nici în cele mai grele zile de boală. Tot timpul intrau şi ieşeau prieteni, cunoscuţi, cititori. Foştii deţinuţi din Kolîma şi Vorkuta, locatari din blocurile vecine... La bucătărie se fuma. Se înghesuiau oamenii pe scară, la intrare.

Într-un colţ al camerei, este un pick-up. Bach. În surdină.

Fiul ei, Vasili Aksionov, negru la faţă, gârbovit, saluta în tăcere, se mişca încet, schimba discurile.

Sicriul a fost scos în ploaie. Maşina mortuară, un autobuz, câteva autoturisme. Până la mormânt a fost condusă de cel puţin o sută de oameni.

462

Cimitirul Kuzminskoe. Vechi. Mare. Verde. Aleea principală lată. Sicriul este dus pe un catafalc.

Am cotit pe o alee îngustă, laterală. Ne-am oprit. Mai departe trebuia să ne strecurăm pe nişte poteci, printre grilaje.

Crucea întunecată pe mormântul soţului Anton Walter. Alături o groapă proaspătă, lutoasă.

Ploaia s-a potolit. Sicriul a fost deschis din nou. Este şi mai evidentă paloarea chipului. L-am întrebat pe Vasia: „Pot să vorbesc?” A dat din cap.

„Fusese născută pentru fericire. Pentru a fi fericită şi pentru a dărui fericire. Pentru a iubi şi a fi iubită. Pentru a

creşte copii. Pentru a scrie versuri şi proză. Pentru a învăţa studenţi. Pentru a învăţa frumosul. Şi asupra ei – o femeie atât de tânără, de frumoasă, de plină de viaţă – s-au abătut o asemenea nenorocire, asemenea necazuri şi suferinţe care i-au frânt pe mulţi bărbaţi puternici; ea a îndurat toate grozăviile ocnei staliniste, care a distrus sute de mii de oameni. Acolo a aflat şi despre moartea fiului cel mare… Iar după o detenţie de zece ani, după un scurt interval de speranţe – un nou arest, noi chinuri, condamnarea la deportare pe viaţă. Şi ajunsă în libertate – moartea soţului, doctorul Walter, şi toate noile nenorociri, noi dezamăgiri. Scurte bucurii şi necazuri de durată. Şi, în fine, boala chinuitoare, groaznică… Dar mereu, oriunde, ea a rămas aceeaşi. Mereu şi oriunde, a fost un om adevărat, o femeie adevărată. Ca acei copaci din Nord, unde a suferit aşa de mult – copaci care cresc în ciuda gerurilor şi uraganelor, cresc şi fac roade. Aşa şi ea, de fiecare dată s-a ridicat deasupra necazurilor sale – a muncit, a dăruit bucurie şi a ştiut să se bucure şi singură.

Cartea ei a căpătat o glorie universală. Cartea aceasta a fost prima dintr-o serie care încă mai continuă şi va continua.. Toţi cei care au scris de atunci şi scriu amintiri, care încearcă să întipărească, să înţeleagă trecutul nostru, soarta tragică a ţării noastre, toţi am mers pe urmele ei. *Destin în bătaia vântului* este începutul unui nou capitol în istoria gândirii sociale de la noi şi a literaturii de la noi…

463

Ce fericire că a apucat să guste măcar o fărâmă din această glorie. A văzut Parisul, s-a întâlnit cu Boli1, la Köln. Şi ce se mai bucura de călătoria asta… Păcat că nu a apucat să vadă publicarea părţii a doua.

A murit în chinuri. Moartea a fost o scăpare de aceste dureri… Şi totuşi, este o moarte absurdă, crudă, care ne-a adus tuturor tristeţe, durere… Dar moartea a venit. Iar

nemurirea va continua. Ea va trăi cât vor trăi cei care o ţin minte. Va trăi şi mai mult decât limba în care e scrisă cartea ei, şi limbile în care au fost şi vor fi traduse aceste cărţi!”

Apoi a vorbit Zora Ganglevskaia, fostă deţinută, o femeie înaltă, căruntă, a vorbit încet, cu o voce egală, surdă: „... Când la noi, în Kolîma, a venit un lot de la închisoare, lucram pe atunci la spital ca soră medicală, femeile au adus-o foarte bolnavă, epuizată. Avea febră. Au adus-o şi au spus: «Vindecaţi-o. Jenia trebuie să trăiască, neapărat trebuie. E cea mai bună, cea mai talentată. O să scrie despre noi toate.» Şi am pus-o pe picioare. Şi în spitalul nostru toţi o îndrăgiseră. De atunci ne-am împrietenit. Şi uite, ea a trătit şi a scris. Şi câte mai putea să scrie... Cine a cunoscut-o n-o va uita niciodată, o s-o iubească mereu. Adio, Jenia...”

S-a apropiat de sicriu şi o altă veche prietenă – Wilhelmina Slavuţkaia. „Vreau să-i spun lui Alioşa (Alioşa stătea vizavi, înalt, frumos, distrat, cu o şapcă pestriţă) – bunica ta, Alioşa, a început să-şi scrie cartea ca o scrisoare către nepot. Toţi îţi suntem recunoscători pentru asta. Dar tu trebuie să fii demn de cartea asta. Este o mare onoare. S-o ţii minte pe bunica.”

...Ultimul rămas-bun. Lovitura de ciocan. O lovitură puternică, de dincolo de mormânt. Până şi în crematoriu – în atelierul mecanic, standarizat al morţii – aminteşte de acest rămas-bun din cimitir.

1 Heinrich Boli (1917–1985), scriitor german, laureat al Premiului Nobel în 1972 (n. red.).

464

...Pomana a avut loc la aceeaşi masă pe care dimineaţa se afla sicriul. O pomană obişnuită, tristă dar şi cheflie, când spre final uneori deja se râde mai mult decât se plânge.

Vasia îşi aducea aminte cum mersese cu mama la Paris. Fiica Tonia a venit acum de la Orenburg, unde avea turneu teatrul ei, întârziase la plecarea sicriului, la înmormântare şi seara a rămas la mormânt. La pomană a povestit cum îi mai plăcea mamei să sărbătorească, cum se veselea şi-i molipsea şi pe ceilalţi cu veselia ei.

Cineva a spus:

— Trebuie să scriem despre ea. Trebuie să scrie toţi care o ştiu.

2

Raisa Orlova:

Am văzut-o pentru prima oară în august 1964, la Frida Vigdorova, care mi-a spus solemn:

— Evghenia Semionovna Ginzburg-Aksionova, care a scris *Destin în bătaia vântului,* a venit de la Lvov.

Când mai înainte, când am citit manuscrisul, am încercat să mi-o reprezint pe autoare, îmi apărea în faţa ochilor o faţă de mucenic, tragică, a unei femei bătrâne.

Tinerică, frumuşică, veselă. Plinuţă, dar se mişcă uşor. Părul cu cărare dreaptă, strâns la spate. Deloc la modă. La ceafa are nişte bucle. Nicio faţă de mucenic. Mai degrabă o doamnă care a avut noroc în viaţă. Îngrijită, aranjată. Unele ca ea au şi menajere, case de vacanţă, maşini.

Ochii iradiază inteligenţă.

Pe faţa ei – în pometii moi, în tăietura ochilor – se citesc şi trăsături tătăreşti, şi unele simple, ruseşti. Tocmai prin asta semăna ca o soră cu Frida – reflexe ale unor vechi evenimente ale istoriei pe feţele intelectualelor ruso-evreice.

Odată am văzut cum discută cu o ţărancă tătăroaică. Amândouă au feţele rotunde, pometii mari, sunt frumoase. Vorbirea ambelor e rotunjită, moale. Se deosebeşte clar de acea limbă intelectuală medie care răsună de regulă în jurul nostru.

— Dacă e să credem în transmigraţia sufletelor, în viaţa anterioară am fost o femeie de la ţară.

La o lună de la prima noastră cunoştinţă am fost la Lvov, în delegaţie. Mă temeam să mă duc la ea. Dar ea ne-a primit aşa de amabil în oraşul care ni se părea străin, neplăcut, că nu mai voiam să mă duc nicăieri fără ea. Ne-am despărţit când ne-am dus să ţinem cursurile.

Chiar în prima seară, am stat până seara târziu, a început o ploaie torenţială şi ne-a lăsat să înnoptăm la ea.

— Nu am nimic de mâncare, numai ceai şi ouă.

Sunt indiferentă faţă de mâncare.

Un apartament mic, sărac mobilat, curăţel. O reproducere a Madonei lui Rafael – după aceea s-a mutat la Moscova. Fotografia lui Pasternak e pusă în aşa fel, încât cei care intră nu o văd – n-aş fi remarcat-o, dar chiar ea mi-a arătat-o –, e numai pentru apropiaţi. Teancuri de note.

Vorbim, vorbim, sărim de la o temă la alta – închisorile şi lagărele ei şi ale lui Lev, ştirile din Moscova, politice şi literare, cărţile lui Vasili Aksionov, ziarul din Lvov la care a lucrat în calitate de corespondent.

A povestit mult despre răposatul soţ, Anton Iakovlevici Walter. German din Crimeea. Medic, era pasionat de folclor, înregistrase cântece germane, poveşti. S-a întâlnit de câteva ori cu Jirmunski. Şi a fost arestat în „cazul” Jirmunski.

Când Evghenia Semionovna şi doctorul Walter au fost reabilitaţi, s-au stabilit la Lvov. Lui Walter îi plăcea foarte mult oraşul – străzile, catedralele, clădirile ce păstraseră spiritul arhitecturii germane.

Amândoi au început să lucreze acolo. Totul mergea spre bine. Totuşi, pe neaşteptate, a revenit scorbutul din lagăr.

— Avitaminoză, deşi erau o mulţime de fructe, dar organismul lui nu le mai asimila… Doar Anton a fost multă

vreme la munci comune, în mină. Are şapte coaste rupte. L-am tratat la Moscova, l-am îngropat la Kuziminki.

Ne-a recitat versurile lui Korjavin. De la ea am auzit pentru prima dată:

466

…Să vă temeţi deci de cei cu spiritul de fier,

Care au barat drumul îndoielilor, în a căror inimă frica de a vedea bezna e mai mare

Decât cea de a călca în ea…

În jurnalul meu, scrie aşa: „După concepţia despre lume e comunistă, după felul în care simte lumea, nu.”

Mai întâi nici ea nu a vrut să reintre în partid. Dar anchetatorul de partid a întrebat: „Şi ce veţi scrie în formulare? KRTD?”

— Pentru Anton, readucerea mea în partid a fost o lovitură. Komarov m-a readus. Am fost lăudată pentru că am dat dovadă de stoicism bolşevic, nu am semnat nimic despre mine sau despre alţii.

Cu Pavel Vasilievici Aksionov, fostul soţ, s-a întâlnit din nou în 1956, la Kazan.

— Ortodox a fost, aşa a rămas.

Pentru noi, atunci tocmai deosebirea asta – ortodocşi şi liberali – stabilea în mare măsură relaţia cu oamenii.

Pe 9 aprilie 1965, ea scria de la Lvov: „Raiecika, draga mea, mulţumesc pentru pachetul cu scrisorile lui Soljeniţân, care mi-a produs mare bucurie… Te rog, trimiteţi-i biletul meu cu mulţumirile pentru atenţie şi cuvintele bune. Tare aş vrea să mă întâlnesc cu el, dar este aşa de greu, pentru că şi eu, şi el locuim în provincie.”

S-au întâlnit la Moscova. Au stabilit prin telefon întâlnirea în apropierea blocului în care se oprea el de regulă când venea din Riazan. S-au uitat unul la altul şi s-au întors să plece. Au continuat să aştepte. Apoi totuşi au făcut câţiva paşi, au început să se uite mai bine, nesiguri, unul la altul,

şi amândoi au spus aproape concomitent: „Nu vă imaginam deloc aşa!”

*

S-a păstrat o fotografie – noi lângă scara blocului ei din Lvov, strada Şevcenko nr. 8. Ea zâmbeşte, are ochii mijiţi, ca nişte tăieturi.

O altă fotografie, în profil. Îşi prinde acele de păr. Îşi îndreaptă părul. O mişcare veche, feminină, cochetă. Are cotul ridicat. O linie

a mâinii elegantă. Ştia că o prinde gestul acesta. O admir. Şi mă doare. Împlinise 34 de ani în închisoare. S-a eliberat după 50.

Când se uita la femeile tinere, elegante, spunea uneori cu durere:

— Eu nu am fost aşa, mi-au luat asta, mi-au furat-o.

Pierderea „anilor de înflorire feminină”, cum le spune chiar ea, a fost, mă rog, mai dureroasă decât pierderea serviciului, decât chiar pierderea libertăţii.

La Lvov, mi-a făcut cunoştinţă cu prietenul său, Leonid Vasilievici. Un colonel în rezervă, înalt, cu părul de culoare deschisă, frumos. El era entuziasmat de ea, ea se bucura de entuziasmul lui.

În toamnă, ne-a scris că el s-a dus la Tuia, la mama muribundă: „Sunt lipsită de un interlocutor permanent, înţelegător, tocmai atunci când am aşa de mare nevoie de el.”

În anul 1965, la Kiev şi Lvov, au fost arestaţi câţiva poeţi şi pictori tineri. Acuzaţi de naţionalism. Începuse din nou din Ucraina.

La o petrecere de 1 mai, a apărut o polemică: au oare dreptate tinerii, ar trebui să se facă o revistă manuscris, sunt arestaţi acum oare oamenii fără temei ş.a.m.d. Unii îi apărau, alţii îi condamnau cu precauţie pe cei arestaţi.

Leonid Vasilievici voia să spună ceva, dar i-a ieşit numai o bolboroseală şi a căzut mort în braţele Evgheniei Semionovna.

După moartea lui Leonid Vasilievici, deja nu mai avea putere să rămână în Lvov. Ea scria (4 iulie 1966): „... oricât aţi dori să-mi grăbiţi schimbul de locuinţă cu Moscova, din păcate, iar a căzut. E ceva fatal în asta... Se vede că acest cimitir, Lâceakovskoe, nu vrea să cedeze deloc în faţa lui Kuzminskoe (aţi văzut umorul spânzuratului?).”

Din când în când, fiul ei îi făcea rost de bilete la casele de creaţie, îi plăceau atmosfera de acolo, plimbările, posibilitatea de a lucra fără să fie întreruptă, posibilitatea comunicării.

Când a venit prima dată la Maleevka, administratorul a întrebat-o:

— Sunteţi membru al familiei?

Ea a răspuns ca de obicei:

— Nu, eu am dosar personal.

A fost greu să se mute la Moscova. Dar au ajutat-o prietenii, au ajutat-o cititorii – cunoscuţi şi necunoscuţi, peste treizeci de oameni. În special au făcut mult Roi Medvedev şi Grigori Svirski, pe atunci amândoi membri de partid. A făcut demersuri pentru ea şi un funcţionar al Comitetului Central, Igor Cernouţan.

Unii au ajutat-o pe comunista care rămăsese fidelă drapelului şi după cei 18 am de lagăr; alţii – pe victima regimului; alţii – pe scriitoarea care spusese adevărul şi, deci, în pofida intenţiilor ei, demascase sistemul; alţii – au avut pur şi simplu grijă de un prieten.

În anul 1966, ea s-a mutat într-o garsonieră pe Aeroportovskaia, într-o casă în regim cooperativ a scriitorilor.

Când mi-a dat numărul de telefon, explica;

— Începutul, ca la toate casele noastre, 151, iar mai departe numai despre mine: prima dată – când? – 37, iar a doua parte – cât? – 18.

După ce s-a mutat la Moscova, uneori întreba:

— Dar poate că trebuia să stau eu liniştită la Lvov, să scriu şi să tot scriu lucrurile mele! Doar sunt un om viu totuşi!

Contradicţiile, patimile, chiar şi sciziunea dintre scriitor şi om constituie una dintre sursele dramatismului ultimilor ani de viaţă ai Evgheniei Ghinzburg.

Ea scria, pe 5 aprilie 1965, din Lvov: „Da, Raiecika, aţi simţit foarte bine că în spatele scurtei mele felicitări cu ocazia marii sărbători de 8 martie se află o stare de spirit destul de tristă. Şi, la drept vorbind, de ce-aş fi veselă? Anii număraţi care mi-au mai rămas, poate chiar luni (acesta nu e pesimism, ci o socoteală reală a vârstei), aleargă aşa de repede, iar ce trebuie să termin încă nu e terminat, se îneacă în vâltoarea iute a fiecărei zile…”

Nu era un slujitor plin de abnegaţie, de sacrificiu în slujba Cuvântului. Putea să fie distrasă de la lucru de bucurii mari şi mici, de griji cotidiene şi sărbători, din când în când chiar pur şi simplu de banalităţi. Dar ea depăşea năzuinţa spre fericire – aşa de nepotolită, depăşea bolile, depăşea frica.

Memoria şi datoria o făceau să se întoarcă la vechea maşină de scris, acoperită cu grijă de o rogojină roşie.

469

După ce s-a mutat la Moscova, nu a intrat nici în Uniunea Scriitorilor, nici în vreun comitet de grup al vreunei edituri. Se ataşase unei grupe de partid pe lângă administraţia blocului, ca pensionară. Plătea cotizaţie. Scotea de două ori pe an o gazetă de perete. Mergea mereu la şedinţe (făcea totul cum se cuvine). Şi continua să scrie *Destin în bătaia vântului.*

— În celula mea de partid sunt numai persoane

înapoiate, „colonei negri” 1, habar nu au cine sunt eu, de fapt, habar nu au de samizdat.

Nevoia de a-i vedea, fie şi din când în când, de a-i auzi, de a merge la şedinţe o apăsa din ce în ce mai mult, îi stârnea repulsie. Dar tocmai această organizaţie de partid i-a dat în anul 1976 caracterizarea pentru a merge în călătorie la Paris.

Manuscrisul *Destinului în bătaia vântului* de la începutul anilor ’60 era citit, transmis din mână în mână, retipărit. La IML2 s-au făcut 400 de exemplare (manuscrisul a fost trimis acolo de revista *Iunost).*

Roi Medvedev3, care era prieten cu Evghenia Semionovna (ea îi spunea cu blândeţe „nepot”, tatăl lui murise în anii terorii), a dat *Destin în bătaia vântului* lui A.D. Saharov4. La Institutul de fizică, manuscrisul a fost multiplicat la *Era.*

Una dintre cititoarele Evgheniei Semionovna a dictat toată cartea pe bandă de magnetofon.

În ultimii ani, Evghenia Semionovna repeta adesea:

— Îi sunt recunoscătoare lui Nikita5 nu numai pentru că ne-a eliberat pe noi toţi, că altfel aş fi stat în îngheţul veşnic cu o etichetă

1 Aşa erau numiţi conducătorii dictaturii militare din Grecia (n. tr.).

2 Abreviere pentru Institutul de Marxism-Leninism (n. tr.).

3 Roi Aleksandrovici Medvedev, scriitor născut la Tbilisi în 1925, autor al unei lucrări critice asupra stalinismului, Să *judece istoria,* apărută în 1969 (n. coord.).

4 Andrei Dmitrievici Saharov (1921–1989), fizician şi disident rus, renumit pentru luările sale de poziţie în spiritul drepturilor omului. În 1988, a fost creat Premiul Saharov, acordat şi în prezent de Parlamentul European persoanelor cu contribuţii valoroase în domeniul drepturilor omului, disidenţilor şi activiştilor (n. coord.).

5 Referire la liderul sovietic Nikita Hruşciov (n. coord.).

la picior, dar şi pentru că ne-a izbăvit de frică. Sunt aproape zece ani, până la arestul lui Siniavski şi Daniel, de când nu m-am mai temut.

Dacă aş putea afla adevăratele tiraje din samizdat, cred că *Destin în bătaia vântului* ar ocupa unul din primele locuri.

Manuscrisul a ajuns în Occident. În anul 1967, editorul italian Mandadori a scos cartea concomitent în italiană şi în rusă. Multe capitole au fost transmise la BBC.

Ministrul securităţii statului, Semiceastnâi, la adunarea de la redacţia ziarului *Izvestia,* a declarat că *Destin în bătaia vântului* este o „lucrare calomnioasă care-i ajută pe duşmanii noştri". Asta spunea atotputernicul şef al atotputernicului KGB.

Încă de la Lvov, am aflat că există o altă variantă a manuscrisului, mult mai dură. Numită *La adăpostul aripii lui Lucifer.* Ea a povestit despre asta în şoaptă, într-un parc pustiu.

Peste câţiva ani, am întrebat-o despre acest manuscris. A răspuns:

— L-am ars. M-am speriat şi l-am ars.

Strigătul lui Semiceastnâi a readus vechile frici... Nici nu se putea altfel. Nu văd un asemenea erou care, după 18 ani, să nu se teamă de repetare. Şi sunt oare numai deţinuţii? Se tem şi fiii şi fiicele celor care au fost în lagăre. Fiii şi fiicele celor care atunci se temeau de lagăre. Se teme marea majoritate, şi nu fără temei.

Chiar ea scrie la finalul cărţii: „Mai poţi să-i înţelegi şi, după ce înţelegi, să-i ierţi pe cei care sunt loviţi pe vecie de GROAZĂ, care nu sunt în stare să-şi învingă memoria nervoasă. Recidivele groazei – de fapt, care nu au dus nici la dezicerea de trecut, de prieteni, de cartea aceasta – le mai încerc şi eu din când în când la auzul sunatului la uşă,

noaptea, când cheia se întoarce în uşă pe dinafară.”

S-au speriat pentru ea şi prietenii. Au început să se gândească cum s-o apere. Au organizat un interviu cu un corespondent al ziarului *L’Unită,* căruia ea i-a spus: „Cartea a fost publicată în străinătate fără ştirea şi acordul meu.”

Era adevărat. Dar faptul că manuscrisul a devenit carte în Italia, în Germania, în Franţa, în SUA, asta a bucurat-o.

471

Îi traduceam recenziile din ziarele şi revistele americane şi engleze. O irita faptul că unii recenzenţi puneau la un loc *Destin în bătaia vântului* cu cartea Svetlanei Stalina, *Douăzeci de scrisori către un prieten,* care ieşise aproape concomitent. Tentativele noastre de a o apăra pe Svetlana nu au avut niciun succes – ea ura tot care avea cât de cât legătură cu Stalin.

În curând, Semiceastnâi a fost înlocuit.

Trecuse pericolul direct pentru ea…

3

Lev Kopelev:

În octombrie 1970, la Moscova a venit preşedintele Franţei, Pompidou. Printre ziariştii care îl însoţeau se afla şi Karol, un cunoscut publicist politolog, autorul unor cărţi despre China şi Cuba. Se născuse în Polonia, într-o familie de comunişti, în 1939, la 16 ani, fugise de hitlerişti spre Răsărit; a terminat şcoala la Rostov, a intrat la universitate, a devenit soldat; a fost arestat pentru „discuţii antisovietice”. Din lagăr a ajuns din nou pe front, într-un batalion disciplinar. După război, s-a repatriat în Polonia şi de acolo a plecat în Franţa.

Karol este un „stângist independent”. În primăvara anului 1963, el, angajat la revista *L’Express,* a luat parte la editarea *Autobiografiei* lui Evgheni Evtuşenko1, care a stârnit furia funcţionarilor de partid şi a unor conducători ai

Uniunii Scriitorilor. Tocmai Karol a cerut ajutor atunci lui Togliatti2 şi acela i-a luat apărarea poetului.

Karol s-a bucurat foarte mult când i-am făcut cunoştinţă cu Evghenia Ghinzburg.

— Cartea dumneavoastră este o creaţie remarcabilă. Şi documentară, şi artistică. Nu e suficient să spui adevărul, mai trebuie şi să-l

1 Evgheni Aleksandrovici Evtuşenko, poet rus născut în anul 1933, reprezentant al generaţiei dezgheţului care a urmat morţii lui Stalin (n. coord.).

2 Palmiro Togliatti (1893–1964), lider incontestabil al Partidului Comunist Italian, din perioada interbelică până la moartea sa, cu excepţia perioadei 1934–1938 (n. coord.).

creadă oamenii. Şi l-au crezut nu numai cei care nu ştiu nimic, dar şi cei păcăliţi, înşelaţi. Cartea dumneavoastră convinge, şi-ţi întăreşte totodată convingerea.

Karol i-a plăcut şi ei, aşa cum ne-a plăcut şi nouă. Au discutat extrem de amical, cât timp el întreba, asculta. Dar când a început să-şi manifeste simpatia pentru Che Guevarra, pentru răscoalele studenţeşti din Paris din mai 1968, ea s-a supărat:

— Dar ce spuneţi? Guevarra ăsta este un bandit obişnuit, un fanatic, iar băieţii şi fetele voastre pur şi simplu au înnebunit din cauza lozincilor stupide, a drogurilor. Se roagă la Guevarra ăsta sau, şi mai rău, la Mao.

Karol a încercat să protesteze, dar ea l-a întrerupt din ce în ce mai aprinsă, din ce în ce mai apăsat:

— Vă rog să mă iertaţi, dar nu înţelegeţi nimic. Mao este o nouă ediţie a lui Stalin. Uneori dai de emisiunile radio ale lor – nişte ţipete aşa de respingătoare. Cum îl mai slăvesc ei pe marele lor cârmaci! Doar e acelaşi lucru care a fost şi la noi. Sartre al dumneavoastră este un idiot sau un ticălos. Cum poate el să vorbească despre revoluţie după toate

câte s-au întâmplat? Toate revoluţiile sunt criminale. Imorale! Inumane!

Ea mai era susţinută gălăgios şi de alţi participanţi la discuţie. Karol a reuşit să răzbată cu mare greutate.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, nu pot să înţeleg. Dumneavoastră nu credeţi ziarele voastre care scriu despre Occident sau despre ţara dumneavoastră. Şi de ce le credeţi atunci când mint despre China? Eu am fost acolo. De două ori. Şi am stat mult. Am mers prin ţară. Am discutat şi cu Ciu En-Lai, şi cu studenţii, şi cu muncitorii. La ei sunt multe lucruri rele, respingătoare. Este şi fals, şi cruzime. Dar sistemul lor e cu totul altul decât al vostru. Revoluţia culturală a fost mai întâi chiar o revoluţie. Tinerii s-au ridicat pentru că nu mai voiau să accepte birocraţia şi nu mai voiau nişte rânduieli ca la voi. Mao a fost suficient de inteligent şi a încercat nu numai să nu înăbuşe mişcarea asta, dar a şi început s-o conducă. Desigur, în China sunt multe lucruri îngrozitoare, crude. Şi am scris despre asta. Dar ei au acolo alte rânduieli decât voi. Şi politica e opusă celei de la

voi. În China, pentru prima oară în sute de ani, nu mai există oameni flămânzi. Nu mai există foamete, sărăcie... Dumneavoastră sunteţi educaţi în şcoala stalinistă a nerăbdării. Săriţi de la o extremă la alta. Vă înţeleg mânia. Ieri şi azi, am fost cu Pompidou la primiri. Spectacole birocratice. Ritualuri triviale, stupide. Merg pe stradă şi văd că lumea Kremlinului şi a miniştrilor lui nu seamănă cu lumea străzii, a magazinelor, a berăriilor şi cu lumea aceasta a dumneavoastră, între ele e o prăpastie. Dar acum observ un paradox ciudat – lumile acestea diferite se suprapun într-un singur lucru: ele sunt extrem de conservatoare. Putem înţelege de ce guvernul dumneavoastră nu vrea ca masele să fie independente.

Dar, se pare, şi dumneavoastră respingeţi toate revoluţiile pentru că sunt imorale. Şi ce vreţi să faceţi, să le interziceţi? Să nu le permiteţi? Dar dumneavoastră vă plac cutremurele şi taifunurile? Şi ele sunt imorale şi inumane.

— Ah, caracterul inevitabil al revoluţiei! Este o poveste născocită de Marx. La noi, în anii ’20, troţkiştii strigau despre revoluţia mondială. Şi acum şi voi faceţi acelaşi lucru. Suedezii şi englezii s-au descurcat fără nicio revoluţie. La ei, şomerii trăiesc mult mai bine decât cei mai buni muncitori şi profesori ai noştri.

— Uitaţi că şi acolo a fost, la un moment dat, o revoluţie. Şi azi nu ar prea fi de acord cu dumneavoastră, cum că ei trăiesc precum în rai. Iar caracterul inevitabil al revoluţiei nu este nicidecum o poveste. Exemplul este mai 1968, ne-a luat pe toţi prin surprindere. A fost o revoluţie adevărată stihinică. Nimeni nu ştia ce să facă. Comuniştii erau cei mai pierduţi. Acum încercăm să tragem învăţăminte. Trebuie să fim gata şi de nişte cutremure inevitabile, pentru a preveni asemenea distrugeri, asemenea victime care ar putea fi evitate, pentru ca revoluţia să nu degenereze în teroare, în totalitarism. Nu vrem să vă repetăm nici pe voi, nici pe chinezi.

— De vrut, nu vreţi, dar sunteţi încântaţi de călăii chinezi, aşa cum şi Romain Rolland şi Feuchtwanger1 au fost încântaţi de călăii

1 Lion Feuchtwanger (1884–1958), romancier german cu origini evreieşti, care se stabileşte în SUA după preluarea puterii de către Adolf Hitler (n. coord.).

noştri. Sunteţi nişte snobi sătui, o faceţi pe nebunii din cauza grăsimii, nici nu înţelegeţi ce faceţi! în cele din urmă, o să vă distrugeţi şi pe voi. Reveniţi-vă până nu va fi prea târziu!

Karol se aprinsese şi el, nu se mai abţinea deloc şi striga

aproape la fel ca şi oponenţii lui.

— Nu e aşa, nu e aşa! Noi încercăm să vă studiem şi să vă înţelegem. Înţelegeţi odată, în afară de necazurile dumneavoastră de ieri mai există şi alte necazuri îngrozitoare. Pe pământ sunt milioane de oameni flămânzi. Zilnic mor de foame sute de mii de oameni. În Vietnam, în Indonezia sunt omorâţi zilnic oameni. Sunt omorâţi, şi torturaţi, şi chinuiţi... Noi vă compătimim. Vorbim şi scriem despre Soljeniţân, Siniavski1, Daniel2, Ghinzburg, Galanskov3, facem demersuri, protestăm. Dar nu putem să uităm nici de suferinţele altor oameni din alte ţări. Dumneavoastră strigaţi: „snobi sătui.” Dar dumneavoastră nu ştiţi nimic despre noi. Da, unii dintre noi au destui bani pentru a trăi liniştiţi, a scrie articole, cărţi, a se delecta cu arta, a călători. Dar noi am intrat în lupta politică numai pentru că aşa ne porunceşte conştiinţa, ne porunceşte compătimirea... Şi dumneavoastră spuneţi că asta e snobism!

Disputa s-a încheiat fără nicio soluţie. Karol a plecat aproape disperat. A doua zi, mi-a spus:

— Ghinzburg e o femeie remarcabilă. Ştiam dinainte că e o scriitoare minunată. Dar ieri am admirat patosul ei, patima ei tinerească. Semăna cu studenţii noştri, cu cei mai radicali, atunci, în mai. Dar ea îi blesteamă, nu vrea să-i înţeleagă. Este groaznic că oamenii cei mai buni ai voştri devin nişte reacţionari aşa de convinşi. Este una dintre cele mai crude urmări ale stalinismului.

Iar Evghenia Semionovna, când îşi aducea aminte de Karol, spunea:

1 Andrei Donatovici Siniavski (1925–1997), scriitor rus, disident, supravieţuitor al lagărului Perm 36, care adăpostea deţinuţi politici (n. coord.).

2 Iuli Markovici Daniel (1925–1988), disident rus, scriitor şi translator (n. coord.).

3 Iuri Timofeievici Galanskov (1939–1972), disident rus,

poet şi istoric, mort în lagărele de concentrare sovietice (n. coord.).

475

— Desigur, e inteligent şi ştie multe. Dar e o varză în creierul lui. Un troţkist tipic. I-am întâlnit în tinereţe. Unul dintre ei chiar mi-a făcut curte. Era un guraliv scârbos. Niciodată nu mi-a plăcut de ei. Şi uite, ca să vedeţi, peste jumătate de secol auzi acelaşi lucru: „revoluţie mondială!”, „să conduci stihia”; ei, acolo, în Occident, au înnebunit de tot.

4

Raisa Orlova:

Ea se obişnuise să fie prima. În celulele de închisoare, în exil, da, probabil, şi mult mai devreme, la şcoală, la facultatea muncitorească, la universitate. Peste tot în mod firesc devenea centrul, concentrarea oricărei societăţi. Pentru că ea era frumoasă, comunicativă, spirituală, cel mai adesea era cea mai cultă, uimea prin memoria neobişnuită, povestea uimitor şi artistic.

Ea se acomodase foarte bine şi cu vecinele din apartamentul comunal. De aceea la ea veneau tineri şi bătrâni, intelectuali rafinaţi şi membri de partid de rând, eseri şi stalinişti, dame de lume şi colhoznice…

Mintea vie, energia, temperamentul şi, odată cu ele şi dorinţa de a fi prima, desigur, sunt înnăscute, cum e auzul muzical sau memoria. Dar în tinereţe toate aceste calităţi ale ei s-au dezvoltat şi s-au accentuat în mediul intelectualităţii de partid din Kazan, iar, mai târziu, pe priciurile închisorilor, în lagăr.

Ea simţea şi-şi dădea seama că e atractivă, era conştientă de caracterul inepuizabil al forţelor sale vitale. Şi conştientizarea acestui lucru a întărit-o şi mai mult.

Ea a avut multe necazuri, dar nu a cunoscut nici tristeţea

singurătăţii feminine, nici durerea unei iubiri fără răspuns sau înşelate.

Ea a îndurat, a depăşit, a făcut faţă grozăviilor celor 18 ani de ocnă. Aşa a apărut conştiinţa mândră a victoriei.

Mai întâi, probabil, o mirare veselă. Uite, deci, cum stau lucrurile! Totuşi a reuşit!

Dar a fost şi durere – câţi ani din viaţă au fost pierduţi ireversibil, a trecut pe lângă ei fără speranţă!

476

Cu cât o despărţea din ce în ce mai mult timp de Kolîma, cu cât mai tare sunau vocile admiratorilor, cu atât o chinuiau din ce în ce mai des, cu furie, şi gândurile amare:

— Cum de nu înţelegeţi, pur şi simplu sunt o bătrână bolnavă! Totul e mult prea târziu! Bat o jumătate de oră la maşină şi obosesc, de parcă am tăiat un copac. Respiraţie grea, aritmie. Ah, sărmana, sărmana Jenia, ce neobosită mai era ea... Iar acum îi e greu şi să gândească. Acum înţeleg ce înseamnă să-ţi alunece gândurile. Înainte toţi considerau că e o imagine artistică. Dar acum simt chiar eu că gândurile alunecă, se preling... Şi nimeni nu are nevoie de nimeni. Mi-e silă să mă uit la mine şi la toată lumea.

Dar, peste câteva zile sau chiar peste câteva ore, ea putea să povestească mândră:

— Azi am făcut douăzeci de mii de paşi. Exact, după pedometru. Mai întâi am început să respir greu, dar m-am forţat. Şi uite, acum sunt ca un castravete. Şi am stat la maşina de scris nici mai mult, nici mai puţin de patru ore. Nu ştiu ce s-a întâmplat, dar opt pagini şi jumătate sunt deja gata. Deci mai am ceva putere!

După ce a venit definitiv la Moscova, nu se mai simţea mereu şi oricând prima. Şi mai rar – singurul centru al atenţiei. Noii prieteni, noile cunoştinţe i se păreau interesante, multe plăcute, altele îi deveniseră apropiate sufleteşte. Ea auzea iar şi iar laude, se entuziasmau de ea

cunoscuţi scriitori, oameni de ştiinţă. Dar în societatea lor, dar şi printre cei mai puţin celebri moscoviţi, dar la fel de încrezători şi vorbăreţi, ea era nevoită, parcă de fiecare dată, să se afirme din nou.

Apartamentul ei din Moscova era mobilat fără pretenţii, confortabil, dar de modă veche: o pianină, o canapea cu nişte perne, un fotoliu tapisat vechi, o măsuţă de telefon scâlciată, o masă ovală acoperită de o faţă de masă cu franjuri, multe cărţi – pe rafturi, pe masă, pe scaune. O mare reproducere a Madonei, adusă de la Lvov. Multe fotografii: fiii, Tonia în diverse roluri, Anton Walter, Pasternak, Soljeniţân, Roi Medvedev, părinţii. Ea în tinereţe. La ea veneau mulţi oameni de tot felul, uneori care nu se cunoşteau unii cu alţii. Veneau la ea tovarăşi de lagăr, de închisoare, copiii şi prietenii lor, intelectuali „de diferite limbi”, scriitori,

medici, jurişti, angajaţi ai editurilor, redacţiilor, institutelor ştiinţifice, teatrelor. De aceea, ziua de naştere a Evgheniei Semionovna, 21 decembrie1, era serbată de regulă de două sau chiar de trei ori. Ea trata foarte serios acest lucru, dădea dispoziţii, selecta cu grijă cine cu cine poate sta la aceeaşi masă. Şi asta era tot dorinţa de a se întoarce înapoi…

Lev Kopelev:

Ea aprecia versuri, cărţi şi anumiţi oameni, aşa cum ni se părea nouă atunci, nedrept, cu patimă: ba extrem de sever, ba foarte îngăduitor.

În *Destin în bătaia vântului* scria: „În tot acest an am avut, mă rog, un singur eveniment fericit: la începutul primăverii am reuşit să primim de la bibliotecă un mic volum de Maiakovski (…). Câteva săptămâni trăim numai cu Maiakovski”…

Iar nouă ne spunea:

— Nu-mi mai place Maiakovski. În tinereţe, l-am iubit foarte mult, dar acum nu. E grosolan, gălăgios. Un gazetar, nu poet! Şi tare mai glorifica el Puterea sovietică. Un propagandist! Gură mare! Nu, nu-mi mai place de el. E adevărat, după el au fost mulţi şi mai proşti… Nu am cerut din partea nimănui trimiterea „în adâncul ocnelor siberiene” 2. Dar de ce să faci ticăloşii? Doar aproape toţi scriitorii sovietici au colaborat direct cu autorităţile, i-au blestemat pe duşmanii poporului şi, deci, pe noi toţi. Iar literatura rusă a fost mereu de partea celor asupriţi, pentru cei umiliţi şi jigniţi.

— …Aţi citit versurile noi ale lui X? A, nu vă plac. Ei, Lida Korneeva v-a învăţat aşa. Sunteţi maximalişti literari şi rigorişti. Dar eu sunt o simplă profesoară de literatură. Şi mai sunt şi o ziaristă de rând. Şi sunt recunoscătoare pentru fiecare carte onestă, pentru fiecare poezie sinceră. Doar nu pot să scrie toţi ca Tolstoi, Tvardovski sau Soljeniţân. Şi romanul ăsta (nuvela, poemul) trebuie măsurat cu o altă unitate de măsură. La nivelul lui e o creaţie destul de demnă.

1 în realitate, 20 decembrie (n. tr.).

2 Vers din poezia omonimă a lui A.S. Puşkin (n. tr.).

În el e exprimat adevărul, chiar dacă nu tot, chiar dacă cu precauţie, dar e măcar o fărâmă de adevăr. Sunt idei bune.

— …De ce aveţi o părere aşa de proastă despre Y? Poate că nu e prea inteligent, dar nu e prost deloc. Şi după fire e un om bun, perfect cuviincios. Iar v-aţi supărat pe el pentru ceva? Dar cu mine se poartă foarte frumos. Ieri m-a sunat din nou, vrea să-mi aranjeze o lucrare literară. Nu, nu cred în ruptul capului că e capabil de o faptă rea. E adevărat, uneori se teme, îşi ia prea multe măsuri de protecţie. Dar

asta se poate înţelege. Doar are serviciu. Nouă doar ne e bine, suntem nişte cazaci liberi. Nu, nu. Degeaba vă legaţi aşa de el…

— …Ieri m-am plictisit din nou toată seara cu Z. Dar cu ea nu pot să mă cert. Ea, ştiţi dumneavoastră, e aşa de corectă, ortodoxă. Odată, Vasia a început să vorbească în prezenţa ei şi ea s-a îngrozit: „Jenia, cum de permiteţi ca fiul dumneavoastră să gândească aşa ceva, să aibă această opinie? Doar e mai rău decât revizionismul! Este deja un atentat la fundamentele originale, la lucrurile cele mai sacre! Trebuie să aveţi o influenţă asupra lui. Doar e membru al Uniunii Scriitorilor, el merge în străinătate!” Eu o liniştesc, zic, ei, astea sunt numai glume, asta e acum *faţon deparler* a tinerilor. Dar ea tot cotcodăcea, se îngrozea, mai că plângea… Nu, e imposibil să protestezi în faţa ei. Doar a fost 18 ani în lagăr. Şi acum până şi pe Stalin încearcă să-l apere: „Ah, totuşi a fost un bolşevic, el a construit socialismul.” Dar eu o iubesc şi ea mă iubeşte. N-am ce face, e prietenie veche. Totuşi nu i-am dat şi nici n-o să-i dau cartea mea. Ea vrea să uite tot. Dacă ar citi, ar muri de frică, de durere. Nici pe dumneavoastră n-o să vă chem când vine ea, că cine ştie ce mai trântiţi, mai rău ca Vasika.

Faţă de cei apropiaţi şi chiar faţă de persoanele pe care le ştia foarte bine, de regulă, era tolerantă. Se certa. Uneori se supăra. Dar ierta multe. Aşa ea, în ultimii ani, îi ierta lui Roi Medvedev ideologia marxistă, polemica cu Saharov şi Soljeniţân. Fostului arestat Lev Matveici îi trecea cu vederea „vechiul bolşevism” ortodox naiv. Tamarei Motâliova – fidelitatea faţă de temeiurile partidului, cu toate convingerile ei liberale.

479

Faptul că plăcea sau nu pe cineva era pentru ea mai important ca orice altă disensiune.

— Pe Jenia Evtuşenko îl iubesc aşa de tare. E un copil

mare. Sincer până la naivitate. A căzut în faţa mea în genunchi. „Vreau să fiţi mama mea, consideraţi-mă fiul dumneavoastră.” Ei, parcă e un copilaş. Şi are nişte versuri minunate – *Moştenitorii lui Stalin, Babii Iar, Staţia Iarnă,* în opinia mea sunt adevărate opere poetice. Sau, de exemplu, *Disparfricile din Rusia...* Sunt nişte versuri minunate, l-au inspirat şi pe Şostakovici. Snobii ăştia au adus moda de a-l critica. Dar, în opinia mea, e mai bun ca Voznesenski. Acela e foarte talentat, dar e cumva artificial, mecanic.

5

Raisa Orlova:

În fiecare an, Evghenia Semionovna petrecea câte două, trei săptămâni pe vase de croazieră.

— Deschid şi închid navigaţia.

Îi plăceau călătoriile astea, se bucura de întinderile Volgăi, de plimbările prin oraşe şi de confortul strălucitor. Şi-şi respecta cu severitate regimul invariabil.

În primăvara anului 1970, a mers împreună cu ea o veche prietenă din Kazan. Şi a pus o condiţie:

— Nicio discuţie despre *Destin în bătaia vântului.* Tu eşti pensionară, dar eu încă lucrez. Aşa că nu povesti nimănui nimic despre tine.

La măsuţa lor se aşeza din ce în ce mai des un bărbat înalt, slăbuţ, gârbovit. Ochii de un albastru transparent, palid. Un inginer, văduv fără copii, Evgheni Nikolaevici.

Vaporul se apropia de Kazan. Pasagerii se înghesuiseră pe punte.

Cineva a spus:

— Uite şi *alma mater* a mea. Aici am terminat Facultatea de Drept, înainte de revoluţie.

— Iar eu Facultatea de Istorie şi Filologie, în 1925, nu s-a abţinut Evghenia Semionovna.

Şi imediat s-a auzit vocea lui Evgheni Nikolaici:

— Deci aţi studiat împreună cu Evghenia Ghinzburg?

— Cu care Ghinzburg?

— Oare nu aţi auzit? Autoarea *Destinului în bătaia vântului.*

— Mi se pare că ne-am întâlnit.

Ea a răspuns sec, distrată, întorcându-se spre prietenă.

Evgheni Nikolaevici s-a uitat supărat. Nu s-a mai aşezat la măsuţa lor.

Cabina lui era vizavi de cea a radistului. O pală de vânt a deschis uşa de la coridor şi au zburat câteva scrisori. El le-a ridicat şi a văzut pe plic: „Pentru Evghenia Semionovna Ghinzburg.” I-a adus scrisoarea.

— Se pare că dumneavoastră sunteţi…

Le-am povestit prietenilor şi cunoştinţelor această poveste de mai. Deci se mai întâmplă minuni.

În luna septembrie a aceluiaşi an, a avut nişte bilete în plus pe vaporul *Dobroliubov,* pe traseul Moscova-Perm-Moscova. Ne-am bucurat de propunerea ei de a călători împreună şi atunci am făcut cunoştinţă cu Evgheni Nikolaevici. Douăsprezece zile am luat împreună micul dejun, prânzul, cina. Ne plimbam adesea toţi patru. Am stat pe punte.

La restaurant, fiecare plătea partea lui. Ei îşi spuneau folosind prenumele şi patronimicul. Din când în când, mai scăpau câte un „tu”, „Jenia”. Ne făceam că nu observăm.

El îi făcea curte ca odinioară. Ea o făcea pe cocheta, întinerise, devenise mai frumoasă. Iar el radia de mândrie.

Şi eu am început s-o iubesc din nou, ca atunci, la Lvov. Îi admiram bucuria, aşa de târzie şi aşa de meritată.

El mi se părea un reazem solid, o femeie se poate baza pe el. Povestea puţine despre el. Mai mult despre copilăria de pe Volga, despre pescuit. Nu intra în dispute. Dispreţuia făţiş politica, mereu. Era departe de literatură. Şi nu se prefăcea că pentru el e important tot ce ne interesa aşa de

mult pe noi trei.

Lucrul cel mai important era că o iubea.

481

…Seara. Pe punte. Ea recită *Femeile ruse.* Ne odihnim. Volga. Libertate. Oameni fără griji.

Şi eu încerc să-mi imaginez celulele de închisoare unde ea recita poemul lui Nekrasov, le dăruia versuri colegelor ei nefericite – şi celor care le auzeau pentru prima oară, şi celor care-şi aduceau aminte de el, când recita ea.

În capitolul *Vagonul nr. 7* ea scria că pe eroinele poemului lui Nekrasov „le simţim ca pe nişte colege de suferinţă. Nimeni nu s-ar mira dacă alături de Klava Mihailovna şi Nadia Ţariova s-ar afla aici Maşa Volkonskaia şi Katia Trubeţkaia!”

În timpul lui Nicolae I, oamenii erau la fel arestaţi, trimişi la ocnă, erau oihorâţi chiar şi oamenii lor, chiar cei cărora ţarul le botezase copiii, cu ale căror soţii şi surori dansase la baluri.

Şi geografia e neschimbată: Şilka, Nercinsk. Multe seamănă.

Dar cât de mult s-au perfecţionat torturile într-o sută de ani! Guvernatorul din Irkutsk încerca s-o convingă pe Ekaterina Trubeţkaia să nu se ducă mai departe. În 1937, nu mai existau asemenea „guvernatori”, puţin probabil că găseşti aşa ceva.

Simt din nou cât de mult îmi place Nekrasov, cât de necesare îmi sunt versurile lui.

Evgheni Nikolaevici era entuziasmat:

— Ce memorie, nu? Cine mai poate aşa ceva?

Amândoi, extrem de sinceri:

— Nimeni!

Şi aşa este: niciunul dintre oamenii din jurul meu nu poate recita pe de rost *Evgheni Oneghin.*

Două seri la rând, am ascultat *Prea multă minte strică.* Ea

nu uitase nicio replică, nicio remarcă.

În salonul vaporului, câţiva oameni joacă cărţi. Oameni necunoscuţi, dar li se adresează:

— De ce jucaţi cărţi când în jur e atâta frumuseţe?

L. încearcă s-o reţină:

— Jenia, aveţi porniri bolşevice. Ei vor să joace cărţi, ce vă legaţi de gusturile lor?

— Ei, ştiţi, aşa putem merge foarte departe. De exemplu, să aprobăm homosexualitatea sau marijuana. În lagăr, le înţelegeam mai mult pe femeile care se culcau cu gardienii, decât pe lesbiene sau pederaşti.

Când, în zilele ploioase, L. şi Evgheni Nikolaevici beau câte o sută de grame, câte două sute, ea se supăra:

— Aveţi nevoie de numai un motiv. Este pur şi simplu delăsare.

Evgheni Nikolaevici fuma puţin, pe ascuns faţă de ea.

La început mulţi prieteni, ca şi noi, ne bucurasem de alianţa lor.

Ea nu permitea nimănui să-i numim soţ şi soţie.

— Pur şi simplu suntem tovarăşi de bătrâneţe.

Dar, în scurtă vreme, în această tovărăşie au început să apară crăpături mai mici şi mai mari.

El a rugat-o să-şi lege vieţile împreună. Dar ea a refuzat, spunea că nu poate să plece din casa aceasta, că alături sunt Vasia, prietenii. Că îi place chiar apartamentul său.

Ea nu putea trăi fără plimbări lungi, fără călătorii în afara oraşului. Iarna închiria o cameră la Peredelkino. Iar pentru el era greu să trăiască acolo unde lipsea minimum de confort.

Dar, lucrul cel mai important, ea nu iubea. Permitea numai să fie iubită.

Prietena ei spunea:

— Pur şi simplu ea e neobişnuită, iar el – obişnuit.

Poate că aşa şi era.

Ea s-a îmbolnăvit, el a îmbătrânit, era şi el bolnav. S-au văzut din ce în ce mai rar. El s-a mutat într-un azil de bătrâni şi la scurtă vreme s-a sinucis.

6

Aproape la fiecare întâlnire ea spunea:

— De-aş ajunge mai repede la partea a treia. La exil.

A ajuns.

Iar în martie 1977, pe scara casei din Peredelkino invoca:

— De-aş ajunge până la toamnă. Până la publicarea părţii a doua şi a treia.

483

N-a mai ajuns.

Odată ea scria o recenzie laudativă pentru o carte proastă şi noi am început să polemizăm. Ea era de acord că e o carte proastă, dar o ţinea încăpăţânată pe-a ei – o laudă pentru că îi place autorul, e un om bun. Noi polemizam supăraţi, iritaţi.

Iar mai târziu, ea a citit începutul părţii a treia şi mi-a fost ruşine pentru cuvintele mele răutăcioase.

...Eliberarea. Nicio clipă în plus nu putea s-o ţină în spatele sârmei ghimpate. Nici măcar viscolul din Kolîma... Ea aleargă cu valiza grea în mână.

Vreau să citească şi mai repede, şi mai încet, să nu pierd nimic.

Cei doi îndrăgostiţi, după o despărţire grea, aleargă unul în întâmpinarea celuilalt.

În literatura unei disperări existenţiale ei n-ar fi putut să se întâlnească, ar fi fost înstrăinaţi, chiar dacă ar fi trăit în condiţii foarte bune îp aceeaşi casă.

Dar *Destin în bătaia vântului* face parte din altă literatură.

Evghenia Ghinzburg şi în iad voia să rămână aceeaşi. S-a împotrivit standardizării crunte a lagărului: o bucăţică de blană veche, cusută la pufoaică, papuci roşii de casă, şalul doicii Fima…

La Magadan era deportată. Acolo, în baracă, a venit la ea fiul Vasia. Ea a fost separată de copil, l-a întâlnit pe tânăr peste doisprezece ani. Şi s-a văzut că le plac aceleaşi versuri. Toată noaptea au recitat unul pentru altul.

Pe 23 octombrie 1964, ne scria de la Lvov: „Vasia a fost două săptămâni. Mi se pare că această sosire a lui trebuie să pună capăt acelei înstrăinări absurde care s-a creat între noi în ultimii doi ani. Am avut discuţii adevărate, aşa cum avusesem acum zece ani la Magadan. Ne-am recitat volumele noastre unul altuia şi am intuit observaţiile. Am recitat şi versuri împreună, ca atunci.

E adevărat, rămâne totuşi ceva ce nu pot pricepe la el: patima pentru nişte distracţii de husar, trăncăneala cotidiană, un anumit stil nepretenţios în alegerea prietenilor. Nu ştiu, poate sunt barierele de vârstă?”

În ultimii ani, au fost depăşite şi aceste bariere. Soarta a dăruit mamei şi fiului fericirea prieteniei.

Nu mai lăsa să iasă din casă noile capitole.

— Veniţi şi citiţi. La mine la bucătărie am o sală de lectură pentru prieteni.

…A doua arestare. „Casa Vasikov” – închisoarea din Magadan. Te ia cu frig, de parcă totul mi se întâmplă mie, acum.

Povestirea aceasta o auzisem de la ea mai înainte. O vreme chiar mi s-a părut că putea fi publicată în *Iunost,* după schiţele ei despre anii ’20.

*

— Am ştiut mereu că o să scriu. Şi toţi ai mei ştiau. Ne împărţeam raţia. Trebuia să încep odată şi odată. Dar în primii trei ani din libertate, nu aveam niciun capăt de aţă. Pur şi simplu nu aveai unde să pui o masă.

Am început în vara anului 1959, în Zakarpatie. În pădure, pe o buturugă, într-un caiet de şcoală. Am fost acolo cu Anton şi Tonia. Dar eu încă din închisoare, din lagăr, compusesem anumite capitole. Le repetam pe de rost, ca pe versuri.

Probabil de aceea scria relativ uşor, repede.

— Am citit capitolul *Nopţile de la Butârki* primului ascultător, lui Anton, a început să plângă. Atunci am simţit pe neaşteptate că nu va mai trăi mult.

Spre 1970, ea mai voia să termine numai un singur capitol, ultimul, *în lipsa obiectului crimei.*

În toamna aceea, o durea des inima, o epuizase insomnia, ea spunea că nu va apuca să termine, că moartea o ajunge din urmă.

Şi de fiecare dată repetam încăpăţânată:

— Sunteţi obligată nu numai să terminaţi *Destin în bătaia vântului.* Sunteţi obligată să mai scrieţi şi o altă carte, ca la Thomas Mann, *Roman despre roman;* cum a apărut manuscrisul, cum s-a dezvoltat, drumul ei spre samizdat şi tamizdat.

485

N-a mai apucat să scrie cartea asta.

S-a întâmplat astfel încât am citit *Destin în bătaia vântului* după ce terminase ciorna acestor amintiri. Prin primele pagini se strecurase cu mare greutate, era marcată de clişee lexicale, sentimentalism, uneori şi de formulări gazetăreşti.

Dar toate astea au dispărut la scurtă vreme, au răzbătut la suprafaţă indignarea, groaza, compasiunea, ruşinea. Şi

deja nu mă mai gândeam, nu voiam să mă gândesc cum s-au scris toate astea. Unele sintagme continuau, destul de rar, să deranjeze, dar acum era deja neplăcut că le bag în seamă.

Nu ştiu prin ce metode artistice un autor îmi transmite tensiunea insuportabilă a celor doi ani de dinainte de închisoare. Împreună cu eroina-autor mă apropii de lucrurile groaznice, ştiu către ce se îndreaptă şi, cu toate acestea, vrei să vină mai repede sfârşitul… oricare ar fi el…

După prima întâlnire cu acest manuscris, am citit în samizdat şi tamizdat o mulţime de amintiri diverse despre lagăre – documentate şi beletrizate, naive şi lipsite de talent sau extrem de talentate. În *Destin în bătaia vântului* acum deja nu mai rămăsese niciun episod, niciun gând, nicio stare de spirit, niciun fapt care să nu se fi intersectat cu faptele, gândurile, episoadele, stările de spirit din alte cărţi. Şi despre Arhipelagul GULĂG, eu, care nu am fost acolo, acum parcă ştiu aşa de multe: arestarea, percheziţia, interogatoriul, celula, punctul de lagăr, priciurile, şmecherii, caraliii. Toate acestea şi multe alte cuvinte din lumea aceea au intrat puternic în modul nostru de viaţă, în conştiinţă, în subconştient.

…Recitind *Destin în bătaia vântului,* nu puteam să mă rup de carte. Nu, nu ştiu nimic. Şi mi-e total indiferent dacă sunt pe lume şi alte cărţi despre ASTA.

Ea a spus odată: „Şi pe noi toţi istoria ne va trece la rubrica «ş.a.» Ei, Buharin, Râkov ş.a.” Nu, nu e adevărat. Ea, Evghenia Ghinzburg, care a scris *Destin în bătaia vântului,* ea e unică.

Trăiesc viaţa ei. O pierd. O găsesc. Aflu importanţa durerii şi a umilinţelor.

486

Dacă toate acestea mi se transmit în felul acesta, s-au

păstrat în felul acesta, înseamnă că nu e pur şi simplu un document, nu e pur şi simplu o „cronică a timpurilor cultului personalităţii”. Numai arta poate să facă aşa ceva. Şi lipsa de pretenţie, caracterul accesibil, naivitatea nu sunt nişte slăbiciuni ale cărţii, sunt particularităţile ei.

...La începutul anilor ’60, noi speram că, după *Ivan Denisovici,* va apărea şi *Destin în bătaia vântului.* În acel exemplar al *Destinului în bătaia vântului,* pe care l-am recitit în anul 1977, la scurtă vreme de la moartea autoarei, în capitolul *Vagonul nr.* 7, unul dintre cele mai puternice, mă derutează ceva. Nu-mi dau seama imediat de ce *Evgheni Oneghin* e declamat nu de Jenia, ci de o oarecare Şura (tot ea e şi „mama lui Vasika”). Şi deodată parcă am o revelaţie: capitolul era pregătit pentru a fi publicat în URSS. De aceea numele sunt imaginate...

...S-au ofilit speranţele Dezgheţului. Nu se mai scria prin îndreptare, ediţiile jubiliare „mort în perioada cultului personalităţii”. Nu s-a înfăptuit visul Evgheniei Semionovna ca nepotul ei, în anul 1980, să citească ediţia sovietică a *Destinului în bătaia vântului.*

Dar cartea există. De parcă e mai puternică decât alternanţa conducătorilor noştri muţi. Ea a învins! 7

7

La Lvov, ea ne recita versurile ei – i se păreau mediocre.

La Moscova, în perioada ei de mare glorie, angajaţii editurii „Molodaia gvardia” i-au propus să găsească o temă pentru o carte în seria „Viaţa oamenilor femarcabili”. Ea a spus câteva nume, inclusiv pe cel al unei poete uitate, Mirra Lohviţkaia. Poate că şi versurile Lohviţkăi, alături de cele ale lui Nadson, stau la originea propriilor ei experienţe poetice.

La începutul anilor ’70, în Israel apăruse o antologie *Poeţi*

ruşi pe teme evreieşti. Editorii au inclus versuri pe teme biblice, în carte

erau reprezentaţi aproape toţi poeţii ruşi din trei secole – de la Derjavin1 la Sluţki2.

Există acolo şi o poezie a Evgheniei Ghinzburg:

...Şi din nou, ca nişte evrei cărunţi,
Vom exclama, cuprinşi de speranţă,
Şi vocea se va frânge, slăbind:
Anul viitor să fim la Ierusalim!
...Că doar acesta este neamul!
Chinuiţi, săraci, prigoniţi.
Şi totuşi o să spunem în noaptea Anului Nou:
Anul viitor să fim la Ierusalim!

Ea compusese poezia aceasta în ajunul Anului Nou 1938, în închisoarea din Iaroslavl. O citise colegei de celulă. Ierusalimul era convenţional, simbol al libertăţii.

Ea se bucurase de publicare, a arătat antologia prietenilor şi cunoştinţelor. Şi era mirată – editorii antologiei, se vede, interpretaseră literal ceea ce pentru ea era o metaforă poetică.

Ea nu numai că nu se simţea, dar nici nu se recunoştea evreică, chiar spunea:

— Niciodată nu am avut şi nu am putut să am o aventură cu un evreu. De aceea şi de dumneavoastră, Liovocika, n-aş putea să mă îndrăgostesc...

— Jenecika, pur şi simplu sunteţi antisemtică, rasistă.

(Nici când a compus versurile acestea, nici când ni le recita la Lvov, nici când le văzuse tipărite în Israel, nici ea, dar nici nimeni

1 Gavril Romanovici Derjavin (1743–1816), poet rus şi om de stat, care a ajuns până la demnitatea de secretar personal al împărătesei Ecaterina a II-a (n. coord.).

2 Boris Abramovici Sluţki (1919–1986), poet rus cu origini evreieşti, traducător de poezii din limba ebraică. Este considerat unul din marii poeţi ai generaţiei poststaliniste (n. coord.).

altul... nu-şi puteau imagina că metafora se va realiza. Începând din 1973, şi ea a fost nevoită să-şi ia rămas-bun de la prieteni, cunoscuţii care plecau în Israel.)

8

Lev Kopelev:

O supăraseră ecourile nefavorabile despre luările de cuvânt ale lui Soljeniţân, Maksimov1, Korjavin2.

— Ei, ce dacă uneori exagerează. Este firesc. Ei au o mânie justificată. Ei încearcă să explice idioţilor ăstora din Occident că ne predau şi se distrug şi pe ei. Ei, şi ce dacă Heinrich Boli e nemulţumit. Doar nici el nu pricepe nimic. E un german bun, naiv. Îl iubesc foarte mult. Dar el nu e capabil să-l înţeleagă nici pe Volodia, nici pe Aleksandr Isaievici, el nu a trăit ce am trăit noi. El doar a citit despre închisori, lagăre, Kolîma, Vorkuta. El e bun, îi compătimeşte pe toţi – şi pe chilieni, şi pe vietnamezi, şi pe tot felul de negri. Dar pentru noi asta nu se poate compara...

...Volodia Maksimov e un om bun, cu suflet. El a vorbit aşa de frumos cu mine. El îl iubeşte cu adevărat pe Vasia. Şi *Kontinent* este o revistă bună. Minunată. Volodia mi-a povestit aşa de mult despre noile lui planuri. Nu, nu, sunteţi nedrept cu el. Şi Heinrich e nedrept. Nu mai termină cu alde Springer şi Strauss ăştia. Nu sunt niciun fel de fascişti. Doar ăştia de stânga le spun aşa. Şi deodată Springer scoate cărţi şi reviste de toate orientările. Şi el i-a ajutat pe ai noştri să scoată *Kontinent.* De ce Brandt al vostru nu a făcut asta? Pentru că-i e frică să-i supere pe conducătorii

noştri. Cum aşa, pentru ei sunt mai importante detensionarea, comerţul? Bravo lui Springer, nu i-a fost frică…

1 Vladimir Maksimov (1930–1995), scriitor rus, redactor al revistei *Oktiabr*, de unde demisionează în 1968, după invazia sovietică în Cehoslovacia (n. coord.).

2 Naum Moiseievici Korjavin. Născut în 1925, este un poet disident rus, stabilit în SUA (n. coord.).

489

Volodia Maksimov le spune fraţilor Medvedev agenţi KGB. Se înţelege, nu cred aşa ceva, Roicik e un om naiv, bun. Îl iubesc, dar nu sunt deloc de acord cu el. Încă mai trăieşte în lumea iluziilor şi dogmelor marxiste. Desigur, pentru guvernul nostru, punctul lui de vedere e mai aproape decât cel al lui Saharov. De aceea e persecutat mai puţin. E rău când Roi îl atacă pe Soljeniţân. Ăla face o cauză mare. Şi e aşa de singur! Ştiu şi eu că în *Arhipelag* există o mulţime de imprecizii, de greşeli. Nu poţi spune despre nimeni „a murit în mod comic”. Dar, în general, *Arhipelagul* e o carte mare, grandioasă. Acolo face de câteva ori trimitere şi la mine. Şi pe dumneavoastră v-a menţionat. Şi în *Viţelul* a scris foarte amical despre dumneavoastră. Iar dumneavoastră sunteţi nedrept faţă de el şi mă supăraţi mai mult pe mine decât pe Roi. Doar el nu a fost niciodată prieten cu dumneavoastră. Nu, nu pot să fiu de acord cu asta. Noi toţi avem un singur adversar, un adversar groaznic. El striveşte toată lumea. Şi pe noi e gata să ne sugrume. De ce să ne mai batem şi între noi?

— Cartea dumneavoastră despre John Brown1, Raiecika, am citit-o cu interes. Am aflat multe. Dar eroul îmi e nesuferit. El e un revoluţionar adevărat. Nu i-e milă nici de sine, nici de alţii. Sunteţi mult prea îngăduitoare faţă de el. Nu, asemenea oameni nu trebuie iertaţi. De la ei vin toate necazurile. Doar pe negri, în cele din urmă, i-ar fi eliberat şi

fără vărsare de sânge şi, desigur, fără acest fanatic de John Brown. Şi, de fapt, pe mine nu mă interesează deloc cauza negrilor. Eu am fost într-o robie mult mai rea decât unchiul Tom.

9

Ea era credulă. Îi credea şi pe interlocutorii puţin cunoscuţi, şi pe cei pur şi simplu ocazionali, dacă îi plăceau. Repeta adesea că minciuna este unul dintre cele mai de neiertat păcate capitale.

Dar ea putea să fie aşa de mult atrasă de zborul liber al imaginaţiei, că uneori o observaţie fugară, nişte cuvinte neauzite sau necitite bine se transformau în conştiinţa ei extrem de ciudat.

1 *Sabia ridicată,* 1975 (n, tr.).

490

Unul dintre prietenii noştri comuni mi-a scris: „Se pare că ascunzi că te-ai închinat. Evghenia Semionovna spune că ai trecut demult la ortodoxism. Numai că nu vrei să arăţi asta în public.”

La scurtă vreme, am auzit că alţi câţiva oameni spuneau acelaşi lucru, referindu-se la ea. Devenise imposibil să nu cer o explicaţie:

— Dar ştiţi, Jenecika, se lansează nişte zvonuri monstruoase despre mine. Anul trecut, un funcţionar de la Comisia pentru străinătate1 povestea sigur de sine peste tot că eu sunt delator şi că de aceea mi se iartă, chipurile, toate păcatele, nici nu sunt exclus din Uniunea Scriitorilor; totuşi, Soljeniţân şi Boli au aflat şi de aceea ar fi rupt relaţiile cu mine. Apoi cineva din Uniunea Scriitorilor şi, mi se pare, de la cenzură, încerca să mă convingă că am făcut cerere să plec în străinătate. Iar acum se spune că aş fi trecut pe ascuns la ortodoxie şi că mă duc pe ascuns la spovedanie.

— Dar chiar dumneavoastră aţi spus că v-aţi creştinat!

— Ce aiurealã e asta? Când? Unde? La cine?

— Ce, aţi uitat? Doar mi-aţi spus. La noi acasă. Am observat o cruce deasupra patului dumneavoastră. Aţi spus că e un cadou de la Igor Hohluşkin. Şi după aceea am vorbit aşa de frumos despre Dumnezeu, despre religie. Doar din copilărie eraţi predispus la ortodoxie, am citit amintirile dumneavoastră. Şi nu pricep de ce vă temeţi, doar nu sunteţi membru de partid. Eu trebuie să ascund asta, că sunt o catolică credincioasă. Doar sunt membru. Coloneii mei negri m-ar face fărâme! Dar biserica catolică permite spovedania pe ascuns.

— Jenecika, veniţi-vă în fire! Şi dacă aş fi devenit credincios, nu m-aş fi temut chiar de nimic. Şi, desigur, nu aş fi ascuns asta de nimeni. Şi cu atât mai mult de prieteni, de apropiaţi.

— Nu am minţit niciodată. Poate că atunci aţi vrut să glumiţi. Dar asemenea glume...

— ...sunt inadmisibile. Sunt de acord. Şi niciodată nu glumesc cu aşa ceva. Mi se pare că-mi dau seama cum de a putut să vă apară

1 A Uniunii Scriitorilor (n. tr.).

impresia asta. Probabil v-am spus – asta am spus-o nu o dată multora – că nu mă mai consider ateu. M-am convins că ateismul nostru, lipsa asta de Dumnezeu belicoasă – este cea mai dăunătoare, cea mai fanatică din toate religiile. Dar nu am devenit credincios. Sunt agnostic. Nu cred în existenţa lui Dumnezeu şi nu pot, da, de fapt, şi nici nu vreau să demonstrez inexistenţa lui. Dar sunt convins că dacă există vreo forţă suprareală înaltă, forţa aceea îi depăşeşte aşa de mult pe toţi muritorii, că nimeni nu are dreptul să se considere reprezentantul ei, singurul ei interpret drept. Şi, desigur, nu are dreptul ca, în numele lui

Dumnezeu, să impună legi, să-i prigonească pe cei de alte credinţe şi pe renegaţi… Creştinismul îmi este mai aproape decât alte religii. N-o să afirm niciodată că ar fi mai bună, mai dreaptă decât celelalte. Dacă aş fi crescut în India sau în China, probabil că aş fi preferat budismul sau daoismul. Dar aşa sunt educat, încât, din punct de vedere moral şi cultural-istoric, să-mi fie mai aproape creştinismul. Şi eu cred că principiile morale creştine sunt foarte necesare azi pentru a nu pieri omenirea… Iar ortodoxia chiar îmi e apropiată din copilărie. Doica m-a învăţat să mă rog la icoanele ei, mă ducea la biserică. Ascultam cu evlavie clopotele de la Catedrala Sf. Sofia, lavra Pecerskaia1. La fel de mult mă bucură şi creaţiile artei catolice – Madona Sixtină, liturghiile, recviemul… în închisoarea din Szezecin am găsit din întâmplare în gunoiul de lângă centrala electrică o carte de rugăciuni catolică; am învăţat pe de rost „Pater Noster”, „Ave Maria”, „Credo”, le repetam în izolatorul întunecos. Şi când, la Lvov, în catedrala „Catedra” cânta corul puternic, cu orgă, eram aşa de cutremurat, că nici acum nu-mi găsesc cuvinte pentru a descrie asta. Dar totuşi bisericile ruseşti, rugăciunile ruseşti, icoanele ruseşti şi cele mai naive obiceiuri populare – într-un cuvânt estetica ortodoxiei ruse îmi este mult mai aproape de suflet. Şi acum ele mă tulbură mai puternic decât Beethoven şi Ceaikovski. Uite, asta vă spuneam dumneavoastră, şi nu numai dumneavoastră. Dar aţi

1 Ansamblu religios de la Kiev, care grupează numeroase biserici, mănăstiri şi grote care adăpostesc moaşte (n. coord.).

auzit asta uşor deformat şi fantezia dumneavoastră creatoare a extrapolat cele auzite nu prea bine în direcţia pe care aţi apucat-o chiar dumneavoastră…

— Nu ştiu, nu ştiu. Probabil chiar că, la bătrâneţe, am

început să mă prostesc; a început ramolismentul.

Nu am mai vorbit despre asta. Numai de câteva ori, cu alte ocazii, ea remarca cu o intonaţie ironică;

— Da, da, doar sunteţi agnostic... Ei, desigur, dumneavoastră, ca agnostic, nu puteţi recunoaşte asta...

10

De două ori am avut ocazia să lucrez împreună cu ea.

Traduceam scrisorile lui Schuman. Fiecare traducea separat partea lui, iar după aceea confruntam, verificam, ne corectam unul pe altul.

Ea lucra aşa de scrupulos, aşa de scrupulos, cum puţin traducători profesionişti o fac. Contractul cu editura era pe numele meu; ea nu era nevoită să-şi facă griji pentru reputaţia sa... Cu toate acestea, se chinuia încăpăţânată cu fiecare rând îndoielnic, tot căuta prin îndreptare, memoriile contemporanilor, lucrări de teorie muzicală şi istorie.

— Nu poţi să traduci dacă nu ştii despre ce este vorba. Uite, în câteva scrisori e numit domnul X. Cum să pot merge mai departe dacă nu ştiu cine este omul ăsta? în ce relaţii era el cu autorul, cu destinatarul? Fără asta nu pot să redau corect intonaţiile scrisorii. Trebuie să ştii mai multe despre toţi oamenii care sunt menţionaţi aici. Şi cu atât mai mult, trebuie să-ţi imaginezi operele muzicale despre care este vorba. Pe unii îi caracterizează în detaliu, pe alţii doar îi numeşte sau face nişte aluzii. Cititorul de azi trebuie să înţeleagă ce a însemnat pentru autor sonata aceasta, cântecul acesta, cine a scris versurile pe care el pune muzica...

Ea verifica şi răsverifica, şi pe ea, şi pe mine. Uneori mă enervam când bătea multă vreme pasul pe loc asupra vreunei construcţii

idiomatice, a unei expresii colocviale, vreunei fraze de

modă veche sau aluzii a unui critic muzical. Dar era implacabilă.

— Ei, lasă să se ocupe de comentarii antologatorul, lasă, e treaba lui. Dar noi doi trebuie să înţelegem totul.

Ea se agăţa de autorul scrisorilor cumva indirect, ca o femeie. Mai întâi, pur şi simplu îi era milă de el, sărmanul. Un psihopat clar. Şi firea, ca a unei fete bătrâne cicălitoare: ăla l-a ofensat, pe ăsta îl ocărăşte şi recunoaşte chiar el că pentru nişte fleacuri. Uneori nici nu e clar de ce e supărat. Dar treptat s-a obişnuit cu el, chiar l-a îndrăgit.

— Doar vezi ce viaţă nefericită. O sărăcie umilitoare. Soţia e tot timpul bolnavă. Fiecare ban trebuie să fie numărat, să implore pentru un adaus. Şi compune o muzică genială! Vedeţi, am scos notele pieselor lui de pian, ieri am încercat să cânt. Nu, nu, n-o să cânt în prezenţa dumneavoastră. Deja m-am dezobişnuit de tot, nu mai ştiu. Parcă am degetele de lemn. Şi obosesc repede. Pentru mine încă mai pot. De aceea văd notele şi, cum să vă explic asta, aud nu ceea ce zăngănesc, ci ceea ce trebuie să sune. Aud muzica interioară. În prezenţa dumneavoastră o să interpretez mai rău şi nici eu n-o să mai aud nimic… Dar acum pentru mine e interesant să traduc. Uneori îmi pare aşa de rău, chiar mă doare sufletul pentru el, când face prostii, are încredere în nemernici. Aşa de rău îmi pare de soţia lui nefericită, de el…

Apoi am tradus textele lui Brecht pentru baletul „Şapte păcate capitale”. Era o comandă originală, „particulară”. O artistă din Moscova voia să monteze baletul acesta cu cântece şi se pregătea să interpreteze rolul principal. Noi ne cunoşteam şi ea m-a rugat să-i traduc rapid, foarte rapid, după ce ne-a asigurat că a aranjat totul la Comitetul pentru repertorii, la Ministerul Culturii; traducătorilor li se garantau cele mai avantajoase condiţii, important era să fie numai repede, foarte repede, iar între timp se face şi contractul, mai rămăseseră numai câteva detalii birocratice

neînsemnate…

Textul cântecelor trebuia să corespundă exact muzicii. Am tradus fiecare cântec mai întâi din ochi, când amândoi, când separat, iar după aceea Evghenia Semionovna se aşeza la pian şi, rând cu rând,

494

încercam, cântând, traduceam din nou, reparam. Fără ea, pur şi simplu nu aş fi putut să fac asta.

Uneori ne certam, ba în glumă, ba în serios, din cauza anumitor strofe sau versuri. Ea nu permitea nici mie, nici ei niciun fel de omisiune, niciun fel de lucru de mântuială.

Lucram la nişte ore bine stabilite, eu nu îndrăzneam să întârzii nicio clipă; când ajungeam, o găseam deja la pian.

Uneori îi reproşam că este prea chiţibuşară: lua la mână mult prea meticulos Fiecare mărunţiş. Mai târziu am început să înţeleg că şi „chiţibuşăreala” asta era unul dintre temeiurile consecvenţei sale sufleteşti.

(Am făcut traducerea la timp. Dar cea care ne-o comandase, care înainte ne suna de două-trei ori pe zi, care dădea fuga la Evghenia Semionovna şi o acoperea de complimente, parcă uitase de noi. Iar când, în sfârşit, am reuşit să vorbim cu ea, a răspuns sec că dintr-odată totul a căzut, comisia pentru repertoriu nu a aprobat punerea în scenă; desigur, ea ne poate plăti munca din banii săi, „spuneţi suma”. În momentul acesta, mi-am luat la revedere nu prea amabil.)

Dar Evghenia Semionovna nu a regretat că am lucrat degeaba.

— A fost interesant, nici nu am bănuit că Brecht e un poet atât de bun… Am tradus pentru prima oară nişte cântece.

11

Zi caldă de mai. Suntem toţi trei în parcul Timiriazevski.

Am găsit un colţişor liniştit, câteva buturugi. Am citit ultimul fragment din amintirile mele1, cum am fost purtat dintr-o închisoare în alta.

Evghenia Semionovna a ascultat cu atenţie, cu implicare.

— Iar pe noi patru, ne-au dus de la Kazan la Moscova într-un compartiment de patru persoane. Ne-au permis să cumpărăm într-o staţie chiar şi zmeură. Dar în cabina *Djurmei* a fost mai groaznic decât în toate vagoanele Stolăpin ale dumneavoastră.

1 Volumul *Xpanumb eenno* („A se păstra veşnic”), Ardis, 1975 (n. tr.).

495

— …Mie, în general, îmi place, dar de ce să recurgeţi la nişte înjurături grosolane? Nu, nu sunt de acord că despre interlopi trebuie să scrii cu limba lor. În felul acesta vă umiliţi pe dumneavoastră. Şi de ce povestiţi despre toate aceste femei ale dumneavoastră? Ei, uite, mulţumesc, „nu despre toate”. Deci totuşi consideraţi necesar să treceţi ceva sub tăcere?! Nu, o asemenea sinceritate nu este pe gustul meu. Eu sunt educată în spiritul secolului al XIX-lea. Coloritul local, originalitatea caracteristică a limbii hoţilor poate fi redată şi fără măscări, fără înjurături. Eu nu-mi permit aşa ceva. Ei, uite am scris eu cum la noi, în punctul de lagăr, se interziceau „legăturile unui deţinut cu o deţinută”. Doar scriu despre iubirea unor deţinuţi, despre hoţi, hoaţe, prostituate, dar nu scriu în limba lor… Puteţi să-mi spuneţi moralistă, puritană. Nu, aşa ceva nu este făţărnicie. La dumneavoastră nu e deloc clar, nu aveţi scrupule. Sunteţi mult prea îngăduitor cu acei intelectuali care încearcă să se dea drept borfaşi… Ce dacă Puşkin şi Lermontov şi-au permis nişte libertăţi, pentru vremea aceea chiar necuviincioase. Şi Nekrasov, şi Lev Tolstoi. Unor scriitori aşa de mari li se iartă ceea ne nu ni se poate ierta nouă, celor de rând.

Strădania ei pentru o limbă curată, virginală era înrudită cu curăţenia ei ireproşabilă şi cu ordinea scrupuloasă. Duşul de dimineaţă era vital pentru ea şi, se poate spune, necesar din punct de vedere ritual: nicio boală, febră, nicio slăbiciune a inimii nu puteau să-l împiedice.

— Da, da, sunt pedantă. Pentru că nu pot să trăiesc fără cea mai strictă ordine, fără *Ordnung.* Şi să nu credeţi că e de atunci când am fost căsătorită cu un german. Când am făcut cunoştinţă cu Anton, lui, se pare, în primul rând i-a plăcut că eu, o soră medicală, îi îndeplineam precis, fără nicio abatere, dispoziţiile şi aveam mare grijă de curăţenie. Şi ca totul să fie la locul lui. Şi doar dumneavoastră ştiţi ce înseamnă un mic spital de lagăr. Şi, de fapt, cum poţi să păstrezi curăţenia în închisoare, în lagăr. Dar din copilărie urăsc neglijenţa, murdăria, dezordinea. Iar acum, pur şi simplu, nu aş putea exista dacă nu aş respecta un regim strict în toate, fără nicio excepţie. Uite,

îmi place să mă plimb cu Tamara Motâliova şi pentru că e mereu punctuală. Şi ei îi place ordinea. Şi ea mă înţelege.

Dacă un musafir, invitat la o anumită oră, întârzia, ea îl întâmpina cu reproşuri severe.

— M-aţi păcălit cu douăzeci de minute întregi. Există un proverb vechi: „Punctualitatea este politeţea regilor.” După abolirea monarhiei cineva îşi permite să nu dea doi bani pe orice fel de punctualitate.

Când lua o carte de la noi, o revistă sau un manuscris, îl returna invariabil în ziua convenită. Şi acelaşi lucru îl cerea de la „datornicii” săi. Punctualitatea cea mai mare era pentru ea unul dintre temeiurile independenţei. Şi independenţa sa era apărată cu râvnă în cele mai mici mărunţişuri.

Ea nu permitea să se plătească pentru ea nici măcar la metrou.

— Lăsaţi apucăturile de lume. Bănuţul meu nu e mai rău decât al dumneavoastră. Nu, eu taxiul nu merg: nu am bani în plus, iar pe ai dumneavoastră nu merg.

Ultimii ani îşi petrecea iarna la Peredelkino, închiria o cameră mică, călduroasă, într-o casă mare de bârne, în adâncul unei grădini, în camera de alături locuia o scriitoare germană cu fiica ei adultă.

Evghenia Semionovna se plângea:

— Amândouă sunt aşa de împrăştiate, şi mama, şi fiica. Şi se mai spune că germanii sunt ordonaţi. Tot timpul strâng după ele. Fie la bucătărie, fie la baie, fie în hol. Şi în sufrageria noastră mare comună uită mereu câte ceva. Şi niciodată nu încuie uşa.

Vecina ei se temea şi-i era milă de ea, cu respect. Ştia de boala ei. Şi numai prietenilor ei apropiaţi le încredinţa tulburarea:

— Este pur şi simplu imposibil. Se supără pentru fiecare mărunţiş. Şi începe să vorbească, să vorbească. Sau strânge singură, dar aşa de demonstrativ, e aşa de supărată. Ieri spunea că în baie săpunul nu trebuie să stea aşa. Azi la bucătărie ceainicul nu stă cum trebuie. Nu vreau discuţii, nu vreau certuri. E aşa de bolnavă. Văd că se chinuie. Şi deci mereu eu sunt vinovată sau Ninka mea.

497

Când locuiam la Peredelkino, la Sara Babionâşeva, seara ne plimbam cu Evghenia Semionovna. Odată, R. şi-a adus aminte, că, la plecare, am lăsat pe plită oala cu supă, am uitat să închidem gazele. R. a dat fuga repede. Din fericire, totul s-a terminat numai cu arderea oalei, i-a ars fundul.

Evghenia Semionovna era nemulţumită:

— Eu nu v-aş permis aşa ceva. Sarocika într-adevăr e o sfântă. După o asemenea poveste, nu v-aş mai fi lăsat la bucătărie.

Ea a vorbit despre asta multă vreme, serioasă şi peste

câteva zile şi-a adus aminte din nou. Şi nu putea s-o înţeleagă deloc pe Sara, care de fiecare dată, râzând, dădea din mână a lehamite.

Ordinea şi grija pentru tot îi erau specifice invariabil şi în calitate de scriitoare.

În proza ei naraţiunea, profund tragică, ocoleşte cu dispreţ pragurile murdare, dar uneori spumegă într-o formă aşa puternică de patetism de modă veche şi sentimentalism care amintesc nu numai de stilul marilor autori din trecut, ruşi şi străini, dar sunt înrudite şi cu beletristica de rangul doi de la începutul secolului.

12

Raisa Orlova:

În relaţiile mele cu Evghenia Semionovna a venit o vreme a înstrăinării. Iubirea mea pentru ea se transformase într-o prietenie durabilă.

În octombrie 1974, m-am dus la ea după ce nu ne-am văzut multă vreme. Am venit, deşi ştiam că are cancer.

Ea stătea pe canapea, nu semăna deloc cu cea pe care o ştiam, distrată. Părul desfăcut, halatul descheiat, ochii plini de lacrimi.

Mi-a povestit că, după ce a descoperit tumora la sân, s-a decis să ascundă asta de toată lumea.

— Ce dacă e cancer. Nu mă duc la doctor. Nu-i las să mă taie.

Atunci vorbea foarte convinsă de cancer.

Iar mai târziu, aproape trei ani, în spital şi acasă, ea demonstra, încerca să convingă că era o tumoră benignă, iar acum face radiaţii. Apăruse acea peliculă de salvare inaccesibilă raţiunii, pe care o ţese boala însăşi.

Şi ea până la capăt a fost pieptănată ca de obicei, aranjată, îngrijită.

Dar cine ştie ce era în sufletul ei?

DIN JURNALE
Raisa Orlova:

„2 octombrie 1975. Ziua la E.G., la spitalul Botkinskaia. Mi-a fost frică să mă duc. La garderobă am dat de E. Evtuşenko. Şi el vine la ea. M-am bucurat: o să apere spaima mea faţă de ea, iar pe mine de LUCRUL ACELA GROAZNIC.

El tăcea numai când ea începea să vorbească, şi ea vorbea mult, tulburată.

— Viaţa mea decurge astfel încât, aş putea spune, îl repet pe Soljeniţân în ordine inversă: mai întâi a fost Arhipelagul GULAG, şi acum, uite, Pavilionul canceroşilor. Dar diagnosticul tot nu e cunoscut.

— …Aţi citit poemul lui, *Nopţi prusace?* Un procedeu cutremurător de autodemascare. Dar versurile sunt proaste, de album. Aşa ceva scriam şi eu în lagăr. Ca să ţin minte… dar acum lui Aleksandr Isaievici totul îi este permis. Şi să meargă gol pe stradă. Pentru tot ce a făcut el, toţi sunt obligaţi să se plece adânc în faţa lui…

— …Aici multe seamănă cu lagărul, numai că în lagăr unitatea sanitară e aproape la un loc cu torţionarii. După orice examinare, la mine scria mereu „la muncile comune”…

Ieri am rugat o infirmieră să aranjeze patul, e mult prea tare. Iar ea îmi spune: „V-aţi obişnuit cu saltele de puf.”

Şi atunci a trebuit să răspund: „Eu m-am obişnuit cu priciurile de lemn.”

…Bâkov nu are stil, are numai subiect. Dar uite, Iskander a scris o carte, *Şerpi şi iepuri,* e genială. O să fie citită ca *Mowgli.*

Bolesc, bolesc mereu, dar deocamdată nu observ vreo scădere a activităţii intelectuale. Memoria nu slăbeşte.

Eu şi Evtuşenko confirmăm asta, care mai de care. Mai ales că amândoi suntem foarte sinceri.

Ea îi spune:

— Vreau să vă împăcaţi cu Vasia.

— Vasia e vinovat faţă de mine, de aceea e greu.

Noi încercăm s-o convingem: în certurile prietenilor e greu de stabilit cui îi aparţine vina.

Ea mai spune:

— Dar dumneavoastră nu luaţi în seamă că e vinovat, iertaţi-l...

Evtuşenko nu protestează, începe să vorbească de altceva.

— Dar eu ţin minte pe de rost capitolul dumneavoastră: *Comunista italiana.*

Şi eu încep să-mi aduc aminte nişte episoade.

Ne ascultă cu plăcere. Niciodată nu se satură de asta. A venit Vasia. El şi Evtuşenko se salută politicoşi, fac politicos schimb de informaţii.

...Iar pe mine mă cuprinde din nou, din ce în ce mai tare, senzaţia că ea şi cartea ei au însemnat aşa de mult pentru mine.

13

Din străinătate, în 1976, s-a întors întinerită. Parcă se însănătoşise. Toată seara a povestit despre Paris, Köln, Nisa. Deja nu suntem primii ascultători ai ei, povestirea e „rulată”. Dar nici entuziasmul, nici uimirea încă nu s-au terminat.

— PEN-Club a organizat o recepţie în cinstea mea. Era floarea literaturii franceze – Claude Roy, Eugène Ionesco, Pierre Emmanuel. Am dat autografe. Pe masă e un teanc mare de cărţi, noua ediţie a *Destinului în bătaia vântului.*

Când am fost fotografiaţi, am rugat ca Vasia să nu fie fotografiat pe fundalul acestor cărţi.

Pierre Emmanuel a ţinut un asemenea discurs în onoarea mea, că e greu să-l repet. De fapt în franceză totul este mai rafinat, mai

elegant. Şi e aşa de inteligent, nu a vorbit nimic de politică, numai despre meritele artistice, despre limbă.

În PEN-Club a fost primită scriitoarea Evghenia Ghinzburg cu fiul. Iar la serbarea de la *L'Umanite,* oaspetele de onoare a fost scriitorul sovietic Vasili Aksionov cu mama lui în vârstă (respinge cu cochetărie protestele noastre indignate).

Acolo, la serbare, au venit la mine tot felul de oameni şi-mi şopteau la ureche: „Am citit... Am fost entuziasmaţi... E aşa de minunat... Aşa de groaznic..." Şi mi-am dat seama că şi la ei e acelaşi lucru ca la noi, au cenzura lor, şefii lor. Şi ei se tem de şefi, se tem de ai noştri.

Partea aceasta a povestirii este încheiată cu mânie: „Îi urăsc pe cei de stânga. Pe toţi cei de stânga îi urăsc..."

Pe masă sunt cărţi cu autograf. Franceze şi ruseşti. Un volumaş subţirel de versuri ale Irinei Odoevţeva.

— ...Vechii emigranţi ruşi au citit toţi cartea mea. Sunt aşa de naivi. Emoţionanţi. O limbă rusă frumoasă, veche. Numai că bagă mereu cuvinte franţuzeşti.

— ...Mă temeam cum o să încep să mă explic. Dar mi-am adus aminte franceza aproape imediat. De undeva, din străfunduri, au venit la suprafaţă cuvintele. Am trăncănit uşor, şi eu mă minunam.

În cameră – pe jos, pe canapea, pe scaune – sunt valize, cutii, pachete despachetate şi nedespachetate. Încă nu au fost date toate cadourile. Le-a adus rudelor, prietenilor, cunoştinţelor. Cel mai mult fiicei.

Tonia vine şi ea când eram acolo. Povestirile se întrerup,

începe nebunia sărbătorească a probelor. Sunt bucuroase şi mama, şi fiica, şi noi, spectatorii.

Întrebăm precauţi despre medici, doar călătoria aceasta se numea oficial „pentru tratament”. Şi Vasia a condus-o pe mama care se ducea la tratament.

Ceakovski, când i-a dat delegaţia de la *Litgazeta,* a remarcat patetic: „Semnez numai pentru că o ţin minte pe mama ta.”

La întrebarea noastră despre medici răspunde iritată:

— Nu am fost şi nici nu am de gând. Şi aici l-am prevenit din vreme pe Vasika: niciun tratament. Mă duc să văd. Să văd oameni. Să mă bucur.

După o scurtă explozie de iritare, zâmbeşte din nou:

— Vasia a închiriat o maşină. E adevărat, în Paris a trebuit să mergem mult pe jos. Doar acolo e greu cu parcarea (râdem – apărătoarea purităţii vorbirii recurge la un americanism).

— ...Mergem la teatru sau la film, trebuie să punem maşina aşa de departe, că mergem pe jos două, trei cvartale.

— ...Am mers prin Franţa. În sud. Ea Nisa. Am fost la mormântul lui Herzen. În vizită la Chagall.

— ...La hotel mi-au adus buchete de flori. De la editori – italieni şi francezi. Doar acolo s-a dat o luptă pentru mine, cine primeşte drepturile de autor pentru partea a doua. Şi eu nu credeam că va trebui să lucrez. Nu aveau nici exemplar bun ale părţilor a doua şi a treia, a trebuit să corectez o copie proastă. Dar am încercat să nu fie măcar greşeli de literă.

Ne aducem aminte cum se mai întristase de ediţia din anul 1967, care era plină de greşeli.

Întrebăm dacă va scrie despre călătoria asta.

— Ei, ce lucruri noi poţi să mai scrii despre Franţa? Doar

câţi scriitori ruşi au fost la Paris, şi care... Ei, dar uite la ce m-am gândit: O *locuitoare din Kolîma la Paris.* Sau se poate numi şi aşa: *Din Kolâmape Sena.*

Vasili Aksionov povestea: „Mama, la început, s-a bucurat că poate comanda micul dejun în cameră. «Hai, cere micul dejun în cameră!» Dar mai apoi a refuzat categoric: „Nu, nu, am văzut eu cum pun tăvile pe jos.”

A fost la toţi, la toţi (cu vocea uşor scăzută) – s-a văzut şi cu Nekrasov, şi cu Siniavski, şi cu Maksimov, şi cu Etkind. Şi toţi au fost aşa de deschişi cu ea.

Grişa Svirski a sunat la telefon, nu a putut să vină, e scump.

— Biletul de întoarcere l-am avut la trenul Paris-Moscova. Dar Vasia a spus: „O să mergem cu maşina până la Köln. O să-l vedem pe Boli.”

502

Făcuseră cunoştinţă încă din primăvara anului 1970, când Boli şi soţia au fost la Moscova. Mai întâi i s-a adresat cu *Frâu Ghinzburg,* apoi *Frâu Evghenia,* în fine pur şi simplu *Eugenia* sau chiar *Şenia.* Ea încerca să-l convingă că uitase germana, dar îi povestea destul de liber despre lagăr, despre cărţile germane pe care le îndrăgise în copilărie.

Atunci, în 1970, Evtuşenko i-a invitat la cina cu Boli pe Aksionov, Ahmadulina, Voznesenski, Tania Sluţkaia, Okudjava, precum şi pe Evghenia Semionovna şi pe noi.

După aceea pe stradă, cât Vasia căuta un taxi, Boli a spus:

— A fost o întâlnire cu tinerii... Şi doar tânără cu adevărat, *wirglich jung,* pot să vă numesc numai pe dumneavoastră. Şi toţi sunt mai tineri ca dumneavoastră, Jenia.

— Uite, nu mă aşteptam deloc ca Heinrich Boli să spună complimente femeilor în vârstă.

— Nu ştiu deloc să spun complimente. Este adevărul. Am

ascultat, m-am uitat şi mi-am spus: dacă nu aş fi ştiut pe niciunul dintre aceşti oameni de la masă şi mi s-ar fi spus că doi dintre ei au fost în închisoare, în lagăr, ghiceşte care?, nicio clipă nu m-aş fi gândit că e vorba de dumneavoastră, Jenia, sau de chefliul acela bărbos…

De fiecare dată când venea la Moscova, se întâlneau deja ca nişte vechi prieteni. Şi în scrisorile către noi, el îi transmitea invariabil cele mai tandre salutări.

— …La început m-am speriat: cum aşa, biletul e de la Paris, iar noi ne urcăm în tren la Köln. Dar acolo te obişnuieşti repede, eşti mai delăsător. Şi frica trece repede. Am fost de acord. Numai că am fost tare neliniştită dacă vom ajunge la timp: trenul stă în Köln numai şase minute, iar noi uite câte valize avem… Heinrich ne-a liniştit: „Şenia, totul o să fie *în ordnung.”*

La Lefortovo, în 1937, ea se considera condamnată la moarte, aştepta execuţia. „Atunci m-am gândit la restul lumii. N-am văzut-o niciodată şi nici n-o s-o mai văd.”

503

A văzut-o. Şi aşa s-au întâlnit Parisul şi fata din Kolîma. Şi a fost una dintre acele întorsături aşa de neaşteptate, de fericite ale sorţii, atât de prezente în viaţa şi proza ei.

Ce s-a schimbat la ea? A simţit realitatea gloriei, în 1967, gloria era la distanţă. Şi aşa a ameţit-o puţin. Dar aceasta, resimţită direct, tot ce văzuse, auzise, simţise, a acţionat cu totul altfel. Ea a devenit mai moale. Mai darnică. A devenit mai bună cu oamenii. Cum de s-a întâmplat asta? Pe drumul de la Paris? Sau presimţind un alt drum, fără întoarcere?

14

Lev Kopelev:

După întoarcerea din Franţa, aproape până la jumătatea

iernii era vioaie, se plângea mai rar de oboseală, de dureri de inimă. Voiam să credem într-o minune, aşa cum în primăvara anului 1965 credeam că prin minune se va vindeca Frida Vigdorova.

În februarie, au început durerile de picioare. Aşa ceva mai avusese şi în 1975. Şi atunci doctorii spuneau că sunt metastaze în oase, în articulaţii. Iar după aceea s-a simţit mai bine.

Ea continua să locuiască la Peredelkino. Şi de două ori pe zi ieşea în pridvor.

Se îmbrăca încet, tot gemea. Îşi punea cu greu pâslarii. Dar nu accepta ajutor.

— Nu e nevoie, nu e nevoie! Mi-e mai uşor când o fac eu singură. Simt unde mă doare mai tare. Of, am rămas de tot fără picioare! Doamne, ce mai durere blestemată… Of, unde sunt picioruşele mele iuţi?! Aţi auzit azi „Vocea”? Carter iar a spus ceva despre drepturile omului. În opinia mea, sunt numai flecăreli. Ei o spun pe-a lor, iar aici fac ce vor. Tot bagă la închisoare, bagă la închisoare… Iar despre Orlov, despre Alik nu s-a spus nimic. Nu, nu, nimeni nu ajută. Uite, aşa cum nici medicii nu mă ajută pe mine. Şi, vă rog, nu spuneţi nimic. Este numai optimismul vostru inepuizabil…

Dar ea avea nevoie ca oamenii să intre în conflict cu ea. Ea dădea din mână când repetam că o să se ducă din nou la Paris şi de data aceasta o să se trateze, şi că într-adevăr Carter s-a decis să îmbine moralitatea cu politica.

De la începutul lui aprilie, abia mai putea să se mişte. Totuşi la ora stabilită pentru plimbare se îmbrăca şi stătea în pridvor, înfofolită cu haine de blană, pleduri. Sara venea în fiecare zi la ea, făcea de mâncare, făcea curat, o scotea la plimbarea „pe scaun”.

Medicii i-au prescris din nou radiaţii, au promis că asta va

îndepărta durerea. Ea a fost de acord, dar numai să rămână la Peredelkino, ca fiul să o ducă în fiecare zi la şedinţă şi s-o aducă înapoi.

— Fără aer o să mor. Aerul e principalul meu medicament.

După primele şedinţe, i-a fost mai bine. În aprilie, noi am plecat în Sud. Când ne-am întors, peste o lună, deja nu mai ieşea din apartamentul din Moscova.

Ne-am dus la ea. Ni se părea că nu ne mai văzusem de ani. Şi în penumbra camerei cu draperiile trase am observat că slăbise. Nasul şi bărbia se ascuţiseră, pometii se conturau tăioşi.

— Vedeţi ce-au făcut cu mine? Probabil nici nu mă mai recunoaşteţi. Mi-e şi frică să mă mai uit în oglindă. M-au tratat nemernicii ăştia de medici. M-au otrăvit cu rontgen. M-au radiat de parcă am cancer. Şi acum e deja clar, mi-au produs boala de iradiere. Abia mai pot să mă ridic. Nu mai ies din casă. Nu mănânc nimic... Povestiţi-mi cum a fost, ce se mai întâmplă în lume.

Abia asculta povestirile noastre. Vorbea iar şi iar despre durere.

Apoi, peste trei zile, s-a schimbat şi mai mult decât în luna precedentă. Îi mai puteai recunoaşte numai ochii şi vocea. I-am sărutat mâna: o piele uscată, subţirică, pe nişte oscioare subţiri. Şi Raia i-a sărutat mâna. Pentru prima oară.

Aproape în fiecare seară venea o femeie modestă, micuţă, căruntă, o prietenă a ei, juristă. A devenit o infirmieră neobosită a ei. Evghenia Semionovna era foarte ataşată de ea. Dar uneori era iritată

când ea îl înlocuia pe Vasia. Ea nu voia să se despartă de fiu. Nici măcar pentru o oră. Şi nu permitea nimănui să rămână peste noapte.

— Nu pot să dorm dacă mai e cineva în apartament.

Abia după ce, într-o dimineaţă, a încercat să ajungă până la toaletă şi a căzut pe coridor, pierzându-şi cunoştinţa, nu s-a mai împotrivit să fie îngrijită zi şi noapte.

— Mor, Doamne, de ce e aşa de chinuitor? Oare am suferit aşa de puţin? Uite, s-a crezut că am inima slabă. Dar de ce inima asta încă mai îndură asemenea chinuri?... Anton avea mereu la îndemână otravă. Ce proastă că am uitat de asta. Dacă sunteţi nişte prieteni adevăraţi, faceţi-mi rost de nişte otravă.

Când am aflat că în ajun a vorbit despre preot şi ascultând plângerile astea, am spus:

— Jenecika, dar poate că v-ar ajuta rugăciunea? Vreţi să chem un preot?

— Un preot?... Dar eu sunt catolică doar. Şi nu vreau un popă străin. Vreau să mă rog ruseşte, şi catolici ruşi nu sunt.

— Ce spuneţi, prietena mea? Şi la catolici, şi la ortodocşi e acelaşi Dumnezeu, acelaşi Hristos. Ce pot însemna deosebirile bisericeşti pentru un creştin adevărat? Un preot ortodox se va ruga cu plăcere alături de dumneavoastră.

Ea s-a întors spre perete. A tăcut multă vreme. Şi deodată, cu vocea ei de dinainte, numai că puţin înăbuşită, încordată:

— Dar poate că mai aşteptăm puţin?

— Jenecika, nu m-aţi înţeles cum trebuie. Eu vorbesc despre o rugăciune pentru sănătate. Doar îl ştiţi pe prietenul nostru, Igor. Iarna asta a fost foarte grav bolnav. L-a vizitat un preot. S-au rugat împreună. Şi uite, Igor chiar a fost ieri la noi şi vrea să vă aducă preotul.

— Bine, bine. Numai nu acum. Mai târziu, când o să-mi fie mai uşor. Acum s-a instalat în mine un duh rău. Îi urăsc pe toţi.

— Uite, tocmai rugăciunea vă poate ajuta să-l alungaţi pe acest duh rău şi să vă faceţi bine.

506

— Cum să mă fac bine? Ce, nu vedeţi, mor…

Părintele Gleb Iakunin a venit peste două zile. Ea s-a mai liniştit. Fie din cauza rugăciunii, fie din cauză că începuseră să-i facă Pantopon. Nu am mai avut când să mai vorbim cu ea. Când am intrat, îşi pierduse deja cunoştinţa.

În seara zilei de 24 mai, se părea că-şi revenise puţin. A spus:

— Vasia, să nu uiţi, trebuie să plăteşti pentru casa de vacanţă. Poate mă duc acolo în august. Maia, de ce nu mâncaţi? Luaţi nişte icre din frigider. Nu începeţi un borcan nou, e deja unul deschis.

Pe 25 mai a murit.

Lev Kopelev, Raisa Orlova

Cuprins

Prefaţă de Armand Goşu 5
Despre mama de Antonina Aksionova 9
PRIMA PARTE
Capitolul 1 – *Un apel telefonic în zori* 17
Capitolul 2 – *Profesorul roşcovan* 19
Capitolul 3 – *Preludiul* 23
Capitolul 4 – *Bulgărele de zăpadă* 27
Capitolul 5 – *„Unde e minte multă, e prostie şi mai multă…”* 34
Capitolul 6 – *Ultimul an* 39
Capitolul 7 – *Numărătoarea secundelor* 46
Capitolul 8 – *A venit anul 1937* 51
Capitolul 9 – *Excluderea din partid* 56
Capitolul 10 – *în acea zi* 59
Capitolul 11 – *Căpitanul Vevers* 65
Capitolul 12 – *Beciul de la Lacul Negru* 69
Capitolul 13 – *Ancheta dispune de informaţii precise.* 78
Capitolul 14 – *Băţul şi morcovul* 83

Capitolul 15 – *Pereţii prind viaţă* 89

508
Capitolul 16 – *„Oare o să mă ierţi?”* 96
Capitolul 17 – *Interogatoriul „pe bandă”* 103
Capitolul 18 – *Confruntările* 109
Capitolul 19 – *Despărţirea* 119
Capitolul 20 – *Noi întâlniri* 122
Capitolul 21 – *Singuri pe lume*, 135
Capitolul 22 – *Tuhacevski şi ceilalţi* 142
Capitolul 23 – *La Moscova* 151
Capitolul 24 – *Transferul* 156
Capitolul 25 – *Botezul de la Butârki* 164
Capitolul 26 – *întregul Comintern* 175
Capitolul 27 – *Nopţile de la Butârki* 181
Capitolul 28 – *în conformitate cu legea din 1 decembrie* 187
Capitolul 29 – *„Un proces echitabil şi rapid”* 194
Capitolul 30 – *„Ocna! Ce binecuvântare!”* 200
Capitolul 31 – *Turnul lui Pugaciov* 205
Capitolul 32 – *în vagonul Stolăpin* 213
Capitolul 33 – *Cinci pe lungime şi trei pe lăţime* 219
Capitolul 34 – *Cele douăzeci şi două de porunci ale maiorului Weinstock* 226
Capitolul 35 – *Nopţi luminoase şi zile negre* 230
Capitolul 36 – *„Câinele lui Glan”* 236
Capitolul 37 – *Carcera subterană* 243
Capitolul 38 – *Comunista italiana* 250
Capitolul 39 – *„Anul viitor să fim la Ierusalim!”* 255
Capitolul 40 – *Zi după zi, lună după lună* 260
Capitolul 41 – *O gură de oxigen* 267
Capitolul 42 – *Incendiu în închisoare* 271

Capitolul 43 – *A doua carceră* 275
Capitolul 44 – *Ne aducem aminte de Giordano Bruno* 280

Capitolul 45 – *Sfârşitul piticului-monstru* 284
Capitolul 46 – *Timpul unor mari aşteptări* 292
Capitolul 47 – 0 *baie! Pur şi simplu o baie obişnuită!* 299
Capitolul 48 – *Pe ruinele Schliisselburgului nostru*... 303

PARTEA A DOUA
Capitolul 1 – *Vagonul nr. 7* 309
Capitolul 2 – *„Tot felul de jivine sunt în menajeria lui Dumnezeu...”* 316
Capitolul 3 – *Tabăra de tranzit* 367
Capitolul 4 – *Vaporul* Djurma 388
Capitolul 5 – *„Astăzi nu aţi avut noroc, dragă doamnă Moarte!”* 398
Capitolul 6 – *La munci uşoare* 408
Capitolul 7 – *Elghen înseamnă „mort” în iakută* 436
Capitolul 8 – *La tăiatul copacilor* 445
Capitolul 9 – *Se salvează cine poate* 452

ANEXĂ
Evghenia Ghinzburg – *Destin în bătaia vântului* de Lev Kopelev şi Raisa Orlova 461

Evghenia Ghinzburg cu fiul cel mare, Alioşa – Kazan, 1921.

Polina Melnikova (a treia din stânga) cu colegele de clasă – Baku, 1926.

Provizii de hrăni pentru condamnaţii ruşi înfometaţi în timpul deportirilor în Siberia din anii 1920.

Construirea unui pod în regiunea Kolîma, în anii 1930, pe „Drumul oaselor”, de la Magadan la Iakutsk.

Prizonieri dintr-un lagăr muncind la construirea Canalului dintre Marea Albă şi Marea Baltică, în 1932.

Fotografie a lui Soljeni (în din 1974.

Evghenia Ghinzburg – Moscova, 1976.